



# TÉNYEK ÉS TANÚK

**Dr. Nyiszli Miklós**

Dr. Mengele  
boncolóorvosa  
voltam az auschwitzi  
krematóriumban

**m**

Vásárló neve: Barcs Miklós

Rendelési szám: 3818255

Vásárlásával támogatta, hogy Magyarországon az elektronikus könyvkiadás fejlődni tudjon, a digitális kereskedelemben kapható könyvek választéka egyre szélesebb legyen. Köszönjük, és reméljük webáruházunkban hamarosan viszontlátjuk.

# TÉNYEK ÉS TANÚK

DR. NYISZLI MIKLÓS

DR. MENGELE

BONCOLÓORVOSA VOLTAM

AZ AUSCHWITZI

KREMATÓRIUMBAN

 MAGVETŐ  
BUDAPEST, 2016

MAGVETŐ KÖNYVKIADÓ ÉS KERESKEDELMI KFT.

[www.magveto.hu](http://www.magveto.hu)

[www.facebook.com/magveto](https://www.facebook.com/magveto)

[magveto.kiado@lira.hu](mailto:magveto.kiado@lira.hu)

Felelős kiadó Dávid Anna

*Második, bővített kiadás*

Szerkesztette, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta  
VÁGI ZOLTÁN

A könyv alapjául a következő kiadás szolgált:  
Dr. Nyiszli Miklós: *Dr. Mengele boncoló orvosa voltam az  
auschwitz-i krematóriumban*, Debrecen, Debrecen város és a  
Tiszántúli Református Egyházkerület könyvnyomda-vállalata,  
1947

A szöveggondozás BALÁZS JENŐ munkája

© *Dr. Nyiszli Miklós örököse, 2016*

© *Vági Zoltán, 2016*

Felelős szerkesztő Schmal Alexandra  
Korrektor Hradeczky Monika  
A kötetet Pintér József tervezte  
Műszaki vezető Bezúr Györgyi  
A térkép Baksa János munkája  
Elektronikus verzió eKönyv Magyarország Kft.  
[www.ekonyv.hu](http://www.ekonyv.hu)

ISSN 0324-797X  
ISBN 978-963-14-3476-7

## TARTALOM

VÁGI ZOLTÁN: AZ ORVOS TRAGÉDIÁJA: NYISZLI MIKLÓS ÉS A BIRKENAUI SONDERKOMMANDO

A kiadás elvei

DR. NYISZLI MIKLÓS: DR. MENGELE BONCOLÓORVOSA VOLTAM AZ AUSCHWITZI KREMATÓRIUMBAN

FÜGGELÉK

Dr. Nyiszli Miklós beszámolója a Deportáltakat Gondozó Országos Bizottság előtt, 1945. július 29. (3632. számú DEGOB-jegyzőkönyv)

Részletek dr. Nyiszli Miklós Nürnbergben tett tanúvallomásából

RÖVIDÍTÉSEK  
BIBLIOGRÁFIA

VÁGI ZOLTÁN

AZ ORVOS TRAGÉDIÁJA: NYISZLI  
MIKLÓS ÉS A BIRKENAUI  
SONDERKOMMANDO

Dr. Nyiszli Miklós a holokauszt történetének egyik legismertebb és legfontosabb szemtanúja. Műve hetven éve töretlen népszerűségnek örvend. Különböző nyelvekre lefordítva ma is egyaránt megvásárolható az egykori auschwitzi és birkenai táborokban működő múzeumokban, a washingtoni United States Holocaust Memorial Museumban, a jeruzsálemi Yad Vashemben, vagy éppen a németországi, lengyel, osztrák és holland könyvesboltokban és holokauszt-emlékhelyeken. Auschwitzcal kapcsolatban nincs olyan komoly tudományos munka, dokumentumfilm, amelyben ne idéznék sorait. Úgy is fogalmazhatunk, hogy 2002-ig, amikor egy másik túlélő, Kertész Imre Nobel-díjat kapott, a világ számára sok szempontból Nyiszli jelentette és jelenítette meg Auschwitzot és a magyar zsidók 1944-es tragédiáját.

Mindez meglepőnek tűnik. Hiszen legyünk őszinték: Nyiszli könyve nem tartozik a 20. századi magyar irodalom gyöngyszemei közé. Egyáltalán nem nevezhető komoly irodalmi teljesítménynek. Hiányoznak belőle a veretes mondatok, a nyelvi teremtő erő, és bizony stilisztikai bravúrokban sem bővelkedik. Ezzel szemben hemzsegnek benne a nehezen érthető, kissé okoskodó hangvételű, latin szakkifejezésekkel dúsított orvosi ismertetések. Nyiszli stílusa gyakran nehézkes, régies, helyenként kifejezetten pongyola. Néha éppenséggel



szenzációhajásznak tűnik. Munkája tudományos műként sem állná meg a helyét – ahhoz a szerző túlságosan gyakran téved, túloz, hibázik. Akkor mégis miért lett Nyiszli műve sikeres?

A válasz egyszerre több tényezőben rejlik: a téma, a gyorsaság, és természetesen dr. Mengele. Az Erdélyben született és meghalt magyar patológus az auschwitz-birkenai Sonderkommando tagjaként a krematóriumból nézte végig a magyar zsidók lemészárlását, a birkenai cigánytábor, a lódzi és a theresienstadti gettó túlélőinek, valamint a korfui és a szlovák zsidóság maradékának likvidálását. Túlélte a Sonderkommando lázadását, az azt követő megtorlásokat és szelekciókat, majd Auschwitz evakuációját és az utolsó hónapok káoszát. Másrészt néhány tucat életben maradt bajtársa közül elsőként ő publikálta visszaemlékezését, amelyben nem csupán a birkenai tömeggyilkosságról, de dr. Mengele álorvosi kísérleteiről is részletesen beszámolt. Kevesebb mint egy évvel a felszabadulás után története a szerző saját kiadásában már meg is jelent magyarul Nagyváradon.<sup>1</sup> Könyvét a következő évben Magyarországon is kiadták.<sup>2</sup> Hamarosan a világ is megismerkedett a magyar patológussal: Nyiszli ugyanis tanúnak jelentkezett a német vegyipari óriáscég, az IG Farbenindustrie ellen folytatott egyik nürnbergi perben. Jelen volt a tárgyalásokon, kihallgatta egy ügyész, és írásbeli nyilatkozatot tett az amerikai hatóságok előtt.<sup>3</sup> A bíróság lefordíttatta könyvét, amelyet a bizonyítási eljárás során is felhasználtak. 1951-ben franciául is kiadták, majd 1960-ban Nyiszli műve az Egyesült Államokban is megjelent.<sup>4</sup> 1964-ben újabb, javított kiadást publikáltak Bukarestben magyarul, amely az eredetihez képest bővült: tartalmazta az Auschwitzban eltöltött első két hét történetének később írt összefoglalóját is, amikor Nyiszli Auschwitz III-ban (Monowitz) dolgozott kényszermunkásként.<sup>5</sup> Műve megjelent románul,

lengyelül, spanyolul, szerbhorvátul és franciául, de kiadták Izraelben is. A kommunizmus bukása óta ezt a kiadást újabbak követték több nyelven.<sup>6</sup> De mi a titka ennek a több évtizedes, töretlen hazai és nemzetközi érdeklődésnek? Hiszen a holokausztról és Auschwitzról az elmúlt évtizedekben világszerte százával jelentek meg a visszaemlékezések, és ezrével a tudományos publikációk.

A siker titka kétségtelenül dr. Josef Mengele. A Halál Angyaláról 1945-ben már magyar túlélők százai beszéltek a budapesti Deportáltakat Gondozó Országos Bizottság munkatársai előtt.<sup>7</sup> Mengele jelentős részben mégis Nyiszli könyvének köszönheti világhírét. Persze az SS-orvos Auschwitz-Birkenauban nem csupán Nyiszlivel dolgozott együtt. Több orvos, köztük a cseh dr. Berthold Epstein, a román születésű dr. Charles Siegmund Bendel és a francia dr. Robert Lévy is sokáig volt a munkatársa. Mások, például a máramarosszigeti dr. Perl Gizella, vagy a kolozsvári Lengyel Olga szintén gyakran voltak kénytelenek vele találkozni. A felsoroltak ráadásul Nyiszlihez hasonlóan a felszabadulást követő években szintén kiadták visszaemlékezéseiket, és tanúskodtak a háborús bűnösök ellen folytatott különböző perekben. Nyiszli azonban talán jobban megismerte az SS-orvost, mint a foglyok közül bárki más: fél éven keresztül, nap nap után kényszerült arra, hogy Mengele áldozatait boncolja, és asszisztáljon azokhoz a bűnös áltudományos kísérletekhez, amelyeknek paradox módon saját megmenekülését köszönhette. Auschwitz-Birkenaut nem véletlenül hasonlították sokan a Pokolhoz, a Gyehennához, Dante Infernójához. Pokol viszont nem létezhet az Ördög, a Sátán, Lucifer nélkül. Persze erre a szerepre jó néhány SS alkalmas lehetett volna. De sem a szürke bürokrata Rudolf Höss auschwitz-i parancsnok, sem az embereket szó szerint élve elégető szadista Otto Moll főtörzsőrmester nem felelt meg

annyira a modernitásban a megtestesült Gonoszról kialakult képnek, mint éppen Mengele. Márpedig ha Nyiszli könyvének van „főhőse”, helyesebben fogalmazva központi karaktere, akkor az bizonyára nem maga a szerző. Nem is a piti alkoholista mézárós, Oberscharführer Muhsfeldt. Hanem az orvostól lett tömeggyilkos, a még áldozatai szerint is vonzó megjelenésű ifjú háborús hős, a művelt és cinikus „tudós”, az SS-százados, akit későbbi áldozatai, a birkenauai roma gyerekek Onkel Mengelének, Mengele bácsinak szólítanak. A misztikus Halál Angyala.<sup>8</sup> Nem túlzás azt állítani, hogy talán éppen Nyiszli tette Mengelét „legendává”, „világsztárrá”, negatív viszonyítási pontként is megkerülhetetlen kulturális ikonná. És ahogy Mary Shelley neve örökre összefonódott Frankensteinével, Bram Stokeré pedig Drakula gróffal, úgy fogják évszázadokig dr. Josef Mengelével együtt emlegetni az erdélyi magyar zsidó orvos nevét.

### *Életrajz: Nyiszli Auschwitz előtt*

Nyiszli az Osztrák–Magyar Monarchia állampolgáraként látta meg a napvilágot. Az erdélyi Szilágysomlyón született 1901. június 17-én zsidó családban. A városban 1696 óta van nyoma zsidók jelenlétének. 1850-ben még csak 181, 1900-ban már 941, 1941-ben pedig 1496 zsidó lakost regisztráltak a népszámlálásokon. A samesz fiaként itt született a hollywoodi álomgyár, a Metro–Goldwin–Mayer későbbi legendás producere, Joe Pasternak, de az itteni jesivában tanult Schön Dezső író is. A helyi zsidóság az első világháború előtti időszakban élte fénykorát.<sup>9</sup> Nyiszli szülővárosában végezte el az elemi iskolát, majd a római katolikus püspöki főgimnáziumban tanult tovább. Az 1890/1891-es tanévben 11, 1913/1914-ben 52, 1917/1918-ban 74 izraelita tanuló járt ide. Arányuk is folyamatosan növekedett, hiszen az első világháború előtti 20

százalékról 1918-ra már 35,6 százalékra ugrott (208-ból 74 fő).<sup>10</sup> A katolikus iskolában tehát nem Nyiszli volt az egyetlen zsidó származású diák. Mégis: ez az iskolaválasztás is jelzi, hogy a későbbi orvosnak már ekkor nemigen lehetett intenzív kapcsolata a judaizmussal. Pályája íve és a későbbi események alapján úgy tűnik, hogy szülei az asszimiláció mellett köteleződtek el.

A szülővárosában uralkodó keresztény–zsidó viszonyokról keveset tudunk. A helyi zsidóság mindenesetre kivette a részét az első világháború veszteségeiből (15 halott). A román uralom alatt már erősen antiszemita hangulat uralkodott. A helyzet még rosszabbra fordult, amikor a második bécsi döntéssel Szilágysomlyó ismét magyar fennhatóság alá került. A bevonulás után a magyar hatóságok 40 románt és 40 zsidót rendeltek be kihallgatásra. Egy évvel később több helyi zsidó családot hontalanként Kamenyec-Podolszkijba deportáltak, ahol a németek megölték őket. Feketézés ürügyén a rendőrök többször razziáztak zsidó otthonokban. 1942-ben megkezdődtek a munkaszolgálatos behívások, sok helyi zsidó esett el a fronton. Az 1944-es német megszállás után a helyzet súlyosbodott. Az utcákon már nyíltan gúnyolták a zsidókat. A gettósítás idején sokan kárörvendően nevetve figyelték összegyűjtésüket, a gyűjtőtáborként funkcionáló gettó pedig a legrosszabbak közé tartozott.<sup>11</sup> E későbbi események jelzik, hogy – akárcsak az egész országban – a szülők által is támogatott asszimilációs modell hosszú távon nem sok jóval kecsegtetett. Sem Romániában, sem Magyarországon.

Mire Miklós fiuk 1920 őszén leérettségizett, a Monarchia már nem volt sehol, és a történelmi Magyar Királyság helyett Nyiszli Romániában találta magát. Talán ez volt a szerencséje, hiszen így megkezdhette orvosi tanulmányait Kolozsváron. Magyarországon a numerus clausus miatt ezt már valószínűleg nem tehetné volna meg. Két szemeszter elvégzése után a

németországi Kielben folytatta tanulmányait. 1925-ben anyagi nehézségek miatt kénytelen volt félbeszakítani, majd 1927 nyarától immár Breslauban kezdte újra az egyetemet. Megnősült, és hamarosan kislánya született. 1930 tavaszán államvizsgázott, diplomamunkáját Nicolaus Nyiszli néven, *Selbsmordarten auf Grund des Sektionsmaterials des Breslauer Gerichtsärztlichen Instituts – von Juni 1927–Mai 1930* (Öngyilkossági típusok a bresloui törvényszéki orvosszakértői intézet boncolási anyagai alapján) címmel készítette el. Disszertációja a Breslau környéki területeken három év alatt bekövetkező öngyilkossági eseteket vizsgálta és elemezte, figyelembe véve az áldozatok egészségügyi állapotát, nemét, életkörülményeit és az öngyilkosságok okait. Később könyvében is büszkén említi, hogy miközben Mengelének előtt próbaboncolását végezte, eszébe jutott, hogy Boroszlóban „prof. dr. Strassmann őexcellenciája munkatársa” (113.) volt.<sup>12</sup> Ezzel persze aligha dicsekedhetett el az SS-orvosoknak, lévén hogy Strassmann professzor éppen zsidó származása miatt veszítette el az állását. Tanulmányai befejeztével visszatért Romániába. Erdélyben maradt, előbb Kolozsváron (1930–1937), majd Felsővisón (1937–1941), végül a Máramaros megyei Szaplancán dolgozott általános orvosként.<sup>13</sup> Utolsó magyarországi munkahelyén 1941-ben 910 ember vallotta magát zsidónak. A városkában erős tradíciókkal rendelkező haszid közösség működött. A német megszállás után a zsinagógában gyűjtötték össze őket. Később a técsői gettóba kerültek, ahonnan 1944 májusának végén két transzporttal mindenkit Auschwitz-Birkenaubába deportáltak.<sup>14</sup>

### *Auschwitz Nyiszli előtt*

Az auschwitzi koncentrációs tábort 1940 nyarán hozták létre egy volt lengyel kaszárnya területén. A németországi társaihoz

(Dachauhoz, Buchenwaldhoz) képest kicsinek és szegényesnek tűnő tábor alig húsz, többségében földszintes tégl épületből állt. Az SS kezdetben azzal számolt, hogy 10 ezer lengyel politikai foglyot tud majd itt elhelyezni. A helyzet Auschwitz történetének első másfél évében nem is igen változott. A fordulatot az okozta, hogy a láger egyre nagyobb szerepet kapott az európai zsidóság megsemmisítésében. Az első gázosításra 1941 szeptemberében (más beszámolók szerint augusztusban) került sor. A tábori Gestapo épületének pincéjében 250 beteg rabon és 600 szovjet hadifoglyon sikerrel próbálták ki a korábban fertőtlenítésre és rovarirtásra használt hidrogén-cianid, a Zyklon B hatását. Mivel az épület a táboron belül volt, az akció idejére a többi foglyot be kellett zárni. További nehézséget jelentett, hogy a hullákat nem hagyhatták a pincében. Elszállításuk szekereken történt. A gyászos menetet a foglyok a blokkokból nézték, ami biztonsági okokból nemkívánatos volt: a tömeggyilkosságok ugyanis szigorúan titkos birodalmi ügynek (Geheime Reichssache) minősültek. Ezért a gázosításokat 1942 elejétől áthelyezték a néhány száz méternyire, a szögesdrót kerítés túloldalán álló krematóriumba. Az I. számú auschwitzi krematórium már nem sokkal a tábor megnyitása után épült, és 1940 augusztusától működött. Addig a halottakat a közeli Gleiwitz város krematóriumába vitték. Ez kezdetben csupán egy darab, két égetőnyílással ellátott kemencével rendelkezett, és naponta 100 test elégetésére volt képes. 1941 elején és 1942 tavaszán azonban egy-egy újabb dupla kemencét helyeztek üzembe. Így az I. krematórium három páros kemencéje 800-1100 fokos hőmérsékleten a hivatalos adatok szerint 340 főt tudott naponta elégetni. Ugyanakkor az 1941–1942 fordulójától gázkamraként használt, 78,2 négyzetméteres hullatároló teremben ennél jóval több, mintegy 7-800, más adatok szerint esetenként akár 1000 főt is el lehetett gázosítani.<sup>15</sup> Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy egy

„teltházás” gázosítás után két-három napig tartott az égetés. Ráadásul gyakori volt az üzemzavar. Már az I. krematórium időszakában világossá vált, hogy az SS számára a valódi problémát nem az ölés, hanem az áldozatok elégetése jelenti. Ez a helyzet később sem változott.

Egyre több zsidó transzport érkezett, immár egész Európából jöttek a vonatok. 1940–1941-ben mindössze 1500 zsidót deportáltak Auschwitzba, 1942 márciusában már több mint 3000-et, júniusban 22 ezret. Augusztusban 42 ezer, az év végéig pedig összesen mintegy 200 ezer zsidó érkezett, főleg a Lengyel Főköormányzóságból, Franciaországból, Hollandiából és Szlovákiából. Ennyi embert már lehetetlen volt az I. krematóriumban elgázosítani és elégetni. Ezért Höss parancsnok és a táborba érkező Adolf Eichmann (aki a transzportokért felelt) új helyszínt keresett a gyilkoláshoz. Végül az ekkor még csak épülő birkenauai tábor nyugati végében elterülő erdőnél két, egymástól néhány száz méterre álló lengyel parasztházat választottak ki. 1942 tavaszán a kitelepített lengyel paraszt, Józef Wichaj elhagyott otthonát ideiglenes gázkamrává építették át. Az ablakokat befalazták, két, masszív ajtóval lezárt, szigetelt helyiséget alakítottak ki. A vakolatlan téglafalak miatt a hivatalosan Bunker 1-nek nevezett épületet az SS-ek „kis vörös háznak” hívták. Június–július folyamán egy másik lengyel gazda, Józef Harmata fehérre vakolt házát is átépítették. Ebben négy gázkamrát alakítottak ki. Ez lett a Bunker 2, más néven a „kis fehér ház”. Höss szerint a Bunker 1-ben 800, a valamivel nagyobb alapterületű Bunker 2-ben 1200 embert lehetett egyszerre megölni. Más becslések szerint csak 5-700, illetve 800-1000 emberrel lehetett végezni.<sup>16</sup> Bár a bunkerekben naponta akár ezrével is ölhatték a zsidókat, az auschwitzi I. krematórium égetési kapacitása csupán napi 340 fő maradt. A hullákat ezért az épületek mögött ásott tömegsírokba temették. Ez azonban tarthatatlan helyzetet

okozott: a rothadó holttestek megfertőzték az ivóvizet, a környéken bűz terjengett, tífuszjárvány dühöngött, egyszóval közegészségügyi katasztrófa fenyegetett. Ezért is született meg az iparszerűen működő halálgyárak terve.

Hosszú tervezés után 1942 nyarán négy krematórium építését kezdték meg Birkenau nyugati végében. Megépítésük csaknem egy évig tartott. Ezzel párhuzamosan kezdődött a tömegsírok exhumálása, 1942 végéig 107 ezer hullát égettek el szabadtéri máglyákon. Az előirányzott határidőket és a költségvetést túllépve a négy új krematóriumot 1943 márciusa és júniusa között adták át. Az új létesítmények egy épületen belül rendelkeztek vetkőzőkkel, gázkamrákkal és a hullák eltüntetésére alkalmas égetőkemencékkel. Az áldozatokat egészen az utolsó pillanatig sikerült félrevezetni, aki az épületbe belépett, többé már nem menekülhetett. Az új krematóriumok ikerszisztémában készültek. A két nagyobb (II. és III.) égetőterme az épület földszintjén volt. A helyiségben öt darab nagy kemence állt. Mindegyiknek három égetőnyílása volt, amelyekben egyszerre három halottat égettek. A föld alatti szinten volt a 391,97 négyzetméteres vetkőző, valamint a 210 négyzetméteres gázkamra, amelyben a visszaemlékezések szerint 2-3000 embert lehetett megölni. A gázkamrát később egy fallal kettéválasztották, így a kisebb csoportokat hatékonyabban tudták likvidálni. A két kisebb krematórium (IV. és V.) 67,5×12,85 méteres, egyszintes épület volt. Az égetőteremben nyolc égetőnyílás működött. Az épületek kisebb gázkamráiban mintegy 1500-2000 fővel lehetett végezni. A náci kalkulációi szerint a nagyobb krematóriumokban 24 óra alatt 1440-1440 főt, a két kisebbben 768-768 embert lehetett elégetni. Így a birkenai krematóriumok hivatalosan napi 4416 fős égetési kapacitással rendelkeztek. Ha az egyes kemencékbe az előírtnál több hullát gyömöszöltek, a teljesítményt átmenetileg 7-8 ezerre is lehetett növelni. A túlhasználat azonban komoly üzemzavart



okozott (megrogytak a kémények, tönkrement a kemencék belső szigetelése, tűz ütött ki). Az auschwitzi I. krematóriumot 1943-ban óvóhellyé alakították. A Bunker 1-et lebontották, a Bunker 2-t használaton kívül helyezték.<sup>17</sup>

1943-ra az egykor „vidékiés” koncentrációs tábor 40 négyzetkilométeres multifunkcionális komplexummá nőtte ki magát, tucatnyi kisebb altáborral és számos ipari létesítménnyel (bányák, üzemek, ültetvények, műhelyek). A lágerek hálózatából három, különböző funkcióval rendelkező központ emelkedett ki: az „Arbeit macht frei” feliratról elhíresült eredeti auschwitzi koncentrációs tábor (Auschwitz I), az 1941–1943 között felépült, gigantikus méretű birkenauai megsemmisítőtábor (Auschwitz II), valamint az ipari termelést biztosító monowitzi kényszermunkatábor (Auschwitz III). A három tábor praktikus munkamegosztásra épülő funkcionális szimbiózisban működött. Birkenau egyszerre volt végállomás és a munkaerő utánpótlásának fő bázisa: fogadta a zsidó transzportokat, a szelekciók során itt szűrték ki a munkára alkalmatlan nőket, gyerekeket, betegeket és öregeket, akiket azonnal a gázkamrákba küldtek. Monowitz (a hozzá tartozó altáborokkal együtt) volt a termelés központja, ahol a német vállalatok hadiüzemeiben és építkezésein tízezrek robotoltak, míg fizikumuk tönkrement. Ekkor ők is a birkenauai gázkamrákba kerültek. Auschwitz I a komplexum adminisztrációs központjává vált, itt működtek az SS irodái, a koncentrációs táborban pedig főleg a politikai foglyok éltek.

### *A Sonderkommando*

A német szó jelentése ’különleges egység’. 1941-ben a keleti fronton megkezdődött a lengyel és a szovjet területek zsidóságának kiirtása. A feladattal Berlin négy úgynevezett bevetési csoportot (Einsatzgruppen) bízott meg. Valamennyi

alakulat kisebb egységekre, Einsatzkommandókra és Sonderkommandókra tagolódott. De Sonderkommandónak nevezték például a chełmnói és a sobibóri megsemmisítőtáborok SS-ekből és rendőrökből álló legénységét is. A nácik azonban esetenként nem csupán a saját halálosztagaikat, hanem a gyilkolásban a kezük alá dolgozó, áldozataikból szervezett alakulatokat is így emlegették. Ebben a könyvben róluk, a krematóriumokban dolgozó, főleg zsidókból álló különleges munkacsapatról lesz szó. Az egység tagjainak fő feladata a hullák elégetése volt. De ők tartották üzemképes állapotban a krematóriumokat, ők mosták le az áldozatokat gázosítás után, ők vágták le a nők haját, ők törték ki a holttestek szájából az aranyfogakat, ők zúzták össze a megmaradt csontokat, hogy az így keletkező finom port azután a környező folyókba öntsék.

A források hiánya miatt az auschwitzi Sonderkommando korai története kevésbé ismert. Krematoriumkommando néven az auschwitzi I. krematóriumban már 1940 nyarától működött egy körülbelül 20 fős munkacsapat. Ők feleltek a táborban meghalt vagy megölt foglyok elégetéséért. 1941 őszén az első gázosítás után ők hamvasztották el a Zyklon B első áldozatait. Az egység tagjait 1942 tavaszán likvidálták. A bunkerek beindításával az újjászervezett alakulat 200, majd az év nyarán már 4-500 fősre duzzadt. A meggyilkolt zsidók holttestét sínpárokon mozgatható csilléken tolták a tömegsírokhoz. Egyúttal ők kezdték meg az áldozatok holmijának szortírozását. A legtöbb sonderes ekkor a szlovák és a lengyel zsidók közül került ki. 1942 őszétől körülbelül 300 fő kezdte meg a bunkerek mögötti tömegsírok exhumálását. A kihantolt hullákat (Höss szerint decemberig 107 ezer testet) nyílt színi máglyákon égették el. A műveletet Otto Moll SS-altiszt, a büntetőszázad (Strafkompanie) brutalitásáról hírhedt parancsnoka irányította. Az akció végével, 1942. december elején az SS eltüntette a

tanúkat. Néhány nélkülözhetetlennek tartott munkás kivételével az egész egységet elgázosították az I. krematóriumban. A szerencsések között volt a szlovák Filip Müller, aki majd túléli Auschwitzot, és könyvet ír róla.<sup>18</sup> A Sonderkommandót az ezekben a napokban beérkező zsidó transzportokból töltötték fel. Ekkor kerültek ide azok a munkások, akik közül sokan lettek Nyiszli bajtársai: Zalman Lewenthal, Leib Langfus, Shlomo és Abraham Dragon, Zalman Gradowski.

Az új krematóriumok üzembe helyezésével a Sonderkommandót 1943 tavaszán fokozatosan Auschwitzból Birkenaubába költöztették. Időközben az egység egy részét az óvatos nácik fenolinjekciókkal likvidálták. A helyüket új foglyok vették át. A következő hónapokban az immár birkenai Sonderkommando átlagosan 400 fős létszámmal dolgozott. 1944 februárjában azonban öt sonderes, köztük egy lengyel zsidó kápoló megszökött. Mivel a transzportok száma amúgy is csökkent (1944 első négy hónapjában mindössze 25 ezren jöttek), az SS megtorlásként 200 sonderest küldött a majdaneki lágerbe, ahol megölték őket. 1944. április 23-án csupán 90 ember dolgozott az egységben.<sup>19</sup> Úgy tűnt, hogy Auschwitz és a Sonderkommando története lassan a végéhez közeledik. Nemsokára azonban megindultak a magyarországi deportálások, és a különleges egység létszáma hamarosan megtízszereződött.

### *A magyar holokauszt*

1944. április 22-én a magyarországi Szentkúton (ma Petőfiszállás-Szentkút) a német és magyar nácik között megszületett a végső döntés a magyar zsidóság általános auschwitzi deportálásáról.<sup>20</sup> Május 1-jével Auschwitzban megtiltották az eltávozásokat. Az SS felgyorsította az új

szárnyvonal és a rámpa építését. Berlinben úgy döntöttek, hogy a közelgő „Ungarnaktion” volumenére tekintettel visszarendelik Auschwitzba az alapító táborparancsnokot, Rudolf Höss SS-alezredest. Helyőrségparancsnokként (Standortältester) irányítása alá rendelték Auschwitz I, Birkenau (Auschwitz II) és Monowitz (Auschwitz III) parancsnokait. De még mielőtt átvette volna az ügyeket, Höss először Magyarországra utazott. Tudni akarta, hogy hány munkaképtelent kell majd megölnie a gázkamrákban. Ezért miután Budapesten találkozott Eichmannékkal, a kárpátaljai és észak-erdélyi gettókból végzett próbaszelekciókat. Később ismét Eichmannékkal és a MÁV szakértőivel tárgyalt a szállítási menetrendről. Kétségbeesve hallotta, hogy alig két héten belül százezrek indulnak el a tábor felé. Höss tudta, hogy Birkenau nem áll készen ekkora műveletre, de Eichmann nem érdekelték a nehézségei. „Minden egyes vonat késleltetéséért meg kellett küzdenem. A legtöbbször vesztettem” – írta később Höss az emlékirataiban.<sup>21</sup>

Auschwitzba visszatérve személycserével kezdte. Május 8-i hatállyal leváltotta saját utódát, az Auschwitz-komplexum élére az ő távozásakor 1943 végén kinevezett, és sokak által túl mérsékeltnak tartott parancsnokot, Arthur Liebehenschelt. Helyére Richard Baer (máshol Bär) SS-Sturmbannführer (őrnagy) került. Birkenau élére a később „belseni fenevadként” elhíresült Josef Kramert helyezte.<sup>22</sup> Höss 100 fős erősítést küldött a holttesteket elégető zsidó különleges osztagba (Sonderkommando), és egyúttal felemelte a zsidók holmiját kezelő és szortírozó úgynevezett Kanada-kommando (takarító munkacsapat, Aufräumungskommando) létszámát.<sup>23</sup>

A pánikszerű előkészületek indokoltak voltak. A konstrukciós hibákkal küzdő IV. és V. krematóriumokat ekkor már fél éve nem használták. Ezzel Birkenau napi égetési kapacitása 4416-ról 2880 főre zuhant,<sup>24</sup> s mindez akkor, amikor hamarosan négyszer-öttször ekkora teljesítmény sem tűnt

elegendőnek. Bár az előírások megszegésével ennél több holttestet is el lehetett égetni, a kemencék túlterhelése már rövid távon üzemzavarokkal fenyegetett. Höss azonnal leváltotta a krematóriumok parancsnokát, Peter Vosst, mert alkalmatlannak tartotta a feladatra. A gleiwitzi altáborból azonnali hatállyal visszarendelte Otto Moll SS-főtörzsőrmestert, azt az égetési specialistát, akit még a sachsenhauseni koncentrációs táborból ismert, és aki parancsára 1942-ben a birkenauai tömegsírokba temetett hullák elhamvasztását irányította.<sup>25</sup> Moll gyorsan munkához látott. Átvizsgálta és renováltatta a krematóriumokat. Reaktiválta az 1942–1943-ban ideiglenes gázkamraként működő lengyel parasztházat (Bunker 2). 1942-höz hasonlóan az égetési kapacitást primitív, de egyszerű módon fokozta: a Bunker 2 és az V. krematórium szomszédságában hatalmas halottégető gödröket ásatott.<sup>26</sup> Eközben Eichmannék berlini irodája a hónap végéig 990 kilogramm Zyklon B-t szállított Auschwitzba.<sup>27</sup> Május 16-án begördült az első magyar tömegtranszport, s ezzel kezdetét vette az Auschwitz-komplexum történetének legnagyobb tömeggyilkossága. A háború után Höss is elismerte, hogy a magyar akció során minden korábbi gyilkolási „teljesítményt” túlszárnyaltak. A parancsnok szerint Auschwitz történetében még soha nem öltek meg és égettek el annyi zsidót, mint ezekben a hetekben: 24 óránként több mint 9000 embert.<sup>28</sup> Alkalmanként azonban ennél is jóval több emberrel végeztek. Június 7-re a kárpátaljai és az észak-erdélyi zsidók deportálása befejeződött. Ez volt a holokauszt történetének leggyorsabb regionális deportálási akciója: 92 vonattal összesen 289 357 embert hurcoltak el. Csak viszonyításként: ekkor mindössze 24 nap alatt többen érkeztek, mint az 1943-as esztendő folyamán összesen. A zsidó nők tízezreit idő hiányában nem is tetoválták, és adataikat sem vették fel. Őket ideiglenes tranzittáborokban, a BIIc szektorban, vagy egy épülőfélben lévő új táborrészben

(BIII) helyezték el.<sup>29</sup> Utóbbi, ezt a félig kész, ivóvízzel és csatornázással alig ellátott területet a birkenauai átlaghoz képest is kirívóan rossz körülmények miatt a foglyok „Mexikónak” nevezték. Az itt összezsúfoltak közül sokaknak ruha és alsónemű sem jutott.

Höss június elején végül Berlinhez fordult segítségért. „... [N]em volt több deportálás, mert Auschwitzban nem maradt már hely. Himmler ezért adta ki a parancsot, hogy fejezzék be a gyilkolást. Auschwitz teljesen megtelt, egyáltalán nem volt már hely több ember számára” – emlékezett később Eichmann. Egyheti szünet következett.<sup>30</sup> Mire egy hónappal később a szállítmányok leálltak, összesen 430 ezer zsidó érkezett Magyarországról. Túlnyomó többségüket (mintegy 300-345 ezer embert) az SS a megérkezés után a gázkamrákban meggyilkolta.<sup>31</sup> Nem csoda, hogy a nyár közepére a Sonderkommando létszáma korábban sosem látott mértékben megnőtt, 903 főre emelkedett.<sup>32</sup>

### *Érkezés és kiválasztás*

A német megszállás idején Nyiszli a családjával Szaplonecán lakott. A magyar hatóságok azonban valamilyen okból a környékbeli zsidó orvosokat és gyógyszerészeket Aknaszlatinán vonták össze, így április végén–május elején Nyiszliék is idekerültek. Az ottani gettóban mintegy 5000 helyi és a környező településekről bekísért zsidót zsúfoltak össze. Szobánként 15-20 ember lakott együtt. Az értékeik után kutató csendőrök brutális módszerekkel vallatták őket. A férfiakat a helybeli katonai repülőtéren dolgoztatták munkaszolgálatosokkal együtt. A nők laktanyát takarítottak és a németekre főztek. Miután mindenkit, férfiakat és nőket egyaránt megalázó testi és testüregi motozásnak vetettek alá, az aknaszlatinai gettót két vonattal deportálták. Az első május 20-

án, a második május 23-án indult.<sup>33</sup> Nyiszliék és társaik ez utóbbival utaztak. A 3317 fős transzport két nap múlva, május 25-én érte el Kassánál a Birodalom határát.

A jelek szerint az utazás negyedik napján érkeztek meg a célállomásra. A település teljesen ismeretlen volt számukra: „... az állomás neve: Auschwitz. Nevénél nem jelent többet számunkra. Hírét sem hallottuk, sem vasúti, sem egyéb viszonylatban” – írja később Nyiszli visszaemlékezésében (89.). Először nemek szerint szétválasztják őket. Pánikra semmi ok, gondolhatják a magyar zsidók. A készséges öröktől ugyanis megtudják, hogy a fürdő után a családtagok újra találkoznak. Majd egy SS-orvos veszi őket szemügyre. A családfő, a felesége és a kislányuk is a munkaképesek közé kerül. Ahogy könyvében leírja, ezt követően a német orvos, egy bizonyos dr. Mengele megkérdezi: van-e köztük német egyetemen végzett kórboncnok. Nyiszli kiugrik a sorból, és megkezdődik a sikeresnek bizonyuló vizsgáztatás. Mengele őt választja, autójába ülteti, és előbb a kórháztáborba, később a krematóriumba viszi. A többi pedig már történelem...

Csakhogy: majdnem egy évvel könyve 1946-os nagyváradi első megjelenése előtt a lágerekből hazafelé tartó Nyiszli betért a zsidó segélyszervezet, a Deportáltakat Gondozó Országos Bizottság (DEGOB) budapesti irodájába. Akárcsak sorstársait, a DEGOB munkatársai őt is kikérdezték háborús élményeiről. A fennmaradt jegyzőkönyv azonban egy, a fentitől némileg eltérő történetet őrzött meg. Eszerint Nyiszlit egynapos birkenai tartózkodás és tetoválás után sokadmagával együtt a monowitzi kényszermunkatáborba, a hírhedt Bunába vitték. Körülbelül két hétig robotolt egy építkezésen, amikor az ottani SS-főorvos felsorakoztatta az orvos rabokat: „Meg is jelentünk, szám szerint 50-en. Felszólítottak bennünket, hogy aki a kórbonctant (patológiát) precízen uralja, az könnyű munkára jelentkezhet. Az 50 orvos közül ketten jelentkezünk, annál is szívesebben,

miután már éreztem, hogy a nehéz betonmunka folytán előbb vagy utóbb, de összeroppanok. Alapos szóbeli vizsga és kérdezősködések után kettőnket el is fogadtak. Én magam Németországban végeztem orvosi tanulmányaimat, és hosszabb ideig működtem mint patológus. Az alkalmaztatásom simán ment, úgyszintén kartársamé is, aki a strassbourg-i fakultás orvosa volt.” (312.) Egy órával később Nyiszli már egy Birkenau felé induló teherautón találta magát. A jármű az egyik krematórium udvarára hajtott, ahol Nyiszlit az SS-parancsnok várta. Néhány órás papírmunkát követően megérkezett új főnöke, dr. Mengele. A Nyiszli háború utáni első visszaemlékezését rögzítő DEGOB-jegyzőkönyv szerint – amelynek szövegét kötetünk végén teljes terjedelmében közöljük – így jött létre a „nagy találkozás”. Nyiszli világhírűvé vált könyvében lényegében tehát összevonta az érkezés és az azt követő hetek eseményeit. Felesége ezt később azzal magyarázta, hogy nem akarta túlbonyolítani beszámolóját. Természetesen zavaró, hogy a két verzió között van némi eltérés. Főhősünket érkezése után Birkenauban szelektálták, de valószínűleg nem Mengele. Sor került a drámai orvosi felvételre, de nem a birkenauai rámpán, hanem néhány kilométerrel odébb, a monowitzi lágerben. A kórboncnoki munkára nem Mengele, hanem az ottani SS-főorvos (talán dr. Horst Fischer) választotta ki. Nem 1944. május 27-én, az érkezés napján, hanem később, valamikor júniusban. (Fennmaradt birkenauai áthelyezési parancsának dátuma június 27.) A magyar orvos nem Mengele kocsiján, hanem egy német teherautón érkezett a krematóriumba. Ezek a létező, de jelentéktelen különbségek azonban nem érintik a történet Auschwitzra, Mengelére és a holokausztra vonatkozó lényegét. A későbbi történéseket illetően pedig nincs érdemi eltérés a könyv és a DEGOB-nál felvett jegyzőkönyv narratívája között.



## *Nyiszli, a szemtanú*

Történetének és ezen keresztül persze saját személyének jelentőségével Nyiszli is tisztában volt. Már rég elhagyta Auschwitzot, de a háború utolsó pillanatáig félt a lelepleződéstől. 1945 márciusában a melki táborban egy másik deportált magyar zsidó orvosnak, Szücs Lászlónak így válaszolt, amikor az előéletéről kérdezte: „Igazából inkább Auschwitzból jövök. De az ottani tevékenységemről nem akarok nyilatkozni. Egyelőre semmiképp. Ha megérem a felszabadulást, a világ hall majd rólam. A világ? Ugyan. A világtörténelem.” E szerénynek semmiképpen sem nevezhető monológ után társai persze azt hitték, hogy megőrült. Mivel még a vezetéknevét sem volt hajlandó elárulni, a „Rejtélyes Miklós” és „Világmegváltó Miklós” gúnyneveket kapta.<sup>34</sup>

Pedig Nyiszli nem túlzott. Könyve lapjain feltárul a világtörténelem. A holokauszt kvintesszenciája. A legnagyobb náci megsemmisítőtábor legvéresebb hónapjainak krónikája. Beszámolója az események abszolút középpontjából, a birkenauai II. krematóriumából tudósít. Ez az épület az emberiség történelmének talán leggyilkosabb építménye. A náci emberirtási technológia sokéves fejlődésének evolúciós csúcspankušmánya. Éppen ezért minden szavának, mondatának különleges jelentősége lehet. De nem úgy, ahogy a szerző azt elképzelte. Mert Nyiszli munkája évtizedek óta áll egy furcsa vita középpontjában. Az erdélyi orvos ugyanis különlegesen sok fejtörést okoz a holokauszt tagadóinak. Számukra a tét világos: úgy érzik, ha őt és/vagy beszámolóját diszkreditálni tudják, akkor talán végleg leszámolhatnak az általuk „Auschwitz-hazugságnak”, „holokamunak”, „a 6 millió mítoszának” stb. gúnyolt „zsidó koholmánnyal”.<sup>35</sup> Vannak közöttük olyanok, akik szerint Nyiszli Miklós egyáltalán nem is létezett. Egy fiktív figura, akinek a nevében valakik hazug beszámolót

hamisítottak. Egy másik vélemény szerint lehet, hogy Nyiszli, a személy létezett, de könyve hibái alapján nyilvánvaló, hogy sosem járt Birkenauban. Egy ennél megengedőbb álláspont lényege, hogy a magyar orvos nem történeti beszámolót, hanem regényt írt.

Nincs olyan visszaemlékezés, amely hibátlan és teljesen objektív. Ilyen ugyanis ab ovo nem létezik, mert nem létezhet. Senki, se szemtanú, se résztvevő, se történész nem állíthatja magáról, hogy bármely történeti eseménnyel, jelenséggel kapcsolatban mindent tud. Nincs ember, aki abszolút mértékben ismeri a történések bonyolult szövetét, az összes szereplő valamennyi szándékát, belső motivációját. Léteznek azonban tények, adatok, valószínűségek és bizonyosságok.

Nézzük a tényeket. Nyiszli gyakran eltéveszti az egyes események dátumát. Egy nappal korábbra (október 6.) teszi a Sonderkommando felkelését. Körülbelül (hisz ma sem tudjuk pontosan) két héttel későbbre (november 17. ) datálja a gázosítások leállítását. (Auschwitz-Birkenau kiürítésének dátumát ugyanakkor helyesen adja meg.) A lódzi gettóból érkezett transzportok kapcsán „késő októberi napsütésről” ír (266.), holott az akció már szeptemberben befejeződött. Ráadásul helyenként a kronológia is borulni látszik: ez utóbbi tömeggyilkosságot (augusztus–szeptember) a Sonderkommando felkelése (október 7.) után tárgyalja. És mit bizonyít ez? Azt, hogy Nyiszli hazudik? Nem, hiszen számos SS-dokumentum és tanúvallomás bizonyítja, hogy ezekre az eseményekre valóban sor került. Nyiszli helyenként téved, nekünk pedig egy szigorú kronológiai rendbe tagolt szöveg helyett érdekesebb feljegyzések lazán szerkesztett gyűjteményeként kezelünk az egyes fejezeteket.

Ami az adatokat illeti, szerzőnk e tekintetben bizony nem mindig áll a helyzet magaslatán. Nemegyszer kórosan túlbecsüli a léptéket, akár méretekről, akár számokról van szó. 200 méter

hosszú vetkőzőről ír, pedig tudjuk, és a helyszínen is lemérhetjük: a birkenauai II. krematórium föld alatti vetkőzője 49,43 méter hosszú. Szerinte ugyanekkor, 200 méteres a gázkamra, holott tudjuk, hogy csak 30 méter. Így persze nyilvánvaló, hogy a gázkamra belső terében oszlopban végződő gázbedobó nyílások közötti távolság nem lehetett 30 méter. Egymástól 6-7 méternyire voltak. A földszinti égetőterem nála 150 méter hosszú, a valóságban 30. Még meglepőbb azt olvasni, hogy a II. krematóriumban négy lift van, hiszen csak egy volt. (Persze lehet, hogy egyszerűen pongyolán fogalmaz, és arra utal, hogy a négy krematóriumban volt összesen négy lift. Bár ez is tévedés: a IV–V. épületek egyszintesek lévén nem rendelkeztek felvonóval.) De mit bizonyít ez? A holokausztagadók szerint azt, hogy Nyiszli hazudik, vagy sosem járt ott. Ha tehát nincs 200 méter hosszú vetkőző és gázkamra (tényleg nincs), akkor nyilván nincs gázosítás, és nincs holokauszta sem. Szerintünk az a tény, hogy a szerző túloz, és emlékeiben utólag nagyobbnak látja, láttatja e gyilkos gyárat, mint amekkorák voltak, pszichikailag könnyen magyarázható. Bárkivel előfordult már, hogy traumatikus élmények hatására helyenként megcsalta az emlékezete. És persze tegyük hozzá: Nyiszli munkahelye a földszinti boncterem, nem a föld alatti vetkőző vagy a gázkamra, ahol idegenül mozog. A doktor fogoly, és nem turista, aki szabadon bóklászik az épületben, és az SS-ek szeme láttára komótosan, colstokkal méregeti a gázkamrát. Ráadásul nem valószínű, hogy szívesen nézte a gyilkolást, ha nem volt muszáj.

Szerzőnk a számadatok tekintetében is gyakran téved. Szerinte a korfui zsidók 27 napig utaztak Birkenauig. Valójában ez inkább három hét volt. Úgy tudja, hogy a lódzi gettónak a háború korábbi időszakában 500 ezer lakója volt. A valóságban 200 ezer. (Ugyanakkor, lényegében helyesen, 70 ezerre teszi a gettó utolsó – főleg Auschwitzba deportált – túlélőinek számát.)

A birkenai női tranzitlágerek szelekciói kapcsán 45 ezer halotról ír. Bár pontos számot még ma sem tudunk, a rendelkezésre álló dokumentáció szerint ez legalább kétszeres túlbecslés. Hasonló a helyzet az 1944. őszi theresienstadti transzportoknál: Nyiszli 40 ezer zsidóról ír, pedig csak 18 402-ről tudunk. A roma holokauszt kapcsán 4500 megölt cigányt említ, mi 2897-ről tudunk. (Igaz, az akció napján további 1408 roma volt Auschwitzban, ez pedig összesen mintegy 4300 fő.) Világos, hogy szerzőnk szisztematikusan túloz. Ugyanakkor vegyük észre a lényegét: csupa olyan eseményt említ, amelyekről számos más forrásból tudjuk, hogy megtörténtek. Méghozzá pontosan akkor, amikor ő Birkenauban volt. Érdeemes még néhány egyéb tényezőt, körülményt is mérlegelni. E számok jelentős részét Nyiszli másoktól, valószínűleg a többi sonderestől hallotta. A tévedések tehát nem saját kútfőből származnak, az állítások valóságtartalmát pedig nem áll módjában ellenőrizni. Mengelétől mégsem kérdezhetette meg, hogy aznap melyik krematóriumban hány embert öltek meg. Továbbá természetesen nem fért hozzá sem a lódzi, sem a theresienstadti gettók irattárához vagy az auschwitzi SS-dokumentumokhoz.

Az SS létszámjelentéseiből tudjuk, hogy a Sonderkommando felkelése során 451 rab és három SS halt meg. Azon nem is érdemes meglepődni, hogy a doktor szerint ez a szám 853 – az ő munkahelyén szinte mindenkit megöltek, a IV. krematórium elpusztult, és úgy tudta, hogy az egység nagy része odaveszett. Érdekesebb kérdés, hogy miért hitte Nyiszli, hogy 1944 októberében a különleges osztag még körülbelül annyi emberből, 8-900 főből áll, mint a nyár során. Úgy tűnik, mintha nem értesült volna az 1944. szeptember 23-i szelekcióról, melynek során 200, zömmel magyar és görög sonderest likvidáltak. (Ugyanakkor jegyezzük meg: 1944. november végén, az utolsó nagy szelekciónál, amikor Mengele szedi ki kollégáival

együtt a halálraítéltek közül, Nyiszli a 200 fős egységet 460 fősnek gondolja.) A felkelésben megölt németek valós száma nem 70, ahogy írja, hanem csupán három. Érthető, hogy a nácik bukásáról vágyfantáziáló lágerlakók hajlamosak voltak eltúlozni az SS halottainak számát. Hasonló túlzásokkal más visszaemlékezőknél is találkozunk, a lengyel zsidó sonderes, Henryk Tauber (tetoválási száma 90124) például 25-30 halott SS-ről tudott. Ugyanakkor az erdélyi orvosnál sokkal mértéktartóbb másik bajtársa, Alter Feinsilber már a felszabadulás után nem sokkal 455 sonderes és 4 SS haláláról számolt be.<sup>36</sup> Érdeemes azonban figyelembe vennünk a tényt, hogy a 276765-ös számú Feinsilber veterán fogoly, aki 1942 óta dolgozott a Sonderkommandóban. Mindenkit ismert, mindenről tudott, és az alakulat egyik vezéregyénisége volt. Hozzá képest Nyiszli egy zöldfülű újonc, ráadásul orvosként kívülálló. Szerzőnk helyenként jelzi is a forrásait: az információt sonderesektől, SS-ektől, vagy éppen civil munkásoktól kapja. Ez a heterogenitás is jelzi, hogy a doktor milyen kevésbé integrálódott a kemencéknél gürcölő, átlagos sonderesek tömegébe.

Nyiszli tévedései, pontatlanságai, hibái jelentős részben érthetőek, magyarázhatók. Helyenként persze zavaró a szerző egy-egy nyilvánvaló túlzása. De ezért vannak a történészek és az olvasók: hogy összeszedjük az adatokat, ellenőrizzük a tényeket, összehasonlítsuk a forrásokat. Forráskritika nélkül nincs tudomány, és nincs értelmes információáramlás. A holokauszt tagadóit persze ezek az érvek, számok, adatok, magyarázatok nem hatják majd meg. Ők ragaszkodnak saját képzeletükhöz. Szerintük ha Nyiszli Miklós rosszul (esetleg szándékosan túlozva) adja meg a gázkamrák méretét, akkor azok nem léteztek. Ebből következően Birkenau nem lehetett megsemmisítőtábor. Így Hitler sem rendelhette el a holokausztot, mivel nem lett volna hol végrehajtani. A végső

következtetés pedig mindig ugyanaz: a holokauszt kamu, az 5-6 millió zsidó áldozat Ausztráliában, New Yorkban, Izraelben bujkál. Nyiszli pedig zsidó, így természetes, hogy hazudik, hiszen a zsidók úgyis mind hazudnak. A holokauszt tagadói hol burkoltan, hol nagyon is nyíltan éppen ilyen érvekkel operálnak.

### *Gyilkosság vs. öngyilkosság: a Sonderkommando mint életforma*

Stresszhelyzetben az emberi memória furcsa dolgokra képes. A rendőrök sokat mesélhetnének arról, hogy nincs az a piciny baleset, amelynek érintettjei ugyanúgy mesélnék el az esetet. A verekedések általában azzal kezdődnek, hogy valaki visszaüt. Egy hétköznapi házastársi vitára is eltérően emlékeznek a felek és a külső szemtanúk. Ugyanez a helyzet a történeti eseményeknél is. Ernst Bloch francia történész egyenesen úgy véli: „Abszolút értelemben megbízható szemtanú nem létezik. Csak többé-kevésbé megbízható visszaemlékezés van.” Márpedig Nyiszli és a többi sonderkommandós visszaemlékezései tele vannak faktuális tévedésekkel, rosszul felidézett részletekkel, költői túlzásokkal. Persze az emberi szándékok, képességek, kommunikációs kompetenciák különböznek, de nem árt felidézni azokat a szélsőséges körülményeket, amelyek között ezek az élmények és emlékek keletkeztek. Az átlag sonderkommandós Auschwitz előtt hónapokig, évekig élt üldözött számkivetettként. Később vagonokba zsúfolták, étel, ital, vécé nélkül, és nem tudták, hová viszik őket. Érkezéskor elszakították őket szeretteiktől, megölték családtagjaikat. Éheztek, tetvesek, betegek voltak. Ütötték-verték őket. Sokan kapták el a tífuszt, amelynek egyik szövődménye a memóriakárosodás. Az SS-ek nem mutatkoztak

be, a civil deportáltak az egyenruhákat összekeverték, a rendfokozatokat nem ismerték. És mindezek után megérkeztek a Sonderkommandóba. Csoda, ha beszámolóik helyenként egymásnak, a tanúk pedig néha maguknak is ellentmondanak? Henryk Mandelbaum (foglyszám 181970) egy 1994-ben publikált interjúban hosszasan ecseteli, hogy néha egy-egy gyerek még a gázosítást is túlélte a rározkadó tetemek alá szorulva. Tíz évvel később egy másik interjúban kategorikusan tagadta, hogy látott volna gyerekeket a gázkamrában. Többről van itt szó, mint egy akkor 82. évébe lépő idős ember korral járó memóriazavaráról. Az emberi elme védekezési mechanizmusa, hogy rossz élményeinket elfojtjuk, kitöröljük. Ráadásul a Sonderkommando legtöbb túlélője felejteni akart. Mert olyan képek égtek a retinájukba, amelyektől nem bírtak aludni, amelyekkel nem lehetett normális életet élni.

Nyiszlit legjobban talán a Bunker 2-nél folyó mészárlás képei rázták meg. Pedig korábban már végignézte a II. krematóriumban zajló gyilkolást. A lengyel Shlomo Dragon (foglyszáma 83059) viszont újoncként, 1942 decemberében az első munkanapján szembesült a tömegmészárlással. Hamarosan pánikrohamot kapott. Egy üvegcséréppel összevagdalta a karját. Szerencséje volt: nem halt meg, sérülése miatt szobaszolgálatra osztották be. A görög Shlomo Venezia (foglyszáma 182727) egyik bajtársa szintén az első napon kapott szabályos idegösszeomlást. A távolba bámult, és többé nem reagált a parancsszavakra. Moll agyonlőtte. A Munkácsról deportált Dov Paisikovic (tetoválási száma A-3076) szerint 1944. május végén a Bunker 2 maga volt a földi pokol („Eine gehena oif der welt”). Több magyar bajtársa egyszerűen élve beugrott valamelyik halottégető gödörbe. Inkább meghaltak, mint hogy itt dolgozzanak. A 18 éves lódzi fiatalembert, Morris Kesselmant (tetoválási száma 111900) ezekben a napokban vezényelték át a büntetőszázadból az SK-ba. Második munkanapján látta, amint

az SS-ek magyar gyerekeket élve dobálnak a kis fehér ház mögött lángoló gödrökbe. „Ez több volt, mint ami felfogható. Egyszerűen összeomlottam.” A Sonderkommando későbbi „fogásza”, Leon Cohen (fogolyszáma 182492) nem akart öngyilkos lenni, de látta, amint egyik társa rögtön az első nap beugrott a tűzbe. Saul Chazan (fogolyszáma 182527) egyik görög bajtársa akkor omlott össze, amikor a németek egy teherautóról élve öntötték a betegeket és fogyatékosokat az egyik égetőgödörbe. A látvány hatására utánuk ugrott. Szintén görög bajtársa, Josef Sackar (fogolyszáma 182739) szerint a Bunker 2 volt a legborzalmasabb, amit egész életében látott. „Ez a vég” – gondolta. Jakov Gabainak (tetoválási száma 182569) egyik ismerőse (a suszter Menachem Litschi) már az első nap szólt, hogy nem akar tovább élni, mert a munka kibírhatatlan. Gabai arra kérte, várjon néhány napot, hátha hozzászokik. Társa engedelmeskedett. Két nappal később azonban, amikor egy hullát vonszolt a gödörhöz, a holttesttel együtt mégis a lángok közé vetette magát. Az egyik SS lelőtte, hogy ne szenvedjen. A gyengébbek már az első napot sem éltek túl. A többség azonban folytatta. Egyikük szerint robotokká váltak. Nem voltak gondolataik, csak a szökés és a túlélés. Mások elállatiasodtak. Leon Cohen egyetértett: robotok voltak. El kellett fojtaniuk az érzelmeiket, hogy szörnyű munkájukat el tudják végezni. Jakov Silberberg úgy érezte, hogy már nem is emberi lény, az érzelmek és a sírás meghaltak benne. Josef Sackar Auschwitz után többé nem tudott sírni. Sonderkommandósként vigyázott, hogy a vetkőzőben dolgozva ne nézzen az áldozatok szemébe. Az arcok látványát tudatosan kerülte. Persze mindenki igyekezett valami speciális technikát kitalálni. De a legtöbben egyszerűen inni kezdtek.<sup>37</sup>

## *Az alkohol*



Nyiszli első krematóriumbeli estéjén „teás rumot” iszik. „Agyam megtisztul, felszabadul kínzó gondolataitól, egész testem mozgékonyá válik. Kellemes melegség áramlik keresztül rajtam. Becsíptem. Érzem, a szesz mámora ez!” (124–125.) A rum segítségével tudja végigaludni az első éjszakát. Akárcsak a lengyel Jakov Silberberg (foglyszám 84129), aki már régóta a táborban raboskodott, amikor a magyar transzportok érkezésekor az SK-ba került. Mégis, amint meglátta a kemencék előtt felhalmozott, megfeketedett hullákat, azonnal elhatározta, hogy öngyilkos lesz. Az árammal teli drótnak akart rohanni. De belebotlott egy barátjába, az SK egyik kápojába. Ő lebeszélte: az első nap nehéz, de később majd megszokja. Magával vitte a szobájába, whiskyt itatott vele, amitől elaludt. Reggel felébredve Silberberg már túl akarta élni. Hamar észrevette, hogy az SK-ban a legjobban keresett áru az alkohol, hiszen a sonderesek munka után felejteni akartak. Úgy érezte, hogy az SK-ban nem dolgoznak normális emberek. Aki ugyanis nem tud sírni, többé már nem ember. A görög Jakov Gabai és társai a krematóriumban hullaégetés közben mindig meghúzták a vodkásüveget. Alkohol nélkül nem tudtak volna ott dolgozni. Bármit kérhettek, az SS-ek aranyért mindenféle italt hoztak nekik. Előfordult, hogy 96 százalékos szeszt ittak. A majdaneki krematóriumból érkezett orosz hadifoglyok vodkát, a zsidó foglyok snapszot, whiskyt, vodkát és pálinkát ittak, hogy elviseljék a lelki megterhelést.<sup>38</sup> Nyiszli is megfigyelte, hogy az új sonderesek dermedt csendben ülnek. Majd napokkal később enni, dohányozni kezdenek. „A pálinkában pedig a leghatásosabb és legáldottabb gyógyszert ismerik meg.” (254.)

Az alkohol a Sonderkommandón kívül is elterjedt volt. Sőt, Auschwitzban az ivás szinte státusszimbólummá vált. A lengyel fiatalember, Wiesław Kielar 1940-ben a legelső transzporttal érkezett Auschwitzba, ahol a 290-es számot kapta. Visszaemlékezését olvasva néha az az érzésünk támad, hogy az

auschwitzi lágertársadalom két részből állt: halálra ítélt éhezőkől és részegekből. Kielar nem szépíti az eseményeket. Míg a többségnek nem volt mit ennie, a kevés kiváltságos, amint tehetett, alkohalmámorba menekült. Ittak a kápók, a blokkírnokok, a szobafelügyelők, a kórházi ápolók, a könnyű munkát végző veterán foglyok. Az auschwitzi hullaszállítók spirituszt kotyvasztottak maguknak. A lelőtt repülőket Birkenau mellett szétszerelő bontó munkacsapat (Zerlegerkommando) orosz hadifoglyai a pilótafülkékből lopott snapsszal és vodkával üzleteltek. Az egyik Oberkápó, a foglyokkal brutálisan kegyetlenkedő Véres Alois, megrögzött alkoholista volt. Kollégája, Jupp Oberkápó esténként „holtrészegre itta magát”. Előfordultak extrém esetek is: egyszer a női táborba bejáró egyik lengyel szerelő annyira berúgott, hogy lábra sem tudott állni.<sup>39</sup>

Mielőtt a holokauszttagadók felkiáltanának, hogy íme a bizonyíték: a Sonderkommando nem halálosztag, hanem alkoholisták gyülekezete volt, érdemes megvizsgálni másokat, akik máskor és máshol csöppentek traumatizált környezetbe. A világhírű angol író, az *Én, Claudius*, a *Claudius*, az isten és a *Jézus király* szerzője, Robert Graves önkéntesként harcolt az első világháborúban. Tapasztalatait *Goodbye to All That* (magyarul *Isten hozzád, Anglia!*) című önéletrajzi regényében örökítette meg. Beszámolóját olvasva világos, hogy a bakák és a tisztek folyamatosan ittak a fronton. Whiskyt, cseresznyelikőrt, gint, pezsgős koktélokat egyaránt, mikor mihez jutottak hozzá. Ittak, ha féltek, ittak, ha gyászoltak, ittak, ha ünnepeltek. A harcok szünetében szabályos ivóversenyeket rendeztek. A 21 éves Graves a háború előtt egyáltalán nem alkoholizált. A somme-i csatában az 1916. szeptember 24. és október 3. között egyfolytában a fronton töltött időszakot mégis csak úgy bírta ki, hogy saját bevallása szerint napi egy üveg whiskyt ivott. A tíz nap alatt nyolc órát aludt. Az eső folyamatosan zuhogott, de

nem volt takarója, esőköpenye, és építőanyag híján a rendes bunkerek is hiányoztak. Éjszakánként bajtársaik holttestét cipelték, miközben a németek lőtték őket. Graves többször elhányta magát, mert látta, amint a rothadó hullák arca sárgásszürkére, majd vörösre, bíborszínűre változott, végül bezöldült vagy megfeketedett. Ilyen körülmények között Graves egyszerűen nem élte volna túl alkohol nélkül. Úgy tűnik, hogy a népszerű kampányszlogen („Iszik vagy vezet?”) a háborúban inkább így hangzott: „Iszik vagy meghal?”

Negyedszázaddal később az orosz Fjodor Szverdlov a moszkvai csatában századparancsnokként harcolt. Mint elmondta, a Vörös Hadseregben naponta osztottak vodkát a katonáknak: „Egy részeg úgy gondolja, bármire képes... ha valaki jól berúg, csak elszántabb és bátrabb lesz. Nem gondol arra, hogy bármelyik pillanatban megölhetik. Csak menetel, és próbálja megölni az ellenséget.” Szverdlov szerint az „oroszok amúgy is szeretnek inni, de háború idején ez alapszükséglet”. Bár a hivatalos napi vodkaadag egy deci volt, az élők elesett bajtársaik adagját is megitták. Szverdlov naponta általában fél liter szeszt ivott: reggelihez két decit, ebédre egy decit, és vacsorához ismét két decit. Joggal merül fel bennünk a kérdés: lehetséges, hogy a német–orosz fronton az emberi történelem legnagyobb háborújának legkeményebb csatáit részegek vívták egymással? Szverdlov tapasztalatai szerint pontosan ez történt: „Ha egészen őszinte akarok lenni, a háború során a németek és az oroszok mindig egyformán részegek voltak, mert az emberi elme másként képtelen elviselni a modern háború borzalmaival.”<sup>40</sup>

Az SS ideológiája a megsemmisítőtáborokat és kivégzőosztagokat a világháború csatátereinek tartotta. Akik itt „dolgoztak”, még kevésbé tudták józanul elviselni az őket körülvevő valóságot. Höss leírja emlékirataiban, hogy Eichmann beszélt a keleti front halálkommandóiról

(Einsatzgruppen): „Sok hátborzongató jelenetet mesélt a lelövésük után elfutó emberekről, a sebesültek elintézéséről, és főleg a nők és a gyerekek lelövéséről. Az Einsatzgruppen több tagja, nem bírva a vérben gázolást, öngyilkos lett. Néhányuk megőrült. Az Einsatzgruppen legtöbb tagjának az alkoholhoz kellett fordulnia, hogy szörnyű munkáját el tudja végezni.” Az egyik parancsnok (Blobel) alkoholista lett. Höss a varsói gettót deportáló Hermann Höflétől azt is hallotta, hogy az SS-ek a megsemmisítőtáborokban is rengeteget ittak. Valóban: a nácik által legjobbnak tartott lágerparancsnok, a sobibóri, majd a treblinkai megsemmisítőtáborokat irányító Franz Stangl esténként egy üveg konyakot ivott meg az ágyban, hogy el tudjon aludni. A gázkamra bejáratánál álló beosztottai folyamatosan részegek voltak, az őrtornyokban álló ukrán és balti SS-ek szintén.<sup>41</sup>

Ezek után nem csoda, hogy Auschwitz-Birkenauban megszokottnak számított, hogy miután reggel ellenőrizték a blokkokat, az SS-ek és a kápók közös ivászatba kezdtek. Amikor az említett lengyel foglyot, Kielart néhány éjszakára büntetésből állóbürtönbe zárták, reggelenként előfordult, hogy az SS-őr annyira részeg volt, hogy elfelejtette, melyik cellában találja. SS-Oberscharführer Schillinger részegen járt a gázosításokra, amíg egy zsidó nő le nem lőtte a krematórium vetkőzőjében. Hihetetlenül hangzik, de az SS-ek gyakran a foglyokkal együtt alkoholizáltak. Amikor Kielarék egy barátjuk névnapját ünnepelték, váratlanul SS-ek zavarták meg őket. A később háborús bűnösként életfogytiglanra ítélt sokszoros gyilkos, Blockführer Stefan Baretzki azonban ordítás, verés, feljelentés helyett csatlakozott az ivászathoz. Baretzkiék „ettek, ittak, tréfálkoztak, mintha a barátaink volnának”. Aznap ünnepi menü volt: a női tábor felügyelőnője, Margot Drechsler kutyáját, amelytől a foglyok rettegetek, megrázta az áram. Az élelmes rabok a kutya húsát ellopták és megfőzték, majd a mit sem sejtő

SS-ekkel együtt megették. A helyzet abszurditását fokozta, hogy a lakoma után Baretzkiék háta mögött napokig gúnyos kutyaugatás hangzott fel.<sup>42</sup>

A vezető beosztású SS-ek alkoholizmusa főnökük előtt sem volt titok. Gerhard Palitzsch, aki Moll mellett Auschwitz történetének talán legnagyobb gyilkosa volt, Höss parancsnok szerint felesége halála után „mértéktelenül inni kezdett”, és „alkoholos kábulatában gyakran azzal hancegett, hogy ő a leghatalmasabb ember Auschwitzban, ő irányít mindent”. SS-Obersturmbannführer (alezredes) Karl Möckel, a tábori adminisztráció vezetője rosszul élt fiatal feleségével, „ezért egyre többet kezdett inni, és napokig használhatatlan volt”. Möckel később Höss utódával, a szerelmi bánat és a tömeggyilkosságok miatt idegromccsá vált Liebehenschellel együtt alkoholizált. SS-Hauptsturmführer (százados) Hans Aumeier lényegében Höss helyettese volt. Amikor 1942-ben beindult a zsidók tömeges kivégzése, főnöke szerint ez messze meghaladta képességeit. „Ingerlékeny és egyre gondatlanabbá vált. Elkezdett dohányozni, és egyre többet ivott. Mindinkább beszámíthatatlanná vált, és e nagyszabású műveletek szó szerint elképesztették.” Hamarosan le kellett váltani.<sup>43</sup> Az alkoholizálás hivatalosan is a tömeggyilkosság folyamatának részévé vált. A rámpán szelektáló és a gázosításokban részt vevő SS-eknek minden egyes különleges akcióért „különleges fejadagra” jogosító utalványt osztottak ki. A kázinban beváltva 2 deciliter vodkát, 5 cigarettát és 100 gramm kolbászt vagy kenyeret kaptak érte. Mengele egyik kollégája, a krakkói Auschwitz-perben az SS-vádlottak közül egyedülként felmentett orvos, dr. Hans Münch elmesélte, hogy Auschwitzot csak úgy bírták elviselni, ha esténként a kázinban folyamatosan ittak. A berúgott SS-ek megoszthatták egymással kételyeiket, és jól kipanaszkodták magukat. Münch részegen azon töprengett, hogy került oda, és arról fantáziált, hogyan

szökhetne a lágerből Svájcba a családjával együtt. Mivel nem tudta a válaszokat, gyakran szó szerint eszméletlenre itta magát.<sup>44</sup>

Az állandó ivászat a Sonderkommandót felügyelő SS-ekre különösen jellemző volt. Amikor 1944 márciusában egy éjjel lezárt borítékban megérkezett a parancs a cseh családi tábor elgázosításáról, Voss, a krematóriumok akkori parancsnoka részegen aludt az irodájában. Annyira berúgott, hogy csak nagy nehezen lehetett felkelteni. A szlovák Filip Müller (tetoválási száma 29236) szerint Voss utódára, Mollra nem volt jellemző az alkoholizálás. „Sosem voltam részeg szolgálat közben, vagy amikor a foglyokkal voltam” – hancegett Moll később már amerikai fogságban. Beosztottainak nagy része viszont legtöbbször még szolgálatban is be volt rúgva.<sup>45</sup> Henryk Mandelbaum ugyanezt tapasztalta: az V. krematóriumhoz beosztott SS-ek „általában részegek és nagyon dühösek” voltak. Morris Kesselman mindent tudott az SS-ek ivási szokásairól. Az áldozatoktól lopott aranyért cserébe ugyanis neki kellett a feketepiacon megvennie és becsempésznie számukra az alkoholt. Tapasztalatai szerint a II. és a III. krematórium SS-ei „mindig részegek voltak”.<sup>46</sup>

A gyilkolás még azokat a bürokratákat is megrázta, akik csak ritkán látták, hogyan valósulnak meg parancsaik a napi gyakorlatban. A transzportokat Európa-szerte szervező Adolf Eichmann Chełmnóba érve képtelen volt benézni a gázteherautók rakterébe, ahol a zsidók fuldokoltak. Az elgázosított hullák tömegsírba lökésénél rosszul lett: „...ez maga volt a poklok pokla... emlékszem még, a kézfejembe kellett csípnem, hogy rájökjek, ébren vagyok, és amit látok, az a valóság, és nem csak álmodom.” Minszkben, ahol 1942 márciusában kivégzéseket ellenőrzött, elkésett, mert előző este berúgott. Így is végignézte, ahogy egy tömegsírba lökött asszony, kezében egy-két éves gyerekével, könyörög a gyilkosoknak.

Amikor a gyermeket fejbe lőtték, és agyvelődarabkák spricceltek a bőrkabátjára, Eichmann kiborult. A Minszk és Berlin közötti hosszú úton egy szót sem szólt. „Úgy ittam a pálinkát, mint a vizet. Muszáj volt innom. El kellett kábítanom magam.” Auschwitzban is részeg volt, amikor megmutatták neki a hullaégető gödröket. Bár a megvalósítás részletei a terepen elborzasztották, néhány álmatlan éjszaka után, némi alkohol és filozofálgatás segítségével mindig racionalizálni (magyarázni, indokolni) tudta a mézárást.<sup>47</sup>

### *A felkelés*

A birkenauai Sonderkommando felkelése nehezen rekonstruálható történet. Egyszerre túl kevés és túl sok a rendelkezésre álló információ. Kevés, hiszen a legfontosabb tanúk, a felkelés kitervelői és vezetői szinte mind halottak. És mégis sok, hiszen az SK valamennyi túlélőjének van valami mondanivalója az ügyben. Sok az ellentmondás. Nem véletlenül. Négy helyszínen (II–V. krematórium) nyolc munkacsoport dolgozott. További kisebb csoportok éppen élelmet vittek, dolgoztak, meneteltek, amikor a lázadás kirobbant. Ennek az írásnak nem célja a lázadás teljes feltárása, hiszen Nyiszli tudott ugyan az előkészületekről, de érdemi szerepet nem játszott sem a felkészülésben, sem a felkelésben. Katonai tapasztalata nem volt, mindössze három hónapja ismerték. Újoncnak, külsősnek tartották, hiszen nem is dolgozott együtt az SK többi tagjával. Nyiszli verziója két részre bontható. A II. krematóriumban történtek esetében szem-(jobban mondva inkább fül-)tanú, hiszen az épületben volt a harcok kirobbanásakor. A IV. krematórium esetében viszont minden, amit leír, hallomásból, több különböző forrásból szerzett információ. Így önmagában, más adat hiányában kevésbé megbízható.

A lázadás előkészítésére irányuló szervezkedés már 1942–1943-ban megkezdődött az SK-ban. Az alakulat egyik legrégebbi foglyától, a szlovák Filip Müllertől tudjuk, hogy az első kézigránátokat a németek által lelőtt, dezertáló ukrán SS-ek hulláinak égetésekor szerezték. 1943 második felében az akció tervezése komolyabb fázisba lépett. Az immár Birkenaubába költözött SK lengyel és szlovák összekötőkön, valamint orosz katonatiszteken keresztül kapcsolatba került a tábori ellenállási mozgalommal. Az egyeztetések célja egy koordinált, közös akció, egy általános felkelés kirobbantása volt. A nem zsidó lengyel politikai foglyok által dominált ellenállás számára a zsidó Sonderkommando legfőbb erényének az látszott, hogy az alakulat az átlagosnál sokkal jobb kondícióban lévő férfiakkól állt; az SK pedig fegyvert és külső támogatókat keresett. 1944-től azonban egyre nyilvánvalóbbá vált egy alapvető érdekellentét. A Sonderkommando tagjai tudták, hogy titokhordozókként nincs esélyük az életben maradásra. Az ő életük attól függött, hogy hány transzport érkezik. Ha sok, haladékot kapnak, ha kevés, nem lesz rájuk szükség. Ők tehát bármilyen kilátástalan akcióra is hajlandók lettek volna. Az ellenállás ezzel szemben az egész tábor sok tízezer foglyának nevében lépett fel. Egy felkelés esetén a betegek, öregek, gyerekek sorsa megpecsételődött. Ráadásul a Vörös Hadsereg előrenyomulásával az „árja”, azaz nem zsidó foglyoknak egyre nőtt az esélyük a túlélésre – arra, amire a zsidókból álló SK nem számíthatott. Több felkelési időpontot is kitűztek. 1944 márciusában például a theresienstadti gettóból deportáltak bevonásával készültek akcióra. Őket ugyanis a nácik a BIIb szektorban felállított cseh családi táborban helyezték el. Szelekció nem volt, a családok együtt maradhattak, az ellátásuk jobb volt az átlagosnál, és nem végeztek kényszermunkát. Ez a több ezer, a birkenauai átlagnál jobb fizikumú fogoly komoly erőt képviselt. Ilyen előzmények után azonban nem hitték el,



hogy meg akarják őket ölni. Abban bíztak, hogy tovább élhetnek. Végül, amikor fél évvel érkezésük után, 1944 márciusában az SS mégis lecsapott rájuk, érdemi ellenállás nélkül sikerült őket elgázósítani.<sup>48</sup>

Az SK felkelésének kitörését végül az SS két baklövése is gyorsította. 1944. február 24-én 200 sonderest szelektáltak. Azt mondták, máshová viszik őket dolgozni, Majdanekbe érve azonban kivégezték őket. Amikor két hónappal később a majdaneki Sonderkommandóból 19 orosz hadifoglyot Birkenaubá helyeztek, az ottaniak a jövevények beszámolójából értesültek bajtársaik haláláról. A hiba nyomán az SK megértette, hogy bármit hazudik az SS, nincs kegyelem. Ráadásul az új oroszok, hadifoglyok lévén, jelentős harci tapasztalattal rendelkeztek. Márpedig 1943 októberében a sobibóri Sonderkommando sikeres lázadását éppen ilyen szovjet hadifoglyok szervezték meg. A most áthelyezett oroszoknak azonban nem tetszett, hogy túl sokan tudnak az előkészületekről, így további emberek beavatását felfüggesztették.

Az újabb előkészületeket a magyar tömegtranszportok májusi érkezése bénította le. Zalman Lewenthal elásott jegyzeteiből tudjuk, hogy a felkelésre készülő Sonderkommandót mennyire megdöbbenette a magyar zsidók megsemmisítése: „Hamarosan megtudtuk, hogy egymillió magyar zsidó elégetésének előkészületei vannak folyamatban. Ez végképp összetört minket; szóval akkor el kell majd égetnünk egymillió magyar zsidót. Nekünk, akik már így is belebetegedtünk [az égetésbe] [...], nekünk, akiknek már hosszú ideje elégünk van ebből, még egyszer [...] be kell szennyeznünk kezünket a magyar zsidók vérével. Ez [a hír] okozta azt, hogy egyszerűen az egész kommandó, tekintet nélkül arra, hogy ki milyen réteghez vagy társadalmi osztályhoz tartozott, beleértve még a legrosszabbakat is, mindannyian elkezdtünk ragaszkodni

ahhoz, hogy végre leállítsuk ezt a játékot [a tervezett felkelés időpontja körül kialakult huzavonát], hogy leszámolhassunk ezzel a munkával, és ha kell, feláldozzuk magunkat és odadobjuk saját életünket [...]. Nap nap után folyamatosan sürgettük [a felkelés megkezdését], mert meg akartuk állítani az eseményeket. De ez [a várakozás] olyan hosszú ideig tartott, hogy időközben félmillió magyar zsidót égettek el.”<sup>49</sup>

Az SK szlovák zsidó túlélője, Filip Müller szintén úgy emlékezett, hogy a magyar zsidók küszöbön álló megsemmisítésének híre pusztító csapásként sújtott le rá és társaira. Nem értették, hogy miközben a frontnak folyamatos utánpótlási gondjai vannak, a nácik hogyan foglalkozhatnak a Magyarországról érkező, zsidókkal telezsúfolt vonatokkal.<sup>50</sup>

Bár egy újabb időpontot valamikor júniusra kitűztek, ebből sem lett semmi. Ráadásul augusztus elején Moll megölte a lázadást szervező SK-kápot, Jakov Kaminskit. Ez nagy csapás volt a szervezkedők számára. 1944. augusztus 30-án 874 ember szolgált az SK-ban. A különböző becslések szerint közülük 100-500 fő volt magyar zsidó. Szeptemberre lezárult a magyar és a lódzi akció. Mivel nagyobb transzportokat nem vártak, az SK túlméretezetté vált. Szeptember 23-án, egy meglepetésszerű szelekció után mintegy 200 sonderest elszállítottak. Elsősorban a Bunker 2-nél és az égetőgödörnél dolgozókat vitték el, hiszen munkájuk a nagy akciók végeztével feleslegessé vált. Jelentős részük magyar zsidó volt. Az SS azt állította, hogy a gleiwitzi táborba mennek. Ehelyett az auschwitzi főtábor ruhafertőtlenítőjében (Entwesungskammer) leitatták, majd elgázosították őket.

Nyiszli szerint a IV. krematóriumban 100 magyar zsidó szolgált. A következő szelekció őket is fenyegette. Egy másik magyar túlélő visszaemlékezése bizonyítja, hogy a IV-esben dolgozó magyarok, köztük dr. Péter Zoltán és dr. Havas Leó (fogolyszáma A-13315), igyekeztek bevonni az akcióba a

szomszédos raktártáborban dolgozó magyar nőket. Egyikük szerint a felkelés tervét egy lengyel fogoly árulta el.<sup>51</sup> „Az elítéltek összebeszéltek a többi Häftlinggel, hogy amikor értük fognak jönni, jelt adnak, elvágják a villanydrótokat, és a sötétben elszöknek.” Október 7-én már mindenki tudta, hogy aznap 300 foglyot szelektálnak. Az információcsere akadozott, az egyes krematóriumokban dolgozó osztagok nehezen tudták tartani a többiekkel a kapcsolatot. Az SS mindenesetre a vártnál hamarabb érkezett. 300 embert akartak elvinni. Úgy tűnik, hogy a felkelést lengyel és görög foglyok robbantották ki. Késekkel, baltákkal támadtak az SS-ekre. „Rettenetes lárma keletkezett, az SS-ek gépfegyverrel körülvették a 300 embert, és löni kezdtek. A fiúk kiabáltak: Zona Kanada hilft! (Kanada zóna, segíts!) És mi nem tudtunk nekik segíteni, hiszen pusztá kézzel nem mehettünk neki a gépfegyvereknek. Az utolsó percig védekeztek ezek a férfiak, pusztá kézzel 13 SS-t megöltek, és az utolsó percig hangosan énekelték az orosz és a héber himnuszot. Mind ott haltak meg.” A IV. krematóriumot a foglyok felgyújtották: matracokat, ágyakat, szalmazsákokat égettek, majd lángra kapott és beomlott a zsidó tető. A foglyoknak volt néhány pisztolyuk. A környező hadianyaggyárak egyikéből zsidó fogolynők segítségével lőport és robbanóanyagot is becsempészték kötelek közé rejtve. Üres konzervdobozokat robbanóanyaggal, fémdarabokkal töltöttek fel és gyutacsokkal láttak el. A döntő pillanatban azonban akadozott az információáramlás. A féltve óvott, saját gyártású gránátokat, amelyeket egy ideig a Dragon testvérek matraca alatt rejtegettek, majd egy oszlopban kialakított üregben dugtak el, parancs nélkül nem merték idő előtt elővenni. Így amikor megkezdődött a szelekció, a lázadó foglyok csak késekkel, vasrudakkal, baltákkal vetették magukat a németekre. Az SS-dokumentumokban 59B számmal jelzett munkacsapat tagjai közül néhányan a közeli erdőbe menekültek, ahol elfogták

őket.<sup>52</sup>

A lázadás hírére a III. és az V. krematóriumot az SS villámgyorsan körülvette. Itt nem is került sor harcra. A II-es 57B számú munkacsapata a lövöldözést hallva felkészületlenül kezdett akcióba. Ehhez nagymértékben hozzájárulhatott egy incidens, amelyre (valószínűleg) előző nap került sor. Az egyik SK-ban szolgáló orosz hadifogoly részegen lármázott. Amint egy SS-Unterscharführer (őrmester) verni kezdte, az orosz elszaladt, de a német utána lövött és megsebezte. Ahogy a vérző oroszzt be akarta tuszkolni egy autóba, hogy magával vigye, a fogoly rávetette magát. Elvette az ostorát, és verni kezdte az SS-t, akinek végül sikerült előhúznia a pisztolyát, és lelőtte a támadót. Az eset után a német annyira félt a kontrollálhatatlan oroszoktól, hogy át akarta helyezettetni őket – ez pedig az egész hadifogolycsoport halálát jelenthette.<sup>53</sup> Ekkor már ismert volt, hogy (talán másnap?) szelekció lesz. Az orosz veteránok attól tartottak, hogy az incidens miatt felkerülnek a listára, és megölik őket. Így amikor meghallották a IV-es felől a lövöldözést, nem voltak hajlandók tovább várni. A kazánteremben támadtak. Eliezer Eisenschmidt szerint már korábban többen rivalizáltak, hogy ki ölheti meg a brutális német kápót, Karolt (Karl Konvoentet). Most leszúrták, a kés a hátán jött ki, majd a kemencébe lökték. Hamarosan két SS-őrrel is végeztek, majd átvágták a szögesdrótot, és Reisingau irányába menekültek. Jelentős részüket már itt, a drótnál megölték. Egy kisebb csoportnak sikerült egy magtárig elvergődnie. Ott elbarikádozták magukat. Az SS erősítést kapott, üldözőbe vette őket, bekerítette és rájuk gyújtotta az épületet. A lázadás során elfogottakat később a krematórium udvarán egyenként tarkón lölték. Nyiszliékre is halál várt volna, de Mengele megmentette őket: „Mi, orvosok is ott feküdtünk bajtársainkkal a gépfegyverek előtt, de dr. Mengele – kinek fajbiológiai munkáját még nem fejeztük be – kivett bennünket a halálraítéltek közül.”

(320.)

### *Fausti alku: orvos vagy ember?*

Az SK-ban annak volt esélye a túlélésre, aki képes volt magának megfogható célt találni, saját létezésének valami konkrét értelmet adni. Persze mindenki túl akarta élni Auschwitzot, de a pusztaság szándék nem volt elég. A napi munka gyötrelme, a folytonos borzalmak, a kivégzések és a permanens rettegés roncsolta a sonderesek személyiségét, akaraterejét. Nyiszli számára sokáig a családja adott erőt. Mengele segítségével kiderítette, hogy életben vannak, meglátogatta, támogatta őket. Visszaszerezte azt, amit a rámpán elvettek tőle: a kinti világ egy darabját, a hagyományos családfői szerep egy kis szeletét. Újra apa és férj lehetett. A legnehezebb helyzetben azok a sonderesek voltak, akik a gázkamrákban már elveszítették családjukat. Egyedül voltak, nem volt kiért élniük. Ez a veszély fenyegette szerzőnket is, miután családját sikerült egy munkatáborba tartó transzportba helyeztetnie. Bízott benne, hogy megmenti az életüket, de ismét kínzóan egyedül maradt. Az alkohol sokszor már nem nyújtott elég védelmet. „Félek, hogy beleőrülök. [...] Éreztem, hogy közel vagyok az idegösszeomláshoz” – írja, miután végignézi és -hallgatja, amint a boncteremben hetven nőt tarkón lönek (149.). Majd bevesz két luminátablettát. Később, miután a Bunker 2-nél szemtanúja lesz, ahogy Mollék élve égetik az embereket, „fátyolos aggyal, felindulástól remegő lábakkal” tér vissza szobájába. Aznap este emeli az adagot, 30 centigramm Luminált vesz be, ahogy fogalmaz, „máglyabetegség ellen” (169.). Később is írja: „Sokat segítettek [...] a luminálmámor feledtető órái. [...] Elfeledni mindent, csak az a célom, és nem gondolni semmire.” (268.)

Személyi integritásának, józan eszének megőrzéséhez paradox módon a legnagyobb segítséget éppen kínzójától,

Mengelétől kapta. Az ő jóvoltából gyakorolhatja ugyanis hivatását. Ellentétben a többi sonderessel, számára nem teher a hullák közelsége, érintése. Ő azt csinálja, amit tanult. „Elvégzem a boncolást a többi három ikerpáron is. Kiértékelem a talált rendellenességeket. A halál oka ezeknél is kloroformos szívinjekció. Érdekes megfigyelést teszek. A négy pár cigány ikerből három párnál a szemgolyók különböző színűek! Az egyik szem kék, a másik barna. Ez a jelenség előfordul nem ikreknél is, de ezen esetben nyolc ikerből hatnál figyelhető meg. Feltétlenül érdekes halmozódása a rendellenességnek. Az orvostudományban heterochromiának hívják, azaz különbözőszínűségnek. Kivágom a szemeket, külön-külön formalinos folyadékba teszem, pontosan feljegyzem adataikat, hogy össze ne keverődjenek. A négy pár ikernél egyéb érdekes leletre is bukkantam boncolás közben. A nyaki bőrt kétoldalt lehúзва, a mellcsont felső vége fölött egy kerek, mogyoró nagyságú tályogot fedezek fel. Megnyomom csipeszemmel, sűrű gennyváladék jön belőle. Nagyon ritka, de az orvostudományban ismert tünet! Dubois-féle tályognak hívják, az öröklött szifilisz egy tünete. Mind a nyolc ikernél jelen van. Egészségesben, azaz a környező egészséges hússzövetrel együtt vágom ki a tályogos részt. Formalinosüvegbe kerülnek ezek is. Két pár ikernél aktív, kavernás tuberkulózist találok. Mindent jegyzőkönyvbe veszek. [...] A délutáni órákban meglátogat Mengele. Referálok neki az elvégzett munkáról. Tíz iker protokollját nyújtom át. Leül, gondosan átolvassa mindegyiket. Nagyon érdekli a szemek heterochromiás jelensége, még jobban érdekli a Dubois-féle tályog.” (145–146.)

E sorokat olvasva az az érzésünk, hogy bár tisztában van munkájának szörnyűségével, időnként határozottan élvezi, amit csinál. Kutat, gondolkodik, válaszokat keres – és közben képes kiszakadni a krematórium nyomasztó valóságából. Mintha hízelegne neki a nagy hatalmú SS-orvos érdeklődése. Különösen

akkor talál magára, ha észreveszi Mengele szakmai hiányosságait: „Dr. Mengele nagyon meg volt elégedve. Több magas rangú orvostársát hozta magával a csontvázak megsemmisítése végett. Fontoskodva tapogatták az egyes részeket. Tudományos kifejezésekkel dobálózta. Úgy tettek, mintha páratlan orvosi tünet lenne a két áldozat csontvázának fogyatékosága. Pseudowissenschaft, áltudományosság, amiben elmélyülnek!” (266.) Ez érthetően hálás szerep. Mengele, vagy az értelmetlen hasmenéses vizsgálatokat rendelő dr. Wolff az áltudomány, a halálra ítélt, megvetett, üldözött zsidó orvos, dr. Nyiszli a tiszta, éteri, igaz tudományosság képviselőjének szerepében. Máskor szakmai szupremáciája tudatában veri át Mengelét, hamis diagnózissal. Emberi életeket akar menteni, de a valóban nemes cél és a kétségtelen bátorság közben érezzük az elégedettségét is: „Előadást tartok dr. Mengelének a tífusz harmadik hetének fekélyállapotáról, összehasonlítva a vékonybél gyulladásánál ugyancsak előforduló fekélyképződéssel. Rámutatok arra, hogy a lép duzzanata bélgyulladásnál is gyakori, tehát ez nem tífusz, hanem egy súlyos vékonybélgyulladás, valószínűleg húsmérgezésből ered. Dr. Mengele fajbiológus, és nem kórboncnok. Nem volt nehéz elfogadtatni vele diagnózisomat.” (176.)

E mondatok szinte győzelmi jelentések, kicsiny, de fontos, szinte önigazoló triumfusok egy halálos háborúban. Hiszen más fogoly orvosokhoz hasonlóan ő is komoly erkölcsi dilemmákkal szembesül. Ahhoz, hogy túléljen és gyógyítóként, szakemberként dolgozhasson, fogolytársain és a többi sonderesen segíthessen, kénytelen végrehajtani gyilkos főnöke etikátlan parancsait. És akárcsak az SS-orvosoknál, helyenként Nyiszlinél is megfigyelhető az Auschwitzra oly jellemző fausti megkettőződés: az auschwitzi valóságot elfogadó én és egy másik, orvosnak, tudományos kutatónak megmaradó én szétválasztására irányuló kétségbeesett törekvés.<sup>54</sup> (Ugyanakkor

fontos látni: náci kollégáival ellentétben Nyiszli halálraítélt volt, és nem élet és halál SS-egyenruhás ura!) Amikor mindent megtesz a gázosítást túlélő erdélyi lány megmentéséért, vagy amint akarata ellenére is visszahozza az életbe a Kapitányt, az öngyilkos görög sonderest, Nyiszli tulajdonképpen nem (csupán) értük harcol. Egyúttal önmagáért, a saját lelkéért, orvosi ethosza maradványainak megőrzéséért is küzd. Méghozzá nem kis kockázatot vállalva. Egyszer a hétpróbás tömeggyilkossal, Muhsfeldttel konfrontálódva, az utóbbi esetben pedig az ingerülten rátámadó sonderes társaival is szembefordulva. Utólag meg is rója magát, és meglepő őszinteséggel ír megkettőződéséről: „Most, hogy betegágyától távol vagyok és szenvedő arca nem hívja húszéves orvosi »én«-emet segítségül, emberi »én«-em teljesen igazat ad a Kapitány bajtársainak. Hagyni kellett volna őt útjára menni, nem acélkék géppisztolyok hideg csöve előtt, hanem a Luminál lelki kínoktól és fájdalomtól mentes bódulatában.” (190.) E választásokkal Nyiszli – akárcsak Nemes Jeles László filmjében Saul – a halál birodalmának törvényei ellen a maga módján fellázadva áll ki az élet mellett, és tesz szimbolikus, ugyanakkor reménytelen kísérletet az univerzum elveszett normalitásának helyreállítására.

### *A Sonderkommando krónikásai*

Nem Nyiszli az egyetlen, aki az egész világnak tanúsítani akarja a holokauszt eseményeit. Amíg sokan isznak, esznek és a pillanatnak élnek, az SK-ban vannak páran, akik a jövőre és a világtörténelemre gondolnak. A háborút követően a krematóriumok környékét felásva több olyan visszaemlékezés került elő, amelyeket a Sonderkommando tagjai írtak, megörökítve a gyilkolást. Rövid feljegyzések, családtagoknak írt levelek mellett elsősorban három szerző munkái váltak híressé.



E források hitelességét növeli az a tény, hogy – az egyébként sokszor fontos, de mégiscsak évtizedekkel később elmondott visszaemlékezésekkel szemben – „real time”-ban örökítették meg a birkenauai gyilkolást és a Sonderkommandóban uralkodó viszonyokat. Ők a Sonderkommando igazi krónikásai. Mindhárman lengyel zsidók, és mindhárman itt haltak meg.

Egyikük a már idézett Zalman Gradowski, aki 1942 óta volt az SK tagja. Az ellenállási sejt egyik vezetője. Első visszaemlékezését 1945 márciusában, öt héttel a felszabadulás után találták meg a krematórium közelében. A dokumentumból 81 oldal maradt. Minden oldal 9,5×14,5 cm-es papírlapokra íródott, oldalanként 20-30 sor. 1945-ben az egyik krematórium közelében kerül elő egy írása, amelyben, akárcsak Radnóti a bori noteszben, Gradowski is négy nyelven szólítja meg a szöveg jövőbeli megtalálóját: „Mutass érdeklődést e dokumentum iránt. A történészek számára gazdag anyagot tartalmaz.” A kézirat Dante *Isteni színjátékának* szerkezetéhez hasonlóan ismerteti Gradowski deportálását, érkezését, auschwitz-i sorsát. Második, háromrészes visszaemlékezését 1945 nyarán a krematórium kemencéjének romjai között találták meg. A részvétlen holdhoz írt elégikus töprengésben szerepelnek ezek a sorok: „Az éjszaka a barátom. A dalaim könnyek és sikolyok. Fényem az áldozati tűz. A halál léggömb a parfümöm. A pokol az otthonom.” Gradowski több témáról írt még: a cseh családi táborba küldött transzport történetéről, a Sonderkommando működéséről és a felkelés előkészületeiről.

A másik krónikás, Zalman Lewenthal 1943 januárja és 1944 ősze között volt az SK tagja. A III. krematóriumnál megtalált, félig olvashatatlan írását a felkelés után, 1944. október 10-én zárta. Munkáját sonderes barátainak ajánlja – a felsorolásban Langfus és Gradowski is szerepel. Transzportja érkezését, családjá megölését ismerteti, a Sonderkommando tagjainak lelkiállapotát, a munkacapat belső viszonyait, az emberi

kapcsolatokat vázolja, sokat ír a lengyel foglyok antiszemitizmusáról, a tábori ellenállási mozgalom elárulásáról stb. Egy másik kéziratában a megsemmisítéseket és bajtársai rettegését taglalja.

A legérdekesebb figura talán a harmadik. Nem csupán azért, mert bizonyosan tudjuk, hogy Nyiszli ismeri. Így ír róla: „A »dájén« ő, aki amolyan segédpapféle Lengyelország egy kis hitközségében. Nagy vallási és világi ismeretekkel rendelkező autodidakta. Ő a Sonderkommando aszkétája, aki, hogy a vallás étkezési előírásainak megfeleljen, nem eszik egyebet a Sonderkommando bő konyhájáról, mint kenyeret, margarint és hagymát. A beosztása tüzelő lenne az égetőkemencénél, de mint fanatikus hitbelinek elintézem Oberscharführer Mussfeldnél, hogy felmentést nyerjen e borzalmas munka alól. Meg is indokoltam az Obernek e kérésemet azzal, hogy e nagy testi erőt kívánó munkánál úgysem használható, mert rituális meggondolásból alig eszik valamit, teljesen le van gyengülve, továbbá azért sem használható e helyen, mert midőn a halottakat a tűzszekrénybe csúsztatják, csak akadályozza a munkát, ugyanis minden esetben elmormolja a halottak utáni imát. Több ezerszer történik ez napjában.” (278–279.)

Mivel a „dájén” feljegyzéseit egy kódolt rövidítéssel szignálta, évtizedekig tartott, mire tisztázták személyazonosságát. Lejb (vagy Leib) Langfust, a Maków Mazowiecki-i dajant (azaz a hitközség tagjainak vallási törvényekkel kapcsolatos ügyeiben eljáró bírót) a nácik 1944. november 26-án megölték. Előtte azonban még sikerült elásnia visszaemlékezéseit a krematórium mellett. Langfus egyik előkerült feljegyzésében hagyta ránk a következő történetet: Két kárpátaljai ortodox magyar zsidó megkérdezte tőle, hogy vajon eljött-e az idő a halál előtti bűnvalló ima, a vidduj citálásához. Bár tudta, hogy ezzel az életét kockáztatja, a vallásos „sonderes” nem tudott nekik hazudni. Erre az ortodoxok társaikkal együtt

imádkozni kezdtek, majd elővettek egy üveg vodkát, és kérték, hogy igyon velük az életre (le chajim): „Neked kell megbosszulnod vérünket, élned kell, ezért egészségedre, mi megértünk téged” – mondták, és a zokogó sonderest hátrahagyva méltóságteljes nyugalommal vonultak be a gázkamrába.<sup>55</sup> Egy másik alkalommal Langfus szemtanúja volt, amint egy Kassa környéki transzporttal érkezett, körülbelül 85 éves nő, egy rabbi felesége a közösséget megnyugtató, majd a deportálás elől elmenekülő, a rájuk bízottakat cserben hagyó zsidó vezetőket és a magyar hatóságokat átkozta: „Világ Ura! A halálom előtti utolsó percekben Hozzád könyörgök, bocsásd meg nekik hatalmas bűnüket!”<sup>56</sup>

Langfus kézírataiban számos témáról ír. Drámai erővel nem csupán az áldozatok létszámát, sorsát, történeteit hagyja ránk, de megéneкли saját halálát is. Kéri az olvasót, hogy a krematóriumok körül elásott kéziratokat keresse meg és publikálja. Még címet is javasol a majdani kiadvány számára. Az ő feljegyzéseiből elevenednek meg az utolsó napok történései. „A mai napon, november 25-én, megkezdődött a II. krematórium lebontása, ezt követően pedig a III. krematórium kerül lebontásra. Érdekes, hogy először a ventilátor motorját és csöveit szerelték le, és küldték más táborokba, néhányat Mauthausenbe, a többit Gross-Rosenbe.” Langfus a Sonderkommando utolsó szelekcióját is megörökítette: „Most megyünk a szaunába [Zónába?]. A 170 megmaradt ember. Biztosak vagyunk benne, hogy a halálba visznek. 30 főt kiválasztottak, ők az V. krematóriumban maradnak. Ma 1944. november 26. van.” Langfus nem tévedett: 70 főt a bontási munkálatokhoz vezényeltek, százat pedig fürödni vittek, majd legyilkoltak. Nyiszlihez hasonlóan az utolsó Sonderkommando-szelekció másik túlélője, a szlovák Filip Müller is emlékezett Langfusra, a „fiatal rabbinövendékre, aki a hajszárító csapatban dolgozott”, és kilépve a sorból, letorkolta a hazudozó

SS-eket, majd beszédet intézett társaihoz, amelyet ezekkel a szavakkal zárt: „Egyedül lennénk, család, rokonok, barátok nélkül, nem lenne egy hely sem, amit sajátunknak nevezhetnénk, arra lennénk kárhóztatva, hogy céltalanul kóboroljunk a világban. Nem lenne számunkra se nyugalom, se megbékélés, amíg egy nap egy sarokban pusztulnánk el magányosan, elhagyatva. Ezért, testvéreim, menjünk, és találkozzunk a halállal, bátran, méltósággal.”<sup>57</sup>

### *Auschwitz után*

Langfus nem túlzott. A későbbi náci vadász, Simon Wiesenthal is megfigyelte, amint mauthauseni bajtársain a felszabadulás után úrrá lett a depresszió: „...Rádöbbszettek életük céltalanságára. Ők megmenekültek ugyan, de nem maradt senkijük, nem volt hazájuk, ahova visszatérjenek, nem volt kiindulópontjuk.” Wiesenthal, aki tucatnyi náci lágert élt túl, úgy érezte, tennie kell valamit: „...hogyan elejét vegyem ennek a beteges csüggedtségnek, hogy éjszakánként ne gyötörjenek lidércálmok, hogy ne álmodjak ébren nappal is.” Olyan feladatra vágyott, amelytől az élete újra értelmet kaphatna. Nem akarta, hogy igaza legyen az emberséges SS-Rottenführer Merznek, aki 1944 őszén azt jövendölte neki, hogy a háború után még a felszabadítók sem fogják elhinni, min ment keresztül: „Nem hinnének magának. Bolondnak tartanák. Még az is előfordulhatna, hogy tébolydába zárják. Ki hinné el ezeket a borzalmakat, ha nem élte át őket?” Wiesenthal végül jelentkezett az amerikaiaknál. Részletesen, adatokkal, nevekkkel együtt leírta élményeit, majd a háborús bűnösök után nyomozó részleg munkatársa lett. Így volt képes igazolni önmaga előtt, hogy nemhiába maradt életben.<sup>58</sup> A Sonderkommando egyes tagjai is hasonlóképpen gondolkodtak. Amikor évtizedekkel később megkérdezték Jakov Silberberget, hogyan élte túl,

miközben ezt a munkát végezte, az egykori sonderes a krematóriumban a Langfustól hallott szavakkal kezdte válaszát: „El kell mondanunk az eljövendő generációknak.”<sup>59</sup> Henryk Mandelbaum azért akart életben maradni, hogy, mint írta, „elmondjam a világnak, hogy egy másik világból jövök”.<sup>60</sup>

Miután 1945 januárjában élve hagyta el Auschwitzot, Nyiszlit is ez a lassan rögeszmévé erősödő gondolat kerítette hatalmába. A háború utolsó négy hónapjában igyekezett nyom nélkül felszívódni a foglyok névtelen tömegében. Birkenai munkájáról, a krematóriumokról és Mengeléről még újonnan megismert fogolytársainak sem beszélt. A titkolózást annyira komolyan vette, hogy a vezetéknevét sem árulta el. Hiába gondolták a többiek, hogy elment az esze, hiába nevettek rajta, a doktor szinte monomániásan kitartott elhatározása mellett, és egy szót sem szólt a Sonderkommandóról. Bár frissen jött küldetéstudata és rögeszmés titkolózása akár mulatságosnak is tűnhet, Nyiszli korántsem volt paranoiás. Tudta, hogy amint kiderül a személyazonossága, azonnal vége az életének. Az SS ugyanis mindent megtett a Sonderkommando „titokhordozóinak” kézre kerítéséért. Amikor a görög Saul Chazan bajtársaival Mauthausenhez közeledett, a II. krematórium két SS-őre próbálta kiszűrni őket a vánszorgó rabok tömegéből. A sonderesek ijedtükben a szemükbe húzták a sapkájukat. A németek egészen Mauthausenig újra meg újra próbálkoztak. Jakov Gabaiék feltűnően jó fizikai állapotban érkeztek az ausztriai lágerba. Az SS-ek nyomban kérdezgetni kezdték őket, hogy miért látszanak ennyire egészségesnek kiéhezett társaikhoz képest. A lebukás kockázata később sem múlt el. Abraham Dragon már az ebenseei tábor rabja volt, amikor balszerencséjére belebotlott a kegyetlenségéről hírhedt auschwitzi fogoly funkcionáriusba, a német Franz Danischba. Danisch azonnal felismerte a sonderkommandóst. Dragon a

következő napokban előle bujkált, attól rettegetve, hogy feljelenti az SS-nél. A legrosszabbul minden biztonnyal Filip Müller, a Sonderkommando szlovák veteránja járhatott volna. Már csak néhány hét volt a felszabadulásig, amikor 1945 áprilisában a melki táborban egyszer csak SS-Unterscharführer Johannes Gorges termett előtte felemelt gumibottal. Gorges brutális gyilkos, 1943-tól az V. krematórium Kommandoführere volt. Most azonnal ráismert Müllerre. A botot tartó kéz lehanyatlott. Müller rémülten elrohant, és a legrosszabbtól tartva bujkálni kezdett. Két nappal később Gorges ismét feltűnt, „mint egy látomás”. Letartóztatás helyett azonban Müller hogyan érdeklődött. A kezdeti sokkból magához térő fogoly elpanaszolta SS ismerősének, hogy mennyire éhes, és, mint mondta, „nem mondanék nemet egy darab kenyérre”. A legnagyobb meglepetés másnap reggel érte: Gorges ismét megjelent, hóna alatt egy fél vekni kenyérrel és némi dohánnyal. Müller sosem jött rá, hogy golyó helyett miért kapott kenyeret.<sup>61</sup>

Egy hónap telt el. 1945. május 6. estéjén néhány magyar túlélő ünnepli a felszabadulást. Társukhoz, a Rejtélyes, Világmegváltó Miklóshoz fordulnak: „Nem gondolod, hogy itt az idő, feltárhatod előttünk a nagy titkot? [...] Halljuk, ki vagy?” És Nyiszli beszélni kezd. Bemutatkozik, szabadkozik a titokzatoskodás miatt, és közli: „Én voltam Mengele főpatológusa, és dr. Mengele mindenkit eltett láb alól, aki vele dolgozott.” A hatás: nulla. Senki sem hallott még Mengeléről. A Halál Angyala, a mítosz, a legenda ekkor még nem létezik. Úgy tűnik, Nyiszli főpróbája, nagy sztorija csődöt mond. Pedig ez adott neki erőt, ez a messianisztikus küldetéstudat segítette át egyik tábor után a másikon. De beszélni kezd. Órákon át. „S amit Miklós másnap hajnalig – mert fennmaradtunk, mert nem alhattunk akkor éjszaka –, szabadságunk második hajnaláig

mesélt, elvette az emberiségbe, az emberségbe vetett hitünket. Már, ami megmaradt. Barátunk beszámolóját csak itt-ott felszakadó sírások szabdalták darabokra... Sokan órák hosszat zokogtak egyfolytában: most már tudhatták családjuk sorsát. Remények szakadtak ízekre, hitek foszlottak.”<sup>62</sup>

### *A múlt fogságában*

A háború véget ért, a táborok felszabadultak. Fordult a kocka. A Sonderkommando néhány tucat túlélője szabad volt, egykori rabtartóik börtönbe kerültek. A legtöbb, bíróság elé állított auschwitzi SS kezdetben a bőrért mentve összevissza hazudozott. Höss utóda, Arthur Liebehenschel sokáig bizonygatta, hogy parancsnoksága alatt nem folytatódott a zsidók kivégzése, nem tudja, hogy működtek-e a krematóriumok, ha igen, biztosan a tífuszban meghaltak testét égethették.<sup>63</sup> Birkenau és Bergen-Belsen volt parancsnoka, Josef Kramer az első kihallgatások során tudni sem akart gázkamrákról. Amikor azután dokumentumokat mutattak neki arról, hogy személyesen is elgázosított foglyokat, megtört és vallani kezdett. Hans Aumeier 1942-től egy évig volt Höss alatt Lagerführer Auschwitzban. Egy ideig tagadta, hogy bármit tudna a gázkamrákról. Később összesen 3000-3500 ember halálát ismerte el. Végül részletes vallomást tett a bunkerekről és a krematóriumokról.<sup>64</sup>

A tettesek között is voltak azonban olyanok, akik sajátos módon láttak hozzá a múlt feldolgozásához: tollat, írógépet ragadtak, és írni kezdtek. Pery Broad, a tábori Gestapo 24 éves egykori munkatársa erre az útra lépett. A fogságban tolmácskodó Broad először egy angol tisztnek „gyónt”, majd 1945 nyarán 75 oldalas beszámolót írt auschwitzi élményeiről. A helyenként kifejezetten empatikus írás őszintének tűnő képet mutatott a tömeggyilkosságokról, a tettesek embertelen

viselkedéséről és a foglyok szenvedéseiről. Broad kis hal volt, de sok mindent látott. Szövegét olvasva az az érzésünk támad, hogy a szerző szinte fuldoklott saját emlékeitől, és az írás révén mintha kiokádta volna magából a borzalmakat. A munka egyszerre jelenthetett számára vezeklést és egyfajta rituális megtisztulást. Persze saját szerepéről, bűneiről egy szót sem írt. Esetében ez azonban talán több volt, mint ravaszság vagy önvédelem. Inkább olyan benyomást kelt, mintha a táborban töltött évek után végre a másik, Auschwitzban elnyomott énje jutott volna szóhoz.<sup>65</sup>

Ha Broad kis hal, akkor az Auschwitz-komplexum alapítója, Rudolf Höss valóságos „bálna” volt. A bujkáló SS-alezredest a britek fogták el. Letartóztatásakor ököllel és saját ostorával verték, mezítláb kizavarták a hóba, napokig nem hagyták aludni. A kínzások néhány hét múlva megszakadtak. Nürnbergben már jól bántak vele, de a kihallgatások megviselték. Amikor kiadták a lengyeleknek, a legrosszabbra készült. Kezdetben a foglárók terrorizálták, megkurtították az élelmiszeradagját, de a lengyel ügyész, Jan Sehn közbelépésére a helyzet normalizálódott. De honnan tudjuk mindezt ilyen részletesen? Magától Hösstől. Az SS-alezredes ugyanis panaszkodni kezdett az őt korrekten kihallgató ügyésznek: unatkozik a börtönben. Sehn ekkor javasolta, hogy írjon magáról. Höss nekilátott, és 228 oldalas önéletrajzot írt ceruzával, olcsó papírra.

Egykori beosztottaival ellentétben nem tagadja a népiirtást. Sőt: szenvtelen stílusban, részletekbe menően ábrázolja a gyilkolás menetét, a gázosítások és égetések technikai evolúcióját, a logisztikai paramétereket. Készségesen tárgyalja SS-ei emberi gyengeségeit, alkoholizmusukat, a szadizmust, a korrupciót. Persze évszámokat, földrajzi neveket téveszt, helyenként összekeveri a kronológiát, de ritkán hazudik. A rá nézve kellemetlen részleteket inkább egyszerűen elhallgatja.



Nem ír fogoly szeretőjéről, akit teherbe ejtett, és meg akart öletni. Nem említi, hogy családja is kapott az elgázosított áldozatok holmijából. Parancsnokként formálisan ugyan mindenért vállalja a felelősséget, de magát korrekt, a parancsok szerint eljáró, a körülményeknek, nemtörődöm főnökeinek és ostoba beosztottainak kiszolgáltatott tisztviselőként mutatja be. Korábban a nürnbergi börtönpszichológus megállapította, hogy „értelmi szempontból normális, de schizoid apátiába, érzéketlenségbe és beleérzéshiányba süppedt ember”, egyszóval pszichotikus.<sup>66</sup> És valóban: Höss egy évvel később írásban sem képes empátiára a foglyokkal kapcsolatban. Csodálkozik, hogy a sonderkommandósok munka közben nem mutatnak érzelmeket, hogy segítenek az áldozatoknak levetkőzni, mégsem árulják el nekik, mi vár rájuk. Mintha nem tudná, hogy az ellenkezés, a fájdalom, a gyász legkisebb megnyilvánulása is azonnali verést, kivégzést eredményezhetett. Méltatlankodik, amiért az orosz hadifoglyok agyonverték egymást az ennivalóért, sőt enni kezdték a halottakat. Mintha nem ő éhezette volna őket halálra.

Höss sem a pszichológus előtt, sem életrajzában nem titkolja sivár érzelmi életét, extrém zárkózottságát. Elmondja, hogy sosem volt barátja, és már gyermekkorában is egyedül játszott. Családtagjaihoz, feleségéhez nem fűzte lelki kapcsolat, a szexualitás alig foglalkoztatta, és a lovak között érezte magát a legjobban. De még ez a lelki sérült tömeggyilkos is nehezen dolgozta fel Auschwitzot. Különösen a gyermekek elgázosítása hagyott benne nyomot. „Voltak megrázó jelenetek, melyek egyetlen jelenlévőt sem hagytak hidegen” – írja. „A mai napig látom az érkezés, a szelekció és a halálba tartók menetének képeit.” Máskor borzalmas képekre panaszkodik, amelyekről szívesen lemondott volna. Ír kétségeiről, hiszen a gyilkolás szörnyűségei „kevés kivétellel mindenkinek, akárcsak nekem, jócskán adtak gondolkodnivalót, és mély nyomokat hagytak

azokban, akiket erre az iszonyatos munkára, erre a szolgálatra vezényeltek”. Máshol mintha utólag saját magának próbálná megindokolni, megmagyarázni akkori viselkedését. „Mindenki rám figyelt... Árgus szemmel figyeltek, bármit mondtam, megbeszéltek. Borzasztó erőfeszítembe került összeszedni magam, nehogy az egyes incidensek miatti felindultságomban akár csak egyszer is meglátszódjék rajtam, hogy kétségeim támadtak, és hogy nyomaszt az egész. Ridegnek és szívtelennek kellett látszanom olyan események alatt, amikor minden érző emberi szív összefacsarodik. És még csak el sem fordulhattam, amikor mély, emberi érzelmek támadtak fel bennem. Ridegen végig kellett nézmem, ahogy az anyák nevető vagy síró gyermekeikkel bemennek a gázkamrákba. Egyszer két kisgyerek annyira elmerült a játékban, hogy az anyjuk egyáltalán nem tudta elszakítani őket a játéktól. Még a Sonderkommando zsidói sem akarták felvenni a gyerekeket. Soha nem fogom elfelejteni a könyörületért esdeklő anya tekintetét, aki biztosan tudta, hogy mi történik. A gázkamrában bent lévők már kezdtek nyugtalankodni. Cselekednem kellett. Mindenki rám nézett: én intettem a szolgálatvezető altisztnek, aki karjára vette a vadul kapálódzó gyerekeket, és szívettépően zokogó anyjukkal együtt bevitte őket a gázkamrába. Legszívesebben elsüllyedtem volna a szánalomtól. De a legkisebb megrendülést sem mutathattam.”<sup>67</sup> Nehéz eldöntenünk, Höss magát vagy az áldozatokat sajnálta-e jobban. Mégis: a precíz leírás, a tudatos elhallgatás és a szánalmas magyarázkodás e furcsa keverékét olvasva joggal érezhetjük, hogy számára az írás egyszerre terápia, gyónás és vezeklés. Tudta, hogy felakasztják, és tudta, hogy megérdemli. Nem a közönségnek írt. Sőt, önéletrajza végén külön megkérte Sehn ügyészt, hogy a családjára és személyére vonatkozó részeket ne publikálják. Halála előtt azonban még neki, a 20. század talán legnagyobb tömeggyilkosának is meg kellett küzdenie

Auschwitz emlékével.

Akárcsak a Sonderkommando túlélőinek. Voltak, akik hónapokig kórházakban lábadoztak. Mások hazatértek, dolgozni kezdtek, a rokonaik után kutattak. Többen a német lakosságon álltak bosszút: fosztogattak, vagy éjszakánként emberekre vadásztak. Az SK egykori fogásza fél évig depresszióban vegetált. Éjszakánként rémálmok gyötörték. A gázkamrába zárt áldozatok ordítását, vagy a holttesteket a kemencékhez szállító lift hangját hallotta. Előbb-utóbb valamennyien megkíséreltek új életet kezdeni. A legtöbben elhagyták egykori hazájukat és kivándoroltak. Sokan Palesztinába szöktek, mások Amerikát választották. Megnősültek, gyermekeik születtek, megpróbálták elfelejteni, ami történt. Néhányan azonban más utat választottak. Nem tudták, nem akarták magukba zárni szörnyű élményeiket. Inkább megpróbáltak szembenézni a múlttal, és beszélni kezdtek. Henryk Tauber, Shlomo Dragon és Alter Feinsilber nem sokkal a háború vége után visszatértek Auschwitz környékére, és tanúként jelentkeztek a lengyel, valamint az orosz hatóságoknál. Beszámolóik nyomán feltárult Birkenau és a Sonderkommando története, segítségükkel készültek az első vádiratok az elfogott SS-ek ellen. Az SK francia orvosa, Charles Bendel már 1945. október 1-jén tanúskodott Josef Kramer és beosztottai perében. Valószínűleg ez volt az első alkalom, hogy a nagyközönség és az újságírók részletes információkat hallhattak a birkenauai krematóriumok működéséről, a különleges egységről, a felkelésről. Bendel röviden beszélt Mengeléről és ikerkísérleteiről is: „...A cigánytáborban főleg az ikrek elleni kutatási teszteken dolgozott. Mindenféle tesztet elvégzett azokon az ikreken, de ez nem volt elég. Holtan akarta őket látni.”<sup>68</sup>

A sonderesek első tanúvallomásai azonban nem vertek fel

nagy port. Pery Broad visszaemlékezései másfél évtizedre fiókba kerültek, Höss életrajzát pedig először az 1950-es évek végén publikálták. A holokausztról, Auschwitzról a leggyorsabb és talán a legnagyobb hatást kiváltó beszámoló Erdélyben látott napvilágot.

### *Häftlingből doktor elvtárs*

Nyiszli Ebenseeből 1945 júliusában érkezett Budapestre. Első beszámolóját a Bethlen téren székelő Deportáltakat Gondozó Országos Bizottság munkatársainak mondta el. Mint a legtöbb hazatérő túlélő, ő is segítségért fordult hozzájuk. Szállásra, pénzre volt szüksége, és valószínűleg felesége és lánya után tudakozódott. Ezt követően Nyiszli visszatért az ismét Romániához tartozó Erdélybe. Lakását és rendelőjét kifosztva találta. Egyedül volt, a családjáról nem tudott semmit, depresszió gyötörte. Miután felesége és lánya visszatért Bergen-Belsenből, írni kezdett. Néhány hónappal később, 1946 márciusában Nagyváradon jelentette meg először könyvét saját kiadásában. Címe: *Dr. Mengele boncoló orvosa voltam az auschwitz-i krematóriumban*. A kézirat elkészítésének gyorsasága jelzi, hogy az írás számára is egyfajta terápia lehetett. Próbálta feldolgozni az átélt szörnyű élményanyagot. Egyúttal megkísérelte elhelyezni magát és cselekedeteit az Istentől elhagyott, Mengele által dominált Birkenau-univerzumban. Nem ismert, hogy a szerző Auschwitz előtt hívő volt-e. Valószínűleg nem. Utána azonban szinte bizonyosan ateista (lett). Nem véletlen, hogy könyvében mindössze egyszer, akkor is csupán a XXXI. fejezetben említi Istent: amikor a két mozgássérült lengyel zsidóval, apával és fiával beszélget, akiket hamarosan fel kell boncolnia. Ez a tragédia egyik dramaturgiai csúcspontja, és egyben az orvosi identitás legmélyebb katalizmája: „Micsoda borzalmas drámája zsidó létünknek,

hogy én, a zsidó orvos kell megvizsgáljam pontos klinikai módszerrel őket, mielőtt a halálba indulnak, és kell felboncoljam még meleg testüket. Olyan indulattal érzékelem zsidó sorsunk e borzalmas iróniáját, hogy szinte az őrjöngésig feszülnek idegeim tehetetlenségemben. Kinek az akaratából zúdul szerencsétlen népünkre a borzalmak ilyen sorozata? Ha Istenéből! Úgy már az is elbűjt szégyenében, mert ennyit még Ő sem akart.” (262.) Szinte érezzük, látjuk, ahogy a doktor ökölbe szorult kezét az égre emeli.

A mű azonnal nagy figyelmet kapott. 1947 februárjában a *Világ* című budapesti lap már napokon át tartó reklámkampánnyal hirdeti: „Mengele boncolóorvosa voltam Auschwitzban. Nem regény. Egy magyar naplója a náci pokolból. Ezt a világraszóló dokumentumot szombaton, február 15-én kezdi közölni folytatólagosan a VILÁG.” Egy nappal később meg is kezdődik a könyv közreadása fejezetenként. Április 8-ig a lap mindennap ezzel a fejléc feletti szöveggel jelenik meg: „Ma: Mengele boncolóorvosának naplója”.<sup>69</sup>

Az ezt követő napokban, mint egy igazi sztár, Nyiszli olvasói levelekre válaszol. Van, aki szerint „doktor úr személye kiemelkedő fontosságú”, és nürnbergi tanúskodásra biztatja. Mások lágertörténeteket, nyilatkozatokat küldenek neki. A lap leközi egykori deportált orvostársa, a nagy tekintélyű Mansfeld Géza professzor őt alátámasztó auschwitzi tapasztalatait is. De nem mindenki fogadja elismeréssel művét. Palotai Boris támadására a doktor ezt válaszolja: „Nem érzem magam bűnösnek azért [...], hogy amikor hazavánszorogtam és lehiggadt bennem az átéltek emlékeinek megrázkódtatása, meg mertem írni naplómát és a nyilvánosság elé tártam tárgyilagos, őszinte dokumentumaimat az auschwitzi halálgyár eddig ismeretlen titkairól. Nem keresem, nem hajhászom a szenzációt, még kevésbé az anyagi előnyöket. De naplómát nem

hagyhattam az íróasztalomban. Akik sorstársaim voltak, megértének. Személyemet éppen azok támadják, akik Auschwitznak csak a hírét hallották, azt is csak a felszabadulás után. Olyanok, akik itthon lesték a borzalmak végét, jó pesti pincefedezékben, vagy mint álnyilasok, hamis igazolványokkal, rettegésben ugyan, de messze minden Mengelétől, úgyhogy nem is lehetett alkalmuk, hogy »a doktor Mengele cég« (sic!) csendestársai lehettek volna.” Az ismert író, Darvas Szilárd ezt írta róla a kommunista pártlapban, a *Szabadságban*: „Ez a Nyiszli, aki hosszú hasábokon keresztül szortírozza a kivert fogakat, füstölgő krematóriumot és tarkón lőtt hullákat, már csak az említett életöszönre tekintettel is mindent elkövetett, hogy kiérdemelje a németek megelégedését. Most megnyergeli a szerencséjét és learatja a babérokat, valószínűleg ő az egyetlen zsidó, akinek Mengeléből valami haszna van.” A valóban ocsmány levélre válaszul Nyiszli letolta Darvast, mert az Horthy tizedese volt. „Szerkesztő úr! Csak így: ez a Nyiszli, valóban káplári hang! Nagy megerőltetésébe kerülne, ha doktornak nevezne? A Kommunista Pártban, amelynek tagja vagyok, például doktor elvtársnak hívnak, és ez így van rendjén.” Büszkén deklarálja: „elszabotálta” Mengele tífuszszelekcióját, „kinek félrevezetése csak precíz orvosi tudással, higgadtsággal és életem kockáztatásával történhetett meg”. A haszonszerzés vádjára epésen megjegyzi, hogy kifosztott lakásába egy amerikaiaktól kapott katonaköpenyben tért vissza. „Ha kiadóm előzékenysége következtében lesz némi anyagi előnyöm írásomból, úgy azt kirabolt orvosi rendelóm felszerelésére fogom fordítani, hogy embertársaim gyógyítását szolgáljam a teljes feledés és egy szebb jövő reményében.”<sup>70</sup>

A szerzőnek láthatóan nem kell a szomszédba mennie némi malíciáért. Érezhető az indignálódott hangvétel. Nyiszli nyilván más reakciókra számított, amikor ismeretlen terepre merészkedett, és a sonderkommandósok közül elsőként kilépett

a rivaldafénybe. Persze nem véletlenül volt bátrabb egykori bajtársainál. Bár az elátkozott alakulathoz tartozott, a többi sonderessel ellentétben Mengele beosztottjaként nem kellett embereket égetnie, meztelen halottak szájában és más testnyílásaiban kutakodnia elrejtett értékek után. Valójában a sonderkommandósok között is kívülálló volt. Most mégis megtapasztalta, hogy kollaborációval, tettestársi szereppel, anyagi haszonszerzéssel és szenzációhajhászással vádolják, csak mert beszél. (Társai is hasonló reakcióktól, környezetük hitetlenkedésétől szenvedtek. Nem egy közülük évtizedekre bezárkózott, és még saját családtagjainak sem beszélt birkenauai előéletéről.) Mindezek ellenére 1947 májusában már Nyiszli könyvének hazai megjelenését reklámozták. A baj azonban nem jár egyedül. Otthon, Nagyváradon a helyi zsidó közösséget is lázba hozta beszámolója, annyira, hogy május 27-én nyilvános rendezvényen tartottak róla vitát. Az óriási érdeklődésre jellemző, hogy a helyi színházban 1400 ember jelent meg. E kollektív „kibeszélő show” alkalmával a résztvevők elismerték ugyan Nyiszli művének történeti jelentőségét, és erre hivatkozva „felmentették”, ugyanakkor „szigorúan megbírálták a meghunyászkodó, öntudatlan, nem kollegiális magatartásáért”.<sup>71</sup>

Nyiszli még egyszer került rivaldafénybe. Szeptemberben büszkén nyilatkozta a *Világnak*: Emanuel Minskoff ügyésztől meghívást kapott, hogy tanúskodjon az IG Farben vezetői elleni nürnbergi perben. Az újságban koronatanúként, híres íróként aposztrofálták. Elmondta, hogy magával viszi jegyzeteit és könyvét Nürnbergbe, ahol, úgy tervezte, két-három hétig marad.<sup>72</sup>

Az IG Farben a történelem első igazi multijaként Európa legnagyobb, és egyben a világ negyedik leghatalmasabb vállalata volt. A vegyipari mamutkonzern 1925-ben alakult hat

óriáscég, köztük az Agfa, a BASF és a Bayer összeolvadásával. 1929-ben 120 ezer, 1938-ban már 218 ezer alkalmazottja volt. Márkamilliókkal támogatta a náci pártot, és nélküle Hitler nem tudott volna háborúzni: a cégtől érkezett ugyanis a Wehrmacht lőporellátásának kétharmada, a robbanószerkezetek négyötöde, a repülőket hajtó benzin fele. A vállalat üzemében 1944-ben több mint 80 ezer külföldi kényszermunkás, hadifogoly és koncentrációs tábori rab dolgozott. Az IG Farben legnagyobb beruházását Auschwitzban valósította meg: 1941 és 1945 között szintetikusgumi- és műbenzinyárat épített Monowitzban. Ez az üzem volt Auschwitz III, amelyet a foglyok a műgumi neve után csak Bunának neveztek. Az IG Farben a munkásokat az SS-től bérelte napi 4-5 márkáért. Többségük zsidó volt. A Bunában megelevenedett Kőműves Kelemen balladája: 1944-ben a munka közben agyonverték (sok esetben magyar zsidók) holttestét a kábeleknél ásott árkokba lökték, majd cementet öntöttek rájuk. Nyiszli itt töltötte fogságának első két hetét. Ha Mengele nem keresett volna patológust, valószínűleg az ő élete is itt ért volna véget, és az utókor szegényebb lett volna egy meghatározó beszámolóval.

Eközben a cég menedzserei állandóan a munkatempó fokozását követelték az SS-től, legyengült munkásokért viszont nem fizettek. Aki megsérült, beteg lett, vagy csontig soványodott az éhezéstől, a néhány kilométerre lévő Birkenau (Auschwitz II) gázkamráiba került. Bár a Buna végül nem készült el, építése mégis 10 ezer életet követelt. Ehhez képest az SS tömeggyilkosaival cimboráló menedzsment olcsón megúszta: az IG Farbent ugyan feloszlatták, de 24 vádlottból végül csak 13 kapott másféltől 8 évig terjedő börtönt.

Habár 17 tárgyaláson is részt vett, Nyiszli koronatanúságából nem lett semmi. Túl keveset volt a Bunában ahhoz, hogy érdemben segíthesse a bíróságot. Hivatalosan kihallgatták



ugyan, könyvét és vallomását jegyzőkönyvezték, de a per tanúi közé nem került be. A doktor igazából Josef Mengele perében lehetett volna koronatanú. Egykori főnöke azonban nem tette meg neki ezt a szívességet: ekkoriban már javában bujkált, majd Argentínába menekült. Az ottani náci emigrációban Adolf Eichmann-nal is találkozott. Később Paraguayba, majd Brazíliába szökött, és 1979-es haláláig álnéven élt gazdag családja titokban folyósított támogatásából. A Halál Angyala sosem állt bíróság elé. A per és az újabb nagy találkozás elmaradt.

Az IG Farben-ügy kapcsán Nyiszli Miklós neve 1948-ban néhányszor még felbukkant a sajtóban, a kommunizmus beköszöntével azonban mindkét országban eltűnt a nyilvánosságból. Hátralévő éveit a kommunista Romániában élte le. Nagyváradon volt üzemorvos, majd a helyi kórházban dolgozott. Lánya, a Birkenaut és Bergen-Belsent megjárt Zsuzsanna 1952-ben férjhez ment. A hírek szerint többen megbotránkoztak azon, hogy egy nem zsidó román katonatiszt felesége lett. Született egy Mónika nevű kislányuk. Nyiszli még megérte unokája születését, de nem sokkal később, 1956 májusában szívinfarktus következtében elhunyt. Nem tudjuk, hogy betegségének és halálának volt-e köze a Birkenauban és a többi lágerben eltöltött időszakhoz. Egyes források szerint mindenesetre a román titkosszolgálat intenzív érdeklődést mutatott iránta. Felesége 1985-ben, 84 éves korában halt meg. Előtte azonban, még 1983-ban eltemette Zsuzsanna lányát.

### *Epilógus helyett*

„Különös elismerésre tehát csak az tarthat számot, aki korának hiteles tényeken alapuló történetét megmentette a feledéstől, és feljegyezte az utókor számára” – írta 1900 évvel Auschwitz előtt *A zsidó háború* című műve előszavában Josephus Flavius. A

definíció tudatos, a szerző természetesen önmagára utalt. Eredetileg Jozsef ben Matitjahunak hívták, anyai ágon a zsidó királyi dinasztia, a Hasmoneusok leszármazottja volt. Amikor 66-ban kitört a rómaiak elleni felkelés, Galilea katonai parancsnokaként 47 napig védte Jotapata városát a túlerő ellen. Utolsó katonái a fogság helyett az öngyilkosságot választották, ő azonban élni akart, és inkább megadta magát. Amikor az ostromot vezető Flavius Vespasianus elé vezették, egy álmára hivatkozva megjósolta neki, hogy hamarosan császár lesz. A meglepett római tábornok bár rabláncon tartotta, díszes ruhát adományozott neki, és megengedte, hogy tolmácsként elkísérje a hadjáratra. Amikor 69-ben valóban császárrá választották, a zsidó hadvezér kiszabadult. A kor szokásának megfelelően felvette Vespasianus családi nevét, és Josephus Flavius néven római polgárként folytatta életét. A császár szabadosaként ott volt, amikor Titus, az uralkodó fia és utóda megostromolta Jeruzsálemet. Láta a város és a Templom pusztulását. Láta, amint honfitársai százezreivel végez az éhség, a belháború és a hódítók kardja. Szülei és felesége meghaltak. Akárcsak Nyiszli, ő is végignézte, amint a szeme láttára megsemmisül egész addigi élete, közössége, népe. Josephus mindenhol ott volt, figyelt és jegyzetelt. A háború után Rómába költözött. Öt évébe került, mire elkészült *A zsidó háború* című művével. Híres író lett, de megítélése a mai napig ellentmondásos. Sokak szerint gyáva áruló volt, mások hitehagyottnak vagy egyszerűen opportunistának tartják. Mintha nem akarták volna megbocsátani, hogy a halottak százezreivel szemben ő túlélte a pusztulást.

Annyi mindenesetre bizonyos, ha a hadvezér Jozsefból nem lett volna író, Josephus egy lett volna a saját, meg nem írt könyvében meg nem énekelt epizód szereplők közül. Ha Josephus a római hadifogság helyett az értelmetlen öngyilkosságot választja, akkor ma alig tudnánk valamit a

zsidóság, a kereszténység és Róma sorsát alapvetően befolyásoló kataklizmáról. Ha számos, a Sonderkommandóba vezényelt társához hasonlóan Nyiszli is öngyilkos lett volna, ha nekirohan az elektromos szögesdrótnak, vagy beugrik az egyik hulláégető gödör lángjai közé, ma sokkal kevesebbet tudnánk a holokausztról, Auschwitzról, a Sonderkommandóról és Mengeléről. A világirodalom egy klasszikus remekművel, a világtörténelem pedig a 20. század egyik legfontosabb tanúvallomásával lenne szegényebb. Szerencsénkre egyik esetben sem ez történt. Az ókori hadvezér és a modern kor orvosa egyaránt a zsidó történelem legsötétebb időszakainak krónikása lett, és marad az idők végezetéig.

Dr. Nyiszli Miklós rosszkor volt rossz helyen. Sőt: a legrosszabbkor a legrosszabb helyen. A világtörténelem egyik legnagyobb tömegmészárlásának kellős közepén. A katasztrófa epicentrumában. Nem volt különösebben jó író. Orvosként sem reformálta meg az orvostudományt. Bizonyára túlzás lenne őt nagy embernek nevezni. Mégis, valami olyat tudott, amit kevesen. Amíg mások a múlt árnyaival küszködtek, hallgatásba burkolóztak, felejtetni igyekeztek, mély gyászba és depresszióba süllyedtek, vagy a romokból megpróbálták újraépíteni tönkretett életüket, addig Nyiszli tollat ragadott és írni kezdett. Könyvét egy nyilatkozattal kezdte. Ebben azt ígérte az olvasóknak, hogy „minden indulattól mentesen, a valóságnak megfelelően, a legkisebb túlzás és kiszínezés mellőzésével” (87.) írt. Ezt az ígéretét nem tartotta, hiszen nem is tarthatta be. Normális, egészséges ember képtelen indulat nélkül átélni, megélni azt, amin Nyiszli (és sok társa) keresztülment. Erre csak egy pszichopata lenne képes. Egy olyan torzult lelkű ember, akit érzelmileg nem ráz meg, nem kavar fel gyermekek lemészárlása, ártatlan emberek élve elégetése. „Munkám megírásával nem törekszem irodalmi sikerre. Nem író, hanem

orvos voltam [...] nem a riporter, hanem az orvos tollával írtam...” – írta nyilatkozata záró mondataiban Nyiszli. E sorok világosan jelzik, hogy a szerző tisztában volt saját szerepével.

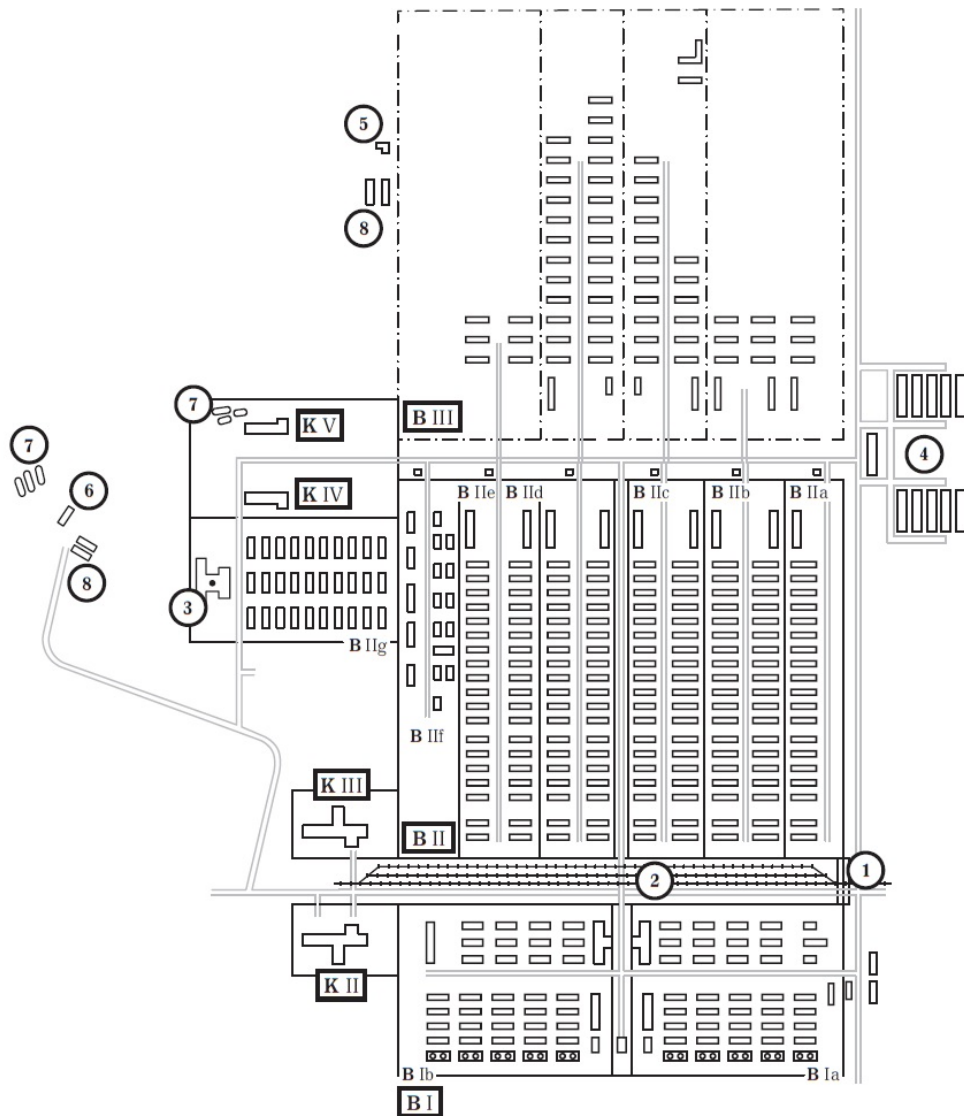
Teljesítménye tiszteletre méltó, illő, hogy fejet hajtsunk előtte. Hiszen hálásak lehetünk az erdélyi doktornak, amiért volt ereje szembenézni a modern történelem olyan tömeggyilkosaival, mint Mengele, Muhsfeldt és Moll. Meg tudta őrizni tartását, gerincét és morális integritását. Képes volt megmaradni embernek és orvosnak ott, ahol annyian kudarcot vallottak, leszerepeltek, megbuktak. Megköszönhetjük neki, hogy túlélte, hogy visszajött, és elmondta nekünk, amit látott. Megköszönhetjük, hogy átlagemberként fel tudott nőni a történelmi feladathoz. És botcsinálta Faustként, afféle kényszer szülte modern Josephus Flaviusként képes volt megörökíteni a zsidóság, a magyarság és az emberiség egyik legnagyobb tragédiáját.

## *A kiadás elvei*

A memoár szövegének gondozása során az 1947-es debreceni (második) kiadást vettük alapul, az utolsót, amely még a szerző életében jelent meg. Általában a mai helyesírási szabályokat követtük, megtartva a korra, illetve Nyiszlire jellemző, stílusértékű sajátosságokat, például a központozásban. Nyiszli németjét nem javítottuk, és a tulajdonneveknek a második kiadásban alkalmazott írásmódját is megőriztük: például Cyclon/Zyklon B, III. és Harmadik Birodalom egyaránt szerepel; egyes személyneveket is eltorzít (ezeket jegyzetben kiigazítottuk). A földrajzi neveket szintén a debreceni kiadás alapján írtuk (Krakau, Volhynia stb.) csakúgy, mint a számneveket (I-ső, II-ik).

A fenti alapelveket követve adjuk közre Nyiszli Miklós nürnbergi tanúvallomásának részleteit, valamint a Nyiszli első beszámolóját tartalmazó DEGOB-jegyzőkönyv szövegét, ez utóbbit a Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár hozzájárulásával.

Auschwitz-Birkenau 1943–1944



- ① Az ún. „Halálkapu”, a birkenauai tábor (Auschwitz II) főbejárata
- ② Az ún. „zsidórámpa”, 1944 májusában a magyar zsidó tömegtranszportok érkezésekor befejezett vasúti rakodó
- ③ „Központi Szauna”, a munkaképes foglyokat itt fürdették, borotválták, fertőtlenítették
- ④ A birkenauai táborparancsnokság és az SS-ek barakkjai
- ⑤ Bunker 1, az ún. „kis vörös ház”, 1942 tavaszától itt működött az ideiglenes gázkamrává átépített parasztház, 1943-ban lebontották
- ⑥ Bunker 2, az ún. „kis fehér ház”, 1942 nyaratól ideiglenes gázkamrává átépített parasztház, 1943 nyaratól nem használták; 1944 májusában a magyar transzportok érkezésekor újra használatba vették
- ⑦ halottégető gödrök (a különböző időszakokban számuk változott)
- ⑧ A bunkerekhez küldött munkaképtelenek vetkőzőbarakkjai



**BI:** a birkenauai tábor első táborrésze

**BIa:** női tábor (FKL) 1942 augusztusa és 1944 novembere között zsidó és nem zsidó női foglyok számára

**BIb:** 1942 márciusa és 1943 júliusa között férfitábor, majd 1944 novemberéig női tábor (FKL)

**BII:** a birkenauai tábor második táborrésze

**BIIa:** a férfi karanténtábor 1943 augusztusától

**BIIb:** cseh családi tábor 1943 szeptembere és 1944 júliusa között

**BIIc:** női tranzittábor, 1944 júniusától főleg magyar zsidó nők ezreit helyezték itt el

**BIIId:** férfitábor 1943 júliusa és 1945 januárja között, elsősorban zsidó férfiak számára

**BIIe:** cigány családi tábor 1943 februárja és 1944 augusztusa között; 1944 nyarán sok barakkban még regisztrálatlan magyar zsidókat helyeztek el

**BIIIf:** kórházi táborszektor 1943 júliusa és 1945 januárja között

**BIIg:** „Kanada”, azaz a raktártábor, itt szortírozták és tárolták a deportáltak holmiját

**BIII:** „Mexikó”, a birkenauai tábor befejezetlen harmadik táborrésze, 1944 nyarán mintegy 30 ezer nem regisztrált magyar zsidó nő tranzittáborra

**KII:** Nyiszli munkahelye, a II. krematórium, az ikerszisztémában elkészült birkenauai nagyobb krematóriumok közül elsőként, 1943. március 31-én helyezték üzembe. Az épületben föld alatti vetkőzőt és gázkamrát alakítottak ki, a holttesteket lifttel szállították a földszinti égetőterembe; az SS 1945 januárjában felrobbantotta

**KIII:** a III. krematórium; a II. számúval szinte teljesen azonos struktúrájú nagyobb krematóriumot hivatalosan 1943. június 25-én adták át, 1944 novemberében leszerelték, később felrobbantották



**KIV:** az 1943 márciusában üzembe helyezett kisebb, IV. krematórium; az egyszintes épület a Sonderkommando 1944. október 7-i lázadása során leégett

**KV:** az V. krematórium; a IV. krematóriumhoz hasonló struktúrájú épületet 1943. április 4-től használták. Az épület mögötti, sövénykerítéssel lezárt területen 1944 nyarán hatalmas gödrökben égették a hullákat. 1945. január 26-án az SS felrobbantotta

DR. NYISZLI MIKLÓS  
DR. MENGELE BONCOLÓORVOSA VOLTAM  
AZ AUSCHWITZI KREMATÓRIUMBAN

## NYILATKOZAT

Alulírott dr. Nyiszli Miklós orvos, volt A-8450 tetoválási számot viselő KZ-fogoly, e szerzésemben megjelenő művet, mely az emberiség történetének legsötétebb lapjait foglalja magában, minden indulattól mentesen, a valóságnak megfelelően, a legkisebb túlzás és kiszínezés mellőzésével írtam meg mint közvetlen szemlélője és szereplője az auschwitzi krematóriumok és máglyák munkájának, melyeknek tüzeiben apák, anyák és gyermekek milliói enyésztek el.

Mint az auschwitzi krematóriumok I-ső orvosa számtalan boncolási és törvényszéki orvostani jegyzőkönyvet szerkesztettem és láttam el tetoválási számom kézjegyével. Ezen okmányokat főnököm, dr. Mengele ellenjegyezte, így lettek általam a Berlin-Dahlem Institut für rassenbiologische und anthropologische Forschungen címén a világ egyik legelőkelőbb orvosi fóruma számára postázva. Ma is fellelhetők kell legyenek a nagy kutatóintézet irattárában.

Munkám megírásával nem törekszem irodalmi sikerre. Nem író, orvos voltam, midőn a minden képzelet fölülmúló borzalmakat átéltem, és most, midőn leírásra kerültek, nem a riporter, hanem az orvos tollával írtam meg azokat.

Kelt Oradea–Nagyvárad, 1946. március havában

Dr. Nyiszli Miklós

## I. FEJEZET

A forró májusi délutánon már kibírhatatlanná válik a szögesdrótokkal behálózott ablakú, csukott teherkocsiban a kilencven összepréselt ember mosdatlan kigőzölgése, valamint a színültig telt ürülékesvedrek bűze.

A deportáltak vonata, negyven ilyen kocsiból álló szerelvény, már negyedik napja rója Szlovákia, majd a Generalgouvernement<sup>73</sup> földjén a kilométereket, és visz bennünket előttünk még ismeretlen célja felé. Magyarország egymillió főnyi, megsemmisítésre ítélt zsidóságának első csoportja van a vonaton. Mögöttünk marad a Tátra. Átrohanunk Lublinon,<sup>74</sup> majd Krakau következik.<sup>75</sup> A háború folyamán mindkét város hírhedtté vált gyűjtőhelye, illetőleg megsemmisítőhelye Európa náciellenes polgárainak, kiket az európai új rend képviselői hurcoltak ide az általuk megszállt területekről.<sup>76</sup>

Krakaut elhagyva alig egy órát fut vonatunk, hogy egy nagyobb állomáson megálljon. Gót betűs felirat adja tudtunkra, hogy az állomás neve: Auschwitz. Nevénél nem jelent többet számunkra. Hírét soha nem hallottuk sem vasúti, sem egyéb viszonylatban.

Vonatunk körül, amint azt a vagon résein keresztül megfigyelem, nagy a jövés-menés. Eddigi SS-őreink leszállnak. Helyüket új őrség foglalja el. Úgyszintén elhagyja helyét a vonatkísérő vasúti személyzet is. Mint az elejtett szavakból is következtetem, utunk végcélja előtt vagyunk.

A szerelvény elindul, és mintegy húszpercnyi út után szirénájával hosszan búgatva megáll.

Rést találok, ahol ismét kinézhetek. Körös-körül sík, sárga agyagos, kopár a vidék, mint a kelet-sziléziai tájak általában. Csak helyenként bontja meg az egyhangúságot egy-egy zöldellő liget vagy a Visztula folyó kanyargó vonala. Az élém táruló sivár terület a látóhatárig körül van kerítve szabályos sorokban elhelyezett betonoszlopokkal, rajtuk többsoros szögesdrót huzal. Porcelánszigetelésük és a sűrűn elhelyezett feliratok elárulják, hogy magasfeszültségű árammal vannak telítve. A betonkerítések nagy négyszögeket alkotnak, ezeken belül zöldre festett, kátránytetős barakkok százai állanak, hosszú, egyenes utcákat képezve.

A drótokon belül csíkos rabruhás alakokat látok. Deszkalapokat cipelnek. Másik csoport emberei vállukon ásókkal szabályos sorokban menetelnek. Odébb teherautókra raknak nagy bálákat. A kerítések mentén, egymástól harminc-negyven méter távolságra emeletes tornyok teszik jellegzetessé a helyet. Őrtornyok! Mindenikben zöld egyenruhás SS-katona könyököl állványra szerelt gépfegyverére. Ez az auschwitzi koncentrációs tábor, vagy ahogy a németek mondják, ők mindent rövidíteni szeretnek: KZ. Ejtsd: Kácett!

Nem biztató tudat, de a kíváncsiság feszültsége egyelőre elnyomja a félelem érzéseit.

Körülnézek vagontársaimon. Csoportunkat 26 orvos, 8 gyógyszerész, feleségeink, gyermekeink, néhány agg férfi és nő, kollégáim szülei képezik. Csomagjaikon vagy a padozaton ülve gondterhelt, fáradt arccal néznek a semmibe. Talán a balsejtelem az, ami még az érkezés izgalmában sem zökkenti ki őket apátiájukból. A gyermekek egy része alszik, néhányan a maradék élelemből falatoznak, többnyire kenyeret. Akinek ez sem jut már, hasztalan húz végig száraz nyelvecskéjével szomjúságtól és éhségtől kicserepedett ajkain.

Súlyos léptek alatt csikordul a homok. Hangos vezényszavak szakítják meg a várakozás egyhangúságát. A vagonok lakatjait

nyitják. Az ajtó oldalra gördül, és már hangzik is a parancs: csomagokat bent hagyni, kézicsomaggal mindenkinek kiszállni! Karjainkban szedjük le a másfél méter magas vagonokról gyermekeinket és nőinket. Már sorba is állítanak bennünket a szerelvény előtt.

Szemben velünk fiatal, lakkcsizmás, aranyrozettás SS-tiszt áll. Láthatólag utasítást ad a parancsaira váró katonáknak. Az SS-rangjelzést még nem ismerem, de a tiszt karján levő Aesculap-jelvényről sejtem, hogy orvos.<sup>77</sup>

Később megtudtam, hogy SS-főrohamvezető.<sup>78</sup> Neve: dr. Mengele, és az auschwitzi koncentrációs tábor első orvosa.<sup>79</sup> A rámpán minden szerelvény érkezésénél jelen van. Ő a szelektáló orvos. Hogy mi a szelektálás auschwitzi értelemben, annak egyes mozzanatait percekben belül átéltük. A többi mozzanatot csak később, ki-ki végzete szerint ismerte meg.

Kezdődik is! Az SS-őrség sietve különválasztja a férfiakat, nőket és a 14 éven aluli gyermekeket. Ezek anyjukkal maradnak.

A hosszú front a vagonok előtt így kettévál. Nyugtalan érzés fog el bennünket. Már is elszakadtunk családjunktól. Az örök megnyugtató hangon válaszolnak aggódó kérdéseinkre: Semmi az egész – mondják. – Fürödni, fertőtleníteni megyünk, itt az a rend, utána mindenki összekeverül ismét családjával.

Amíg a szétválasztás a négyezer főnyi csoportnál befejeződik, van időm körülnézni.<sup>80</sup> Az alkonyodó nap fényében plasztikusan domborodik ki a vagonrésen látott kép. Itt még többet látok. Az első, ami figyelmemet megragadja és szinte magához szögezi, az egy óriási, négyszögletes, fölfelé keskenyedő, vörös téglából épített kémény, mely egy hatalmas, ugyancsak vörös téglából készült kétemeletes, gyárszerű épület végéből ugrik ki.

Furcsa formájú gyárkéménynek látszik, de ami megdöbben, az a 8-10 méteres lángoszlop, mely száján, a négy sarokra

elhelyezett villámhárítók között tör elő.<sup>81</sup> Találgatom, miféle pokol konyhája lehet az, amiben ilyen nagy tűzre van szükség. Hamar ráeszmélek. A krematóriumok országában vagyok, Németországban, ahol tíz évig éltem mint diák és orvos. Ismeretes előttem, hogy krematóriuma van minden német kisvárosnak is.

Ez tehát krematórium! Nem messze tőle egy második, sőt egy lugasban, meglehetősen elrejtve, felfedezem a harmadik hasonló épületet, ugyanolyan tűzokádó kéményekkel.<sup>82</sup>

Enyhe szél felénk hozza a füstöt. Égő húsnak, pörkölődő hajnak émelyítő szaga üti meg orromat. Ismerős szag! Égő emberhús akroleint árasztó szaga, akárcsak a dögfaggyúból készült templomi gyertyáké.

Töprengésemnek még tág tere lenne, de következik a szelekció második mozzanata. Libasorban vonulnak el a férfiak, nők, gyermekek a szelektálóbizottság előtt. A szelektáló orvos, most nevén nevezem, dr. Mengele intésére most jobbra vagy balra sorakoznak fel ismét. Két csoportban vagyunk tehát, egy jobb és bal csoportban. A bal oldali csoportban, mint megfigyelem, főleg öregek, nyomorékok, véznák és nők vannak, tizennégy éven aluli gyermekeikkel. A jobb oldali a munkabírók csoportja. Itt pillantom meg nőmet és tizennégy éves leánykámat. Beszélgetésre már nincs alkalom. Integetünk egymásnak.

A járnai nem tudó betegeket, öregeket, elmebajosokat<sup>83</sup> vöröskeresztes autókra rakják. Felkérőzködik néhány öreg orvostársam is. Elsőknek az autók indulnak el.<sup>84</sup> Utána a bal oldal megy, ötös sorokban, lassú léptekben, néhány SS-őr kíséretében. Néhány perc múlva el is tűnnek szemeink előtt az egyik lugas fái alatt. A jobb oldal még áll. Dr. Mengele az orvosokat szólítja fel külön csoportosulásra. Mikor ez megtörténik, a körülbelül ötven orvost számláló csoporthoz lép, és jelentkezésre hívja fel azon orvosokat, kik német egyetemen

végezték tanulmányaikat, a kórboncoláshoz tökéletesen értenek, a törvényszéki orvostanban pedig jártasak.

– Jó lesz azonban vigyázni – mondja –, hogy a követelményeknek meg is feleljenek, mert... – és utána fenyegető, sokatmondó mozdulat következik. Jobbra-balra figyelem társaimat. Talán nincs szakember közöttük? Vagy a fenyegetéstől ijedtek meg? Nem jelentkezik senki! Mindegy! Már döntöttem is! Kiugrok a sorból, elé állok és bemutatkozom. Alapos kikérdezésnek vet alá. Megkérdi, hol folytattam tanulmányaimat. Hol, melyik tanárnál tanultam kórbonctant? Hol szereztem törvényszéki orvostani ismereteimet? Mennyi ideig működtem e szakon? Stb. Mindenre precíz és számára kielégítő választ adhattam, mert azonnal különállított. Kollégáimat pedig visszaparancsolta a jobb oldaliak csoportjába, és elindította őket a jobb oldaliak útján, az élet útján, a táborba, mert most már elárulom, amit akkor még nem tudtam. A bal oldali csoport az indulás után néhány perccel a krematóriumok egyikének kapuján lépett be. Onnan pedig nem volt visszatérés!<sup>85</sup>



## II. FEJEZET

Ahogy itt állok most már egyedül, a végzetre gondolok, és Németországra, ahol annyi évet töltöttem el, fiatalságom legszebb éveit!

Fejem fölött már csillagossá válik az ég. A Göncölszekér magasan fejem fölé került, akárcsak odahaza, Magyarországon. Az esti szélről lehűlt levegő felüdítene kissé, ha nem fújná felém a III. Birodalom krematóriumaiból az égő halottak szagát, az akroleint.

A betonoszlopokról vakító fényt szórnak a nagy ívlámpák százai. A fénylánc mögött azonban mintha összesűrűsödött volna a lég. Mint nehéz fátyol fekszi meg a tábor, és csak halványan rajzolódnak ki belőle a KZ-barakkok sziluettjei.

Már elnéptelenedett a rámpa, csak néhány rabruhás fegyenc csinál némi zajt, amint a vagonokban hátrahagyott csomagokat rakja teherautókra. A negyven üres vagon, sorsunk hordozói, a sötétben mind jobban összeolvad a körülöttünk lévő tárgyak és a vidék homályával.

Dr. Mengele is kiadta a még ott várakozó SS-katonáknak utolsó utasításait, majd Opel kocsiához lép, elfoglalja helyét a vezetőülésen, és int nekem, hogy szálljak be. A hátsó ülésen foglalok helyet. Mellém egy SS-altiszt kerül. Elindulunk.

Kocsink rázkódik a tábor agyagos és a sok tavaszi esőtől kimosott, hepehupás útjain. Gyorsan villannak el mellettünk a drótkerítések fényes ívlámpái. Rövid ideig megyünk csupán. Csukott vaskapu előtt állunk meg. Az őrszobából már siet is az SS-altiszt, hogy utat nyisson dr. Mengele ismert kocsijának. Még néhány száz métert haladunk a tábor fő útvonalán, a kétoldalt

sorakozó barakkok között, míg az egyik ápoltabb épület előtt megállunk.

Dr. Mengele kiszáll. Utána kiszállok én is. „Táboriroda” – olvasom gyorsan a bejáratnál elhelyezett táblán. Belépünk. Több rabruhás, intelligens arcú egyén ül íróasztaloknál. Valamennyien felugranak helyeikről, és szótlanul merev vigyázzba állanak.

Az egyik ötven év körüli, rabruhás, kopaszra nyírt foglyot szólítja dr. Mengele. Pár méterrel mögöttük állok. Nem értem, mit beszélnek. Dr. Senkteller,<sup>86</sup> mint később megtudom, ez a neve a fogolynak, és az F kórháztábor<sup>87</sup> főorvosa, megértően bólint. Magához int, és egy másik fogoly íróasztalához kísér. Ott nyomtatott kartotékot vesz az írnok elő. Megkérdezi adataimat, és bevezeti egy terjedelmes könyvbe. A kitöltött kartotéklapot a kísérő SS kezébe adja. Már indulunk is kifelé. Meghajtom fejemet dr. Mengele előtt, mire dr. Senkteller inkább gúnyosan, mint haragosan reám kiabál, hogy hajlongásommal ne játszom itt a szalonok emberét, hanem szokjam meg mihamarabb, hogy ez itt egy KZ!

Csupán a harmadik barakkig megyek kísérőmmel. Ott *fürdő és fertőtlenítő* felírást olvasok a táblán. Öröm átad egy társának kartotékommal együtt. Két rabruhás lép hozzám. Elveszik kis orvosi táskámat. Kikutatják zsebeimet, és felszólítanak a vetkőzésre. Borbély kerül elő. Kopaszra nyír, mindenhol leborotvál, és az egyik zuhany alá küld. Klórmeszes oldattal törlik le a fejemet. Annyira égeti szemeimet, hogy percekig tart, míg kinyithatom. Egy másik helyiségből új, szürke zakót és csíkos fekete nadrágot kapok a leadott ruhám helyett. Cipőimet, miután klórmeszes vízzel telt medencébe merítették, visszaadják. Felveszem a ruhát. El van találva, mintha reám szabták volna! Ki tudja, melyik sorstársam viselte? Az egyik rabruhás felgyúri bal karomon a kabátom ujját, leolvassa a kartotékomon levő számot, és egy tintakuliszerű készülékkel,

begyakorolt gyorsasággal karomon számtalan szúrást ejt. A szúrások helyén összefolyó, kék festékfolt keletkezik. Megnyugtat. Kissé gyulladásba jön majd a bőr, de egy hét múlva feltisztul, és a számok tisztán láthatókká válnak. Tetoválva vagyok, és én, dr. Nyiszli Miklós, e néven megszűntem létezni. A-8450. számú KZ-fogoly lettem.<sup>88</sup>

Hirtelen egy másik aktus jut eszembe. Tizenöt évvel ezelőtt történt, hogy a bresloui Frigyes Vilmos Egyetem orvosi fakultásának dékánja kezét szorított velem, és szerencsés jövőt kívánva átnyújtotta kitüntetéses diplomámat.<sup>89</sup>

### III. FEJEZET

Különös lelkiállapotban vagyok, de az életemet sohasem töltöttem hiábavaló kétségbeeséssel. Mindegy! Bele kell éljem magam mindenbe, amit helyzetem parancsol. Nem szabad kétségbeesnem! Nem szabad érzelgősnek lennem! Látnom sem szabad, úgyszintén józannak sem szabad lennem! Józan vagyok pedig teljesen, mert ilyesmiket mondok magamnak.

Helyzetem pillanatnyilag nem is a legrosszabb! Dr. Mengele orvosi munkát kér tőlem. Valószínűleg egy hadba vonult német kartársam kórboncnoki vagy törvényszéki orvosi funkcióját kell legalább részben elvégezzem valamelyik német város intézetében.

Bizakodással tölt el az is, hogy valószínűleg dr. Mengele utasítására nem rabruhát, hanem kitűnő civil ruhát kaptam. Ebből is látszik, hogy olyan beosztást szánt nekem, amelynél a jó külsőt is megkívánják. Ezek csupán feltevések. Majd elválnak.

A fürdőből új kísérővel, kezében a kartotékom, átmegyünk a szemben lévő barakkba, mely a 12-es számot viseli homlokzatán. Körülbelül száz méter hosszú épület.<sup>90</sup> Belül csarnokot képez. A csarnok két oldalán háromemeletes, csupasz gerendákból és deszkákból összerótt, rekeszekre osztott fekvőhelyek, tömve betegekkal. Az F tábor 12-es kórházbarakkjában vagyok.

Kartotékomat SS-kísérőm átnyújtja egy elénk siető, pufók arcú idősebb fogolynak, ki azt vigyázzállásba merevedve veszi át. Kísérőm távozik, mi ketten kezét szorítunk. Bemutatkozunk egymásnak. Ő a 12-es barakk felügyelője. Leültet kis szobájában, mely a nagy csarnoktól van elkülönítve, és

fegyencszokás szerint elmondja élettörténetét.

Birodalmi német. Kora ötven év, civil foglalkozása bankrabló. Elmondja, hogy mindig egyedül dolgozott. Utolsó munkája egy nagyszabású bankrablás volt. Az egyik düsseldorfi nagy bankot rabolta ki fényes délben. Három évig élt a pénzből, míg különváltan élő felesége beárulta. Tíz évig ült a moabiti fegyházban. Kiszabadulásakor, amint a fegyház kapuján kilépett, a politikai SS<sup>91</sup> várt reá, és az auschwitzzi KZ foglya lett. Öt éve van itt őrizetben.

Mellén, a csíkos blúzon, szíve fölött zöld parolis számot visel fehér alapon. A zöld paroli a KZ-ben a hivatásos bűnözők jelzése. Megismerteti velem a KZ-foglyok egyéb jelzéseit is. Így a piros paroli politikai, a barna a bibliakutatók, szombatosok, baptisták jelzése. A notórius munkakerülő, prostituáltak színe kék. Fekete jelzése van a 175. §-t kimerítő homoszexuálisoknak.<sup>92</sup> A karon levő fekete szalagra hímzett fehér A betű Arztot, orvost jelent, de ilyen jelzést kevesen, csak a KZ-ben orvosi pozíciót betöltő fogoly orvosok kapnak.

Már éjfél is elmúlt, de a kíváncsiság elúzi fáradtságomat. Lesem a barakkfelügyelő minden szavát. Ismeri a KZ bonyolult organizációját. Név szerint ismeri az összes táborrészek SS-parancsnokait. Ismeri a foglyok pozíciókat betöltő prominenseit. Megtudom, hogy az auschwitzzi KZ a III. Birodalom legnagyobb megsemmisítőtábor, és nem munkatábor! Beszél a kórházakban és a tábor barakkjaiban hetenként végbemenő szelektálásokról, amikor a kisselektáltak százait rakják teherautókra és viszik a néhány száz méterre levő krematóriumba.

Elbeszéléséből megismerem a barakkok életét, amelyekben 800-1000 személy van összezsúfolva szűk, ketrecnek is kényelmetlen bokszokban. Lábukat egymás fején, nyakán, mellén tartva fekszenek hosszában, keresztben, visszájára nyomorúságos fekhelyeiken. Minden emberi mivoltukból

kivétkezve ütök, rúgják, harapják egymást, hogy rövid alvásukhoz pár centiméter helyet biztosítsanak.

Az alvás ugyanis már hajnali három órakor véget ér. Gumibotos felvigyázók verik ki az embereket fekhelyeikről. Egymást taszítva tódulnak ki a barakk kapuján, és már sorokban állnak. Kezdődik a KZ legembertelenebb műsorszám, az Appell, magyarul sorakozó!<sup>93</sup> Ötös sorokban állnak a foglyok. Kezdődik a rendbe szedés. A barakkírnök az első sorba helyezi a magas növésűeket, hátra az alacsonyakat. Jön egy másik prominens, a szobaszolgálatos. Az sűrű öklöcsapások között hátratereli a magasakat, és ismét előre az alacsonyakat. Végre kilép a barakkból a jól táplált, jól öltözött barakkfelügyelő. Frissen mosott, vasalt csíkos ruhában, napóleoni pózban megáll a sor előtt, végignézi az arcvonalon, nem talál-e valahol hibát. Hogyne találna. Nekiiramodik, és öklével állon vág néhány szemüveges embert, kik az első sorban állnak, és a hátsó sorokba löki őket. Hogy miért? Senki nem tudja! Nem is gondolkozik rajta. Ez itt KZ, és nem keresi senki semminek a magyarázatát, célját.

Így megy ez órákon át. Tizenötször is végigszámolják oda-vissza, előre-hátra a sorokat. Ha nem egyenes a sor, fél óráig guggol az egész barakk magasba tartott kezekkel. Már mindenkinek remeg a lába a fáradságtól. Az auschwitzi hajnalok nyáron is nagyon hűvösek. A vékony, csíkos vászonruha nem véd sem esőtől, sem hidegtől, pedig a sorakozó mindig hajnalban kezdődik, és reggel 7 órakor ér véget, mikor az SS-altiszt megérkezik.

A barakkfelügyelő az SS-ek hű kiszolgálója, majd minden barakkból zöld parolis bandita vigyázzba mered, és jelenti az állományt. Az SS-katona is végigmegy a sorok előtt. Megszámolja az oszlopokat, és beírja noteszébe a létszámot. Ha halottja van a barakknak, ami mindennap akad 5-6, néha 10 is, szintén szerepelnek a számbavételnél. Ott kell álljanak ők is a

sorok végén, két-két fogolytól támogatva, míg a számbavétel tart, mert élve vagy halva, a létszámnak találni kell! Megtörténik, hogy túl nagy igénybevétel folytán a hullaszállító kommandó két-három napig sem jön elő hosszú, emberektől vont szekerekkel, hogy a halottakat elszállítsa. Minden összeszámolásnál jelen kell legyenek, míg elviszik őket, és az állományból törlik számukat.

Azok után, amiket hallottam, elégedettség tölt el, hogy volt bátorságom a sorsot korrigálni. Vállaltam a dr. Mengele által kívánt feladatot. Orvosi pozícióba kerültem, és már az első napon sikerült elkerülnöm, hogy elmerüljek a tömegekkel a karanténtábor<sup>94</sup> barakkjainak mocskában. Megtartottam civil ruhám által emberi külsőmet, és ma éjjel megvetett ágyban alszom a 12-es kórházbarakk tiszta orvosszobájában.

Reggel hét órakor ébresztő. Az orvosok, köztük én is, valamint a többi kórházi személyzet barakkunk előtt sorakozunk fel. Számba vesznek bennünket. Két-három perces dolog az egész. Számba veszik bokszaikban a betegeket, úgyszintén az éj folyamán elhaltakat. Hulláik még együtt fekszenek a betegekkel.

A reggelinél, mit szobánkban fogyasztunk el, megismerkedek orvostársaimmal. A 12-es kórházbarakk főorvosa dr. Levy, strassburgi egyetemi tanár.<sup>95</sup> Helyettese dr. Grósz, zágrábi egyetemi professzor, mindkettő belgyógyász. Az orvosi kutatótudomány terén európai viszonylatban is kimagasló személyiségek.

Itt, a KZ-ben veszélyt, fáradságot nem ismerve, saját tragédiájukat háttérbe szorítva gyógyítani, enyhíteni igyekeznek hiányos műszerekkel, komoly gyógyszerek nélkül, az aszepsis<sup>96</sup> és antiszepsis<sup>97</sup> teljes hiányával, olyan környezetben, mint az auschwitzi KZ, ahol három-négy hét alatt összeroppan az éhségtől, piszoktól, testi fenytésektől, nehéz munkától a legjobb kondícióban idekerült egyén is. Hát még

azok, kiknek szervi megbetegedésük is van. Százszázalékos emberek és orvosok ezek, ahol legnehezebb embernek megmaradni, és még nehezebb orvosnak lenni.

Lelkesen követi példájukat a hat főből álló alorvosi csoport. Kedves, előzékeny, fiatalabb évjáratú francia és görög orvosok. Már három éve eszik a KZ vadgesztenyelisztből készült, fűrészpórral hintett kenyerét.<sup>98</sup> Szüleik, feleségeik, gyermekeik már érkezésük órájában lettek likvidálva, azaz elégetve. Ha a jobb oldalra kerültek mint munkaképesek, legfeljebb három-négy hónapig bírták a megpróbáltatásokat, és mint kislelektáltak enyésztek el a krematóriumok tüzében.

E borzalmak tudatában is, nem tudom, belefásulva vagy megszokva, saját sorsuk reménytelenségének nagy terhével is, legmélyebb odaadással igyekeznek a kezükbe került élőhalottakon segíteni. Mert élőhalottak a kórház ápolottjai. Nagyon súlyos beteg kell az legyen, aki a KZ-ben kórházba kerülhet.

Csontig kiszáradt, harminc kilóra fogyott, valóságos mozgó csontvázak, az éhségtől ijesztően felpuffadt, kisebzett szájú, csillapíthatatlan hasmenésben szenvedő, kiszáradt, sárga bőrű árnyékok. Undorító, nagy kiterjedésű flegmonékkal, gennyes tályogokkal borított testek. Ezek képezik a beteganyagot a KZ kórházaiban! Ezeken kell segíteni!



## IV. FEJEZET

Még nincs elfoglaltságom. Kissé körülnézek egy francia orvoskollégám kíséretében az F táborban. Ami érdeklődésemet azonnal felkelti, egy, a 12-es barakk oldalához ragasztott, kamraszerű épület. Csupasz gerendákból készült, emberhosszúságú asztal, egy szék, rajta rekeszes fadobozban tetemboncoláshoz használatos műszerek, a sarokban egy cinkveder képezik a kamra belső berendezését. Mint kollégám informál, ez egy használaton kívül helyezett bonchelyiség. Az egész táborban az egyetlen. Nagyon régen használták. Jelenleg nem is tud szakemberről, aki boncolhatna. Nem tartja kizártnak azonban, hogy az én itteni jelenlétem dr. Mengele oly tervével lehet összefüggésben, ami a boncolóhelyiség újbóli üzembe helyezését jelentheti.

Ez a lehetőség kissé lehűti fantáziámat. Modern boncolóhelyiséget képzeltem el működésem színhelyéül, nem ezt a táborbeli kamrát. Praxisomban vidéki exhumálásoknál, öngyilkosoknak vagy meggyilkoltaknak helyszínen kötelező boncolásainál sem végeztem munkámat ily primitív környezetben, ily hiányos műszerekkel.

Megalkuvásos természet vagyok, megbarátkozom ezzel a lehetőséggel is. KZ-ben ez is elsőrangú ténykedés! Csak azt nem értem, miért adták reám a piszkos kamrában végzendő teendőimhez az új civil ruhát. Itt valami ellentmondást látok, de nem töprengék rajta.

Kartársammal átnézünk a drótkerítésen. A szomszédos táborrészben zsibongó, fekete arcú, meztelenül szaladgáló, játszadozó gyermekeket látok. Tarka ruhás, kreol arcú nők, félig

meztelen férfiak, fiatalok, öregek vegyesen, a földön ülve vagy csoportokban állva beszélgetnek, vagy a gyermekek játékát figyelik. Ez a híres cigánytábor!<sup>99</sup> A III. Birodalom fajkutató tudománya ezt a népet alacsonyrendűnek osztályozta. Fajvédelmi szempontból károsak. Ilyen minősítés alapján az egész német birodalom területéről ide hurcolták őket, és a KZ foglyai lettek.<sup>100</sup> Katolikus vallásukra való tekintettel azon előnyt élvezik, hogy családi táborban élnek. Öregek, fiatalok, gyermekek vegyesen és együttesen. Ki hol akar. Körülbelül 4500-an vannak. Nem dolgoznak, csupán a szomszédos táborrész zsidóktól lakott barakkjaiban töltenek be barakk- és táborfelügyelői szolgálatot, emberi fantáziával el nem képzelhető kegyetlenséggel.<sup>101</sup>

A cigánytábornak van egy érdekessége, az ott elhelyezett kísérleti barakk. Prof. dr. Epstein, a prágai egyetem nyilvános rendes tanára, világhírű gyermekgyógyász a kutatólaboratórium vezetője.<sup>102</sup> Már négy éve KZ-fogoly. Asszisztense dr. Bendel, a párizsi orvosi fakultás docense.<sup>103</sup>

Az itt folyó kísérletek három csoportra tagozódnak. Az egyik a világszerte divatossá vált ikerkutatás, ami a kanadai ötösikrek születésétől kapott lendületet. A másik a törpenövés élettani és kórtani okainak bevizsgálása. A harmadik a noma faciei, vízirák vagy arcüszök betegségnek keletkezési okait és orvosi kezelését magában foglaló kutatás.

E borzalmas betegség a praxisban csak nagyon elvétve fordul elő. Annál inkább volt tömegesen megállapítható a cigánytábor gyermekein. Ez adta az impulzust a kutatómunka bevezetésére, aminek konkrét eredménye úttörő megállapítás lett az orvostudományban.

A cigány gyermekek nagy részénél ugyanis kimutatható volt az öröklött szifilisz. A tífusz, diftéria, skarlát, kanyaró, valamint rosszul tápláltság csupán kedvező talajt előkészítő tényezők a noma betegség fellépésére, de [nem] csak a cigánytábor

gyermekeinél, mert ugyanezek a kedvező talajt előkészítő tényezők napirenden vannak a cseh, lengyel, zsidó táborrészek gyermekeinél is. Noma betegség azonban öröklött szifilisz híján egyáltalán nem volt a kutatások folyamán kimutatható. Ez a megállapítás ellentétben áll az eddigi orvosi felfogással, miszerint a noma főleg kanyaró-, skarlát-, tífusszal kapcsolatban lép fel.

Ezen nagy horderejű megállapításnak alapján alakult ki egy kezelési metódus, ami biztos gyógyulást ígér, lényege a neosalvarsan és maláriaoltás kombinációja.

Dr. Mengele mindennapos látogatója a kísérleti barakknak. Legnagyobb érdeklődéssel veszi ki részét a munkából, együtt dolgozva a két orvos prominenssel és egy Dina nevű festőművésznővel, ki a kutatómunkához szükséges rajzokat készíti, igazán nagy művészettel. Prágába való, három éve lakója a cseh tábornak. Mint dr. Mengele munkatársa bizonyos kedvezményeket élvez. Prominensnek számít!

## V. FEJEZET

Dr. Mengele, az auschwitzzi KZ első orvosa<sup>104</sup> fáradhatatlan funkciói betöltésénél. Órákat tölt a cigánytábor kutatóbarakkjában, nehéz munkába merülve. Fél napokat áll a zsidórámpán, ahova már négy-öt szerelvénnyel fut be naponta magyarországi deportáltakkal.<sup>105</sup>

Hosszú, ötös sorokban lépkednek SS-kísérőikkel újabb és újabb transzportok. Távol menetelnek a helytől, ahol állok, de három-négy drótkerítésen keresztül is megismerem elegáns ruháikról, ballonkabátjaikról, csinos kezításkáikról, hogy valamelyik nagyváros dobta ki őket, melyben kultúrát és jólétet teremtettek mindenkinek. Ez volt a bűnök!

Van ideje dr. Mengelének arra is, hogy velem foglalkozzon. Hosszú, emberektől vont szekér áll meg a bonckamara előtt. A hullaszállító csoport két hullát tesz le a kocsiról. A hullák mellén kék színű bőrkrétával írott Z. S. betűk – zur Sektionnak a rövidítése. Azt jelenti: boncolandó! A 12-es barakkból egy értelmes francia foglyot kapok a barakkfelügyelőtől, és segítségével az egyik halottat elhelyezem az asztalon. Fekete, erős kábeldrót van a nyakán. Ez vagy felakasztotta magát, vagy akasztották. Futólagosan megvizsgálom a másik halottat is. Azonnal felismerem a magasfeszültségű áram által bekövetkezett halált. Könnyen felismerhető a kicsiny, kerek bőrpörkökről, valamint az azokat körülvevő vöröseslila bőrszíneződésekről. Itt is azt találgatom, hogy melyik eset a kettő közül. A villanydrótkerítésnek ment-e önként, vagy odalökték? A KZ-ben mindkét lehetőség egyformán gyakori.

A formaságokat egyazon eljárás szerint intézik el, akár

öngyilkos lett, akár megölték. Az esti számbavételnél törlik az állományból, felrakják a hullaszállító kocsira, a hullakamrába kerül. Onnan naponta ötven-hatvanad magával teherautó viszi a krematóriumok egyikébe.

A két halottat vizsgaanyagul szánta nekem dr. Mengele. Előre megmondta, hogy vigyázzak, meg is feleljek annak, amire vállalkoztam. Vigyázni fogok.

Autóberregés, a 12-es barakkban vigyázz!-t kiáltanak. Dr. Mengele érkezett két magas rangú SS-tiszt kíséretében. Meghallgatják a barakkfelügyelő és a barakkfőorvos jelentését. A bonckamrához tartanak egyenesen, nyomukban az F tábor prominens fegyencorvosai. Jelen vannak, mint egy nagy tudományos intézet kórbonctani osztályán, mikor nagyon érdekes eset kerül kés alá. Látom arcukon a feszült érdeklődést a boncolás iránt, úgyszintén a tudásom iránti kíváncsiságot. Itt magas, de inkább veszedelmes fórum előtt vizsgázom. Szinte érzem, hogy fogoly kollégáim izgulnak értem.

Nem tudja kívülem senki, hogy három év hullaanyagából dolgoztam fel az öngyilkossági esetek minden formáját a boroszlói törvényszéki orvostani intézetben mint prof. dr. Strassmann őexcellenciája munkatársa. Amit akkori énem tudott, tudja a jelenlegi is, az *A-8450* sz. KZ-orvos.

Hozzáfogok a boncoláshoz, feltárom a koponyát, a mellkast, a hasüreget. Kiszedem az összes szervet, minden rendellenességet bemutatok. A közbevetett kérdésekre, ilyenek sűrűn hangzanak el, gyorsan válaszolok. Az arcokon kielégített érdeklődés és a felém küldött jóindulatú pillantások tudatják velem, hogy a vizsgám sikerült. Felboncolom a másik halottat is. Dr. Mengele felszólít a boncolási jegyzőkönyvek elkészítésére! Holnap utánaküld. Távoznak az SS-orvosok. Fogoly kollégáimmal még elbeszélgetek. Eddig udvariasak voltak hozzám, most már befogadtak a prominensek körébe.

Másnap még három halottat kapok boncolásra. A

nézőközönségem ma is ugyanaz, de a hangulat meghittebb. Ma már ismerős vagyok. Ma több az érdeklődés, több a hozzászólás, és egyes tudományos kérdés eldöntésénél élénk vita keletkezik.

Az SS-orvosok távozása után néhány fiatal görög és francia orvos a látogatóm. Megkérnek, vezessem őket be a hátgerinccsapolás technikájába. Engedjem meg, hogy azt a hullákon megcsinálják. Kérésüknek szívesen teszek eleget. Mély benyomást tesz reám, hogy a KZ drótjai között is ily élénk a szakma iránti érdeklődésük. Szorgalmasan próbálgatják, öt-hat kísérlet után sikerül is a lumbálpunkció. Büszkén, ragyogó arccal távoznak.

## VI. FEJEZET

Már harmadik napja nincs elfoglaltságom. Megkapom az orvosnak kijáró ételadagokat. Fekhelyemen pihenek, vagy egy padon üldögélek az F tábor szomszédságában levő sportpályán.<sup>106</sup> Ilyen is van az auschwitzzi koncentrációs táborban, de csak prominens, birodalmi német foglyok használják. Vasárnaponként itt élénk sportélet van. Máskor csendes a nagy tér. Csupán egy drótkerítés választja el az I-es számú krematóriumtól.<sup>107</sup> Nagyon szeretném tudni, mi folyik a lángoló, óriási kémény tövében. Ülőhelyemről nem sokat látok. A kerítéshez közeledni nem tanácsos, mert figyelmeztetés nélkül adnak le egy gépfegyversorozatot a sűrűn elhelyezett őrtornyokból arra, aki a neutrális zónába téved.

Annyit megfigyelek, hogy a krematórium udvarán, a nagy, vörös téglás épület előtt civil ruhás férfiak sorakoznak fel. Lehetnek kétszázan. Arcvonaluk előtt néhány SS-katona áll. Sejttem, ott most sorakozó és számbavétel folyik. A krematórium személyzetét váltják le, az éjjeli csoportot a nappaliak. A krematóriumban megszakítás nélkül, éjjel és nappal folyik a munka. Egy öreg fogolytól tudom, hogy a krematóriumok személyzete Sonderkommandónak, azaz különleges munkára beosztott kommandónak van minősítve. Kitűnő ellátásuk, kitűnő civil ruhájuk van. Ennek ellenében a legborzalmasabb munkát végzik. A krematórium területét nem hagyhatják el, és négyhavonként, midőn már sok titoknak ismerőivé válnak, likvidálják őket.<sup>108</sup> Eddig így járt minden Sonderkommando, amióta a KZ fennáll. Nem is került ki senki e borzalmas épületekből, aki a világnak hírt adott volna arról, ami az

épületek falain belül már évek óta történik.

Éppen idejére térek vissza a 12-es barakkba, hogy dr. Mengelével találkozzam. Autón érkezik. A barakkfelügyelő fogadja. Engem hívat! Felszólít, szálljak be! Ezúttal nincs kísérőm. Kollégáimtól búcsúzni sem tudok. Elindulunk, de a táboriroda előtt megállunk. Dr. Mengele odaszól az elősiető dr. Senktellernek, a kartotékomat kéri. Pillanatok múlva kezében van.

Tíz percig mehetünk a szövevényes drótkerítések között, erősen őrzött kapukon ki, kapukon be, egyik táborrészből a másikba. Most látom csak, mily óriási méretű a KZ! Csak kevés fogolynak van lehetősége, hogy ezt láthassa, mert legtöbbször abban a táborrészen pusztulnak el, ahova megérkeztek. Az auschwitz-i koncentrációs tábor néha 500 000 embert is tartott fogva villanyárammal telített drótjai között.<sup>109</sup> Szemlélődésemben váratlanul félbeszakít dr. Mengele. Hátraszól: – Nem egy szanatórium, ahova viszem, de egész tűrhető helyzete lesz.

Elhagyjuk a tábort, a zsidórámpa<sup>110</sup> mellett haladunk háromszáz métert. Az autó lassít, tülköl. A drótkerítésből nagy vaskapu nyílik ki. A kapuban őrség áll. Befordulunk, és egy tágas, tiszta, zöld pázsittal borított udvarra érünk. Az udvaron homokos utak, zöld fenyőlugasok tennék barátságossá a helyet, ha nem lenne ott a nagy vöröstégla-épület és végében az óriási, tűzokádó kémény. A krematóriumok egyikében vagyunk! Kiszállunk! SS siet elénk, lejelentkezik dr. Mengelének. Az udvaron áthaladva nagy ajtón a krematórium épületébe lépünk. – Készen van a szoba? – kérdi dr. Mengele SS-kísérőnket. Az igennel felel, és egyenesen oda tartunk. Belépnek, mögöttük állok. Frissen meszelt helyiségben vagyunk. Világos, nagy ablaka az udvarra néz, erős vasrács van rajta. A szoba bútorzata szinte szokatlanul hat a táborbeli barakkszoba után. Fehér ágy, fehér ruhaszekrény, egy hosszú asztal és székek



képezik a szoba berendezését. Az asztalon vörös bársonyterítő, a földön a padló betonból van, szép szőnyegek. Úgy látom, ezek itt vártak reám. A Sonderkommando emberei kifestették, és az itt elpusztult transzportok hátrahagyott székeiből, szőnyegeiből, aszalterítőiből, valamint a házi asztalosműhelyben készült fenyőfaágglyal és szekrénnel rendezték be a szobát.

Innen egy homályos, hosszú folyosón áthaladva újabb helyiségbe érünk. Egy világos, kétablakos, legmodernebb típusú boncteremben vagyunk. Vörös színű betonpadló, a helyiség közepén szürke betonállványra szerelt, márványkőből faragott boncasztal, lapján számos lefolyóval. Az asztal széléhez vízmedence van építve, nikkelcsapokkal. A falra szerelve három porcelánmosdó. A falak olajfestékkel vannak világoszöldre festve. A nagy ablakokon vasrács, fölötte zöld színű háló a legyek és szúnyogok ellen.

A boncteremből a következő helyiségbe lépünk. Ez a munkaterem, elegáns, politúros bútorokkal berendezett helyiség. Kényelmes karosszékek, hosszú munkaasztal áll a helyiség közepén, szürke posztóval van leborítva. Az asztalon három darab mikroszkópot számolok meg. Széles, nagy könyvszekrény áll az egyik sarokban, telve legújabb kiadású szakkönyvekkel. Üveges szekrény is van a helyiségben, telve vegyszerekkel. Van ezenkívül egy fehéreműszekrény; köpenyek, kötények, törülközők, gumikesztyűk állnak benne. Egy nagyvárosi, modern kórbonctani intézet tökéletes mása, ami elém tárul.

Mindezeket látom, de a rémület dermedtté tesz. Azonnal tisztában voltam vele, amint a kapun átléptem, a halál útjára léptem. A lassú haláléra, mely megnyitotta előttem szédítő mélységeit. Érzem, elvesztem.

Most már értem, miért kaptam civil ruhát. Ilyet hord a Sonderkommando, az élőhalottak kommandója.

Főnököm távozni készül. Az SS-nek tudtára adja, hogy

szolgálatilag egyedül neki vagyok alárendelve. A krematórium SS-személyzete semmiben sem rendelkezik személyemmel. Étkezéséről az SS-konyha gondoskodik. Ruházatomat, fehérneműmet a raktárból pótolhatom. Hajnyírásra, borotválkozásra a krematórium épületében levő SS-borbélyműhelybe járhatok. A reggeli és esteli számbavételnél nem kell jelen legyek!

A bonctani és laboratóriumi munkán kívül köteles vagyok a négy krematórium 120 főnyi SS-személyzetét, valamint a Sonderkommando 860 főnyi személyzetét orvosilag ellátni.<sup>111</sup> Szükséges gyógyszerek, műszerek, kötszerek elegendő mennyiségben állanak rendelkezésre. A betegek rendszeres ellátása végett naponta egyszer, szükség esetén kétszer is köteles vagyok az egyes krematóriumokban fekvő betegeket felkeresni! Szabad járás-kelesem van a négy krematórium között. Minden kíséret nélkül közlekedhetek reggel 7 órától este 9 óráig. A fekvő és fent járó betegek számát naponta jelentenem kell az SS és a Sonderkommando parancsnokának, Oberscharführer Mussfeldnek.<sup>112</sup>

Bénultan hallgatom jogaim és kötelességeim felsorolását. A KZ első prominense lehetnék ilyen körülmények között, ha nem lennék a Sonderkommandóban, és nem lenne mindez a Crema I-ben.<sup>113</sup>

Köszönés nélkül távozik dr. Mengele. A KZ-fogolynak a legalacsonyabb rangú SS-egyén sem köszön. Bezárom a boncterem ajtaját, a kulcsokat magamhoz veszem. Itt már mindenért én felelek.

Szobámba megyek, és leülök, hogy kissé rendbe szedjem gondolataimat. Nehéz feladat! Az elején kezdem. Elhagyott otthonom képe jelenik meg előttem, a napsütötte, teraszos kis ház kellemes helyiségeivel, ahol annyi nehéz órát töltöttem betegeim gyógyításával, de a segíteni tudás kielégültségével, és annyi boldog órát családom körében.

Már egy hete, hogy elváltunk, vajon hol lehetnek a százezres tömegekben, névtelenül, ahogy ez a gigantikus börtön mindenkit magába zár? Sikerült-e a tizenöt éves gyermeknek anyjával maradni? Nem szakadtak-e el egymástól? Mi lehet öreg szüleimmel, kiknek alkonyodó éveit annyi szeretettel tettem gondtalanná? Mi van húgommal, a szép, érzékeny lelkű leánnyal, kinek beteg apánk helyett apja voltam? Olyan jó volt őket szeretni, olyan jó volt rajtuk segíteni! Egy pillanatig sem kételkedem sorsukat illetőleg. Útban vannak ők is a rozoga, negyven vagonból álló szerelvények egyikén ide, az auschwitzi megsemmisítőtábor zsidórámpájára, ahol tudós főnököm, dr. Mengele gépies intésére balra térnek szüleim, de balra fog térni húgom is, mert számára ha jobbra is szólna az ítélet, ő bizonyára összetett kézzel fogja kérni, hogy engedjék őt anyánkkal menni. Engedni fogják, és ő könnyes szemekkel, meleg szavakkal fogja azt megköszönni.

Érkezésem híre hamar elterjedt a krematóriumok SS-személyzete és a sonderkommandósok között. Jönnek is a szobámba látogatók egymás után. SS-altisztek nyitják az ajtót. Két marcona külsejű, óriás termetű Oberscharführer lép be. Tudom, hogy mostani viselkedésem fogja eldönteni jövőbeni magatartásukat irányomban. Dr. Mengele parancsára gondolok, csak neki vagyok alárendelve! A látogatást tehát kizárólag magántermészetű, udvariassági aktusnak tekintem. Nem ugrok fel KZ-előírás szerint, hogy magamat vigyázzba vágva jelentkezzem, hanem ülve maradok, úgy üdvözlöm és helyet kínálok őket.

Megállnak a helyiség közepén, vizsgálódva néznek végig rajtam. Érzem a pillanatok fontosságát. Most vizsgálom az első benyomásból! Úgy látom, nem ütött ki rosszul, mert az arcizmok kiálló pofacsontjaikon engednek a merevségből, és hanyag mozdulattal leülnek.

Nagyon szűkre szabott keretek között mozog beszélgetésünk.

Hogy milyen volt az utam? Miért kerültem a KZ-be? Nem kérdezhetik, mert válaszom feszélyezné őket. Politikáról, a háborúról, a KZ-ben uralkodó állapotokról én nem beszélhetek. Zavarba nem jövök mégsem, mert a békebeli Németországban eltöltött tanulmányi éveim<sup>114</sup> bő anyagot szolgáltatnak társalgásunkhoz.

Egészen belemelegedtünk a beszélgetésbe. Impresszionálja őket, hogy nyelvüket nívósabban beszélem, mint ők. Nem is értik némely kifejezésemet, de óvakodnak azt elárulni. Jól ismerem országukat, városaikat, családi életüket, erkölcsi és vallási felfogásukat. Nem esik nehezemre a társalgás. Mint látom, szóbeli vizsgám is sikerült, mert mosolyogva távoznak.

Más látogatók érkeznek. Civil ruhás, tisztára kefélt, borotvált emberek. A Sonderkommando főkapója és két kommandóvezető lépnek szobámba.<sup>115</sup> Ismerkedési látogatás ez is! Ők rendezték be embereikkel szobámat, hallottak érkezésemről, vacsorára invitálnak, hogy a többi bajtársakkal is megismerkedjek.

Éppen itt az ideje a vacsorának. Fel is megyek velük a krematórium első emeletére, az ott berendezett személyzeti szállásra.<sup>116</sup> Óriási csarnok, két oldalán kényelmes, egyszemélyes fekhelyek sorakoznak. Festetlen fából vannak az ágyak készítve, de mindegyikben különböző formájú és színű díszpárnák és selyempaplanok virítanak. Éles, sőt kiabáló ellentétben állanak e színpompás ágykellékek a környezettel. Nem is ide készültek! Idehurcolt transzportok hátrahagyott holmijai. A Sonderkommandónak jár annyi kiváltság, hogy a raktárakból felhozhatták és használhatják ezeket.

Vakító fényárban úszik az egész csarnok. Itt nem takarékoskodnak a világítással, mint a KZ barakkjaiban. Ellépünk a fekvőhelyek hosszú sora között. Csak a fél kommandó van a szálláson, másik fele, száz ember éjjeli szolgálatos. Munkában vannak. Az emberek egy része már

lepihent, alszik is. Néhányan könyvet olvasnak. Van belőle elég! Könyvforgató nép vagyunk! Minden deportált hoz belőle szellemi nívójának megfelelően. Ez is kiváltság, hogy a Sonderkommando könyveket vehet magához és olvashat. A KZ-ben húsznapos állóbüntetés<sup>117</sup> jár annak, kit olvasáson érnek, ha agyon nem verik.

Selyembrokát szövettel terített asztal vár reánk. Monogramos, finom porcelántányérok, ezüst evőeszközök, porcelánkannák, mind transzportolmányok ezek is. Az asztal tele van rakva minden jóval, amit egy deportált nép bizonytalan útjára magával hozott. Van itt mindenféle konzerv, szalonna, szalámi, gyümölcsíz, sütemények, csokoládé. A feliratokból látom, hogy ezek már magyarországi deportáltak hátrahagyott élelmiszerei. A romlandó élelmiszerek hivatalból a jogutódoknak, az egyelőre életben lévőknek, a Sonderkommandónak járnak. Főkapó, mérnök, generáltüzelő, a foghúzókommandó parancsnoka, az aranyöntöde vezetője ülnek az asztalnál. Igen barátságos a fogadtatás. Mindenükből szívesen kínálnak. Van miből! Egymást követik a magyarországi transzportok. Hoznak mindenből bőven!

Nehezen nyelem a falatokat. Eszembe jutnak otthonukból kiüldözött sorstársaim, kik elhurcolásuk előtt, az utolsó órákban szedték össze vagy készítették el könnyeik hullajtása közben útravalóikat. Éheztek, de nem fogyasztották egész úton, hogy tartalékul maradjon öreg szüleiknek és gyermekeiknek, ha nehéz napok jönnek. Nem jöttek nehéz napok! Az élelem itt maradt érintetlenül, a krematórium vetkezőtermében.

Teás rumot iszom. Néhány pohár után teljesen felenged belső feszültségem. Agyam megtisztul, felszabadul kínzó gondolataitól, egész testem mozgékonyává válik. Kellemes melegség áramlik keresztül rajtam. Becsíptem. Érzem, a szesz mámora ez! Mintha simogató anyai kéz tette volna, olyan

jóltevőként szakadt reám! Szívjuk a finom cigarettákat, szintén magyar transzportáru. A táborban egy cigaretta ára egy adag kenyér. Itt százas csomagokban fekszik az asztalon. Élénk társalgást folytatunk. Képviselve vannak: Lengyelország, Franciaország, Görögország, Oroszország, Németország, Olaszország.<sup>118</sup> A beszélgetés németül folyik, azt mindenki érti.

Beszélgetésünk folyamán megismerem a krematóriumok történetét. Hogyan építették fegyencek tízezrei kőből és betonból ez óriási épületeket. Zord, téli időben kellett elkészülnenek. Tíz- és tízezer szerencsétlen zsidó deportált vére tapad az épületek minden kövéhez. Étlen-szomjan, hiányos öltözetben, mosléknak is rossz ételekkel táplálva dolgoztak éjjel-nappal, hogy elkészülnenek e borzalmas halálgyárak, és saját testük elhamvasztói legyenek. Azóta négy év telt el!<sup>119</sup> Millió és millió ember lépett le vonatjáról a rámpán, és lépett be a krematórium kapuján. Ez a mostani a XII. Sonderkommando! Megismerem mindegyik kommandó történetét. Megismerem hőseiket, és megtudom azt, amit már a táborban is hallottam, hogy csak néhány hónapig tart a Sonderkommando élete.<sup>120</sup>

Akiben van zsidó hit, az ideérkezése napján elkezdheti a halál előtti tisztálkodás szertartását. Halála biztosan bekövetkezik, ahogy eddig minden Sonderkommandónál így volt.

Éjfél felé jár az idő, a vacsorázó társaság tagjai kimerültek a napi munkában, bágyadtak az elfogyasztott alkoholtól, társalgásunk egyre vontatottabb lesz. Egy körútját végző SS-őr is figyelmeztet halkán, hogy jó lesz aludni térni mindnyájunknak! Elbúcsúzom, aludni megyek én is.

Hála az erős rumnak, aránylag nyugodtan alszom át első éjszakámat, de segített ebben idegeimnek teljes kimerültsége.

## VII. FEJEZET

Lokomotívsziréna elnyújtott bűgása hallik a rámpa felől. Kora reggel van! Ablakomhoz lépek, egyenesen oda látok.<sup>121</sup> Hosszú szerelvény áll ott. Perceken belül oldalt csapódnak az ajtók, már ontják is magukból a vagonok Izrael választott népét. Sorbaállítás, szelektálás egy fél órát is alig vesz igénybe. A bal oldal lassú lépésben elindul.

A szobámig hallom a hangos vezényszavakat, a gyors lépteket. A krematórium kazántermében van e lárma! Az előkészületek folynak a transzport fogadására. Villanymotorok bűgása hallik. Üzembe helyezték az óriási ventilátorokat, amik a tüzet élesztik kellő hőfokra a kazánokban. Tizenöt ilyen ventilátor működik egyszerre! Minden kemence mellé van egy építve.<sup>122</sup> Az égetőterem körülbelül százötven méter hosszú, világos, fehérre meszelt, betonpadlós helyiség, óriási vasrácsos ablakokkal.<sup>123</sup> A tizenöt égőkazán nagy, vörös téglás építményekbe van külön-külön beágyazva. Hatalmas vasajtóik fényesre tisztítva, feketén sorakoznak a terem hosszában.

A transzport öt-hat perc alatt a kapuhoz ér, azok szárnyai kinyílnak. A menet a szokásos ötös sorokban befordul az udvarra. Ez az a mozzanat, amiről senki nem tud semmit, mert aki tudna, az, miután megjárta a rámpától idáig háromszáz méteres útját végzetének, vissza soha nem tért, hogy azt hírül adja! Ez van tehát a bal oldalon túl, a krematóriumok egyike! Nem öregemberek, betegek, gyermekek légere, ahol a munkaképtelenek vigyáznak a kicsinyekre, amint azt a német félrevezetés az aggódó jobbra kerülők között elhinti.

Lassú, fáradt mozdulatokkal lépegetnek. A kicsinyek

álmosan kapaszkodnak anyjuk ruhájába. A pólyás gyermekeket inkább az apák tartják karjaikban vagy tolják kocsijaikban. Az SS-kíséret emberei a kapun kívül maradnak. A figyelmeztető tábla szövege szerint a belépés idegennek, de még SS-nek is tilos!

Pillanatok alatt felfedezik az udvaron felszerelt, öntözési célokat szolgáló vízcsapokat. Edények kerülnek elő. Felbomlik a rend, és egymást taszigálva igyekeznek azokat megtölteni. Nem csoda, hogy ilyen türelmetlenek! Ötödik napja alig ittak vizet. Amit ittak, az is poshadt volt, és nem oltotta szomjukat.

Az SS-őrök, kik a transzportot fogadják, szokva vannak a jelenethez. Türelmesen várnak, míg mindenki csillapította szomját és megtöltötte edényét. Amíg nem ittak, úgysem bírnák rendbe szedni a csoportot. Lassan összeterelik őket. Körülbelül száz métert haladnak a zöld pázsittal szegett salakos úton, míg egy szürkére festett vaskorláthoz érnek, ahol tíz-tizenkét betonlépcső vezet a föld alá<sup>124</sup> egy nagy helyiségbe, minek homlokzatán hatalmas tábla jelzi németül, franciául, görögül, magyarul, hogy ez itt a fürdő- és fertőtlenítő-helyiség.<sup>125</sup> Meg is nyugodnak a mit sem sejtők, sőt a kételkedők is. Szinte vidáman lépnek le a lépcsőkön.

Körülbelül kétszáz méter hosszú, erősen kivilágított, fehérre meszelt helyiség, ahova a transzportot vezetik.<sup>126</sup> A terem közepén oszlopsor vonul végig. Az egyes oszlopok körül, valamint a falak mentén padok vannak elhelyezve. A padok fölött fogasok hosszú sora, a fogasok fölött számok vannak. Sűrűn elhelyezett figyelmeztető táblák tudatják mindenki nyelvén, hogy ruháit, cipőit összekötve helyezze a fogasra. Annak számát feltétlenül jegyezze meg, nehogy a fürdőből való visszatérésnél felesleges tumultus keletkezzen! Ez igazi német rendesség! – mondják a németimádatra ősidőktől hajlamosak. Igazuk is van! Tényleg a rend kedvéért, nehogy a III. Birodalomban oly nehezen várt jó minőségű cipők ezrei



elkeveredjenek egymással. Ugyanez áll a ruhákra is, hogy a kibombázott német lakosság számára hasznavehetőek maradjanak.

Háromezer ember van a helyiségben. Férfiak, nők, gyermekek. SS-katonák jönnek, már hangzik is a parancs: mindenkinek teljesen levetkőzni, tíz perc! Dermedten állanak az öregek, a nagyapák, nagymamák, gyermekek, feleségek, férjek. Szemérmes asszonyok, leányok néznek tanácstalanul egymásra. Talán nem jól értették a német szavakat? De már ismétlődik is! Hangja most türelmetlenebb, szinte fenyegető!

Rosszat sejtene, önérzetük is háborog, de zsidó lemondással tudomásul veszik, hogy velük szemben mindent szabad! Nehezen vetkőzni kezdenek. Az öregeket, bémákat, elmebajosokat a Sonderkommando odarendelt csoportja segíti a vetkőzésben. Tíz perc alatt meztelen mindenki.<sup>127</sup> Ruhájuk a fogason függ, a fűzőjükkel összekötött cipők szintén. A fogasszámokat pedig mindenki [sic!] jól megjegyzi maguknak...!

Az SS utat nyit a sűrű tömegben a terem végén levő kétszárnyú tölgyfa ajtóhoz. Kinyitják! Azokon a tömeg a következő, szintén kivilágított helyiségbe tódul.<sup>128</sup> Ez a terem olyan nagyságú, mint a vetkezőterem, csak a padok és a fogasok hiányoznak belőle. A terem közepén, egymástól harminc méter távolságra egy-egy oszlop nyúlik a betonpadlótól a plafonig. Nem tartóoszlopok, hanem négyszögletű vashódoló csövek, oldaluk mindenhol rácsszerűen lyukacsos.

Már bent is van mindenki! Hangos vezényszó hallik! – SS és Sonderkommando a helyiséget elhagyni! – Kimennek, számba veszik egymást. Az ajtók becsapódnak, a világítást kívülről eloltják.<sup>129</sup>

E pillanatban autó berreg. Vöröskeresztes luxuskocsi érkezik. Egy SS-tiszt<sup>130</sup> és egy SDG, Sanitätsdienstgefreiter, egészségügyi altiszt lépnek ki a kocsiból. Az altiszt kezében négy

darab zöld színű bádogdobozt tart.<sup>131</sup>

A pázsitra lépnek, ahol egymástól harminc méterre alacsony betonkémények állanak ki a földből.<sup>132</sup> Az első kéményhez tartanak. Gázmaszkát csatolnak fel. Leemelik a kémény fedőlapját, az is betonból van. A dobozok egyikének patenttetejét beütik, és tartalmát, egy babszem nagyságú, lila színű szemcsés anyagot szórnak be a nyíláson. A beszórt anyag ciklon vagy klór szemcsés formája, azonnal gázt fejleszt, amint a levegővel érintkezik! A föld alatti helyiség lyukacsos bádogcsövein hullanak le. Ott, a csőben maradvá, nem szóródnak széjjel. A gáz azonban a lyukacsokon keresztül távozik, és pillanatok alatt megtölti az emberekkel telt helyiséget. Öt perc alatt végez!<sup>133</sup>

Minden transzporthoz így jön a vöröskeresztes autó. Kívülről hozza a gázt. A krematóriumban nincs soha készlet belőle. Aljas elővigyázatosság, de még aljasabb az a tény, hogy a Nemzetközi Vöröskereszt jelzésével ellátott autón hozzák!<sup>134</sup>

Öt percet vár még a két gázhóhér, hogy dolgukban biztosak legyenek. Cigaretta gyújtanak, és autójukba szállnak. Háromezer ártatlan embert öltek meg!

Húsz perc múlva elindítják a villamos szellőztetőket, hogy a gázt eltávolítsák. Kinyílnak az ajtók. Már jönnek is a teherautók. Egy sonderkommandós csoport a ruhákat s cipőket külön-külön a kocsikba rakja. Fertőtleníteni viszik! Most már igazi fertőtlenítőbe! Onnan vagonszámra az ország különböző központjaiba kerülnek.

Az exhaustor-rendszerű, modern szellőztetők hamar eltávolítják a gázt a teremből, de a résekben, a halottak közé beszorulva, ha kis mennyiségben is, de még van jelen. Fojtogató köhögést vált ki belégzése még órák múlva is. Ezért a gumifecskendővel belépő sonderes osztag gázmaszkot visel. A helyiség ismét ki van erősen világítva. Rettenetes kép tárul a belépő elé!

A hullák nem fekszenek szerte a terem hosszában és szélességében, hanem emeletmagasan egy halomban. Ennek az a magyarázata, hogy a lehullott gázzemcsék előbb a betonpadló fölötti levegőréteget árasztják el halálos kigőzölgésükkel, és csak fokozatosan telítik meg a helyiség magasabb levegőrétegeit. Ez kényszeríti a szerencsétleneket, hogy egymást letiporják, egymásra másszanak. A magasban így későbbben éri el a gáz őket. Micsoda rettenetes küzdelem folyhat itt az életért, pedig csak egy-két perces időnyerés az egész! Ha gondolkozni tudnának, ők is tudnák, hogy hiába taposnak szüleiken, feleségeiken, gyermekeiken, de nem tudnak! Amit tesznek, a létfenntartás reflexe! Megfigyelem, hogy legalján a hullatoronynak a csecsemők, gyermekek, asszonyok és aggok fekszenek, tetején az erősebb férfiak.<sup>135</sup>

Egymásba fonódva, véresre karmolt testtel, amit a tülekedésben okoztak egymásnak, fekszenek vérző orral, vérző szájjal. Fejük kékre van dagadva, a felismerhetetlenségig eltorzulva! Mégis, a sonderkommandósok gyakran ismerik fel a halottakban hozzátartozóikat. Ilyen viszontlátás borzalmától félek magam is! Nincs itt semmi dolgom, de mégis leszálltam a halottak közé, mert népemmel és a világgal szemben kötelességfélét érzek, hogy amit józanul nem remélhetek, de egy nagy véletlene folytán a sorsnak innen mégis kikerülök, ezen sorokat mint egyetlen élő szemtanú megírhattam!

A Sonderkommando-csoport magas szárú gumicsizmákban feláll a hullahegy körül, és hatalmas vízsugarakkal árasztják el azt. Nagy szükség van erre, mert a fulladásos, tehát gázhalál utolsó aktusa a széklettől való megszabadulás. Minden halott be van ettől szennyezve!

Miután a halottak „fürdetése” megtörténik, micsoda lelki hasadással, énjének teljes feladásával végzi ezt a munkát a Sonderkommando, megkezdődik az egymásba fonódott halottak szétválasztása. Nagyon nehéz munka! Szíjakat

hurkolnak a görcsösen ökölbe szorult csuklókra,<sup>136</sup> úgy vonszolják a víztől sikamlós testű halottakat a szomszéd helyiségben levő felvonókhöz. Négy nagy teherfelvonógép működik itt.<sup>137</sup> Ezekre rakják a halottakat, húszat, huszonötöt egy felvonóra. Csengőjel tudatja kezelőjével, hogy indulhat! A krematórium égetőtermében áll meg a felvonó, nagy ajtószárnyak nyílnak itt ki automatikusan. Ott vár a vontatókommandó! Ismét hurok kerül a halottak csuklóira. Végigvonszolják őket a betonpadló e célra készült csúsztatóján, lerakják őket a 15 kemence előtt.

Hosszú sorokban fekszenek a betonon öregek, fiatalok, gyermekek hullái. Orrukból, szájukból, valamint a csúsztatástól felhorzsolts testükből szivárog a vér, összekeveredik a betonpadlón állandóan folydogáló vizekkel, amik e célra elhelyezett csapokból szivárognak.

Következik a zsidó hullák kiértékelésének újabb mozzanata. A ruhákat, cipőket tulajdonába vette a III. Birodalom. A haj is értékes anyag. Időzített bombákhoz szükséges, száraz és nyirkos levegőre egyformán táguló és zsugorodó fonal a haj. Ez a képessége hozza működésbe a bombák gyújtószerkezetét.<sup>138</sup> A halottakat tehát lenyírják.

A III. Birodalom nem áll az aranynak, hanem a munkának értékbázisán! Mondják és harsogják világszerte. Íme a valóság! A foghúzókommandó nyolc embere áll a kemencék előtt, kezükben kétféle szerszám, illetőleg műszer. Az egyikben feszítővas, a másikban foghúzó. A halottakat arccal fölfelé fordítják, szájukat kifeszítik, és a szájüregben található aranyfogakat, hidakat a borzasztó munkával járó kíméletlenséggel inkább kitörrik, mint húzzák. Pedig e kommandó emberei mind kitűnő fogorvosok és szájsebészek!<sup>139</sup> Mint ilyeneket szólította fel őket finom fogorvosi és szájsebészeti teendők elvégzésére dr. Mengele. Ők jó elhelyezkedést reméltek szakmájukban. Jelentkeztek, és lebuktak a krematórium

poklába. Pontosan úgy, mint velem történt!

Az aranyfogak cinkvederbe kerülnek, ahol sósavas oldatban állanak a csont- és húsrészek elégetése végett. A halottakon található egyéb arany-, platinatárgyak, gyöngyök, nyakláncok, gyűrűk egy külön erre a célra szolgáló csukott ládába kerülnek. Egy, a fedélen levő nyíláson dobják be azokat. Az arany súlyos fém, nyolc-tíz kilóra becsülöm, ami egy krematóriumban naponta összegyűl.<sup>140</sup> Természetesen a transzportoktól is függ. Vannak szegény, és vannak gazdag transzportok, aszerint, honnan jönnek!

A magyarországi transzportok teljesen kirabolva érkeznek a rámpára. A hollandok, csehek, a lengyelországi tartományok transzportjai többévi gettóélet után is megtartották és idehozták ékszereiket, aranytárgyaikat, dollárjaikat. Mérhetetlen kincsek birtokába jutnak így a németek.<sup>141</sup>

Miután az utolsó aranyfog is kikerült halott gazdája szájából, a hamvasztókommandóhoz kerülnek a hullák. Hármásával helyezik őket egy acéllemezekből készült tolószerkezetre. A kemence nehéz vasajtói automatikusan nyílnak, a vaskerekeken járó szerkezet a kemence izzásáig van hevítve. Két gumicsöves ember zúdít reá hatalmas vízsugarakat.

A holttestek 20 perc alatt hamvadnak el. A krematórium 15 kemencével dolgozik. Ez napi ötezer ember elégetését jelenti. Négy krematórium dolgozik ugyanilyen kapacitással. Összesen 20 000 ember megy át naponta a gázkamarákon, onnan a hamvasztókemencékbe.<sup>142</sup> Húszezer ártatlan ember lelke száll el az óriási kéményeken. Nem marad itt belőlük egyéb, mint egy halom hamu a krematóriumok udvarán, ahonnan teherautók viszik az alig két kilométerre hömpölygő Visztulához, és adják át a hullámoknak. Annyi szenvedés, annyi borzalom után még az sem lehet a vég, hogy földbe kerüljön és elenyésszen.

## VIII. FEJEZET

A kórbonctani laboratórium főnököm, dr. Mengele kezdeményezésére létesült és van hivatva orvosi kutatóambícióját kielégíteni. Néhány napja készült el, csupán boncolóorvosra várt, hogy működését elkezdhesse.

Nagy lehetőség és tág tér nyílik itt a KZ területén sűrűn előforduló öngyilkossági esetek törvényszéki orvostani felderítésére, az ikerkutatásra, a fejlődési rendellenességek, úgymint törpenövés, óriásnövés kórbonctani kiértékelésére!

Nagy lendületet ad és még nagyobb lehetőségeket nyújt a kutatómunkának a hullaanyag sehol máshol elő nem forduló bősége és a hullák fölötti korlátlan, felelőtlen rendelkezési lehetőség!

Tapasztalatból tudom, hogy míg világvárosok klinikái nehezen tudnak évente 100-150 halottat törvényszéki orvostani vagy kórbonctani intézeteknek kutatócélokra rendelkezésre bocsátani, addig az auschwitzi KZ-ben milliós számokban kifejezhető mennyiségben állnak rendelkezésre!

Hullajelölt itt mindenki, aki a KZ területére lépett. Kit szerencséje a bal oldalra visz, egy órán belül a gázkamarákban válik hullává. A szerencsétlenebb az, kit balsorsa a jobb oldalra helyez! Annak is hullajelölt a minősítése, csupán az a helyzet, hogy három-négy hónapig, amíg kibírja, végig kell szenvedje a KZ minden borzalmát. Gályarabmunkától roskad össze! Ezer sebből vérzik. Ordít az éhségtől. Eszét veszelve üvölt kitágult szemekkel! Fagyhalálig vergődik a hómezőkön. Betanított véredek marcangolják le a még rajtuk maradt húst, és midőn már a tetvek sem találnak kiszáradt testükön táplálékot, jön el

értük is a megváltó halál! Ki jár jobban? Apáink, anyáink, testvéreink, gyermekeink közül? A jobb vagy a bal oldal?

Már a transzportok érkezésénél SS-katona járja végig a vagonok előtt felsorakozó embereket, és a közöttük található ikrek, törpék után kérdez. Az anyák jót remélnek, gondolkozás nélkül kiadják ikergyermekeiket. A felnőtt ikertestvérek pedig tudják, hogy ők tudományosan érdekesek. Ebből csak jó dolog származhat. Készséggel jelentkeznek. Ugyanígy a törpékkel is ez történik.

Különválasztják őket, valamennyien jobbra kerülnek. Örök kísérik meghagyott ruhájukban a tábornak számukra kijelölt, úgynevezett kímélő barakkjába. Ott jó az étkezés, kényelmesek a fekhelyek, van tisztálkodási lehetőség, jó a bánásmód.

Az F táborrész 14-es barakkjában vannak, és innen viszi őket felügyelőjük a cigánytábor már említett kísérleti blokkjába. Ott végzik el rajtuk naponta az élő embereken elvégezhető összes orvosi vizsgálatokat. Vérvételi vizsgálatok, gerincvelő-csapolás, vércsere az ikertestvérek között, valamint számtalan egyéb vizsgálat, mind fájdalmas és kimerítő. Dina, a prágai festő- és rajzolóművésznő készíti az összehasonlító rajzokat az ikertestvérek koponya-, fülkagyló-, orr-, száj- és kézvonalairól, lábvonalaikról, mindegyik rajz a számára készített, pontos személyi adatokkal rendelkező dossziéba kerül, ahol a kutatóvizsgálatok eredményeiről készült vizsgálati lapok is helyet foglalnak. Ez az eljárás a törpékkel is.

Ezek az orvosi kifejezéssel élve „in vivo”, azaz élőnél véghezvitt vizsgálatok távolról sem merítik ki az ikerkutató tudomány lehetőségeit. Nagyon hézagosak, keveset nyújtanak! Következik tehát az ikerkutató utolsó és legfontosabb mozzanata, a kórbonctani kiértékelés! Ikertestvérek egészséges, rendellenesen működő vagy beteg szerveinek összehasonlítása. Ezen tudományhoz, mint mindenfajta kórboncoláshoz, halott kell! Mivel a kórboncolást a talált rendellenességek egy időben

történő kiértékelésére kell elvégezni, az ikreknek egyszerre kell meghalniok! Meg is halnak az auschwitzi KZ egy kísérleti barakkjában, a B III. táborrészben, dr. Mengele keze által.

Az orvosi tudomány történetében az egész világon egyedülálló eset történik itt! Egyszerre, egy időben hal meg két ikertestvér, és lehetőség van azokat boncolásnak alávetni! Hol fordul elő a szabad életben az a csodás eset, hogy ikertestvérek egy helyen, egyazon időben meghaljanak? Az ikreket is elválasztja életkörülményük. Egymástól sokszor nagy távolságra élnek, és nem szokásuk egyszerre meghalni, hanem egyik tíz-, a másik ötvenéves korában hal el, hogy példát mondjunk. Összehasonlító boncolásra tehát lehetőség nincs! Az auschwitzi táborban több száz iker van, több száz lehetőséggel!

Ezért választja külön dr. Mengele már a rámpán az ikreket, törpéket. Ezért kerülnek a jobb oldalra, kímélő barakkokba! Ezért van jó ellátásuk! Ezért tisztálkodhatnak, nehogy különböző betegségeket szerezve, egymást megelőzve haljanak meg! Egészségesen, egyszerre kell meghalniok!

Sonderkommandós főkapó jön hozzám jelenteni, hogy a krematórium kapujánál SS-katona vár egy hullaszállító kommandóval. Kimegyek a várakozókhoz. Belépniök az udvarra nem szabad. Az SS-katonától átveszem a kísérőiratokat. Két ikertestvéreke dossziéját veszem kézhez. A nőkből álló kommandó elém teszi a letakart hordágyat. Felemelem a takarót. Két kétéves ikerhullát takar. Sonderes embereimből odaszólítok kettőt a hullák bevitelére és elhelyezésére a boncasztalon.

Kinyitom a dossziékat, végiglapozom azokat. A legnívósabb klinikai vizsgálatok, leírások, röntgenfelvételek, művészi rajzok tükrözik vissza a kis ikrek tudományos ikermegnyilvánulásait. Csak a kórbonctani lelet hiányzik! Ennek elkészítése az én feladatom! Egyszerre halt meg a két kis ikertestvér. Egymás mellett fekszenek a nagy boncasztalon! Nekik kell halálukkal,



testecskéjük kutatásra alkalmas feltárásával megoldani a fajszaporodás titkát!

Az uralkodásra kiszemelt, felsőbbrendű faj szaporodásának előmozdítása a „nagy cél”! Oly módon, hogy a jövőben minden német anya lehetőleg ikreket szüljön.

Őrült ez a terv! Kitervezői a Harmadik Birodalom bomlott agyú fajteoretikusai. A kísérletek keresztülvitelét az auschwitzzi KZ I-ső orvosa, a nagy felkészültségű „criminaldoctor”, azaz gonosztevő orvos, dr. Mengele vállalta.

A bűnözők, gonosztevők között legveszedelmesebb típus a criminaldoctor! Hát még olyan hatalommal, mint ami dr. Mengele kezébe van letéve. Milliókat küld a halálba, mert fajteóriájuk szerint alacsonyrendű, az emberiségre káros lények! Ugyanez a gonosztevő orvos hosszú órákig ül mellettem, mikroszkópok, lombikok, epruvetták között, vagy a boncasztalnál áll órákig vérfoltos köpenyében, véres kezekkel, és vizsgál, kutat megszállottan! A germán faj szaporítása a cél! A végcél pedig, hogy elegendő német legyen a kiirtásra ítélt cseh, magyar, lengyel, holland népek pótlására a III. Birodalom életterének nyilvánított és ezen népektől lakott területen.

Elvégzem a boncolást a két ikergyermeken. Protokollt, szabályos boncolási jegyzőkönyvet készítek róluk. Munkámat jól végeztem! Főnököm, úgy látom, meg van elégedve. Kissé nehezen olvassa nyomtatott betűs írásomat. Amerikában szoktam meg ezen írásmódot!<sup>143</sup> Meg is jegyzem neki, ha szép, tiszta jegyzőkönyvet akar, úgy írógépre lenne szükségem, mert azon írok odahaza is. Kérdi:

– Milyen típusú géphez van szokva?

– Olympia Elit – felelem.

– Rendben van! Kap egy gépet! Holnap elküldöm Önnek. Rendes munkát akarok átvenni, mert azok innen a berлиндahlemi fajbiológiai és embertani intézetbe lesznek továbbítva.<sup>144</sup>

Ebből megtudom, hogy az itteni kísérleteket legmagasabb orvosi fórum végzi a világ egyik legelőkelőbb tudományos intézetében.

A következő napon SS-katona írógépet hoz számomra, Olympiát!

Újabb ikerhullákat kapok. Négy pár ikret hoztak a cigánytábor ikercsoportjából. Tíz éven alóli cigány gyermekek hullái voltak.

Elvégzem egy ikerpár boncolását, minden fázisát a boncolás menetének jegyzőkönyvbe veszem. Leveszem a koponyatetőt. A nyúltaggyal együtt kiemelem az agyvelőt. Mindent megvizsgállok. Következik a mellkas felnyitása, a mellcsont kiemelése. Utána a nyelvet távolítom el az áll alatti metszési nyíláson. Vele egyszerre jön a nyelőcső. Utána a légcső következik, a két tüdővel. Megmosom a szerveket, hogy tisztán lássak. Minden csupa vér! A legjelentéktelenebbnek látszó kis folt vagy színváltozás fontos adatokat szolgáltatathat. Átmetszem a szívburkot, kikanalazom belőle az izzadmányfolyadékot. Kiemelem a szívet is! Csap alá tartom, megmosom a vértől. Tenyeremen forgatom. A szív bal kamrájának külső falán túsúrástól eredő kicsiny, kerek, halványvörös folt van, alig üt el a környezet színétől. Nem csalódhatok! Túsúrás, nagyon finom túvel ejthették. Természetesen injekciós tú! Injekciót kapott, de milyen okból? Injekciót kaphat a szívébe valaki sürgősség esetében szívgyengeségnél is. Megtudom mindjárt. Felnyitom a szívet, feltárom a bal kamarát. A szív bal kamarájában levő vért a boncolásnál kikanalazzuk és lemérjük. Ez itt nem alkalmazható, mert a vér egy kemény, alvadt csomóvá van összeállva. Csipesszel szétválasztom a vércsomót, megszagolom. Kloroformnak jellegzetes, erős szaga csapja meg orromat. Kloroforminjekciót kapott szívébe! Nem egyébért, mint azon célból, hogy a befecskendezett kloroformtól a szív bal kamrájában levő vér megalvadjon és a szívbillentyűkre

rakódva azonnali szívhalált okozzon.

Térdeim remegnek az izgalomtól. Felfedeztem a III. Birodalom orvostudományának legsötétebb titkát. Itt tehát nem csupán gázzal, hanem szívbe adott kloroforminjekciókkal is ölnek embereket! Verejték ül homlokomon. Szerencse, hogy egyedül vagyok. Mások előtt nehezen tudnám palástolni izgalmamat. Befejezem a boncolást. Kiértékelem a talált elváltozásokat, papírra vetem, de a kloroform, az alvadt vér a bal kamrában, a tűszúrás a szív külső falán nem szerepelnek a jegyzőkönyvben. Óvatos elővigyázatosság volt ez tőlem. Dr. Mengele dossziéi ezekről az ikrekről is kezemben vannak. Ezek is pontos vizsgálati adatokat tartalmaznak, röntgenfelvételeket, a már említett finom kivitelű rajzokat, de elhalálozási körülmények, a halál oka nem szerepelnek a rovatokban. Nem töltöm ki én sem ezt a rovatot a boncolási jegyzőkönyvben. Nem jó a tudás megengedett határait átlépni és az ott tapasztaltakat elmondani. Hát még ezen a helyen! Nem vagyok gyáva lény. Idegzetem erős. Számtalan halálokot derítettem már fel életemben. Meggyilkoltakét, kiket bosszúból, féltékenységből vagy anyagi előnyökért gyilkoltak le. Felderítem öngyilkosok, betegségekben elhaltak halálokait. Beleszoktam a halál jól elrejtőzött okainak kikutatásába. Sokszor értek lélegzetelállító meglepetések, de most fázós ijedség fut rajtam végig. Ha dr. Mengele sejtené, hogy ismerem injekcióinak titkát, tíz orvos lenne jelen a politikai SS-től, hogy megállapítsa beállott halálomat!

A hullákat parancs szerint a boncolás befejezése után át kell adjam az égetőknek, kik azokat azonnal elhamvasztják. A tudományosan érdekes részeket meg kell őriznem, hogy dr. Mengele megtekinthesse. Ami a berlin-dahlemi antropológiai intézetet is érdekli, azokat konzerválnom kell! Postázásra alkalmas csomagolást kapnak, és hogy gyorsan továbbítva legyenek, bélyegző kerül a csomagra. „Sürgős, hadifontosságú

anyag” szöveggel. Számtalan ilyen csomagot expedáltam krematóriumi működésem alatt Berlin-Dahlembe, és kaptam reájuk válaszokat és kimerítő tudományos hozzászólásokat vagy utasításokat. Külön dossziét állítottam fel a levelezés megőrzésére. A beküldött ritka anyagért mindig hálás köszönetüket fejezték ki leveleikben dr. Mengelének.

Elvégzem a boncolást a többi három ikerpáron is. Kiértékelem a talált rendellenességeket. A halál oka ezeknél is kloroformos szívinjekció. Érdekes megfigyelést teszek. A négy pár cigány ikerből három párnál a szemgolyók különböző színűek! Az egyik szem kék, a másik barna. Ez a jelenség előfordul nem ikreknél is, de ezen esetben nyolc ikerből hatnál figyelhető meg. Feltétlenül érdekes halmozódása a rendellenességnek. Az orvostudományban heterochromiának hívják, azaz különbözőszínűségnek. Kivágom a szemeket, külön-külön formalinos folyadékba teszem, pontosan feljegyzem adataikat, hogy össze ne keverődjenek. A négy pár ikernél egyéb érdekes leletre is bukkantam boncolás közben. A nyaki bőrt kétoldalt lehúzva, a mellcsont felső vége fölött egy kerek, mogyoró nagyságú tályogot fedezek fel. Megnyomom csipeszzel, sűrű gennyváladék jön belőle. Nagyon ritka, de az orvostudományban ismert tünet! Dubois-féle tályognak hívják, az öröklött szifilisz egy tünete. Mind a nyolc ikernél jelen van. Egészségesben, azaz a környező egészséges hússzövetrel együtt vágom ki a tályogos részt. Formalinosüvegbe kerülnek ezek is. Két pár ikernél aktív, kavernás tuberkulózist találok. Mindent jegyzőkönyvbe veszek. A halál okának rovatát ezeknél is üresen hagyom.

A délutáni órákban meglátogat Mengele. Referálok neki az elvégzett munkáról. Tíz iker protokollját nyújtom át. Leül, gondosan átolvassa mindegyiket. Nagyon érdekli a szemek heterochromiás jelensége, még jobban érdekli a Dubois-féle tályog. Utasítást is ad, hogy postázásra csomagoljam, mellékelve

a protokollokat is, de töltsen ki a halál okának üresen maradt rovatait. Reám bízza! Írjam be, amit jónak látok, de különbözőek legyenek.<sup>145</sup> Szinte mentegetőzve megjegyzi, hogy ezek a gyermekek, mint magam is láthatom, szifilisztől, valamint tuberkulózistól fertőzöttek, úgysem lettek volna életképesek, tehát... Többet nem mond! Ezzel mindent megmondott. Megindokolta a tíz gyermek erőszakos halálát. Nem tettem észrevételt. Tudomásul vettem, hogy ebben az orvosi környezetben a tuberkulózist nem tüdőbefúvásokkal, a szifiliszt nem neosalvarsannal kezelik, hanem kloroformos injekciókkal megölik őket.

Szinte égnek áll a hajam, ha elgondolom, mi mindent vettem rövid ittlétem folyamán tudomásul, és mennyi mindent kell még ezután is szótlánul tudomásul vegyek, míg engem is elér a vég. Tudtam, mikor ide beléptem, de most már, ennyi titok birtokában kétségem sincs felőle, hogy élőhalott vagyok. Elképzelhető-e az, hogy dr. Mengele vagy a berlin-dahlemi intézet engem életben hagyjon?

## IX. FEJEZET

Már estefelé jár az idő. Mengele dr. eltávozott, súlyos gondolataimmal egyedül vagyok. Szinte gépies mozdulatokkal teszem helyükre a boncolásnál használt műszereket, kezet mosok, átmegyek a munkaterembe, és cigarettára gyújtva leülök, hogy kissé megnyugodjak.

Velőtrázó sikoly hasít agyvelőmig. Közvetlen utána csattanás, majd nehéz test zuhanása hallik. Figyelek, feszülten várom a következő perceket. Újabb borzalmas sikoly, újabb csattanás, újabb zuhanása egy testnek nem is egy perc múlva. Hetven halálsikolyt, hetven csattanást és annyi zuhanást számolok meg. Nehéz léptek távoznak, elcsendesül minden. A boncterem melletti helyiség, külön bejárata van az előcsarnokból, a lejátszódott borzalmas tragédia színhelye. Üres, betonpadlós, félsötét szoba. Egy vasrácsos ablaka a hátsó udvarra néz. Hullakamrának használom. Itt tartom a hullákat, amíg a boncolásnál sorra kerülnek, boncolás után is iderakják, míg elégetik őket. A szoba bejárata előtt halomba rakott piszkos, szakadt női ruhák, rongyos facipők, szemüvegek, száraz kenyérdarabok hevernek a földön, KZ-nők jellegzetes holmijai. Belépek a szobába, el voltam készülve valami rendkívüli látványra a hallottak után, de irtóztató kép tárul szemeim elé, amint a félhomályos helyiségben körülnézek. Hetven fiatal, meztelen női test véres hullája fekszik előttem. Egymásra borulva, egymás véréből borított testek hevernek szerteszét. Közelebb lépek, és még nagyobb irtózással látom, hogy nem mind halott, aki itt fekszik! Néhányan közülük még élnek, amennyiben karjaikkal, lábaikkal lassú mozgásokat végeznek,

és véres fejeiket emelgetik, tágra nyílt szemekkel.

Felemelem az egyik még mozgó fejet, a másodikat, a harmadikat, és tisztán áll előttem, hogy itt ciklongázon, kloroformos injekción kívül egy harmadik elhalálozási forma is van, a tarkólövés! A belövési nyílás elárulja, hogy 6 milliméteres, úgynevezett kis kaliberű fegyvertől származik,<sup>146</sup> kilövési seb, illetve nyílás nélkül. Ez puha ólomgolyó mellett szól. Az lapulhat el a koponyacsontokon annyira, hogy bent reked. Sajnos szakember vagyok, percek alatt áttekintem és tisztán látom a helyzetet teljes borzalmasságában. Nem is csodálkozom már, hogy a kis kaliberű golyók nem mindegyik áldozatnál okoztak azonnali halált, pedig a lövéseket, amint a bőrpörkök mutatják, 3-4 cm távolságról adták le, közvetlenül a nyúltagy irányába. Úgy látszik, a löveg 1-2 millimétert félrecsúszott, ezért nem okozott azonnali halált.

Tudomásul veszem ezt is, már nem is gondolkozom. Félek, hogy beleőrülök. Kimegyek az udvarra. Egy sonderkommandóstól megkérdezem, honnan hozták a hetven szerencsétlent. Ezek, feleli, a C táborrész<sup>147</sup> kiszelektáltjai, minden este hét órakor hoz ide hetvenet a teherautó. Mind tarkólövést kapnak.

Nehéz fejjel, szinte kábultan járok a krematórium zöld pázsitos udvarának kavicsos útjain. Végignézem a Sonderkommando esti sorakozóját. Most nincs leváltás éjszakára. Az I-es krematóriumban ma nincs üzem. Átnézek, a II-es, III-as, IV-es kéményei lángot szórnak.

Még korai az idő a vacsorához. A sonderesek szabályos futball-labdát hoznak elő. Feláll a mezőny, „SS kontra SK”. A krematóriumi SS-őrség áll az egyik, a Sonderkommando a másik oldalon. Rúgják a labdát. Hangos nevetés zaja tölti meg az udvart. Az SS-ből és a sonderesekből álló nézőközönség drukkol, biztatja a játékosokat, mintha egy békés kisváros sportpályáján lennének.<sup>148</sup> Álmélkodva veszem tudomásul ezt

is, de nem várom be a játék végét. Lakószobámba vonulok. Elfogyasztom vacsorámat, és két darab 0,10-es luminátablettától elalszom. Nagy szükségem volt reá, hogy így cselekedjek. Éreztem, hogy közel vagyok az idegösszeomláshoz. A luminálos alvás a legjobb ellenszer!



## X. FEJEZET

Reggel kissé kábultan ébredek. Átmegyek a szomszéd helyiségben berendezett zuhanyfürdőbe, és fél óráig engedem magamra a Visztula jeges vizét. Érzem, nagyon jól tesz megviselt idegeimnek. A luminálkábulatom is eltűnik. Milyen rendesek ezek a németek! Fehér csempés, tízszemélyes zuhanyfürdő áll itt a Sonderkommando rendelkezésére. Akik hullákkal dolgoznak, azoknak gyakran kell tisztálkodni. Kétszer naponta kötelező a fürdés, örömmel végzi el mindenki.

Magamhoz veszem elegáns orvosi táskámat. Egy sonderkommandós hozta fel számomra a vetkezőteremből, valamelyik gázhalálra került orvoskollégám ruhakötege mellől. Van benne vérnyomásmérő készülék, hallgatócső, finom kivitelű fecskendők, műszerek, elsősegélyhez szükséges injekciók. Külső praxisban nagyon jól használhatom. Itt a külső praxis a négy krematóriumot jelenti. A vizitet itthon kezdem el! Végigjárom előbb az SS-szállást, megvizsgálom az esetleges jelentkezőket. Van mindig ilyen! Itt mindenki szívesen betegeskedik 3-4 napig, hogy megerőltető szolgálata után kissé megpihenjen. Vannak azonban komolyabb esetek is! A betegek gyógyítása nem ütközik nehézségekbe, mert gyógyszerellátás dolgában versenyezhetünk a legelőkelőbb berlini patikával. Külön kommandó van itt, melynek az a feladata, hogy a gázkamrákba kerülő transzportok kézicsomagjait, mielőtt innen a ruhákkal és cipőkkel együtt elszállítják, kinyissa és a talált gyógyszereket összeszedje, nekem átadja. Azokat rendbe szedem, illetőleg hatásuk szerint csoportosítom. Nagy munkát jelent, mert az érkező transzportok Európa különböző

országából hozzák magukkal gyógyszereiket, azok tehát az illető ország nyelvén vannak feliratokkal ellátva. Sok bajom van a görög, lengyel, cseh és holland nyelvűekkel. Mint érdekességet említem meg, hogy a transzportoknál talált gyógyszerek nagy többsége valamely idegcsillapítószer csoportjába tartozik. Jellemzi az európai agyonhajsolt zsidóság idegállapotát.

Miután a beteglátogatást az SS-szálláson befejezem, felmegyek a Sonderkommando szállására. Itt néhány égési sebet kell ellássak. Gyakori eset a tüzelőknél. Szervi megbetegedések nemigen fordulnak elő a Sonderkommando embereinél. Ágyuk, ruházatuk tiszta, étkezésük jó, mondhatni, kitűnő. Különb is mind válogatott, erős fizikumú fiatal emberek. Annál több a lelki beteg. A borzalomkeltő tudat, hogy itt saját testvéreik, feleségeik, gyermekeik, öreg szüleik és egész népük pusztul el, a holttestek ezreit húzzák naponta az égetőkemencék elé és dugják saját kezeikkel a hamvasztószekrényekbe, súlyos lelki depressziót, melankóliát idéz elő. Mindenkinek van itt múltja, amire fájdalommal, és jövője, amire rettegve gondol. Egy sonderkommandós jövője egész alacsony időegységben kifejezhető periódus. Négy év szomorú tapasztalata szerint négy hónapig él egy sonderkommandós.<sup>149</sup> Ha ez letelt, egy napon megjelenik a politikai SS-nek egy nagy osztaga, összeterelik a kommandó embereit a krematórium hátsó udvarán. Egy sortűz, és fél óra múlva érkezik az újonnan beállított Sonderkommando. Halott társaikat levetkőztetik, és egy újabb óra elteltével már csupán kis halom hamu marad belőlük. Első munkájuk elődjeik elégetése.

Minden alkalommal, midőn beteglátogatást végzek szállásukon, akad néhány, ki félrehív, és gyorsan, biztosan ölü mérget kér tőlem. Mindegyiknek megtagadom. Ma már sajnálom, hogy így cselekedtem. Meghaltak ők mind, gyorsan és biztosan, ahogy a halált kívánták, de nem saját kezeik által,

ahogy jobb lett volna, hanem hóhéraik keze által!

## XI. FEJEZET

A II-es számú krematórium<sup>150</sup> beteglátogató körutam következő állomása. Egy mezei út és a „zsidórámpa” vakvágánya választja el az I-ső számú krematóriumtól. Teljesen egyazon terv szerint emelt épület, mint az I-ső számú. A vetkezőterem, a gázkamara, az égetőterem, az SS-szállás, a sonderesek szállása megfelel az I-esének, csupán a boncteremnek megfelelő helyiséget itt az aranyöntöde foglalja el. Ide kerül a négy krematóriumban összegyűlt aranyfog, ékszerek, aranypénzek, drágakövek, platinatárgyak, órák, cigarettatárcák és minden nemesfémből készült tárgy, amit a transzportok csomagjaiból, ruháiból vagy testükről összeszednek. Három aranyműves dolgozik itt.<sup>151</sup> Előbb fertőtlenítik, majd osztályozzák az ékszereket. A köveket eltávolítják róluk. Így kerülnek az olvasztóba. Napi 30-35 kiló a színarany súlya a négy krematóriumból „kitermelt” és beolvasztott aranyfogaknak és ékszertárgyaknak.

Az olvasztás korong formájú, körülbelül öt centiméter átmérőjű grafitformában történik. Egy aranykorong súlya 140 gramm. Pontosan tudom. Magam mértem le a boncterem mérlegén.<sup>152</sup>

A foghúzó orvosok, akik a kemencék előtt fekvő hullák fogait veszik ki, nem minden aranyhidat vagy fogat dobnak a sósavas vízzel telt vederbe, hanem egy része, sokszor több, sokszor kevesebb, amint az SS-őrök közelednek vagy távolodnak a munkahelytől, azoknak zsebébe kerül. Ugyanezt cselekszi az ékszerekkel, ruhába varrt drágakövekkel, aranypénzekkel a vetkezőteremben dolgozó kommandó is, mely a hátrahagyott kézipoggyászokból és ruhákból szedi ki az értéktárgyakat. Ez

egy nagyon veszélyes, sőt életveszélyes művelet, mert az SS-őrök mindenhol jelen vannak, és szigorúan vigyáznak a III. Birodalom tulajdonába ment értékekre, különösen a drágakövekre és az aranyra.

Eleinte nem volt kialakult véleményem a Sonderkommando aranszerzésének erkölcsi és jogi elbírálására, de néhány nap múlva, miután a helyzetet is jobban megismertem, a Sonderkommandót ismertem el az idekerült arany tulajdonosainak és örököseinek.

A megszerzett aranyat a Sonderkommando emberei is az olvasztóba vitték. A legszigorúbb ellenőrzés is adott módot arra, hogy odakerüljön, és mint 140 grammos korongok kerüljenek vissza kezeikbe. Nehezebb művelet volt az arany felhasználása, illetőleg hasznos dologra való cserélése. Avval a gondolattal, hogy itt valaki aranyat gyűjtsön, nem foglalkozott senki, mert élőhalott volt mindenki, négy hónapos határidőre! Borzalmasan hosszú e helyzetben négy hónap! Halálraítéltnek lenni és ilyen munkát végezni testet, lelket felőrölő, sokakat tébolyba kergető helyzet! Könnyebbé, elviselhetőbbé kell tenni az életet e rövid időre! Ez elérhető itt is az arannyal.

Így született meg már az első Sonderkommandónál, és így van ma is, a XII.-nél, a fizetési eszköz, a 140 grammos aranykorong. Az olvasztóban nincs kisebb grafittégely, tehát nincs kisebb aranykorong sem. Annak, hogy mi az ára a vásárlandó cikkeknek a külvilágban, itt nincs semmiféle jelentősége, mert aki az aranyat adja, már eljátszotta életét, midőn ide belépett, aki az aranyért valamit cserébe ad, az kétszer játszik az életével. Először, amikor a négysoros SS-órláncon, ami a KZ-et körülveszi, áthozza a kint is nehezen kapható és csak jegyre beszerezhető dolgokat, másodszor, amikor az aranyat viszi keresztül az őrláncokon. Úgy a bejöveteleknél, mint a kimeneteleknél vannak motozások.

Az arany tehát egy sonderkommandós zsebében elindul a

krematórium kapujáig. Ott megáll! A kommandós az őrt álló SS-hez megy, pár szót vált vele. Az megfordul, és a kaputól eltávozik. A krematórium előtt futó vasútvonalon 20-25 emberből álló lengyel pályamunkáscsoport dolgozik egy munkavezetővel. Egy intés, a munkafelügyelő már hozza is az összehajtott zsákot, átveszi a papírba csomagolt aranydarabot. A zsák a kapun belül van. Másnapra újabb megrendelést vesz fel a vasutas.

A sonderkommandós a kapu melletti őrházikóba megy. Kivesz a zsákból 100 db cigarettát, 1 üveg pálinkát. Az SS is a házikóba lép. Gyorsan zsebre teszi az üveget, a cigarettákat, és megelégedett, mert az SS csupán két cigarettát kap naponta, pálinkát semmit. Itt pedig a cigaretta és a pálinka nagyon szükséges élvezeti és kábítószer. Cigarettazik és iszik az SS. Így tesz a Sonderkommando is.<sup>153</sup> Ömlik ezen az úton ide mindenféle áru, ami szükséges, főképpen vaj, sonka, hagyma és tojás. Ilyesmiket nem hoznak a transzportok. Az aranszerzés kollektív alapon történik, így történik a behozott cikkek elosztása is. A krematórium parancsnoka, valamint a többi altisztek is megkapják cigaretta-, pálinka- és élelemadagjaikat bőségesen. Mindenki úgy tesz, mintha nem tudna semmiről, nem is akar, mert előnye van belőle mindenkinek. Az SS-őrök a krematóriumban külön-külön nagyon jól kezelhetők. Egymástól félnek csupán. A Sonderkommando nem árul be senkit, ebben biztosak. Ezért van, hogy az SS-nek szánt cigarettát, pálinkát, élelmet négy szemközött, külön-külön adja át a Sonderkommando megbízottja mindegyiknek.

Ilyen úton kerül be minden reggel a kapun a *Völkischer Beobachter*, a III. Birodalom hivatalos lapja. Szintén a vasutas előmunkás hozza. Előfizetési ára 1 db arany. Aki fogolynak a KZ-be újságot hoz 30 napon át, meg is érdemli.

Mióta a krematóriumban vagyok, én kapom kézhez a lapot. Biztos rejtekhelyen elolvasom, és elmondom az aznapi híreket a

kommandóírnoknak. Az továbbadja bajtársainak. Néhány percen belül mindenki tudja a legújabb eseményeket.

A Sonderkommando a KZ előkelő alakulata. Fűtött, levegős, tiszta helyiségben, tiszta ágyban, puha párnán, meleg takaró alatt alszik, kitűnő ellátása, kitűnő ruházata van. Van mit szívjon, és van mit igyon. Ezért nem válik állatiassá, mint a tábor piszkos bokszaiban tetvek között fetregő, éhségtől megvadult emberek, kik fogaikkal marcangolják egymást egy elejtett kenyérdarabért vagy egy fél krumpliért.

Előkelők viselkedésükben is. Mindenkinek juttatnak valamit, akihez közel kerülnek. A kapu előtt dolgozik már napok óta egy 500 főből álló női útépítő kommandó. Két SS és 3-4 véreb őrzi őket. Az útra hordanak köveket. A sonderkommandósok néhány embere a kapunál saját őreink beleegyezésével érintkezésbe lép a női kommandó őreivel, átnyújt nekik egy doboz cigarettát. Minden el van intézve! A nők közül három-négy, kezében kődarabokkal, a kapunk elé jön, mintha ott dolgozna, és már át is veszik a nekik szánt pulóvereket, cipőket, ruhadarabokat. Cigarettát, kenyeret, szalonnát is kapnak. Felváltva jönnek a kapuhoz a nők, felváltva adják át ajándékukat a sonderesek. Ez itt becsületbeli kötelesség. Egy nőt sem ismer senki, mégis több száz darab ruha, harisnya, pulóver és cigaretta, valamint szappan az, amivel boldogan távoznak, hogy másnap megismétlődjön a jelenet. A krematórium óriási raktárában van ruha, cipő, harisnya bőven! Több ezerre teszem azoknak a számát, akiket a Sonderkommando megsegít.<sup>154</sup> Én sem vonom ki magam az akcióból. Zsebeimet teletömöm vitamintablettákkal, szulfamidos sepporral, kötszerekkel, jódtinktúrás fiolákkal, háromszor-négyszer visszasietek szobámba, hogy kiürített zsebeimet ismét megtömjem e drága, életmentő szerekkel, és átadom az arra annyira reáutaltaknak.

A II-es számú krematórium után a III-as és IV-esben végzem el beteglátogatási teendőimet.<sup>155</sup> A III-asban görögök és

lengyelek mellett már 100 magyarországi deportált is dolgozik a Sonderkommandóban.<sup>156</sup> A IV.-ben főleg lengyelek és franciák vannak.<sup>157</sup>

Mindenhol teljes üzem van. A zsidórampa mint négy ágra szakadt, duzzadt folyó önti magából hajsolt örülettel halálba indított áldozatait. Borzadva figyelem mindenhol a gyilkosságok e harmóniáját, a gépszerűséget, a rendet, amivel ezeket végrehajtják. Mintha az örökkévalóságra rendezkedtek volna be! Kinek mondhatnám el, ha egyszer mégis szabad lennék, mindezeket, amiket itt látok, hogy elhiggye? Az elmondott vagy leírt szavak senkinek nem nyújtanak elképzelést arról, amik itt történnek. Hiábavaló tehát az az erőlködésem, hogy agyammal lefényképezem és emlékezetembe beírjam azokat!



## XII. FEJEZET

Egy *Petit Larousse* lexikonom is van, annak térképrészletein keresem az újságban olvasott helységneveket. A nyugati, déli és keleti arcvonal helyzetét tanulmányozom szobámban ülve. Nehéz léptek közelednek, gyorsan ellapozom a térképes oldalt. Várakozva nézek az ajtó felé. A krematórium parancsnoka a látogató. Közli velem, hogy délután két órára nagy bizottság érkezik, a boncterem legyen előkészítve!

Feketére lakkozott, csukott temetkezési autó érkezik előbb. Halottat hoz, egy SS-százados hulláját. Elhelyeztetem a boncasztalon, úgy, ahogy van, uniformisban.

Pontosan a jelzett időben érkezik a bizottság, valamennyien fényes egyenruhás, magas rangú SS-tisztek. Egy ezredesi rangot viselő SS-orvos, egy ügyész, egy vizsgálóbíró, két nyomozótiszt a Gestapótól és egy hadbírószábi jegyző a bizottság tagjai. Pár perccel később érkezik dr. Mengele.

Hellyel kínálom a személyiségeket. Rövid megbeszélést folytatnak. A nyomozótisztek előadják a hulla megtalálásának körülményeit. A lövéstől eredő sebek gyilkosságra vagy merényletre vallanak. A halott tiszt revolvere derékszíján függő táskájában kizárja az öngyilkosság lehetőségét.

Gyilkosság feltételezhető tisztársaktól vagy valami okból neheztelő alantasoktól. Még inkább jöhet tekintetbe a merénylet lehetősége, ami a főleg lengyelektől lakott Gleiwitzban<sup>158</sup> és környékén elég gyakori partizántevékenység.

Boncolásnak kell eldönteni, hogy a lövés előlről vagy hátulról történt. Milyen fajta és milyen kaliberű fegyvert használtak? Milyen távolságról történt a gyilkosság vagy a

merénylet?

Gleiwitzban ez idő szerint törvényszéki orvos nincs. Ezért hozták a halottat a boncolás megejtésére a krematórium bonctermébe. A Gleiwitz és Auschwitz közötti távolság mindössze 40 kilométer. Ez van legközelebb.

A bizottság megbeszélésén tisztos távolban, mint hallgató vettem részt, és egy KZ-fogoly türelmességével vártam dr. Mengele utasításait.

Hogy nekem, KZ-őrizes zsidó fogolynak szabad legyen egy SS-tiszt hulláját érintéssel beszennyezni, nem is beszélve, felboncolni, arról még álmodni sem mertem. Hiszen a fajvédő törvények idején, még szabad polgári életemben el voltam tiltva keresztény, illetőleg árja betegek orvosi kezelésétől.

Nagyon meglepődtem tehát, amidőn dr. Mengele felém fordul és felszólít a boncolás elvégzésére. Előbb le kell vetkőztetni a halottat, ami nem könnyű művelet. Különösen a csizmákat lehúzni két ember dolga. Engedélyt kérek, hogy embereket hívjak, akik ezt elvégzik. A bizottság élénk beszélgetést folytat, és csak szórakozottan figyelik a vetkőztetést.

Alacsonyrendűségi érzést, lámpalázat kell leküzdjek az első vágásoknál. Átmetszem a koponyabőrt, és gyors mozdulatokkal húzom egyik felét a halott arcára, másikat a tarkójára. A nehezebb munka ezután következik, a koponyatető körülfürészelése és levétele. Gyors egymásutánban következnek az előírt metszések.

A két lövési seb megvizsgálásán a sor. Minden lövési sérülésnél két lövési seb keletkezik, ha átlövés történt. A belövési és a kilövési seb. Ezek szakember által könnyen megkülönböztethetők az esetek nagy részében, mert a belövési seb kisebb, mint a kilövési seb. A jelen esetben két teljesen egyforma nagyságú lövési seb van jelen a bal mellbimbó alatt, valamint a hát lapockacsonti részének felső szélén.

Az eset kezd bonyolulttá és ezért érdekessé válni. Mi lehet az oka a belövési és kilövési seb egyformaságának? Ez egy, a tapasztalatoknak ellentmondó körülmény, aminek magyarázata kell legyen. Dr. Mengele hirtelen egy lehetőséget vet fel. Hátha nem átlövés történt, hanem két lövés? Az egyik előlről, a másik hátulról, vagy megfordítva, ami úgy történhetett, hogy az első lövés után a földre zuhant, és fektében kapta a második lövést. A lövegek nem távoztak, tehát két belövés történt, innen a két egyforma seb. Nagyon helyénvaló következtetés. Be kell vizsgálni. E célból feltárom a lőcsatornát. A löveg, a szívizomzaton áthatolva, a gerincoszlop bal szélét súrolva, 35 fokos szögben haladt a bal lapockacsont felső széléig, abból kis darabot letörve távozik a testből. A helyzet teljesen tisztán áll! Egy lövés történt, minden valószínűség szerint előlről, mert a lövési csatorna 35 fokos szögben halad alulról fölfelé, előlről hátra. A belövési sebek egyformák, mert a golyó útjában súrolta a gerincoszlopot, egy darabot letört a lapockacsontból, fáradtan nem szakított nagyobb sebet, midőn a testből távozott.

Felülről lefelé, 35 fokos szögben nem lő senki! Ahhoz karját a magasba kellene emelnie, hogy így lőhessen. Ez körülményes. Még partizán sem teszi. Nincs célja, lőhet egyenesen. Így tehát tisztán áll előttem, hogy a lövés nem hátulról történt, hanem előlről, fölfelé tartott revolverrel, közvetlen közelből, ismerős vagy idegen által, ki útjában valamely okból feltartóztatta. Ez már a további nyomozás dolga. Látom, ennyivel is meg vannak elégedve, sőt kijelentik, hogy ezúttal [sic!] minden boncolási esetet ide küldenek kiértékelés végett.

Nagyon kényelmes és jó megoldásnak találják. Így lettem e boncolás után a gleiwitzi kerület törvényszéki orvosi teendőinek elvégzésével megbízott KZ törvényszéki orvos. Ilyen állás sem létezik sehol a világon!

### XIII. FEJEZET

Egy napon kora délelőtt történt, telefonutasítás érkezik számomra, hogy haladéktalanul menjek ki a máglyához,<sup>159</sup> és az ott felgyülemlett gyógyszereket, valamint szemüvegeket hozzam a Crema I-be, ahonnan csoportosításuk után el lesznek szállítva.

A máglya a birkenai kis nyírfaerdő mögött fekszik, a Crema IV-től<sup>160</sup> öt-hatszáz méter távolságra, egy fenyőerdővel körülvett tisztáson. Kívül esik a KZ villanydrótkerítésein, az I-ső és II-ik őrlánc között.<sup>161</sup> Idáig nem terjed mozgási szabadságom. Írásbeli engedélyt kérek az irodában. Meg is kapom a három személyre szóló Passierscheint.<sup>162</sup> Két embert ugyanis magammal viszek, kik segítségemre lesznek a csomagok idehozatalában. Útnak indulunk a vastagon gomolygó, sűrű, fekete füstoszlop irányába. Mindenki látja e füstoszlopot, kit balsorsa e helyre sodort. A KZ-tábor minden részéről látható. De már ide esett ijedt pillantása mindazoknak, akik a vagonokból leszállva szelekcióra sorakoztak. Látható volt a nappal és az éjszaka minden órájában. Nappal sűrű felhőként takarta a birkenai erdő fölött az eget, éjjel mintha a pokol tüze lenne, világította meg a környéket.

Utunkon elhaladunk a krematóriumok<sup>163</sup> mellett. Nyílt útra érünk, amint a drótokon, igazolványomat az ott szolgálatot teljesítő SS-őrnek felmutatva, akadálytalanul átjutunk. Üde, zöld füves tisztás, békés tájnak látszik, de vizsgálódó szemem hamar felfedezi a tőlünk körülbelül száz méter távolságra húzódó, II. őrlánc embereit,<sup>164</sup> amint állnak vagy ülnek a magas fűben, óriási vérebeik társaságában, gépfegyvereik mellett.

Áthaladva a tisztáson, az azt határoló kis fenyőerdő bejáratánál vagyunk. Ismét drótkerítés és drótos fakapu elé érünk. A kapun nagy figyelmeztető tábla, azonos a szövege a krematóriumok kapuján függő táblákéval. „Ezen területre a belépés idegennek, sőt idegen SS-személyeknek is szigorúan tiltva van.” Mi, sonderkommandósok belépünk. Nem is kell igazolványunkat felmutassuk. A krematóriumbeli SS-ek teljesítenek itt szolgálatot, és itt dolgozik a II-es krematórium 60 embere, a Sonderkommando ide beosztott emberei. Ez a nappali szolgálati csoport. Reggel 7 órától este 7 óráig dolgozik,<sup>165</sup> akkor leváltja az éjjeli csoport 60 embere, ezeket a IV-es krematórium adja.

A kapun átlépve udvarszerű térségre jutunk, melynek közepén hosszú, kopott vakolatú, szalmatető ház áll. Apró ablakai fatáblákkal vannak borítva. Falusi német parasztházak ismerős formájában épült. Az is volt legalább százötven évig. Mutatja a régen fekete szalmatető, valamint a falairól lehullott sokrétegű vakolat.<sup>166</sup> A német állam Birkenau falut,<sup>167</sup> Auschwitz mellett, a KZ felépítése végett kisajátította. Annak házait ezen egy kivétellel leromboltatta, és a lakosságot innen áttelepítette.

Tulajdonképpen rendeltetése mi volt azelőtt e háznak? Lakóház? Egymástól falakkal elválasztott helyiségekkel, amit új rendeltetésének megfelelően egyetlen hosszú helyiséggé alakítottak át a válaszfalak eltávolításával, vagy eredetileg is egyetlen nagy helyiségnek építették, raktár vagy más hasonló célra? Nem tudom! Most vetkezőhelyiség, a máglyahalálba indulók teszik itt le ruháikat.<sup>168</sup>

Ide azokat a transzportokat irányítják a „zsidórampáról”, amelyek nem férnek be a négy krematóriumba. Ezeknek a legborzalmasabb a végük. Itt nincsenek vízcsapok, ahol legalább égő szomjukat olthatnák. Nincsenek félrevezető feliratok, amelyek rossz sejtéseiket eloszlassák. Nincs

gázkamara, amit fürdőhelyiségnek vélnek. Itt csak egy szalmatető, hajdan sárgára meszelt parasztház van<sup>169</sup> csukott ablaktáblákkal, mögötte pedig óriási füst száll az égig, égő emberhús és haj pörkölődő szagát terjesztve.

A körülbelül ötezer lelket számláló tömeg<sup>170</sup> rémült dermedtségben áll az udvaron. Körülöttük sűrű SS-őrlánc áll, pórázon tartott óriási vérebeikkel. Három-négyszázan kerülnek egyszerre a vetkezőbe. Itt sűrű botütésektől nógatva gyorsan leteszik ruháikat, és távoznak a ház túlsó oldalán levő ajtón, helyet adva az utánuk következőknek.

Az ajtón kilépve idejük sem jut arra, hogy körülnézzenek és helyzetük borzalmasságát felfogják, már karon is ragadja őket egy-egy sonderkommandós, és viszi SS-őrök sorfala között egy fáktól szegélyezett, kanyargós, körülbelül 150 méter hosszú úton a máglyához, amit csak az útjuk végén, amint a fasorból kilépnek, pillantanak meg.

A máglya egy 50 méter hosszú, 6 méter széles és 3 méter mély árok, telve égő holttestek százaival.<sup>171</sup> A máglya fasor felőli szélén, egymástól 5-6 méter távolságra SS-katonák állanak, kezükben fegyverrel, ez a tarkólövésekhez használatos, 6 milliméteres, kis kaliberű fegyver. A fasorból kilépve, két, a máglyánál dolgozó sonderes fogja karon kétoldalt a szerencsétlen áldozatot, és viszi 15-20 méterre keresztül valamelyik SS-lövész fegyvere elé. A lövés itt egy csattanásnak hallik a borzalmas ordításban. Elhangzik, és a többnyire csak félig halottat bedobják az árok tűztengerébe.<sup>172</sup> Ettől az ároktól 50 méternyire egy másik, ugyanilyen árok van teljes üzemben. Itt, a máglyáknál Oberscharführer Moll a parancsnok.<sup>173</sup> Mint orvos és mint szemtanú állítom, hogy ő a III. Birodalom legelvetemültebb, leghidegvérűbb, legmegszállottabb gyilkosa.<sup>174</sup> Még dr. Mengelében is jelentkezett néha valami emberi. Midőn a rámpán szelektálás közben észrevette, hogy egy-egy erőteljes fiatal nő mindenáron édesanyjával akar

menni a bal oldalra, durván leszidta, és visszaparancsolta a jobb oldalra. Oberscharführer Mussfeld, az I-es krematórium főlövésze is belelőtt még egyszer abba az áldozatba, amelyik nem halt meg a tarkólövéstől azonnal. Oberscharführer Moll ilyesmikre nem veszteget időt. Nagyrészt élve kerülnek az emberek a tűzbe, és ezerszer jaj annak a sonderkommandósnak, akinek hibájából a vetkezőtől a máglyáig áradó emberfutószalag valahol elakad, és a máglya szélén álló lövészek némelyike így néhány percig várni kénytelen újabb áldozatra.

Mindenhol jelen van, fáradhatatlanul járja körbe a máglyákat, az utat a tűztől a vetkezőig. A vetkezőtől a máglyákhoz felvezetettek nagy része ellenállás nélkül engedi, hogy vigyék. A dermedtségtől vagy félelemtől annyira bénult, hogy talán nem is tudja, mi történik vele. Ilyenek az öregek és gyermekek nagyrésztben. Vannak azonban fiatalok, kik idekerültek. Ezek létfenntartási ösztönük minden kétségbeesett erejével próbálnak ellenállni. Ha egy ilyen jelenetet Moll az emberfutószalag vonalán észrevesz, állandóan nyitott revolvertáskájából előrántja fegyverét. Egy dörrenés, sokszor 40-50 méter távolságról, és az akadékoskodó holtan esik ki a sonderes kezéből. Moll mesterlövőnek számít. Sok sonderkommandós karját lőtte már át, ha elégedetlen volt munkájával, de mindig csak a karját, minden kiabálás vagy előzetes figyelmeztetés nélkül.

A két máglya<sup>175</sup> napi teljesítménye 5-6 ezer halott, valamivel több, mint egy krematóriumé,<sup>176</sup> de százezerszer borzalmasabb a halála azoknak, akik idekerülnek. Itt kettős halállal, a tarkólövés és a tűz halálával pusztulnak el.

A gázhalál, a kloroforminjekció, a tarkólövés után ez a negyedik halálnem, a kombinált halál, amit megismertem.

Összeszedem a hátrahagyott gyógyszereket és szemüvegeket. Fátyolos aggyal, felindulástól remegő lábakkal indulok

„hazafelé”, az I-es krematóriumba, ami dr. Mengele szavaival élve: „Nem egy szanatórium, de egészen tűrhetően érzi az ember ott magát.” A máglya után feltétlenül igaza van!

Hazaérve szobámba térek. Ma nem csoportosítok gyógyszereket, nem rendezem a szemüvegeket. Luminált veszek be, és lefekszem. A mai adag Luminál 30 centigramm volt. Talán használni fog máglyabetegség ellen.<sup>[177](#)</sup>



## XIV. FEJEZET

Új napra ébredek, hogy újabb eseménynek legyek a tanúja. Itt minden napnak megvan az eseménye, valami általam eddig soha el nem képzelt új borzalom. A sonderesektől hallom, ők mindent megtudnak, hogy a KZ-ben teljes barakkzárlat van, ami azt jelenti, hogy egy lélek sem hagyhatja el a barakkokat. Erre az SS-katonák és a farkaskutyák vigyáznak, hogy így legyen, mert ma likvidálják a cseh táborrészt.<sup>178</sup>

A cseh táborrész a theresienstadti gettó<sup>179</sup> idehurcolt tizenötezer emberéből alakult. Családi tábor jellege volt, akár a cigánytábornak.<sup>180</sup> Érkezésük alkalmával nem szelektálták őket. Öregek, fiatalok, gyermekek saját ruháikban, együtt élhették nehéz, mégis elviselhető életüket. Munkát nem végeztek.

Két évig éltek így, míg számukra is elkövetkezett a megsemmisülés pillanata. Az auschwitzi KZ megsemmisítőtábor! Csak időrendi kérdés, hogy lakói számára mikor üt a végső óra.

A rámpára egymás után futnak be a magyarországi zsidó transzportok. Sokszor van úgy, hogy két szerelvény is érkezik egyszerre, és öntik magukból az emberek ezreit.

Már nem is nevezhető szelektálásnak, amit dr. Mengele a rámpán végez. Karja csak egy irányba lendül. Balra! Egész vonatok jutnak ily módon maradéktalanul a gázkamrákba vagy a máglyákra.

A karanténtábor, a C tábor, a D tábor, az FKL táborrész<sup>181</sup> tömve van emberekkel, dacára a más, távolabbi táborokba naponta továbbinduló többeszes transzportoknak.

A cseh tábor öregei, kétévi, KZ-ben eltöltött idő

szenvedéseitől legyengült fiataljai, valamint csontig lesóványodott gyermekei át kellett adják helyüket a munkaképes újonnan érkezetteknek.

Helyzetükben már hetekkel előbb beállott a rosszabbodás. Élelemadagjaikat az első magyarországi transzportok beérkezése után le kellett szállítani, és néhány hét múlva, midőn már nagy tömegek töltötték meg a tábor, és azoknak ételmezése a parancsnokságot szinte lehetetlen feladatok elé állította, a cseh tábor ételmezését szinte teljesen beszüntették.

Valósággal őrzöngtek az éhségtől! Amúgy is elgyengült szervezetük napok alatt teljesen leromlott! Hasmenés, vérhas, kiütéses tífusz tizedelte őket. Naponta 50-60 halottjuk volt. Leírhatatlan szenvedéseket élt át az utolsó napokban ez az intelligens nép, míg elérkezett számukra a szabadító óra, a megsemmisülés órája!<sup>182</sup>

A barakkzárlatot már korán reggel elrendelték az egész tábor területére. Több századnyi SS-katona zárta körül a cseh tábor, és hajtotta sorakozóra az embereket. Borzalmas volt az elszállításra várók halálordítása, amint teherautókra rakták őket. Tudták, mi vár rájuk, két éve éltek KZ-ben. A cseh lágér lakóinak száma a likvidálás napján tizenkétezer volt. Kiszelektáltak belőlük ezeröttszáz még munkaképes férfit és nőt, nyolc orvost,<sup>183</sup> a többi a II-es és III-as krematóriumokba<sup>184</sup> került. Másnap néptelen volt a két éve lakott cseh tábor. A II-es és III-as krematóriumokban is elcsendesült minden. Egy hamuval megrakott teherautót láttam, amint a krematóriumból kifordul, és a Visztula folyó irányába veszi útját.

Tízezer fővel csökkent a tábor létszáma, és egy papírlappal szaporodott a KZ irattára. A papírlapon rövid jelentés állt: Az auschwitz-i koncentrációs tábor csehektől lakott része, az úgynevezett cseh tábor kiütéses tífuszmegbetegedések nagyarányú előfordulása miatt likvidáltatott! Aláírás: Dr. Mengele Hauptsturmführer. I. Lagerarzt.

A cseh tábor nyolc orvosa, kiket professor dr. Epstein közbenjárására dr. Mengele életben hagyott, részben az utóbbi hetek testet-lelket felőráló munkájában, amit betegek veszélyt, fáradtságot nem ismerő ápolásával fejtettek ki, egészségileg, idegileg teljesen leromlottan, részben kiütéses tífusztól fertőzöttek mint ápoltak kerültek az F tábor kórházbarakkjaiba.<sup>185</sup> A likvidálás utáni napon hivatalos ügyben az F táborban jártam, ahol elbeszélgettem velük, így dr. Heller nagynevű prágai orvossal, a cseh tábor volt főorvosával is. Tőle hallottam elbeszélni a cseh zsidóság színe-virágának szenvedéseit és pusztulását. Azóta halott a nyolc orvos is. Igazi orvosok voltak! Mély tisztelettel adózok emléküknél!

## XV. FEJEZET

A cseh tábor szomszédságában levő C tábor a magyarországi zsidó nők tábora, lakóinak száma sokszor elérte a 60 000 főt, dacára a naponként távolabbi táborokba eltávolított transzportoknak.<sup>186</sup> E túlsúfolt táborban történt egy napon, hogy az egyik barakk lakói között néhányon felfedezték az orvosok a skarlátmegbetegedés tüneteit. Dr. Mengele intézkedésére ezt, valamint a tőle jobbra és balra fekvő barakkot zár alá vették. A barakkzárlat reggeltől estig tartott. Akkor teherautók érkeztek, és mind a három barakk lakóit kihozták a krematóriumba. Ez volt dr. Mengele hatásos intézkedése a járvány tovaterjedésének megakadályozására.

Dr. Mengele járványmegfékezési akciójának már áldozatul esett a cseh tábor és a C tábor három barakkja. Szerencsére a barakkok orvosai idejében észbe kaptak, és ha valahol felütötte a fejét egy fertőző megbetegedés, óvakodtak azt az SS orvosi hatóságának tudomására hozni. Lehetőleg elrejtették az ilyen betegeket a barakk valamely félreeső bokszában, és ott ápolták szűkös lehetőségek szerint, de kórházba nem utalták őket, mert ott SS-orvosok ellenőrzik naponta a betegeket, és egy fertőző betegség felbukkanása maga után vonhatja az illető beteg származási barakkjának, valamint 2-3 szomszédos barakknak teljes likvidálását. Ezt a metódust az SS orvosi nyelvén széles alapon történő járványmegfékezésnek hívják. Az akció eredménye 1-2 teherautó hamu. Hatósági orvos koromban, odahaza én is használtam e kifejezést. A járványos betegségek megfékezése széles alapon a gyakorlatban úgy lett megvalósítva, hogy izoláltuk a fertőzőnek talált beteget, például

tífusz vagy diftéria esetében, és a beteg lakóházának környékét, sokszor egy-két utca lakóit, védőoltásokkal láttuk el. Más város, más szokások!

Ilyen előzmények után egy délelőtt két női hullát hoznak a BII tábor kórházából, dr. Mengele küldi boncolás végett. Szokás szerint egyidejűleg kézhez veszem a halottak kórtörténeti leírásait, valamint betegkezelési lapjait. Gondosan átolvasom azokat. A diagnózis rovatban hastífusz, az elhalálzási ok rovatában szívgyengeség szerepelnek, mindkét esetben kérdőjellel ellátva.

Nem vagyok megfontolt természet, ki előbb mindent mérlegel, és azután cselekszik. Gyorsan határozok és gyorsan cselekszem, különösen nagy dolgokban. Nem mindig üt ki jól. Ittlétemet is a gyorsaságomnak köszönhetem.

Most is gyorsan határozok. Abból, hogy dr. Mengele tőlem a két hulla kórboncolásának eredményeként tífusz diagnózist kapjon, nem lesz semmi! A két halott betegségének leírása hézagos, a diagnózis kérdőjeles. Dr. Mengele nem biztos a dolgában! A kórbonctani lelet számára a döntő. Azért küldte a két hullát boncolásra.

Elvégzem a boncolást, mindkét hulla vékonybelei a III. hetes hastífusz fekélyes állapotát mutatják. A lépek is duzzadtak mindkettőnél. Tífusz forog itt fenn mindkét esetben!

A szokásos időben, délután öt óra felé megérkezik dr. Mengele, és derűs arccal, mely oly sok kegyetlenséget takar, felém jön, és kíváncsian érdeklődik a boncolások eredménye felől. A két hulla az asztalon fekszik kinyitva. A vékony- és vastagbél, valamint a lépek mindkét hullától megmosva, kinyitva egy-egy tálban vannak megtekintésre előkészítve. Bemondom a diagnózist: vékonybélgyulladás a belek kiterjedt fekélyesedésével. Előadást tartok dr. Mengelének a tífusz harmadik hetének fekélyállapotáról, összehasonlítva a vékonybél gyulladásánál ugyancsak előforduló

fekélyképződéssel. Rámutatok arra, hogy a lép duzzanata bélgyulladásnál is gyakori, tehát ez nem tífusz, hanem egy súlyos vékonybélgyulladás, valószínűleg húsmérgezésből ered.

Dr. Mengele fajbiológus, és nem kórboncnok. Nem volt nehéz elfogadtatni vele diagnózisomat. A csalódás azonban ingerültté tette, és felém fordulva annak a nézetének adott kifejezést, hogy azok az orvosnők, akik ily durva tévedést követnek el a betegségek megállapításánál, sokkal inkább hasznára vannak a KZ-nek, ha követ hordanak, mint a kórházban, ahol téves diagnózis következtében meghalnak betegek, akik megmenthetők lettek volna.

Magához veszi a protokollokat, mielőtt aktatáskájába tenné, az iratcsomó szélére megjegyzést ír. Háta mögött állok, vállán keresztül elolvasom: Rücksprache m. Ärztinnen, szabadon fordítva, az orvosnők felelősségre vonását jelenti. Sajnálom nagyon, hogy kolléganőket teljesen ártatlanul súlyos helyzetbe hoztam, hisz ők nagyszerű diagnózist állítottak fel. Most elveszíthetik beosztásukat, és egy útépítő kommandóhoz kerülnek ki, nehéz testi munkára. Mindennek én leszek az oka, ha dr. Mengele beváltja fenyegetését.

Van önkritikám! Az orvosi etika ellen, ami a villanydrótokon kívül van, elismerem, vétettem.<sup>187</sup> Nehéz helyzetbe hoztam két-három embert. Milyen „széles alapokra” fektette volna azonban dr. Mengele a tífuszmegbetegedés tovaterjedésének megfékezését a már ismert módon, ha nem így cselekszem?

Másnap megnyugtató híreket kaptam az orvosnőket illetőleg. Dr. Mengele lehordta őket, egyéb nem történt. Végezték munkájukat tovább. Sok halott került még hozzám, sok beteglappal, de többé egyiken sem volt a diagnózis rovata kitöltve. Én is így akartam, ez volt a helyes. Dr. Mengele afölötti felháborodása, hogy a téves diagnózis következtében két szerencsétlen nő nem volt megmenthető az életnek, még napokig foglalkoztatott. Ennyi cinizmus ennyi gonoszsággal

párosulva egy emberben, ki orvos! Több, mint orvos,  
gonosztevő orvos, Kriminaldoktor!

## XVI. FEJEZET

Egy délelőtti üzenetet kapok dr. Mengelétől, hogy haladéktalanul keressem fel őt az F tábor parancsnoki irodájában. Örömmel teljesítem a parancsot. Néhány órára megszabadulok a krematórium nyomasztó légkörétől. Egy kis gyaloglás sem árt. A bonctermi és krematóriumi bűz után jól fog esni a friss levegő. Az is örömmel tölt el, hogy kibeszélgethetem magam az F táborbeli kollégákkal, kik oly kedvesek voltak hozzám, midőn vendégük voltam KZ-beli pályafutásom első napjaiban. Felkészülök az útra, ami abból áll, hogy zsebeimet jól teletömöm értékes gyógyszerekkel, magamhoz veszek néhány csomag cigarettát. Nem akarom néhai szállásomat, a 12-es kórházbarakkot üres zsebekkel felkeresni. Nem is illene egy sonderkommandóshoz.

Kilépek a krematórium vaskapuján, az ott álló őrszem feljegyzi a számomat, elindulok az F tábor irányába. Nem sietek, élvezni akarom ezt a rövid utat is. Elhaladok az FKL női tábor dróttjai mellett, sok ezer nőt látok jönni-menni a tábor barakksorai között. Valamennyien egyformák, és visszataszítóak kopaszra nyírt fejeikkel és rongyos ruháikkal. Nőmre és 15 éves leánykámra gondolok, hullámos hajának dús fürtjeire és hosszú családi megbeszéléseken kitervelt ruháira. Már három hónapja, hogy a rámpán elváltunk egymástól! Mi történt azóta velük? Együtt maradtak? Itt vannak-e még az auschwitzi KZ valamelyik női táborrészében, vagy továbbmentek más, távoli táborába a III. Birodalomnak? Három hónap hosszú idő! A KZ-ben mérhetetlenül hosszú, mégis valahogy érzem, hogy itt vannak, de akkor hol? Melyik az a



drótkerítés a sok közül, mely őket bezárva tartja? Nehéz kérdés. Amerre szemeim néznek, a látóhatárig itt minden csak drót meg betonoszlop és figyelmeztető tábla. Az egész KZ csupa drót, az egész Németország is csupa drótkerítés, egy nagy KZ.

Az F tábor kapuja elé érkezem. A kapu bejáratát Blockführerstube, azaz a tábori őrség irodája ellenőrzi. Egy durva pofájú SS-altiszt és közlegény teljesítenek itt szolgálatot. Az őrszoba kis ablaka elé lépek, felgyűröm kabátom ujját, és előírászerűen bemondom számomat. *A-8450* a tetoválási számom. A kabátujjam felgyűrésével láthatóvá vált karóráam, minek viselése a KZ legsúlyosabb bűnei közé tartozott, de nekem engedélyem volt dr. Mengelétől, munkámnál volt reá szükségem. Az SS-altiszt mint dühös tigris ugrik ki az őrszobából, és rekedt ordítással kérdezi egyszerre, hogy mit keresek én az F táborban, és hogy merészelek én karórámat hordani. Három hónap a krematóriumban nagy iskola! Mozdulatlanul állok, és szeme közé nézve azt felelem: Én itt nem keresek semmit, dr. Mengele parancsára jövök a táborba. Beszélni akar velem, de ha nem lehet bemenni, úgy visszamegyek a krematóriumba, és megtelefonálok neki.

Dr. Mengele neve bűvös név! Mindenki retteg tőle. SS-em is megszelídült egy másodperc alatt, és előzékenyen kérdezi, hogy meddig akarok a táborban maradni. Fel kell ugyanis jegyezze. Megnézem a karórámat, most már semmi észrevétele nincs, 10 órát mutat. – Délután két óráig maradok, addig elvégzem dr. Mengelénél dolgomat – szólok, és zsebemből egy húszas doboz cigarettát veszek elő, abból néhány darabot átnyújtok neki, hogy addig is legyen mit szívjon, míg visszajövök! Boldogan elfogadta. Most már egész barátságosan üdvözljük egymást, csak hogy ki nem mondja, hogy szívesen lát máskor is.

Hiába, dr. Mengele neve, a krematórium és a cigaretta megtették hatásukat az SS-rabszolgánál. Most már nyugodtan tölthetek pár órát kollégáim társaságában. Előbb azonban

végzek dr. Mengelénél.

Belépek a parancsnoksági barakkba, az előszobában várakozom, míg a szolgálattevő megkérdezi, mi járatban vagyok. Egy ajtóra mutat, itt belépek, jól berendezett dolgozószoba. A falak tele grafikonokkal, mik a KZ létszámállapotát mutatják különböző időszakos periódusokban. Az egyik falon Himmler<sup>188</sup> szemüveges fényképe mélynyomásos, nagy méretben, díszes keretben. Hárman ülnek a helyiségben. Dr. Mengele Hauptsturmführer, dr. Thilo<sup>189</sup> sebész főorvos, és Obersturmführer dr. Wolff, a belgyógyászat főorvosa. Dr. Mengele közli dr. Wolff-fal, ki még nem ismer, hogy én vagyok a krematórium kórboncnoka. Beszélgetni kezd velem. Elmondja, hogy a kórbonctan nagyon érdeklő, és eddig is kijött volna a krematóriumba egy-egy érdekes boncolást végignézni, de nem volt reá ideje. Most azonban egy nagyobb szabású tudományos munkán dolgozik, azért is hívatott, hogy ezt megbeszélje velem. A táborban, mondja, borzasztóan elterjedt a hasmenés-megbetegedés, és 90%-a halálos kimenetelű. Klinikailag teljesen tisztában van a betegség lefolyásával, sok ezer vizsgálatot eszközölt eddig. Azokról a legpontosabb feljegyzéseket vezeti. Munkája azonban nem tökéletes, mert a nagy beteganyag feldolgozásánál a klinikai megfigyeléseken kívül elengedhetetlen feltétel nagyszámú, hasmenésben elhalt egyén hullájának kórbonctani feldolgozása. Már tisztán áll előttem minden. Dr. Wolff is kutatóorvos? Az auschwitzi KZ vérgőzös és krematóriumfüstös légkörében ő is profitálni akar sok százezer, hasmenésben megbetegedett, 30 kilóra fogyott emberroncs betegségi tüneteiből, és nagyszámú halott felboncoltatásával akarja megismerni e betegségnek az orvostudomány előtt eddig rejtve maradt belső megnyilvánulásait.

Dr. Mengele a fajsziporodás titkát akarja a korlátlanul felhasználható emberanyag, illetőleg ikeranyag feldolgozásával megoldani. Dr. Wolff a hasmenéses megbetegedés okait kutatja.

Pedig az okok mindenki előtt ismeretesek. A következő recept szerint keletkezik a hasmenés. Végy egy embert, nőt vagy férfit vagy ártatlan serdülő gyermeket, ragadd ki otthonából, rakjál belőlük százat egy vagonba, utaztasd őket mindenükből kifosztva, hatheti gettó után egy veder poshadttal vízzel Auschwitzig, azután gyömöszöld őket ezresével az eredetileg lóistállóknak készült barakkokba, adj nekik napi 700 kalóriát kitevő, vadgesztenyelisztből készült, de penészes kenyeret, lignitszénből készült margarint és rühes lovak húsából préselt, víztől csepegő, 3 deka súlyú szalámit. Ezt öntse le az áldozat egy fél liter, zsír, liszt és só nélkül főtt csalán- vagy marharépaevessel, úgy 4-5 nap múlva kész a hasmenés, 3-4 hét múlva meggyógyul, mert meghal, minden orvosi fáradozás dacára.<sup>190</sup>

Dr. Wolff azon nézetének ad kifejezést, hogy tudományos munkájának kórbonctani részéhez legalább 150 hullaboncolási anyaga szükséges. Dr. Mengele is hozzászól beszélgetésünkhöz, és úgy véli, hogy 7 boncolást elvégzek naponta, így három hét alatt elkészülhetnek a 150 hullával. Nem vagyok velük egy véleményen, és leghatározottabban ki is jelentem, hogy ha komoly, precíz munkát kívánnak, amiben nem kételkedem, úgy semmi körülmények között nem vállalom többnek, mint három hullának feldolgozását. Ebben meg is egyezünk.

Egy rövid fejbőlintással elbocsátást nyerek. Felkeresem kollégáimat a 12-es kórházbarakkban. Szívesen fogadják gyógyszereimet, elszívják cigarettáimat, de arcukról, szavaikból elkedvetlenedés és fáradtság szimptomáit érzékelem. Még a cseh tábor szomorú végének hatása alatt állanak. Lassanként úrrá lesz rajtuk is sorsuk reménytelensége, mint velem is megesett, azzal a különbséggel, hogy az nálam nem lassanként, hanem egy pillanat alatt vált tudattá, midőn a krematórium kapuján átléptem.

Bátorítom, kitartásra buzdítom őket. Leírom előttük a számunkra mind kedvezőbben alakuló hadi helyzetet. Én újságot olvasok mindennap. Módomban van őket kimerítően tájékoztatni.

Meleg kézsorítással búcsúzunk. A KZ-ben az elválás és búcsúzás mindig egy kis meghalást jelent.

Mindenesetre annyival tartozom hiúságomnak, miszerint megállapítom, hogy erős egyéniség vagyok, ha jelenlegi helyzetemben másokat bátorítani tudok.

## XVII. FEJEZET

Egymás után kerülnek kés alá Obersturmführer dr. Wolff hasmenésben elhalt betegeinek hullái. Már a harmincadik boncolásnál tartok, összefoglalom munkám eddigi eredményét. A gyomor nyálkahártyája minden esetben gyulladós folyamatot mutat, minek következménye az emésztőnedvet, különösen a gyomorsósavat kiválasztó mirigyek kiégése, illetőleg teljes sorvadása. Emésztőnedvek híján nincs emésztés, de annál inkább van erjedés!

Második megfigyelésem eredményeként megállapítom a vékonybél nyálkahártyájának gyulladós állapotát a bélfalak teljes elvékonyodásával. Harmadik megfigyelésem a vékonybél legfontosabb emésztőnedvére, az epeváladékra vonatkozik, a zsíremésztés nélkülözhetetlen tényezőjére. Az epehólyag felnyitásánál a sárgászöld epeváladék helyén szintelen, iszapos folyadékot találok, alig festi meg a bélsarat, nem képes emésztési feladatának eleget tenni. Negyedik megfigyelésem a vastagbél nyálkahártyájának gyulladása, a bélfalak teljes sorvadása, megvékonyodása, szakadóssága, akár a cigarettapapír. Nem emésztőcsatornák már ezek, hanem szennyecsatornák, amibe ha valamit fent beleöntenek, alól percek alatt távozik. Ezek képezik nagy vonalakban laikusok számára is érthető megállapításaimat. Nagyon egyhangú, érdekesség nélküli munka! Ennyi tartozik reám! A bakteriológiai vizsgálatokat valószínűleg a krematóriumoktól két-három kilométerre fekvő Reisgau<sup>191</sup> községben felállított intézet, hivatalos nevén A Fegyveres SS Higiéniai és Bakteriológiai Intézete végzi, ahol egy sorstársam, a nagy hírű

Professor dr. Mansfeld,[192](#) a pécsi egyetem bakteriológiai intézetének tanára vezeti a munkálatokat.

## XVIII. FEJEZET

Délutáni pihenőmet tartom szobámban, midőn ajtót nyit és három rabruhás ismeretlent tolvaj maga előtt, belép Oberscharführer Mussfeld. Közli velem, hogy kollégákat kaptam dr. Mengelétől, és karját feléjük nyújtva, szánakozó pillantást vet a szerencsétlen alakokra.

Szánalmas alakok szegények, ahogy itt állanak mocskos rabruháikban, a halálos dermedtségtől némán, a környezet újszerűségétől félszegen. Már ők is tudatában vannak helyzetük reménytelenségének, ahogy az épület kapuját átlépték.

Bajtársi kezet nyújtok feléjük, bemutatkozunk egymásnak. Az első, akivel kezet fogok, dr. Görög Dénes egyetemi magántanár, a szombathelyi állami közkórház kórboncnoka.<sup>193</sup> Alacsony, negyvenöt év körüli, vastag szemüveget hordó, sovány ember. Jó benyomást tesz reám. Érzem, jó bajtársak leszünk. A második ötven év körüli, köpcös, alacsony, hajlott hátú, nagyon rossz arcú egyén, Fischer Adolf, húsz év óta a prágai anatómiai intézet boncszolgája. Mint cseh zsidó már ötödik éve KZ-lakó. A harmadik, dr. Körner József nizzai orvos már hároméves KZ-lakó. Szükszavú, de képzett fiatalember, mindössze harminckét éves.

A megszorított munka gyors elvégzésének lehetővé tétele céljából halászta ki őket dr. Mengele a D tábor mocskos barakkjaiból, és küldte őket segítőtársaimul az állandóan szaporodó boncolások elvégzésére. A kutatómunka felelős vezetője továbbra is én maradok, a levelezés, az irattár, a boncolási jegyzőkönyvek elkészítése továbbra is az én feladatom. A két orvos a boncolásoknál segít, a boncszolga

pedig, híven szakmájához, a hullákat készíti elő. Lefűrészezi a koponyatetőt, kiszedi és vizsgálatra előkészíti az egyes szerveket. Boncolás után a hullát eltakarítja. A bonctermet és munkatermet rendben tartja. Mint látjuk, munkámban komoly segítőtársakat kaptam, ami számomra nagy tehermentesítést jelent. Egy a baj csupán! Szobámat meg kell osszam dr. Mengele kifejezett parancsára mind a hármójukkal.

Sok mindenféle hátránnyal jár a változás. Négy személynek szűk lett az eddig tágas helyiség. Kényelmem nagy részének feladását jelenti, de vannak az új helyzetnek tagadhatatlanul előnyei is. Elvégre társas lények vagyunk, ez esetben bajtársas lények.



## XIX. FEJEZET

Reggeli beteglátogató körutamat végzem. Mind a négy krematóriumban nagy az üzem. Ma éjjel égették el Korfu földközi-tengeri sziget görög zsidóságát.<sup>194</sup> Európa egyik legrégebbi hitközségét. Huszonhét napig hurcolták őket uszályhajókon, majd bezárt vagonokban, étlen-szomjan.<sup>195</sup> Mire az auschwitzi megsemmisítőtábor rámpájára értek, és a vagonokat kinyitották, hogy kiszálljanak és szelekcióra sorakozzanak, nem szállt ki senki! Fele részük halott volt, másik fele eszméletlen állapotban halódott. Az egész transzport, utolsó emberig a II-es krematóriumba<sup>196</sup> került. Egész éjjel megfeszített erővel dolgozott az üzem. Reggelre nem maradt belőlük egyéb, mint egy nagy halom piszkos, rongyos ruha a krematórium udvarán. Szívszorogató látvány, amint ázik a szitáló esőben. Pillantásom a krematórium kéményére téved, a négyszegletű kémény négy sarkán elhelyezett villámhárítók, mind hatalmas vasrudak, a borzalmas tűztől megolvadtak és legörbültek.

A IV-es krematóriumban<sup>197</sup> mai körutamon komoly munkám akadt. A Sonderkommando egyik tüzelője öngyilkossági szándékból nagy mennyiségű luminátablettát vett be. Ez itt a leggyakoribb formája az öngyilkosságnak.<sup>198</sup> Luminálhoz a sonderesek könnyen jutnak. Sok gyúlik össze mindennap belőle az áldozatok hátrahagyott csomagjaiból. A beteg ágyához lépek, és sajnálkozva ismerem fel benne a „Kapitány”-t. Csak így ismerte mindenki a kommandónál, nevét senki sem tudta. Odahaza, Athénban mint aktív százados a görög király gyermekeinek nevelője volt. Végtelen udvarias, intelligens ember, három éve lakója a KZ-nek. Felesége és két gyermeke

érkezésük órájában a gázba kerültek.<sup>199</sup> Eszméletlen, mély álomban fekszik ágyán. A mérges szert már néhány órával ezelőtt vette be, mint látom, fel is szívódott. Állapotát nem tartom életveszélyesnek mégsem e pillanatban. Az ágyat körülálló sonderkommandósok először csendesen kérnek, hogy hagyjam a Kapitányt „újtára menni”, ne csináljak semmit, mert csak meghosszabbítanánk életben maradásával lelki kínjait, ami elől menekülni akart. Pár hét múlva úgyis lejár a tizenkettedik Sonderkommando életének terminusa! Midőn látják, hogy érvelésük nincs reám hatással, és befecskendezem a gyógyszereket, néhányan a régi KZ-lakók közül egész ingerültté válnak, és nem a legfinomabb hangnemben fejezik ki az enyémmel ellentétes felfogásukat életmentő szándékaimat illetően. Magukra hagyom őket. A Kapitány, ha nem kap sülyedésszerű tüdőgyulladást, négy-öt napon belül meggyógyul. Még néhány hétig lapátolni fogja a kokszot, és éleszteni a pokoli tüzet megkínzott, agyonhajszolt, gázhalálba küldött testvérek ezreinek holtteste alá, és mikor eljön egy nap, a Sonderkommando utolsó napja, beáll a sorba. Egy sortűz, és véresen bukik halott bajtársai mellé, szemében a rémület és csodálkozás keverékével. Most, hogy betegágyától távol vagyok, és szenvedő arca nem hívja húszéves orvosi „én”-emet segítségül, emberi „én”-em teljesen igazat ad a Kapitány bajtársainak. Hagyni kellett volna őt „újtára menni”, nem acélkék géppisztolyok hideg csöve előtt, hanem a Luminál lelki kínoktól és fájdalmaktól mentes bódulatában.

Körutam véget ért. Visszatérek az I-es krematóriumba.<sup>200</sup> Benézek a boncterembe, új embereim a kezdők szorgalmával szabdalják dr. Wolff hasmenéses halottait. Frissen vannak borotválva, ingük tiszta, ruhájuk új, lábaikon finom cipők, visszaadták emberi formájukat. Amint a boncasztalnál állnak fehér köpenyeikben, nyakukban sárga gumikötény, kezeiken gumikesztyűk, a boncterem és laboratórium egy komoly

tudományos intézet illúzióját kelthetik egy, az itt folyó munkát nem ismerő szakemberben. Én szakember vagyok, és már három hónapja dolgozom itt! Ez nem tudományos intézet, hanem egy pszeudotudományos intézet! Hamis teóriákra épített, áltudományos intézet! Mint ahogy áltudomány a hamis teóriákra épített fajkutatás, a magasabb rendű faj fogalma, úgy áltudomány és hamis teóriákra épül dr. Mengele ikerkutató munkája is. Hamis továbbá az itt lemészárlásra kerülő törpék és nyomorékok degenerációs elmélete, amivel a zsidó faj alacsonyrendűségét akarják bizonyítani. Nem most és nem a mai német nemzedéknek. Az még nem hinné el, hanem a háború győzelmes befejezése után! Nagy múzeumok szellős csarnokaiban fognak állni az itt lemészárolt törpék, nyomorékok, kik születésüktől azok, e célra kikészített, állványra szerelt, pontos név- és kormegjelöléssel ellátott csontvázai. A III. Birodalom fajvédő és élettérért folytatott, győzelmesen befejezett háborújának minden évfordulóján e múzeumokba fognak vonulni az ezer évre kialakult III. Birodalom iskoláinak növendékei tanáraik vezetése alatt. A tanárok méltatják a napot, a győzelem napját. E győzelemmel, fajuk magasabbrendűségének elhivatottságában nemcsak a környező francia, belga, orosz és lengyel népet szorították alacsonyrendűségüknek megfelelő keretek közé, hanem teljesen kipusztítottak Európából egy népet, a zsidó népet, mely hatezer évet számolt ugyan, de már évszázadok óta nincs létjogosultságuk, mert több ezer éves létük folyamán törpékké és nyomorékokká degenerálódtak. Vérkeveredésükkel meggyalázták, degenerációs veszélybe sodorták az egyetlen tiszta, árja fajt!

Kártékonyak voltak vérkeveredésükkel a nagy fajra! Veszedelmese is voltak, mert zseniális tudósaik, irodalmáraik, kereskedőik, pénzembereik már olyan hatalommal rendelkeztek, hogy teljes uralmuk alá akarták kényszeríteni

Európát! Ezért írta be nevét a III. Birodalom első Vezére a halhatatlanok könyvébe, és szerezte meg az egész művelt világ háláját és megbecsülését, mert ezt a fajt kiirtotta! Ily hamis teóriákra építve folytatják háborújukat egy világ ellen, és irtják ki a csecsszopós gyermekig Európa idehurcolt zsidóságát. Hamis ebben az országban minden! A háború vérfürdőjét keresztres háborúnak nevezik. Az ő szemükben egész Oroszország egy vad mongol sztyeppe! Franciaország egy vérbajba fulladt, kihalóban levő nép országa! Az angolok, a miniszterelnöktől lefelé valamennyien, skót whiskytől delirium tremensesek! Ellenben a japán nép, a legferdebb szemű mongol törzs, tiszteletbeli árja, mert érdekeik pillanatnyilag így kívánják. Hamis egész életük! Leányaik, hadiözvegyeik bárkitől szülhetnek gyermekeket, bármilyen nevet adhatnak nekik azoknak a számtalanoknak neveiből, kiknek odaadják magukat. A fajszaporítás érdeke kívánja így!

Hamis alapokra van fektetve egész pénzügyük. Számtalanszor kürtölték világgá, hogy a nemzetiszocialista alapokra fektetett III. Birodalom értékalapja nem az arany, hanem a munka! Mégis, külön e célra berendezett üzemben naponta 30-40 kiló aranyat olvasztanak be idehurcolt és legyilkolt zsidók fogaiból.<sup>201</sup> Nem is folytatom tovább, mert meg kellene említsem a krematóriumok föld alatti helyiségeinek homlokzatán levő táblát, amelyen hét nyelven hazudják a világnak, hogy fürdő, pedig gázkamara! A ciklongázt tartalmazó dobozokon az áll, hogy mérges szer poloskák és tetvek irtására, pedig embereket öl néhány másodperc alatt! Még eszembe jut valami! Talán a KZ villanydrótjain függő táblák felirata is hamis! Nincs is talán áram az állítólag 6000 volt feszültségű drótokban? Ez az egy igaz kell legyen mégis, mert saját szememmel láttam, hogy Oberscharführer Mussfeld óriási farkaskutyája a krematórium kapujánál a drótkerítéshez ért, és azonnal kimúlt.<sup>202</sup>

Ha már a feliratoknál tartok, úgy meg kell említsem a KZ minden volt foglya által olvasott, buzdító feliratot: „A munka szabaddá tesz.”<sup>203</sup> Ezt úgy láttam átültetve a valóságba, hogy egy alkalommal három vagon állt meg a krematórium előtt, citromsárga arcú, csontig lesoványodott emberek támolyogtak ki belőlük. Háromszázan voltak. Midőn a krematórium udvarára léptek, beszélgetésbe kezdtem velük. Elmondták, hogy három hónappal ezelőtt lettek az auschwitzi D táborból egy háromezres transzporttal útnak indítva. Egy kénsavgyárban dolgoztak, sokan meghaltak különböző betegségekben. Ők háromszázan kénmérgezést kaptak, innen van citromsárga arcszínük. Kiválasztották és útnak indították őket azzal, hogy üdülőtáborba kerülnek.

Fél óra múlva kiterítve láttam véres hulláikat az égetőkemencék előtt. A munka szabaddá tesz! Üdülőtábor! Hát nem pokoli dolgok ezek? Van ezeknek párjuk is! Június vagy július hónapban történt, hogy a tömött barakkok lakói között 100 000 darab levelezőlapot osztottak ki, kötelezővé téve az írást valamennyi ismerősnek.<sup>204</sup> Szigorúan megparancsolták, hogy feladóhelyül ne Auschwitzot vagy Birkenaut írjanak, hanem „Am Waldsee-t”!<sup>205</sup> Ilyen nevű helység csak a svájci határon van. A levelek elmentek, válasz is érkezett rájuk. Szemtanúja voltam, midőn a válaszleveleket, körülbelül 50 000 darabot, egy, a krematórium udvarán készített máglyán elégették. Kézbesíteni úgysem lehetett volna, mert a címzettek is elégték, míg levelükre válasz érkezett. Így volt ez megrendezve. A célja a világ közvéleményének megnyugtatása és félrevezetése volt.

## XX. FEJEZET

Az I-es krematórium<sup>206</sup> gázkamrájában 3000 halott fekszik egy halomban. A sonderkommandósok már szedik is széjjel a hullatorony egymásba kapaszkodó holttesteit. Szobámig hallom a felvonók dübörgését, ajtóinak csapódását. Gyors ütemben folyik a munka. A gázkamara fel kell szabaduljon! Friss transzport érkezése van jelezve!

Szinte ajtóستól rohan hozzám a gázkommandó vezetője, és felindultan közli, hogy a hullák szétválasztásánál, a halom alján egy életben maradt nőt találtak.<sup>207</sup>

Kézbe kapom állandóan összecsomagolt orvosi táskámat, és már rohanok is vele le a gázkamarába. A hatalmas terem bejáratához közel, közvetlenül a fal mellett, hulláktól félig betemetve egy fiatal nő teste vonaglik és ad hörgő hangokat. Izgatottan állnak körülöttem a gázkommandó emberei. Ilyen még nem fordult elő borzalmas munkájukban! Megszabadítjuk a mozgó testet a rajta fekvő halottaktól. Ölbe veszem. Egy fiatal leányka könnyű testét viszem a gázkamara mellett levő helyiségbe. Itt szokott a gázkommandó munkájához átöltözni. Egy padra fektetem a gyermeket, 15 évesnek nézem. Előszedem injekciós készletemet, és a nehezen lélegző, eszméletlen gyermek karjaiba egymás után három injekciót adok. Jéghideg testét vastag kabáttal takarják le embereim. Egyik a konyhára szalad, hogy forró teát vagy levest hozzon. Segíteni akar mindenki, mintha saját gyermeke volna. Meg is van az eredménye munkánknak! Egy köhögési roham, ami a gyermeket elfogja, sűrű váladékcsumót hoz fel tüdejéből. Szemeit kinyitja, és mereven nézi a szoba mennyezetét.

Feszülten figyelem minden életmegnyilvánulását. Légzése egyre mélyül. Éhesen nyeli gáztól megkínzott tüdeje a levegőt. Pulzusa a beadott injekciók hatására már egészen érezhetően ver. Türelmesen várok, az injekciók még nem szívódtak fel teljesen, de már látom, hogy még néhány perc, és magához tér. Így is történik. Finom vonalú arcocskája az egyre élénkülő vérkeringéstől kipirosodik, szemei értelmet kapnak. Nagy csodálkozással néz körül, tekintete végigszalad rajtunk. Szemeit ismét becsukja, még nem tudja, mi történik vele. A jelent még nem tudja felfogni. Azt sem tudja, hogy valóság-e. Bizonyára ködfátyol borul még tudatára! Néhány világosabb folt agyacskáján egy hosszú vagonorra emlékezteti, amivel ideérkezett. Aztán sorba állt, és észre sem vette, már sodródott is a nagy tömeggel. Egy fényesen kivilágított, nagy, föld alatti helyiségbe került. Minden olyan gyorsan történt! Arra is emlékszik, hogy le kellett vetkezni mindenkinek! Ez nagyon rossz érzés volt, de mindenki megtette. Így meztelenül sodródott egy másik nagy helyiségbe. Mindenki nagyon nyugtalanná vált egyszerre. Itt is nagy lámpák égtek. Riadtan járhatja szemeit az összezsúfolt tömegen. Nem találja hozzátartozóit. A falhoz lapulva várja, mi történik. Egyszerre vaksötétség veszi körül. Szemeit csípi, torkát fojtogatja valami! Összeesik! Itt kialszik emlékeinek fénye.

Mozdulatai egyre élénkebbé válnak. Karjait, fejét emelgeti, jobbra-balra néz, arcán rángatózó mozdulatokkal. Kabátom gallérjához kap, azt görcsösen szorítva minden erejét felhasználja, hogy felülhessen. Többször visszafektetem, de szándékát újból megismétli. Egy súlyos idegroham állapotába került. Lassanként megnyugszik, teljesen kimerülten fekszik. Szemeiből vastag könnycseppek fénylenek, de nem sír.

Kérdésekre megkapom az első választ. Nem akarom fárasztani, nem kérdezek sokat. Annyit megtudok, hogy 16 éves, és szüleivel érkezett egy erdélyi transzporttal.

Forró húslevest kap egy csészében. Meg is issza. Hoznak a sonderkommandósok mindenféle ennivalót, de nem engedem, hogy adjanak neki. Betakarom a nyakáig, és megparancsolom, hogy aludjon egy kicsit.

Szédülten kavarognak fejemben a gondolatok. Társaimhoz fordulok. Gondolkozunk, töprengünk. Most vagyunk a dolog legnehezebb részénél. Mi legyen a gyermekkel? Tudjuk! Itt nem sokáig maradhat.

Krematórium! Sonderkommando! Mit lehet itt egy leánykával tenni? Ismerem a krematóriumok történetét, de innen élve még nem került ki senki, sem a transzportokból, sem a Sonderkommandóból, mely sorrendben a XII. a Sonderkommandók közül.

Nem marad sok időnk a töprengésre. Megérkezik Oberscharführer Mussfeld, hogy szokása szerint körülnézzon a munkálatoknál. Amint a helyiség nyitott ajtaja mellett elhalad, észreveszi csoportosulásunkat. Belép, megkérdi, mi történik itt. Már meg is pillantja a padon fekvő leánykát. Intek társaimnak, hogy távozzanak. Magam próbálom a lehetetlent is megkísérelni.

Három hónap közös fedél alatt eltöltött napjai kialakítottak közöttünk bizonyos helyzetet. A németeknek különben is tulajdonságuk, hogy azokat az egyéneket, akik értenek valamihez, még a KZ terében is megbecsülik, amíg szükségük van rájuk. Így van ez a cipészekkel, szabókkal, asztalosokkal, lakatosokkal is. Gyakori érintkezésünk folyamán többször tapasztaltam, hogy becsüli bennem a szakmabeli tudást boncolóorvosi tevékenységemet illetőleg. Tudja, hogy a KZ első orvosa, a legrettegettebb személy mindenki szemében, dr. Mengele a munkaadóm, kit fájának hiúságával a német orvostudomány egyik nagy képviselőjének tart. A zsidók százezreinek gázhalálra küldését hazafias feladatnak minősíti. A bonctermi munka a német orvostudomány előbbre jutásának



szolgálatában áll. Ebből profitálok én is mint bonctermi munkás. Gyakran jár be a boncterembe, és sokszor beszélgetünk politikáról, hadi helyzetről és sok egyébéről. Úgy veszem észre, azért is respektál, mert a halottak felboncolását véres munkájával rokon szakmának tartja. Ő az I-es krematórium parancsnoka és főlovésze, három másik mellett. Ők végzik a tarkólvéses likvidálásokat olyanoknál, kiket a táborból szelektáltak, vagy más táborokból küldenek ide „üdülőtáborba”, ha számuk nem haladja meg az ötszázat! Ezeket azért likvidálják tarkólvésésekkel, mert a gázkamrák nagyüzemét csak nagyobb tömegek elpusztítására veszik igénybe. Gázból is ugyanannyira lenne szükség, hogy a gázkamrát megtöltsék vele, 500, mint 3000 személynél. A vöröskeresztes autónak sem kell kijönni a gázdobozokkal és a két gázhóhérral. A ruhákért sem érdemes, hogy külön teherautó jöjjön az áldozatok kevés létszámánál. Ilyen megfontolások miatt vezették be a tarkólvéséseket.

Nyugodtan elmondom neki a kisleány borzalmas esetét. Vázolom előtte azt, hogy ez a gyermek végigszenvedte a vetkezőterem, a gázkamra halál előtti jeleneteit. Midőn körülötte minden sötétségbe borult, szippantott is a ciklon halálos leheletéből keveset, de csak azért keveset, mert törékeny teste a halállal vívódó tömeg taszításától arccal a kis helyen nedves betonpadlóra zuhant. Ez a kis nedvesség nem engedte, hogy tüdejét a gáz megfojtsa. Tudni kell, hogy a ciklongáz nedves médiumban nem hatásos![208](#)

Így érvelek, és kérem, csináljunk a gyermekkel valamit. Komolyan végighallgatja, és tőlem kérdi, hogyan akarom ezt megoldani. Magamtól is tudom, de arcán is látom, nehéz helyzet elé állítottam. Itt, a krematóriumban nem maradhat! Egy megoldás lenne, éspedig az, hogy kivigyük a kapuhoz. Ott mindig dolgozik az útépítésnél egy nagy női kommandó. Beállana azok közé, és amidőn este a táborba bevonulnak,

bekerülne az egyik barakkba, és hallgatna mindenről, ami vele történt. Annyi ezer között fel sem tűnik, nem sokan ismerik ott egymást.

Ha a leányka 3-4 évvel idősebb lenne, sikerülne is a dolog! Egy húszéves leánynál már van annyi komolyság és elővigyázat, hogy felismerve életben maradásának szerencsés körülményeit, arról senkinek ne szóljon, hanem várjon jobb időket, mint annyi ezren teszik, de, és ez volt Mussfeld álláspontja, egy 16 éves gyermek naivságában az első személynek elmondaná, hol volt, mit látott, és miket élt át! Az ilyesmi terjed, kitudódik, és elveszünk mind a hárman.

– Itt nincs segítség – mondja. – A gyermeknek nem szabad életben maradni! – Krematóriumi szemszögből nézve, belátom, igaza van!

Negyedóra múlva felkísérték, helyesebben feltámogatták a kazánterem előcsarnokába, ott nem Mussfeld, mást küldött maga helyett, tarkón lőtték.<sup>[209](#)</sup>

## XXI. FEJEZET

Az I-es krematórium első emeletén,<sup>210</sup> a legénységi szállástól elkerítve, asztalosműhely van, melyben 3 asztalos végzi az üzemnél előforduló munkát. E pillanatban azonban magánrendelésre dolgoznak. Oberscharführer Mussfeld, felhasználva az itteni lehetőségeket, óriási, kétszemélyes rekamié sürgős elkészítését parancsolta meg az asztalosoknak. Azok hozzá is fogtak, ami egy krematóriumban nem egészen könnyen kivihető feladat. A parancs azonban nem ismer lehetetlent! A szükséges faanyagot összeszedték a krematórium területén visszamaradt építési anyagok közül. A rekamié kárpitozásához szükséges rugókat azokból a karosszékekből szedték ki, melyeket betegek és öregek számára hoztak magukkal a vagonokban idehurcolt és itt maradt transzportok. Tucatszámra van belőlük a krematórium udvarán. Azokon szoktunk esténként üldögni.

A rekamié tehát készült, ahogy megparancsolták! Mindennapi érdeklődésem tárgya lett. Előttem formálódott és készült el egy napon. Megkaptam rugóit, perzsaszőnyegből készített huzatát. A két francia villanyszerelőnk olvasólámpát, valamint rádiószekrényt szerelt reá. Korallpiros lakkfestést kapott, és nagyon jól mutatott. Egy mannheimi kispolgári lakásban még szebben fog mutatni, mint itt, a krematórium padlásán. A rekamié ugyanis a hétvégén Mannheimba lesz küldve mint darabáru, Oberscharführer Mussfeld otthonába. Ott fog állni és várni, míg az Oberscharführer a nehéz harcok után győzelmesen hazatér, és rajta piheni ki fáradalmait.

E héten szobájában voltam, és észrevettem becsomagolásra

készen vagy fél tucat selyempizsamát. Bizonyára hazaküldi ezeket is mint a rekamié stílusos tartozékát. Szép, külföldi áru! Németországban ma mindent pontrendszerben lehet kapni. Itt sokkal könnyebben lehet hozzájutni! A vetkezőteremben vannak elszállításra készen összecsomagolva! Egy pont ellenében kaphatók. Oberscharführer Mussfeld 6 milliméteres fegyveréből tevődik e pont a pizsamák tulajdonosának életére.

Ilyen pontokért kapnak ők itt ékszereket, bőrkabátokat, női bundákat, selyemruhákat, finom cipőket. Nincs hét, hogy ne küldenének csomagokat!

Van az ilyen csomagokban tea, kávé, csokoládé, konzervek kilószámra. Minden a vetkezőteremből szerezhető be! E korlátlan lehetőségek adták az Oberscharführernek a rekamié elkészítésének és hazaküldésének gondolatát.

Nekem is van napok óta, mióta a kényelmes fekvőhely készítését figyelem, egy gondolatom. A gondolatból lassanként terv lett!

Néhány hét múlva lejár a Sonderkommando négy hónapos terminusa. Mi itt valamennyien elpusztulunk, azzal teljesen tisztában vagyunk! Ezt a gondolatot már megszoktuk, tudjuk, nincs menekvés! Egy dolog azonban nem hagy nyugodni, éspedig az, hogy eddig 11 Sonderkommando pusztult itt el és vitte magával a krematóriumok és máglyák borzalmas titkát. Nem szabad, hogy így történjen most is! Ha mi már nem is leszünk életben, gondoskodunk arról, hogy a világ megismerje egy magát felsőbbrendűnek tartó nép emberi ésszel elképzelhetetlen kegyetlenségét és aljasságát.

Üzenet kell innen a világba menjen! Lehet, hogy hamarabb, lehet, hogy évek múlva találják majd meg. Akkor is vádolni fog. Az I-ső krematórium Sonderkommandójának 200 tagja fogja az üzenetet, közeli haláluk tudatában, aláírni. És a rekamié fogja a drót nélküli világba, egyelőre Oberscharführer Mussfeld lakására vinni, Mannheimba.

El is készült az üzenet. Kimerítően írja le az utóbbi évek itt elkövetett borzalmasságait. Megnevezzük az itt elpusztultak hóhérait. Közöljük az elpusztultak hozzávetőleges számát. A pusztítás módját, eszközeit is ismertetjük. Három nagy pergameníven íródott az üzenet. A Sonderkommando írnoka, egy párizsi festőművész<sup>211</sup> írta gyönyörű betűkkel, és hogy el ne halványodjon az írás, régi pergamentekercsek mintájára tussal íródott. A negyedik ív a kommandó 200 aláírását tartalmazta. A pergameníveket finom selyemzsinór fűzte egybe. Tekercsbe hajtva egy, a bádogosaink által készített, vékony hengeralakra formált fémdobozba került, és lett lég- és vízmentesen beforrasztva. Ezt a tokot asztalosaink a rekamié rugói közé helyezték, a párnázat gyapjújába.<sup>212</sup>

Egy másik ilyen üzenet egyazon szöveggel és aláírásokkal, szintén fémdobozba forrasztva, a II. krematórium udvarán lett elásva.<sup>213</sup>

## XXII. FEJEZET

Már megszokott dolog előttem, amint este hét óra körül teherautó fordul be a krematórium kapuján, és hetvennyolcvan nőt vagy férfit hoz likvidálásra. Ezek a KZ napi kiszelektáltjai. A barakkokból és kórházakból kerülnek ide. Többéves, de legalább több hónapos KZ-lakók, ennél fogva teljesen tisztán látják sorsukat. A halálfélelem borzalmas sikolyával és ordításával van tele az udvar, midőn az autó a kapun befordul. Tudják, hogy a krematórium kéményének árnyékából nincs menekvés! Ezeket a mindennapos jeleneteket nem akarom látni, ezért a krematórium udvarának legtávolabbi részébe szoktam elvonulni. Ott egy kis fenyőfákból álló lugas van, itt ülök le. Ide nem hallatszik a fegyverek dörrenése, a sikoly is csak tompán ér füleimhez.

Ma este nem volt szerencsém. Már délután 5 órától dolgozom a boncteremben, egy SS-Oberscharführer öngyilkossági esetét kell soron kívül felderítsem. A hullát Gleiwitzból küldték. Egy SS-hadbíró százados és egy írnök jöttek a boncoláshoz. Hét óra felé már a boncolási jegyzőkönyvet diktálom az SS-írnöknek, midőn befordul terhével a nagy autó, tömve férfiakkal. A boncteremnek két nagy, vasrácsos, zöld színű dróthálóval borított ablaka nyílik a krematórium elülső udvarára. Az autó nem messze az ablakoktól megáll. Szerencsétlen utasai nagyon csendesen viselkednek. Ebből következtetem, hogy nem barakkok, hanem a kórházak szelektáltjai. Mind súlyos betegek! Már nincs erejük az ordítózásra. Arra sem, hogy a teherautó magas platformjáról leszálljanak. Az SS-őrök kiabálnak, biztatják őket. Senki sem

mozdul közülük. A kocsivezető altiszt türelmét veszti. Visszaül kocsijába, és álló helyzetben járatni kezdi az autó motorját. Az óriási teherszekekrény elülső részével lassan a levegőbe emelkedik, és egyszerre önti ki az embereket. A szerencsétlen, így is félhalott betegek fejükkel, arcukkal, térdeikkel zuhannak a betonra vagy egymásra.<sup>214</sup> Éktelen ordítás jön elő torkaikból, amint a földön vonaglanak fájdalmukban.

Borzasztó jelenet! A jajveszékelésre, ordításra felfigyel munkájából az idegen SS-hadbíró, és megkérdezi tőlem: „Mi folyik odakint az udvaron?” Az ablakhoz jön ő is, és elmagyarázom neki a jelenetet. Úgy látszik, szokatlan neki az ilyen látvány, mert undorodva fordul el tőle, és rosszállóan megjegyzi: „Ezt mégsem kellene csinálni!”<sup>215</sup>

A Sonderkommando leszedi az áldozatok rongyait, és egy halomba rakja az udvaron. A szerencsétleneket pedig behordják az égetőterembe, és ott a kemencék előtt álló Oberscharführer Mussfeld elé állítják őket. Ma ő van soron a tarkólövésnél! Gumikesztyűs kezében a fegyver! Egymás után hullnak le a halottak, hogy helyet adjanak a következőknek. Néhány perc alatt felborította, így szokta mondani, „umgelegt”, mind a nyolcvanát. Egy fél órával később elhamvadtak.

Később felkeres szobámban az Oberscharführer, és kér, hogy vizsgáljam meg. Rendetlen a szívverése, a feje is fáj! Leveti a blúzát. Lemérem a vérnyomását, megtapogatom pulzusát, szívét is meghallgatom! Megnyugtató kijelentést teszek panaszaira. Szívénél nem találok semmiféle rendellenességet. Egy kissé izgatott a pulzusa. Az a véleményem, hogy annak a kis munkának a következménye, amit ezelőtt egy órával végzett a kazánteremben! Meg akartam nyugtatni, de épp az ellenkezőjét értem el. Szinte méltatlankodva ugrik fel helyéről, elém áll. „Önök téves a diagnózis – mondja –, mert én egyformán nem izgatom magamat, akár 80, akár 1000 embert lövök agyon. Tudja ön, miért vagyok izgatott? Megmondom! Azért, mert

sokat iszom!” Úgy látom, csalódottan távozik!



## XXIII. FEJEZET

Lefekvés után még olvasgatni szoktam ágyamban, hogy elálmosodjak. Így teszek ma is, de nem sokáig olvashatok, mert a villanylámpa hirtelen kialszik, és már hallom is a KZ légiszirányját.<sup>216</sup> Ilyenkor erősen felfegyverezett SS-őrök kísérik le bennünket a Sonderkommando óvóhelyére, a gázkamrába. Így történik ma is. Magunkra vesszük ruháinkat, és indulunk.

Nehéz szívvel lépünk a sötét gázkamrába. Kétszázan vagyunk! Az egész kommandó. Rettenetes érzés e teremben tartózkodni, annak tudatában lenni, hogy itt annyi százezer ember lelte kínos halálát. Mi még annak is a tudatában vagyunk, hogy a Sonderkommando terminusa a vége felé jár, és ilyen alkalom jól jönne az SS-nek, hogy a gázkamra ajtaját becsapják, és négy doboz ciklongázt reánk eresztve simán elintézzenek bennünket. Az SS-től minden kitelik!

Nem lenne új dolog! Már előfordult hasonló eset. A IX. Sonderkommando egy részét a KZ férfitáborába, a D táborrész 13-as számú barakkjába vitték. Ez zárt barakk volt. A kommandónak azt mondták, hogy felsőbb parancsra szállásuk ezentúl nem a krematóriumokban, hanem itt, a táborban lesz. Innen fognak két csoportban kijárni a krematóriumokba. Még aznap este fürödni és ruhacserére vitték őket a D táborrész egy fürdőjébe. Fürdés után meztelenül a szomszéd helyiségbe kerültek, hogy fertőtlenített ruhákba öltözzenek. Ez egy valóságos fertőtlenítőhelyiség, teljesen légmentesen zárható. Itt szokták a táborból összehordott tetves ruhákat fertőtleníteni. Négy száz sonderkommandós lelte itt gázhalálát.<sup>217</sup> A hullákat

teherautón vitték a máglyákhoz.

Nemhiába várjuk tehát szorongó érzéssel a légiriadó végét. Háromórás riadó volt! Feljövünk a gázkamra sötétjéből. A drótkerítések ívlámpái, a tábor kilométeres fényláncai ismét világítanak. Lefekszünk. Aludni próbálok. Nehezen fog menni.

Másnap reggel beteglátogató körutamon a II-es krematóriumban<sup>218</sup> vagyok. A sonderesek ottani főkapója bizalmasan közli velem, hogy az éjjeli légiriadó sötétségében partizánok közelítették meg a tábort.<sup>219</sup> A krematórium udvarát körülzáró drótkerítést egy kevésbé feltűnő helyen átvágták, és az így keletkezett nyíláson három géppisztolyt és lőszert, valamint 20 kézigránátot dugtak be.<sup>220</sup> A Sonderkommando emberei már a kora reggeli órákban megtalálták, és biztos rejtekhelyre kerültek.

Érthető bizakodás kezdett helyzetünk reménytelenségében tért nyerni. Tudtuk, hogy a segítő kezek, melyek a fegyvereket hozzánk juttatták, nem messze lehetnek. A partizánok táborhelyét, több megfigyelésből következtetve, a krematóriumoktól 25-30 kilométer távolságban sejtettük. Bízunk benne, hogy a legközelebbi légiriadó alkalmával ismét hoznak számunkra fegyvereket. Mostanában naponta, sőt napjában többször is vannak légiriadók, de nekünk csak a hosszú éjszakai elsötétítés hozhat segítséget ismeretlen, de önfeláldozó bajtársainktól. Még három, négy éjjeli elsötétítés elegendő lenne ahhoz, hogy a partizánok kellő mennyiségű fegyverrel lássanak el bennünket, és a kitörést megkísérelhessük.

A szervezkedés a III-as krematóriumból indul ki, és szövi hálójának szárait a többi krematóriumokban.

Mindez nagy óvatossággal és körültekintéssel történik. A halál itt leselkedik reánk, óreink géppisztolyában. Mi élni akarunk! Szabadulni akarunk innen, és ha nem fog sikerülni mindnyájunknak, csak egynek, kettőnek, úgy is nyertünk, mert

lesz, ki a világnak hírül vigye e borzalmas műhelyek sötét titkait.

Akik pedig meghalnak, nem mint agyontaposott férgek hullanak el hóhéraik szennyes kezétől, hanem egyetlenek lesznek a németországi KZ-ek történetében, kik ezerszeres túlerővel szemben ugyan, de felemelt fővel, maguk is halált osztogatva halnak meg.

## XXIV. FEJEZET

Oberscharführer Steinberggel<sup>221</sup> beszélgetek egy napon. Gyakori látogatóm a boncteremben. A II. Birodalomban berlini forgalmi rendőr volt, a III. Birodalomban az SS-hez került. Nagyon veszedelmes embernek ismerem, intelligens is, gonosztevő is! Elmondja, hogy néhány napra egy, a sziléziai hegyekben levő SS-üdülőházba mennek négyen.<sup>222</sup> Az egyik ő, a másik Oberscharführer Seitz,<sup>223</sup> a harmadik Rottenführer Holländer,<sup>224</sup> negyedik a társaságban Rottenführer Eidenmüller.<sup>225</sup> Jól ismerem mindőjüket, a krematóriumok legkegyetlenebb hóhérai. Mint mondják, ötnapi pihenőre mennek.

Három hónapos sonderkommandós vagyok. Ha nekem egy SS azt mondja valamire, hogy fekete, és én is annak látom, mégsem hiszem el! Ha nekem Oberscharführer Steinberg üdülésről beszél, az egész biztosan valami speciális, véres feladat elvégzése. Annál is inkább hiszem ezt, mert a krematórium SS-személyzete sem hagyhatja el szolgálati helyét, hogy emberekkel érintkezve, azoknak néhány pohár szesz után minden titokban tartott dolgot elmeséljen. Ők csak mint zárt csoport távozhatnak innen, egy tiszt vezetésével, és úgy kell ide visszatérjenek! Nem sok különbséggel sonderkommandósok ők is. Úgy tudom, kétévi szolgálat után egy SS-táborba kerülnek. E táborban szokta elintézni, illetőleg likvidálni a III. Birodalom a fegyelemsértő vagy túl sokat tudó SS-embereit.<sup>226</sup>

Öt nap múlva megérkezett „üdülési szabadságáról” Oberscharführer Steinberg és három társa. Nem kérdeztem semmit. Ők sem mondtak semmit. Még érkezésük napján

felmentem a Sonderkommando konyhájára, ahol Michelnek, a francia nemzetiségű szakácsnak mindig volt néhány jó falatja számomra. Érdekes és megbecsült alakja a Sonderkommandónak. Neki civilben is ez a foglalkozása. Egy francia hajóstársaság braziliai járatán közlekedő luxushajó szakácsa.

Most is néhány ízes falat elfogyasztása végett keresem fel kis konyhájában a jó Michelt. Nem olyan barátságos, mint máskor. Látható, hogy történt vele valami, mert örökösen füstölgő tengerészpipája most is szájában van, mereven félrecsapva, de nem ég. Ha ő ezt nem veszi észre, úgy nagyon izgatott kell legyen! El is találtam, mert alig lépek be a konyhába, beteszi utánam az ajtót, és karon fogva egy sarokba húz, ahol vízzel telt bádogvályú áll egy széken. Két ujja között zöld SS-inget emel ki a vízből, utána egy másodikat és harmadikat. Mind a három ing hatalmas vérfoltokkal van tele. Csak egy vágóhídon vérezheti be valaki így magát. Oberscharführer Steinberg és társai is vágóhídon voltak öt napig. Embervágóhídon! Micheltől tudom, hogy az ingeket ők adták át mosás végett, amint megérkeztek.

Nem túloztam tehát, ha azt állítottam, hogy még akkor sem hiszem el az SS-nek, hogy valami fekete, ha én magam is látom, hogy az.

## XXV. FEJEZET

A cigánytábor 4500 lakója számára is eljött a megsemmisülés órája.<sup>227</sup> A rendszabályok ugyanazok voltak, mint a cseh tábor likvidálásánál. Barakkzárlat.<sup>228</sup> Nagyszámú SS-őrség vonult fel kutyákkal. A cigányokat kiterelik a barakkokból, és felsorakoztatják őket. Kiosztják a kenyér- és szalámiadagokat. Mindenki három adag, háromnapi útra járó élelmet kap. A cigányok úgy tudják, hogy más táborba viszik őket, és mint kétéves KZ-lakók el is hiszik. Nagyon egyszerű, de nagyon hatásos módja a félrevezetésnek. A krematóriumokra nem gondol senki, mert oda nem adnának útravalót.

Nem a halálba indulók iránti kímélet az, ami az SS-vezetőséget félrevezető eljárásokra indítja, hanem pusztán az a cél, hogy nagy létszámú tömeget, mint a jelen esetben is, aránylag kis létszámú SS-őrség vezethessen rendzavarás és időveszteség nélkül a gázkamrákba.

Így is történt! Egész éjszakán át szórták magukból a lángot az I-es és II-es krematóriumok kéményei. Fényük megvilágította az egész tábort! Üres és néma lett a zsibongó cigánytábor.<sup>229</sup> Csak a kerítések drótjai zörrennek meg, és az elhagyott barakkok nyitva maradt ajtóit és ablakait csapódnak be vagy ki, amint keresztülfúj rajtuk a volhyniai pusztákról jövő szél.

Ma éjjel ismét tűzijátékot rendezett magának Európa piromániás népe. Az auschwitzi koncentrációs tábor a színhely, mint mindig! A lángokba dobott áldozatok ezen alkalommal nem zsidók, hanem keresztények voltak! Németország és Ausztria katolikus cigányai!

Reggelre kialudtak a tüzek. A krematóriumok udvarán kis,

ezüstösen fénylő halom keletkezett az áldozatok hamvaiból. Tizenkét ikerpár hullája nem került a kemencékbe. Azoknak mellére még gázhaláluk előtt ráírta dr. Mengele bőrkrétával a két betűt: Z. S. betűket, a boncolásra való utalást.<sup>230</sup>

Majd minden korú ikerpár szerepel, újszülöttől 16 éves korig, a hullagyűjteményben. A hullakamra betonpadozatán fekszenek a barna bőrű, fekete hajú gyermektettek. Fáradságos munkát ad rendbe szedésük, ahogy testvért testvér mellé fektetve csoportosítom őket. Vigyázok is reá, nehogy összecserélődjenek, mert életemmel fizettetné meg Criminaldoctor Mengele, ha ikerkutató munkájának e páratlanul értékes és ritka példányai hasznavehetetlenekké válnának.

Csak a minap történt, hogy munkatermi asztalomnál ültem vele. Az eddig feldolgozott ikrek dossziéiban lapozgatunk, midőn az egyiknek fedelén, a világoskék kartonon halvány zsírfoltot veszek észre. Boncolás közben gyakran veszem kézbe, így történhetett, hogy kissé bezsírozódott. Szemrehányóan néz reám, és nagyon komolyan kérdezi: – „Hogyan bánhat olyan könnyelműen e dossziékkal, miket én oly szeretettel gyűjtöttem össze?”

A szeretet szava hangzott dr. Mengele ajkairól. A bámulattól egy hang sem jött ki a számon, hogy felelhessek neki.

## XXVI. FEJEZET

A tizenkét ikerpár hulláinak kórbonctani kiértékelését a legnagyobb körütekintéssel végzem.

Mint ismeretes, vannak egysejtű és kétsejtű ikrek. Az egysejtűből származó ikrek minden esetben egyneműek, és hajszálra egyeznek egymással úgy külső, mint belső megnyilvánulásaikban. Ezeket konkordáns ikreknek nevezzük. A kétsejtű ikrek úgy külső, mint belső megnyilvánulásaikban inkább mint testvérek hasonlóak, és nem mutatnak egyező, hanem eltérő, diszkordáns tulajdonságokat, a legtöbb esetben különeműek. Ezek a megfigyelések ikerbiológiai átöröklődési szabályként szerepelnek az orvostudományban. Ez a szabály egyik fontos bizonyítéka annak, hogy az emberi egyedek konstitúciójára, testalkatára, szervi és lelki megnyilvánulásaira a külső befolyások csak kismértékben vehetők figyelembe. Ilyenek a nevelés, a jól-, a rosszultápláltság, a betegségek, melyek az egyedet élete folyamán alakíthatják, befolyásolhatják. Sokkal hatalmasabbak azok a tényezők, melyeket az egyed átöröklődés formájában vesz át elődeitől. Ha ezek a tényezők többször ismétlődnek nemzedékek folyamán egy-egy családban, domináns, azaz uralkodó átöröklődési megnyilvánulásoknak nevezzük.

Ezeknek a domináns átöröklődési jelenségeknek megnyilvánulási formája lehet a jónak és rossznak értelmében. Ilyenek: az erős, egészséges fogazat, dús, nem ritkuló hajzat, a vitustánc nevű betegség, a magas vérnyomás egy fajtája, egyes családokban a cukorbetegség, az elmebajok közül a mániás-depressziós elmezavar.



Az átöröklődési megnyilvánulások akár jók, akár rosszak, részint már a születésnél mutatkoznak. Ilyenek azon esetek, ahol újszülöttek kezein vagy lábain a rendesnél több vagy kevesebb az ujjak száma. Vannak olyan megnyilvánulások, melyek csak a későbbi korban mutatkoznak és válnak tartós betegségekkel. Ilyenek az asztma, az epilepszia vagy nyavalyatörés, a már említett magas vérnyomásforma, a rákbetegség némely formája, a szemlencsék öregségi hályogja, utóbbi a hatvan éven túliak betegsége.

Az átöröklődési megnyilvánulások néha azt a különös jellegzetességet mutatják, hogy az egyik nemen gyakrabban mutatkoznak, mint a másikon. Ennek az a magyarázata, hogy némileg meghatározott átöröklődési megnyilvánulások. Ezek közül mint leggyakoribbat a színvakságot és a vérszegénységet említem meg. Ezek a betegségek kizárólag a hímneműeknél figyelhetők meg. Nőknél nem fordulnak elő. A leggyakoribb átöröklődési forma a vérszegénységnél a beteg nagyapáról az egészséges leányon keresztül a fiúunokák felére való terjedés. Sohasem veszik át beteg apától fiúk e betegségre való hajlamosságot. Egy beteg apának minden fia és azoknak leszármazottai, akár férfiak, akár nők, egészségesek lesznek. A beteg apától született egészséges nők azonban magukban hordják az átöröklődési tényezőket, és minden leánygyermekük továbbvezeti azokat, mint említettem, a fiúgyermek felére.

Egy tizenöt éves ikerpár hullái fekszenek a boncasztalon. Párhuzamos, összehasonlító boncolást végzek a két ikertestvéren.

A két fej ez esetben nem mutat kiértékelnivalót. A következő mozzanat a mellcsont kiemelése. Páratlan jelenség tárul szemeim elé. Mindkét ikernél jelen van a thymus persistens, a maradandó thymusmirigy jelensége.

A thymusmirigy normálisan csak gyermekeknél fordul elő, a mellcsont felső szélétől a szívig terjedő, elég terjedelmes képlet,

mely a nemi érettség beálltával gyors sorvadásnak indul, és teljesen eltűnve egy kis zsírlapocskát hagy maga után, a néhai mirigy kevés szövetmaradékával.

A thymusmirigynek nagy befolyása van a test hosszúsági növekedésére. Korán sorvadt thymus kiesési tünetei közül legfontosabbak: a törpenövés és a csöves csontok nagymérvű törékenysége. A mirigy túltengése pedig gyakran figyelhető meg oly gyermekek boncolásánál, melyek minden betegség vagy magyarázható ok nélkül, hirtelen haltak meg. Fertőző betegségek iránti túl gyenge ellenálló képesség esetében is megfigyelték a mirigy túltengését.

A két ikernél talált mirigy tehát rendkívüli érdekességgel bír, mert nemcsak jelen vannak a 15 éves ikertestvéreknél, holott már 13 éves korukban el kellett volna tűnjenek, hanem a normális nagyságnál sokkal nagyobb méreteket mutatják. Még egy pár tizenöt éves és két pár 16 éves ikret boncolok fel, valamennyi egysejtű iker. Mindegyiknél jelen van a thymusmirigy hasonló, megnagyobbodott formában.

Nyolc pár ikernél, mind egysejtűek, kioperálok a gerincoszlop ágyéki és keresztcsonti részét. Az ágyéki rész IV. és V. csigolyája, valamint a keresztcsonti rész fejlődési rendellenességet mutatnak, ami abban nyilvánul meg, hogy e részek a 12-13 éves kor beálltával nem záródtak, hanem rendellenesen nyitva maradtak a 15-16 éveseknél is. Ezt a fejlődéstani rendellenességet spina bifidának hívják az orvosok, és súlyos következményekkel járható elváltozásként ismeretes.

Az egyedek fejlődése a gerincoszlop két irányába történik. Az egyik fejlődési irány a koponya, a másik a medence, illetőleg a farokcsonti irány. Előbbit craniális, utóbbit caudális tendenciának hívjuk, aszerint, amint egyik vagy másik van túlsúlyban.

Jelen esetben a 16 felboncolt ikernél craniális, és nem caudális fejlődési tendencia van, mert a spina bifida és a

keresztcsont nyitva maradása degeneratív tünetek.

Egy másik fontos fejlődési rendellenességet 5 ikerpárnál találtam a felboncolt 12 pár közül, a jobb oldali X. borda libegését, a costa decima fluctuans. Ez a borda normális esetekben fixálva van. Libegése fejlődési rendellenesség a gerincoszlop caudális, farokcsonti irányába.

A X. borda libegését praxisban élőnél is megállapíthatjuk. Astheniás típusú, sovány, magas, gyenge izomzatú, alacsony vérnyomású, könnyen fáradó egyéneknél fordul elő, természetesen nagyon ritkán.

Mindezeket az érdekes megfigyeléseket boncolási jegyzőkönyvek alakjában vetem sokkal kimerítőbben és orvosilag precíz formában papírra. Hosszú vitadélutánokat töltök el dr. Mengelével egy-egy homályos probléma tisztázására. A boncteremben és a laboratóriumban nem az alázas KZ-fogoly szerepében, hanem, akárcsak egy orvosi konzíliumon, mint teljesen egyenrangú orvos magyaráztam és védtem saját álláspontomat, vagy cáfoltam meg kifejtett nézeteit, ha azt nem tettem magamévá.

Jó emberismerő vagyok, és úgy vélem, hogy ez az orvosi magatartásom, valamint határozott fellépésem voltak azok a tulajdonságok, kimért beszédem, ha kellett, hallgatásom mellett, amelyekkel elértem azt, hogy dr. Mengele, aki előtt még az SS-ek térde is remeg a félelemtől, egy élénk vitánk alkalmával cigarettával kínált meg, és köszönt, midőn a laboratóriumot elhagyta.

## XXVII. FEJEZET

Egy alkalommal idősebb férfi hulláját boncoltam, és mellékleletként az epehólyagban gyönyörű epekőkristályokat találtam. Tudtam, hogy dr. Mengele szenvedélyesen gyűjti az ilyfajta ritkaságokat. Megmostam, megszáritottam és egy széles szájú, üveg dugós üvegbe helyeztem azokat. Felirattal láttam el az üveget, az epekő tulajdonosának kórbonctani adataival, valamint minőségi meghatározásával. Másnapi látogatása alkalmával átnyújtottam neki. Nagyon tetszettek a szép kristályok. Az üvegcsét ide-oda forgatva nézegeti, és egy hirtelen mozdulattal felém fordulva, azt a kérdést intézi hozzám, hogy ismerem-e a Wallenstein hadvezérről szóló balladát. Kérdése egyáltalán nem volt a környezetnek megfelelő, de feleltem reá: – A Wallenstein hadvezérről szóló történetet ismerem, de a balladát nem. – Erre elmosolyogja magát, és szavalni kezd:

*Im Besitze der Familie Wallenstein  
Ist mehr Gallenstein, wie Edelstein...*

Ez magyarra fordítva valahogy így hangzik:

*A Wallenstein családban  
Több az epekő, mint a drágakő...*

A balladaszerű, gúnyos költemény több strófáját szavalta el főnököm, és oly jó hangulatban volt, hogy nagy dologra határoztam el magam. Megkértem, tegye lehetővé, hogy

feleséggel és gyermekemmel találkozassak! Ahogy kérésemet kimondtam, tudtam, hogy merész volt, de már megtörtént. Meglepődve néz reám.– Ön nős, és gyermeke van? – kérdi. – Igen, százados úr, feleségem és egy 15 éves leánykám van! – felelem kissé izgatottan. – Gondolja, hogy itt vannak? – Úgy gondolom, százados úr, hogy igen, mert ezelőtt három hónappal százados úr szelektálta őket a jobb oldalra, midőn megérkeztünk. – Lehet, hogy azóta más táborba lettek irányítva – feleli. Hirtelen a krematórium kéményének füstjére gondolok, talán azzal lettek egy égi kommandóba irányítva! Fejét állára hajtva ül az asztalnál, én mellette állok. Gondolkozni látszik. – Adok Önnek egy Passierscheint,<sup>231</sup> keresse meg őket, de... – mutatóujját szájára teszi, és reám néz. Mintha fenyegetés lenne nézésében. – Értem – felelem –, és nagyon köszönöm, százados úr! – Dr. Mengele távozik. Kezemben a Passierscheinnel, boldogan megyek szobámba. Elolvasom: A-8450. sz. jogosult az auschwitzzi KZ területén kíséret nélkül közlekedni! Ez az engedély visszavonásig érvényes. Dr. Mengele SS-Hauptsturmführer. – Egészen magamon kívül vagyok az izgalomtól. Ilyen sem fordult elő a lágerek történetében, hogy egy KZ-fogoly engedélyt kapjon családja felkeresésére, és kíséret nélkül menjen a nők táboraiba. Azt sem tudom, hol kezdjem. A nők a C, a BIII, valamint az FKL táborokban vannak.<sup>232</sup> A magyarországiak nagy része, úgy vagyok értesülve, a C táborban van. Lehetnek 50 000-en. Oda megyek legelőször! A következő nap reggelén fáradtan ébredtem. Egész éjjel nem aludtam. Iszonyú kétségek kínoztak. Három hónap nagy idő. Nagy idő itt egy óra is! Azóta sok minden történt. Én tudom legjobban, mi történik itt a nap minden órájában.

Bemegyek az SS-irodába, bejelentem távozásomat. Elköszönök bajtársaimtól. Szerencsés utat kívánnak valamennyien. Forró augusztusi reggel van, midőn elindulok a három kilométeres útra. A C tábor légvonalban sokkal közelebb

van, de a nagy őrláncon belül kell haladjak, és több táborrészt kell megkerüljek, hogy odajussak. Kíváncsi és féltő izgalommal lépek a neutrális zóna két sor villanydrót között vezető útjára. Aki e zónában jár, arra nem lőnek figyelmeztetés nélkül az őrtornyokból. Ott motorkerékpáros SS-járőrök cirkálnak, nyakukban fényes réztábla függ láncon, Lagerpolizei<sup>233</sup> felírással.

Több tábori rendőrrel is találkoztam, de nem igazoltatnak. Elérem a C tábor kapuját. Hatalmas, kétszárnyas vaskapuhoz érek. A kapu két szárnya tele van nehéz porcelánszigetelőkkel és sűrűn át van szőve tüskés drótokkal. Előtte, mint minden táborrész kapuja előtt, őrszoba áll. Néhány SS-katona sütkérezik egy padon ülve. Végignéznek rajtam. Szokatlan vendég vagyok, de nem szólnak. Nem avatkoznak kollégájuk hatáskörébe, ki a házikó ablakánál ül. Hozzálépek, és bemondom tetoválási számomat. Kérdőleg néz reám. Zsebemből kiveszem dr. Mengele papírját, és átnyújtom. Elovassa, és utasítást ad társainak a kapu kinyitására! Megkérdi, meddig szándékszem a táborban maradni. Be kell írják, hogy a mondott időre ismét kilépjek. Délelőtt tíz óra volt, midőn a kapu elé érkeztem, azt feleltem, tizenkét óráig. Ez hosszú idő, de egy tízes doboz Josma cigaretta is jó Passierschein a KZ minden részében. Átadom, és távozom.

A C tábor fő útvonalán, mely kopottzöld barakkoktól van szegélyezve, nagy a jövés-menés. Egy női csoport forró levessel telt bádoghordót cipel. Itt délelőtt tíz órakor van az ebédosztás. Másik csoport, egy útjavító kommandó, köveket hord az úttestre. Az út két oldalán sok nő fekszik a napon. Testük rongyokba van csavarva, hajuk rövidre nyírva, szánalmas képet mutatnak. Legtöbben fantasztikus öltözetekben, földig érő, ujj nélküli, mélyen kivágott, rongyos estélyi ruhákban fekszenek a földön, és tetvezik magukat vagy társukat.<sup>234</sup> Látható testrészeik tele vannak piszokkal kevert, nedvező fekélyekkel.

Ez egy karanténtábor, itt nem dolgoznak a nők. Innen válogatják ki a távolabbi munkatáborokba irányítandó transzportokat. Nagyon ki vannak válogatva, amint látom. Teljesen legyengült emberanyag maradt itt vissza. Boldogok, akik továbbkerültek! Azoknak még van reményük, hogy átvészelik az időt, de ezeknek meg van pecsételve a sorsuk, akár a cseh vagy a cigánytáboré volt.

Az első barakk felé veszem utamat. Éktelen ordítózás, kiabálás fogad minden oldalról. Megelevenednek a földön fekvő rongycsomók, és helyeikről felugrálva felém szaladnak. Lehetnek úgy harmincan, kik felismertek, és férjeikről, gyermekeikről érdeklődnek, kérdeznek aggodó türelmetlenséggel.

Engem mindegyik felismer, mert rendes, emberi külsőm van, de őket, szegényeket nagyon nehéz felismerni. A helyzetem itt, a tömegben kezd kellemetlenné lenni. Mind többen és többen jönnek. Mindenki szeretne tudni valamit családjáról. Három hónapja élnek a legborzalmasabb körülmények között, állandó rettegésben. Minden héten szelekció van. Három hónap a KZ-ben megtanította őket siratni a múltat és rettegni a jövőt. A szerencsétlenek mindegyike arról kérdez, hogy igaz-e a krematórium. Mi az a nagy füst nappal, és mi az a nagy tűz éjjel? Tényleg embereket égetnek? Tőlem telhetőleg megnyugtatom őket. Letagadok mindent.<sup>235</sup> Nem igaz semmi. Különben is, nemsokára vége a háborúnak, és hazamegyünk. Magam sem hiszem, de mondom, hogy megnyugodjanak. Ott is hagyom őket, nem tudtam meg nőmről és gyermekemről semmit.

Belépek az első barakkba. Megkérem a felügyelőnőt, egy szlovákiai lányt,<sup>236</sup> hogy kiáltassa ki a nevüket. Egy barakkban körülbelül 800-1000 nő van a két oldalon elhelyezett, emeletes bokszokban összepréselve. Nehéz itt neveket kiáltani. Az ezer nő lármája elnyomja a keresők hangját. Visszajönnek néhány

perc múlva, beszámolnak fáradozásuk eredménytelenségéről. Megköszönöm a jóakaratot, és a másik barakkba lépek.

Itt is ugyanaz a helyzet, ugyanúgy ismétlődik meg az előbbi jelenet. Eredménytelenség a második barakkban is. A harmadik barakkban vagyok. Megállok a csarnok közepén, és egy nőt kérek meg, hívja a felügyelőnőt. Megkérem őt is, hogy keressék enyéimet. Két fürge kisleányt indít útnak a barakk két oldalán. Minden bokszba bekiáltanak, és már hozzák is feleségemet és leánykámat.

Az ijedtségtől tágra nyílt szemekkel közelednek, egymás kezét fogva. Nem jót jelent, ha valakit a barakkban hívatnak. Már felismertek, szinte megkövülten a meglepetéstől megállanak. Eléjük sietek, egyszerre ölelem és csókolom mind a kettőt. Hangot nem tudnak adni, csak sírnak keservesen. Megnyugtatom őket, már kíváncsiak tömege áll körülöttünk. Így nem lehet velük beszélni. Megkérem a felügyelőnőt, engedjen bennünket kis szobájába. Végre egyedül vagyunk!

Elmondják három hónapos ittlétük minden keserves élményét. A rettegett szelektálásokról beszélnek, amiket átéltek, örökösen remegve a krematóriumok kéményeinek árnyékában. Éheznek, fáznak rongyaikban! A barakkba beesik az eső, ruhájuk nem tud megszáradni! Ételük ehetetlen, de ami a legrosszabb, aludni sem tudnak! A bokszban hét személynek lenne hely, de tizenkettő van betömve! Tépik, rúgják, nyomják egymást otthon úgynevezett jobb társadalmi osztályhoz tartozó nők, hogy pár centiméter hellyel többet biztosítsanak saját kényelmükre, másnak a rovására. Kivetkőzött itt mindenki hazai mivoltából! Az ismerősök is ugyanúgy, mint az idegenek, saját érdeküket nézik, és nem hajlandók a legkisebb engedményre sem. Kisleányom elmondja, hogy hetek óta a betonpadlón alszik ülve, mert a bokszban, ahol anyja fekszik, nem akarnak helyet szorítani neki.

Feleségem megkérdi tőlem, hol dolgozom. Elmondom, hogy



dr. Mengele mellett a krematóriumban, és a Sonderkommando tagja vagyok. Háromhavi KZ után ők is tudják, hogy a Sonder az élőhalottak kommandója. Rémülten néznek reám mind a ketten. Valamennyire megnyugtatom őket, és elbúcsúzom azzal, hogy másnap megint jövök.

Nagy szenzáció volt a krematóriumban, hogy megtaláltam feleségemet és gyermekemet!<sup>237</sup> A ruhaosztályról meleg ruhákat, fehérneműt, harisnyákat csomagoltam egy hátizsákba. A toalettosztályról fogkeféket, finom szappanokat, körömollót, zsebkést, sűrűfésűt, mindenből legalább tíz darabot vettem magamhoz! Gyógyszereket, vitamintablettákat, sebkenőcsöt, kötszert, mindent, ami hasznos lehet, becsomagoltam. Kockacukrot, vajot, barackízt, kenyeret annyit vettem magamhoz, hogy másoknak is jusson! Így indultam el a C táborba. Mindennap ott voltam, mindig tele tarisznyával! Minden jónak van azonban vége!

Két hete már, hogy a C tábor mindennapos látogatója vagyok. Amitől félttem, egy napon bekövetkezett. Már a cseh és cigánytábor likvidálásánál meggyőződtem arról, hogy itt a megsemmisülés csak időrendi kérdés. Előbb-utóbb eljön mindenki számára, ki az auschwitzi KZ drótjai között éli nyomorúságos napjait!

Egy délután a laboratóriumban ülök munkaasztalomnál. Dr. Mengele és dr. Thilo vannak jelen. A KZ adminisztratív ügyeiről beszélgetnek egymással. Dr. Mengele felemelkedik ülőhelyéről, és mint aki döntött a kérdésben, azt mondja dr. Thilónak: „Nem vagyok abban a helyzetben, hogy a C tábor legyengült lakóit, kik nem dolgoznak, tovább tápláljam! Két héten belül likvidálom őket!”

Gyakran folynak jelenlétemben ilyen természetű beszélgetések. Úgy tárgyalták a KZ legbizalmasabb ügyeit, mintha ott sem lettem volna. Élőhalott voltam, aki nem számít.

Dr. Mengele elhatározása a C tábor likvidálását illetően

mélyen megrendített. Az enyéimről és annyi ezer szerencsétlen honfitársnőm életéről van szó. Azonnal cselekednem kell!

Alig hagyták el dr. Mengele és dr. Thilo a krematórium épületét, én is kívül voltam a kapun. Utam egyenesen a D táborba vezetett. Ebben a táborban van a külföldi KZ-őrízettek kényszermunka-beosztását intéző SS-csoport hivatala. Ez az SS-csoport választja ki és továbbítja az egész birodalom területére a munkatáborokba és hadiüzemekhez igényelt KZ-foglyokat. A hivatal vezetője egy Oberscharführer. Egyedül találom szobájában. Bemutakozom, és megmutatom dr. Mengele állandó érvényű Passierscheinjét.

Előadom neki, hogy nőm és leánykám a C tábor lakói. Dr. Mengele segítségével kerestem és találtam meg őket. Sokat segítek rajtuk, mégis nagyon fontosnak és sürgősnek tartom, hogy innen továbbkerüljenek, mert mint krematóriumbeli tudom, milyen sors vár azokra, akik itt maradnak. Teljesen osztozik nézetemben, és megígéri segítségét. E héten két 3000-es transzport indul a C táborból nyugat-németországi hadiüzemekbe. Ezek az üzemek a legjobb munkahelyek, mert itt a lakás, étkezés, bánásmód nem a megsemmisítést célozza, hanem a munkások jó kondícióban tartását, minél nagyobb munkateljesítmény elérésére. Zsebemből százszáz dobos cigarettát teszek asztalára.

A dobozt magához veszi, és megígéri, hogy a válogatásnál ha nőm és kisleányom jelentkezni fognak, beosztja őket az egyik transzportba. Elértem, amit akartam. Sietek a C táborba! Ott nehezebb lesz a dolgom. Meg kell értessem enyéimmal, hogy innen távozniuk kell. Az igazat nem mondhatom meg, nem akarok pánikot kelteni. Végzetes lenne mindnyájunkra nézve. Nőmet és gyermekemet a felügyelőnő kis szobájába hívatom, elmondom nekik, mily nehezemre esik, de a dolgok alakulása úgy követeli, hogy el kell menjenek innen. Le kell mondjanak életet jelentő támogatásomról. Le kell mondjak én is arról, hogy

láthassam őket, vigyázhassak reájuk. A héten itt válogatás lesz két nagy transzport összeállítására. Ezek egyikébe, de inkább az elsőbe jelentkezniök kell! Megmagyaráztam feleségemnek, hogy súlyos okok kényszerítenek, hogy ezt tanácsoljam. Arra is megkértem, közölje minden ismerősével, hogy a két transzport egyikébe jelentkezzenek! Egyebet ne mondjon! A helyzet a válogatásoknál ugyanis az, hogy a válogató SS-bizottság előbb az önkéntes jelentkezőket veszi a transzportba, csak ha a létszám nem teljes, akkor alkalmaz kényszerválogatást. Önként jelentkező azonban ritkán akad, mert senki sem hajlandó jelen helyzetének előnyét, a nem dolgozást egy más helyzettel felcserélni. Nemigen hajlandó senki nehéz munkára menni olyan élelmezés mellett, mely itt, a karantén munka nélküli életében is kevés.

Szűk látókörű nők! Szegények! Ha ismernék a III. Birodalom KZ-mentalitását, úgy tudnák, hogy aki nem dolgozik, az nem is élhet!

Feleségem és leánykám belátták, hogy alapos okom lehet e súlyos elhatározásomra, és megígérték, hogy az első válogatásnál jelentkezni fognak. Elbúcsúztam azzal, hogy két nap múlva ismét felkeresem őket, meleg ruhákat és élelmet hozok az útra.

Elmúlt a két nap, és búcsúzásra mentem a C táborba. Meleg ruhákat és sok élelmet vittem magammal, de nem egyedül mentem! Ennyi csomagot nem mertem a C tábor kapuján átvinni. Előfordulhat, hogy magas rangú SS-személyek tartózkodnak a közelben. Ezért megkértem az egyik krematóriumbeli SS-ünket, egy volt páciensemét, kit súlyos tüdőgyulladásból gyógyítottam ki nemrég, hogy jöjjön velem, és segítsen a csomagok átdobásában! Enyéimet ez alkalommal nem kerestem fel a barakkjukban, hanem a drótkerítéshez hívtam, és ott beszélgettünk. Ott dobtuk át nekik SS-kísérőmmel a csomagokat. Szerencsére oly elhagyatott volt a

környék, hogy nem vette észre senki. Közöttünk állt a drótkerítés, meg sem ölelhattük egymást! Néhány percig beszélgettünk. Feleségem elmondta, hogy simán ment a jelentkezés. Nem is volt szükség rá, hogy a válogató Oberscharführer előtt felfedjék magukat. Mindkettőjüket felírták. Jólesett hallanom, hogy feleségem tanácsára sokan jelentkeztek önként.

## XXVIII. FEJEZET

Három nap múlva még egyszer felkerestem a C táborot. A helyszínen akartam meggyőződni távozásukról. Minden úgy történt, ahogyan kívántam. A két 3000-es transzport elhagyta az auschwitzi táborot. Velük mentek ők is.<sup>238</sup> Nem tudom, mit hoz számukra a jövő, így is nagy megkönnyebbülést érzek. Itt a biztos halál várt rájuk, új helyzetükben kis szerencsével a szabadulás! Sok jelből látom, a háború már vége felé közeledik. Már ássák a sírját a III. Birodalomnak. Remélhetnek, akik innen eltávoztak, bennem újult erővel bontakozik ki saját sorsom reménytelenségének tudata!

Mély elégtétellel tölt el, hogy irányíthattam lépteiket, és letérhettek az útról, mely a máglyákhoz vezet, míg én továbbmegyek a biztos halálba! Nem kétségbeesés, nem félelem, ami ezt tudattá alakítja előttem, hanem tizenegy Sonderkommando véres tragédiája és saját logikám hideg, minden érzelgősségtől mentes tárgyilagossága!

Elhagyom a C táborot, szemeim még búcsúzóul végigfutnak a komor barakkokon. Pillantásom fájó, mély együttérzéssel búcsúzik hajdan ápolt, szép leányaink és asszonyaink kopasz fejű, rongyokba öltöztetett, minden emberi méltóságukból kivetkőztetett, torz alakjaitól. Hideg szalad végig rajtam, és megrázza egész testemet, midőn a kapun kilépek. Csak most, midőn szorosabban húzom össze kabátomat, érzékelem, hogy ősz van. Szeptember vége! Északi szél fúj a Beszkidek már hóval borított ormai felől, rázza a KZ drótját, és meglobogtatja a krematóriumok kéményeinek lángjait. Itt-ott varjak röpködnek a levegőben, az egyetlen madár, mely e helyen él. A szél

füstfoszlányokat hoz felém az örökkévalóságra épített krematóriumok felől, halottak égő húsának és pörkölődő hajának már megszokott szagát.

Bénult tétlenséggel és nyugtalan virrasztással telnek nappalaim és éjszakáim. Nincs szavam, nincs kívánságom! Mióta elmentek enyéim, érzem, megfojt az egyedüllét. Kínoz a tehetetlenség.

Csend és mérhetetlen egyhangúság fekszik napok óta az auschwitzzi koncentrációs táborra. Rossz jel! Sohasem csal előérzetem. A nagy csend újabb elkövetkező véres események előjele. A XII. Sonderkommando is lemorzsolta három és fél hónapját négy hónapra szabott életének. Gyorsan pereg a homok életünk órájában, még két hét az idő! Dr. Mengele végrehajtotta elhatározását. Megkezdődött a C tábor likvidálása. Az áldozatokat ötven, e célra beállított teherautó hozta, minden este egy négyezres csoportot, a krematóriumba. Borzalmas látvány volt a kivilágított teherautók hosszú sora, amint őrzöngő, rémülten sikoltó vagy halálfélelemtől némává dermedt rakományával a krematórium udvarára kanyarodott. Egymás után rakták le a föld alatti lejárattal a már meztelenül érkező szerencsétleneket, és hajtották be a gázterembe. Ezek közül mindegyik tudatában volt annak, hogy ide a gázhalálba jöttek, de négy hónapos rabságuk szigora, valamint tetet-lelket ölő szenvedéseik, idegrendszerük lassú összeomlása eltompított bennük minden érzékelést és akaratmegnyilvánulási képességet. Ellenkezés nélkül hagyták magukat a gázkamarába vezetni, ahol megtörtén, agyonhajszolt életükbe belefáradva várták a halált, hogy felcseréljék nekik már céltalanná vált, csak mérhetetlen testi és lelki szenvedést adó életükkel. Mily hosszú volt idáig vezető útjuk! Mily emberi képzeletet felülmúló szenvedést hozott számukra ez útnak minden állomása! Meleg, békés, szeretetben úszó családi otthonukat feldúlták, kirabolták! Férjeikkel, gyermekeikkel, öreg szülőikkel a

városaikon kívül álló téglagyárakba hurcolták őket, ahol hetekig feküdtek a tavaszi esők pocsolyájában. Ez volt a gettó, ahonnan csoportonként kerültek naponta a különlegesen berendezett kínzókamrákba, ott hüvelykszorítókkal, gumibotokkal kínozták-verték őket, míg a fájdalomtól félig már aléltan megmondták, hová rejtették, kiknek adták át értéktárgyaikat. Sokan haltak bele a kínzásokba. Akik megmaradtak, szinte megkönnyebbültek, midőn vagonokba rakták őket, ha 80-90-edmagukkal is!

Négy-öt napig utaztak így, útközben elhaltak társaságában, míg az auschwitzzi koncentrációs tábor zsidórámpájára érkeztek. Ami itt történt velük, azt már tudjuk. Férjeiktől, szüleiktől, gyermekeiktől elválasztva, a gyermeki, a hitvestársi, az anyai szív fájdalmától félig örülten érkeztek mint jobbra szelektáltak a C tábor barakkjaiba. Mielőtt a pizsoknak, a tetveknek, a járványos betegségeknek e csarnokaiba léptek, még át kellett éljenek egy mozzanatot, az emberi méltóságból kivetkőztetés procedúráját, a fürdetést.

Durva kezek vágták le ápolt hajfonataikat és szedték le testükről a ruhát. Fürdés után adtak reájuk másokat, de olyanokat, amelyeket még az útszéli koldus is undorral dobna el. Ezekben a ruhákban kapták a III. Birodalom első juttatását, a tetveket.

Ilyen előzmények után kezdték meg a KZ drótjai közé zárva árnyékéletüket. Mosléknak is silány táplálékuk nem engedte, hogy éhen haljanak, de élni sem. Táplálékukból teljesen hiányzott a fehérje, ennek kiesése ólomnehézzé tette lábaikat. A zsiradék hiánya puffedtté tette testüket. A rendes havi mensesük elmaradt. Ennek idegesség, fejfájás, gyakori orrvérzés voltak a következményei. A B-vitamin hiánya állandó aluszékonyságot és feledékenységet idézett elő, ami addig terjedt, hogy már lakhelyük utcájának nevét és házuk számát is

elfeledték. Csak szemükben látszott még élet, belőlük sem az értelem tiszta lángja lobogott, hanem az éhségtől, testi és lelki fájdalomtól megzavart tudat ködfátyolba vont tüze.

Ily körülmények között csinálták végig az órákig tartó Zählappelleket, számbavételi sorakozókat, és ha ájultan kidőltek a sorból, midőn a reájuk öntött hideg víztől magukhoz tértek, első pillantásuk a KZ fölött gomolygó füstre és a krematórium kéményeinek lobogó lángjára esett. E két jel, a füst és a láng tudatták velük a nap minden órájában, hogy a túlvilág kapui előtt állanak!

Négy hónapig éltek a C tábor lakói a krematóriumok kapui előtt, és tíz napig tartott, míg a halálba indulók azokon átvonultak. Negyvenötezer agyonsanyargatott testből szállt el a lélek,<sup>239</sup> és a C táborra, annyi tragédia hordozóinak szállására mérhetetlen némaság borul!



## XXIX. FEJEZET

Így várja végzetének csapását a Sonderkommando! Napok, hetek, hónapok múltak el, folyton fejünk felett lebeg, aztán jön a borzalom. A kivégzés, midőn minden sötétségbe borul és hamuvá lesz! El vagyunk készülve. A nap minden órájában várjuk, hogy SS-hóhérok nyitnak reánk.

Ezerkilencszáznegyvennégy október 6-án, a reggeli órákban a kis és a nagy őrlánc között, a neutrális zónán kívül az egyik őrtoronyból fegyver dörrent, és egy KZ-fogoly holtan bukott a földre. A fogoly egy volt orosz katonatiszt, ki szökési kísérlet miatt egy fogolytáborból került ide büntetésből, minden valószínűség szerint itt is szökést kísérelt meg, így került az egyik őr fegyvere elé. A politikai SS egy bizottsága szállott ki a színhelyre, élén dr. Mengelével, hogy az esetet a helyszínen bevizsgálják. Közönséges, mindennap előforduló eset volt. Ha zsidó lett volna az áldozat, egyszerűen a hullakamarába, onnan a krematóriumba került volna minden formáság nélkül, de mint orosz katonatiszt teljes névvel és személyi adatokkal volt regisztrálva. Erőszakos halála megindokolásához boncolási jegyzőkönyv kellett. A helyszíni szemle végeztével dr. Mengele a krematóriumba hozatta a halottat, és elrendelte törvényszéki orvostani felboncolását!<sup>240</sup> Parancsa szerint délután fél három órákor készen kell legyen a jegyzőkönyv. Személyesen akarja átvenni, és annak adatait a hullán ellenőrizni.

Reggel kilenc óra körül járt az idő, midőn dr. Mengele a bonctermet elhagyta. A hullát a boncasztalra tétettem, harminc-negyven perc alatt elkészülhettem volna a boncolással és a jegyzőkönyvvel, de október 6. volt, a Sonderkommando

terminusának utolsó előtti vagy utolsó napja.<sup>241</sup> Bizonyosat nem tudtunk, de éreztem a halál közelségét. Képtelen voltam dolgozni. Otthagytam a bonctermet, és szobámba vonultam. Nagy adag Luminált vettem be, és egyik cigarettát a másik után szívtam. Ott sem volt türelmem maradni, az égetőterembe mentem. A nappali szolgálat emberei csak vontatottan végezték munkájukat, pedig néhány száz halott feküdt a kazánok előtt. Kis csoportokba verődve, halkán beszélgettek. Felmentem az emeletre, a személyzet szállására, ahol azonnal feltűnt nekem a helyzet szokatlansága. Máskor a Sonderkommando éjjeli szolgálata a reggeli számbavétel után elfogyasztja reggelijét, és aludni megy. Most délelőtt tíz óra, és mindenki talpon van. Azt is megfigyelem, hogy az emberek sportöltözetben, pulóverben, csizmában vannak, pedig verőfényes, meleg októberi nap süt odakint. Sűrögnek-forognak, kofferjeikben tesznek-vesznek, csendben beszélgetnek. Ennek ellenére érzem az óriási feszültséget, ami itt mindent betölt. Itt valami készülőben van, azt tisztán érzékelem. Bemegyek a főkapó kis, elkülönített szobájába, az asztalnál ül. Körülötte az éjjeli szolgálat vezetői, a gépészmérnök, a generálfűtő és a gázkommando parancsnoka foglalnak helyet.

Alig ülök le, már töltenek is számomra egy fél vizespohárral az asztalon levő, de már félig ürített pálinkásüvegből. A legerősebb lengyel pálinka, a híres köménymagos van poharamban. Ki is iszom egy hajtásra! A Sonderkommando negyedik hónapjának utolsó óráiban nem életmentő szer ugyan, de nagyszerű orvosság halálfélelem ellen!

Társaim részletesen tájékoztatnak helyzetünkről. A Sonderkommando likvidálásának a jelek és megszerzett információk szerint csak másnap, esetleg harmadnap kellene bekövetkezni, de minden intézkedés megtörtént arra, hogy a Sonderkommando 860 főnyi embere ma éjjel a krematóriumból kitörjön. Irány a két kilométer távolságban kanyargó Visztula,

mely most, nyár végén igen sekély, így könnyen gázolható. A Visztulától nyolc kilométer távolságra erdős vidék következik, mely átnyúlik egész Lengyelorszáig. Itt már hetekig, sőt hónapokig is biztonságban lehetünk. Partizánokat is találunk bizonyára.

A fegyverkészlet elegendő a kivitelhez. Az utóbbi napokban került ide az auschwitzi Unió gyárból,<sup>242</sup> mely kizárólag muníciógyártásra berendezett nagyüzem, és zsidó, lengyelországi rabnők dolgoznak benne, vagy száz darab, nagy robbanóerejű ekrazitos-szelence. A németek ezeket használják a vasúti sínek felrobbantására. Ezenkívül öt géppisztoly és húsz kézigránátból áll a fegyverkészlet. Ez elegendő is a terv kiviteléhez, mert meglepetésszerűen, előbb a magános éjjeli szolgálatos őröket akartuk őrhelyeiken megközelíteni és késsel ártalmatlanná tenni. A szobájukban alvó SS-eket így meglepve arra akartuk kényszeríteni, hogy velünk jöjjenek, amíg mi jónak látjuk...

A jelt a kitörésre az I-es krematóriumból adják kézi villanylámpával a II-esnek, és így tovább, a III-asnak és IV-esnek.<sup>243</sup> A terv szerintem is kivihetőnek látszott, annál is inkább, mert ma az I-es Krema kivételével sehol nincs égetés. Este hat órára itt is befejeződik, így a Sonderkommando ma nem kell éjjeli szolgálatot adjon. Ilyenkor az SS éjjeli szolgálata is gyengébb. Minden krematóriumban három emberből áll az őrség.

Elválunk azzal, hogy a jeladásig mindenki végzi munkáját, mint rendesen, és kerül minden olyan cselekedetet, ami gyanút kelthetne.

A szobámba megyek, ismét át kell menjek a kazántermen. Az emberek kissé lassan, de végzik munkájukat. Két orvostársamnak referálok a helyzetről. A boncszolgának nem szólok semmit. Régi KZ-fogoly, nem bízom benne. A befejezett tények majd magukkal rántják őt is.

Lassan elkövetkezett az ebéd ideje. Nyugodtan fogyasztottuk el étелеinket, és az őszi napon kimentünk társaimmal kissé sütkérezni a krematórium udvarára. Feltűnt nekem, hogy SS-őreinkből senkit sem látok. Valószínűleg szobáikban tartózkodnak. Volt ez így máskor is. A kapuk zárva vannak. Kívül a szolgálatot táborbeli SS-ek látják el. Azok a helyükön vannak. Nem tulajdonítok tehát ennek semmi fontosságot. Nyugodtan szívom cigarettámat. A tudat, hogy ma éjjel a drótokon kívül leszünk, és ismét szabadok, feloldotta bennem a rettentő nyomást, ami négy hónap óta reám nehezedett. Ha nem sikerül, úgy sem vesztettem semmit!

Megnézem karórám, mutatói fél kettőt mutatnak. Felállok, és hívom társaimat a boncolás elvégzésére, hogy fél háromig, mikor dr. Mengele érkezik, készen legyünk. Szó nélkül követnek a boncterembe. Azonnal munkához látunk. Ma egyik orvostársam végzi a boncolást. Én az írógépnél ülök, és a jegyzőkönyvet írom. Körülbelül húsz percig dolgoztunk így csendben, midőn iszonyú robbanás reszketteti meg a levegőt, utána sűrű géppisztolyropogás. Kinézek a nagy, zöld hálós ablakon, és látom, hogy a III-as Krema óriási, vörös cserepes teteje a gerendaszerkezettel együtt kinyílik, óriási tűzcsóva és fekete füst száll a magasba.<sup>244</sup> Alig múlik el egy perc, közvetlenül a boncterem ajtaja előtt hallik egy géppisztolynak ropogása. Sejtelmünk sem volt, mi történhetett. Terveink éjszakára szóltak. Csak árulás lehetett, és az SS idejében közbelépett, vagy nagyszámú partizán támadta meg a krematóriumokat! Szirénák riasztó bűgása hallik Auschwitz I. és Auschwitz II. felől. A robbanások és géppisztolyropogások egyre erősödnek. Már nehézszerkezetek is beleszólnak. Gyorsan határoztam. Legészszerűbbnek azt tartottam, hogy akár árulás, akár partizántámadás történt, a boncteremben maradunk! Itt várjuk be, munkahelyünkön, a dolgok fejlődését. Nyolc-tíz teherautó érkezését figyelem az ablakon keresztül. Az I-es, a mi Kremánk

előtt fékeznek, és fél zászlóaljnyi SS-katona ugrik le róluk s fejlődik rajvonalba a drótkerítés előtt...

Most már tisztán áll előttem a helyzet. A Sonderkommando kerítette hatalmába az I-es krematóriumot, az ablakokból lő és dobálja a kézigránátokat a kapu előtt felvonuló SS-rajvonalra.<sup>245</sup> A védekezés eredményesnek látszik, mert több SS-katonát látok sebesülve vagy holtan összeesni. Ez arra indította az ostromlókat, hogy hathatósabb eszközöket vegyenek igénybe. Elő is vezetnek negyven-ötven betanított vérebet, és azokat uszítják a krematórium belsejében lévő védekezőkre, de bámulattal látom, hogy a különben annyira készséges, vad kutyák nem mozdulnak, sőt szűkölve húzódnak SS-gazdáik háta mögé. Ezt azzal magyarázom, hogy a kutyák csíkos ruhás foglyokra vannak betanítva, itt olyanok nincsenek, hanem van egyéb, ami a kutyáknak szokatlan. A krematóriumban és körülötte vérnek és égett húsnak, csontnak átható szaga terjengett. Ettől pedig félnek az érzékeny szaglászú véredek. Miután az SS e kísérlete eredménytelen maradt, állandó lövöldözés közben, elhárítóütegből és a krematórium épületére irányítva állásba kezdték helyezni azokat.

Ily számbeli és fegyverekbeni fölénynek nem tudott a Sonderkommando ellenállni. Hatalmas hurrákiáltás rázta meg az épületet, és a Sonderkommando a krematórium épületének hátsó ajtóin kirohant. Az előre átvágott villanydrótokon keresztül kitört, és futólépésben, állandóan lövöldözve az őrlánc vonalán álló SS-ekre, a Visztula kanyarja felé vette menekülésének irányát. Nagyon élénk tűzharc keletkezett az SS és a menekülők között. Jól hallom, amint a fegyverropogásba és a kézigránátok, illetőleg a robbantószelencék dörrenésébe beleszólnak az őrtornyok nehézgépfegyverei. Talán tíz percig sem tartott, és elcsendesedett minden.

Most már a homlokzati részen álló SS-rajvonal is rohamra indult anélkül, hogy a két ágyút használta volna. Feltűzött

szuronnyal rohanták meg több oldalról az épületet és özönlötték el minden földszinti és emeleti helyiségét. Egy tízes csoport a boncterembe hatolt. Reánk tartott fegyverrel közrefogtak bennünket, és feltartott kezekkel, sűrű puskaagyütlegekkel az udvarra kísérték, ahol arccal a földre parancsoltak mind a négyünket. – Aki megmozdul, vagy fejét felemeli, golyót a fejébe! – hangzik a parancs. Néhány perc múlva a lépésekről hallom, nagy csoport sonderest hoznak, és mellénk fektetik. Mennyien lehetnek? Nem tudom, mert arcomat a földre szorítva, mozdulatlanul fekszem az újonnan jöttekkel egy vonalban. Három-négy perc múlva újabb csoportot hoznak, ezek a hátam mögött fekdnek le.

Amíg mozdulatlanul fekszünk, állandóan kapjuk az ütlegeket a puskák agyával, vagy sűrű szitkok között a csizmarúgásokat fejünkbe, hátunkba, derekunkba. Érzem a vér melegét, amint fejemről, arcomról végigcsorog, a sós ízt, véremnek sós ízét, amint ajkamra folyik. Csak az első ütésekert érzem. Fejem zúg, kavarog. Nem gondolok semmire. Érzékszerveim kezdik felmondani a szolgálatot. Érzem, mint olvadok fel a megsemmisülés közömbösségében.

Húsz-harminc perce fekszünk így, és várjuk a hátunk mögött álló SS-katona fegyveréből a golyót. Tudtam, hogy e helyzetben fejünkbe lőnek. Ez a leggyorsabb és legenyhébb halálnem. Én csak tudom. Szakmabeli dolog! Szinte látom a közélről behatóló golyó hidraulikus nyomásától szétloccsant agyvelőmet és ezer darabra hulló koponyámat.

Autóberregést hallok. Nem érkezhét más, csak dr. Mengele! Reá vártak a politikai SS emberei. Nem nézhetek fel, de hangjára ismerek. Ő beszélget az arcvonalunk előtt álló SS-parancsnokkal. Hirtelen harsány kiáltást hallok. Egy SS ordítja felénk: – Orvosok, felállni! – Engedelmeskedünk a parancsnak. Felállunk mind a négyen. Vigyázzban állva várjuk a történendőket. Dr. Mengele engem magához int. Arcom, ingem

véres, ruhám sáros, így állok meg előtte. Mellette három SS-tiszt áll, a politikai SS vezetői.<sup>246</sup> Dr. Mengele megkérdi, mit követtünk el. – Semmit – felelem –, csupán a Hauptsturmführer úr parancsát teljesítettük. Az orosz katonatiszt hulláját boncoltuk, midőn a baj bekövetkezett. Ekkor maradt félbe a boncolás és az írógépben a jegyzőkönyv. Meg lehet győződni róla! Végig a munkahelyünkön tartózkodtunk, ott találtak reánk. – Az SS-parancsnok mindezeket megerősíti. Dr. Mengele reám néz és szól: – Menjen, mossa meg magát, és dolgozzon tovább!

Sarkon fordulok, három társam is követ. A krematórium ajtajának tartunk. Alig teszünk húsz lépést, hátunk mögött sortüzek dörrennek. A Sonderkommando holtan fekszik a véres kövezeten.

Nem fordultam hátra, hanem meggyorsítva lépteimet szobámba mentem. Remegő kezekkel cigarettát próbáltam sodorni. Három papírt is elszakítottam, míg sikerült. Reágyújtottam, és mélyet szippantva a füstből ágyamhoz támolyogtam és lefeküdtem. Csak most kezdtem érezni fejemen és testem minden részén az elszenvedett ütések és rúgások okozta fájdalmakat.

Annyi minden történt e napon, pedig csak három óra volt délután. Megmenekülésem nem okozott sem örömet, sem megkönnyebbülést! Tudatában vagyok annak, hogy csak halasztást kaptam. Ismerem dr. Mengelét és az SS-mentalitást. Tudatában vagyok munkaköröm fontosságának, és azt is tudom, hogy pótolhatatlan vagyok. A KZ-ben rajtam kívül nincs boncolóorvos, ki az itteni követelményeknek megfelelne. Ha akadna is ilyen, úgy az óvakodna attól, hogy szakmabeli képességeit felfedje, és dr. Mengele karmai közé kerülve négy hónap után mint sonderkommandós fejezze be életét.

Midőn végsőkéig felzaklatott idegeim kissé megnyugodtak, felkeltem fekhelyemről, és elindultam, hogy körülnézzek. Tudni

akartam, hogy voltaképpen mi is történt ma délután. Tényleg áruló volt közöttünk, és az SS a Sonderkommando kiirtásával akadályozta meg a készülő zendülést? Keresve sem találhattak volna jobb alkalmat és jogcímet a kommandó likvidálására. A másik feltevésem szerint egyszerűen ma járt le a négy hónapos terminus. A politikai SS parancsot kapott a kivégzésre! Akcióba is léptek, hogy azt végrehajtsák, de a XII. Sonderkommando nem tett eleget a parancsnak, hogy az udvaron felsorakozzon, mintha számbavétel vagy parancskiadás céljából hívnák össze, de valójában azért, hogy egyszerűen lepuffantsák. Eddig minden Sonderkommandóval így történt. A mi kommandónk ennek tudatában a fegyveres ellenállást választotta.

Az égetőteremben hosszú sorokban, meztelenre vetköztetve halott bajtársaim fekszenek a kemencék előtt. Sorra felismerem az I-es krematóriumból kitört társaim hulláit.<sup>247</sup> Kézikocsin hozták be az összeszedett hullákat az őrláncok vonaláról, ahol elestek. Itt fekszenek azok a bajtársak is, kiket az udvaron végeztek ki, miután engem és három társamat kivettek soraikból. Ezeket az ellenállás leverése után hozták a II-es, III-as és IV-es krematóriumokból az I-esbe, hogy itt végezzenek velük, és együtt égessék el a többiekkel. Ma csak itt van tűz a kemencében, és mindössze harminc, sebtében összeszedett új sonderkommandós áll rendelkezésre.

Az SS-altiszt mellett állok, ki az arccal fölfelé fordított halottak karjairól a számokat jegyzi. Nem kérdezem tőle, magától mondja, hogy tizenkét ember hiányzik a Sonderkommandóból, a többi, hét ember kivételével, halott.<sup>248</sup> A hét emberből négyen voltunk mi, a boncterem három orvosa és a laboránsa. Életben maradt a dinamók és ventilátorok kezelőmérnöke, egy generálfűtő és egy Pipel, azaz mindenes, ki az SS személyi szolgálatában ruhákat, csizmákat, evőeszközöket tart rendben, és emellett a telefonkészüléknél is teljesít szolgálatot.<sup>249</sup> Tizenkettőnek sikerült a szökés.



A Pipeltől tudtam meg részleteiben is a mai nap eseményeit.<sup>250</sup> Árulásról szó sem volt. A politikai SS hetven tagja teherautón érkezett délután fél kettőkor a III-as krematóriumba.<sup>251</sup> Parancsnokuk sorakozót rendelt el a kommandónak, de azok közül senki nem mozdult. Sejtették, mi következik. Az SS-tiszt úgy vélte, hogy könnyebben ér cél, ha félrevezető akcióba kezd, ők művészei a hazugságoknak. E célból kiáll az udvar közepére, és egy beszédet vág ki SS-primitívséggel és -rövidséggel. – Emberek, felsőbb parancsra, miután itt eleget dolgoztatok, egy munkáslágerbe mentek transzportban. Ott jó ruhátok, bőséges zabálnivalótok és könnyű dolgotok lesz. Akit tehát tetoválási számán olvasok, az lépjen ki közületek, és álljon sorba! – Elkezdi az olvasást. Száz magyar sonderes van a III-as krematóriumban, azokat olvassa először. Ezek a legfiatalabb KZ-lakók, simán sorba állnak. Nagyobb az ijedtségük, mint a bátorságuk. Egy SS-osztag el is viszi őket azonnal a krematórium udvaráról. A D tábor 13-as barakkjába<sup>252</sup> zárják valamennyit.

A III-as krematóriumban ezalatt tovább folyt a tetoválási számok felolvasása. A görög nemzetiségűek kerültek sorra. Ezek már nem állnak oly készségesen sorba, midőn számaikat kiáltja az SS-tiszt. A lengyelek csoportja következik. Morgás, indulatos közbekiáltások hallatszanak a tömegből. Az SS egy számot kiált. Nem mozdul senki! Amint várakozva körülnéz, egy ásványvizes üveg esik a lábai elé. Borzalmas robbanás következik. Hét SS fekszik sebesülten vagy holtan a vérében, köztük a parancsnok. Az üveg ekrazittal volt töltve. A lengyelek dobták. Az SS gyilkos tüzet nyit a zendülőkre. Azok bevetik magukat a krematóriumba. Onnan dobálják az ekrazitosüvegeket az udvarra. Egy SS-csoport az udvaron még sorban álló görögöket maradéktalanul legéppisztolyozza. Néhányan menekülni próbáltak közülük. A kapuknál lelőtték azokat is.

Az SS állandóan lövöldözve a krematórium bejárata felé

nyomul. Nehéz feladat, mert a lengyelek keményen ellenállanak. Egymás után hullnak az ásványvizes üvegek az épület ablakaiból az udvarra, és hatalmas robbanásokkal tisztán tartja az épület előterét, míg egy minden eddigit fölülmúló robbanás vágja földhöz a már közeledő SS-katonákat. A krematórium óriási tetőszerkezete kinyílik, és a tartógerendák százai repülnek füst és láng között az égnek. Négy, benzinnel telt vashordó robbant fel és változtatta romhalmazzá a nagy épületet, maga alá temetve a sondereseket. Néhányan az életben maradtak közül még ellenálltak, de az SS-golyószórók leterítették őket. A többiek, akik sebesülésükkel járni tudtak, az ajtó elé jöttek feltartott kezekkel, de sortűz végzett ezekkel is. Tudták ezek, mi vár rájuk, de az épületben tűz tombolt, és inkább a könnyebb halált választották. Visszahozták a D lágerbe vitt száz magyar sonderest is, és maradéktalanul agyonlőtték valamennyit.

A zendülés tehát a III-asban kezdődött.<sup>253</sup> Az I-es krematóriumban<sup>254</sup> nyugodtan folyt a munka, míg a III-as krematórium a levegőbe nem repült. A robbanás hallatára az izgalom tetőfokára emelkedik az amúgy is feszült várakozásban. Az első pillanatokban nem tudja senki, mi történt. A tüzelők otthagyják a kemencéket, és a terem egyik végében csoportba verődve tárgyalják a lehetőségeket. Csak pillanatokig van erre idejük, mert az SS-őrség egy embere közöttük terem, és a generálfűtőt rekedt ordítással vonja felelősségre, mert emberei nem dolgoznak, és a kazánokat magukra hagyták. A fűtőmester felelt neki valamit, ami nem lehetett számára kielégítő magyarázat a munka abbahagyására. Vastag sétabotjával, mert SS-őrnek volt ilyen, és a sonderesek nógatóására használták, teljes erőből annak arcába sújtott, természetesen a görbe végével. Más talán szétrepedt koponyával, holtan esett volna össze ilyen ütéstől, a generálfűtő, a kommandó legkeményebb embere csak megingott. Arcát

előntötte a vér. Csizmaszárából egy hosszú, éles kést húz elő, és az SS-altiszt mellébe döfi. Az összeesne, de két másik tüzelő már résen van. Kinyílik az első kazán ajtaja, és fejfel előre a tűzbe dobják. Mindez egy pillanat alatt történt, de az SS csizmás lábait megláthatta egy másik, a terem túlsó oldaláról a csoportosulás láttára elősiető SS-őr. Futólépésben egyenesen az első kemencéhez tart, hogy annak ajtaját kinyissa. Látni akarta, kit dobtak ruhástól, csizmástól a kazánba. Csak SS-katona vagy sonderes lehet! Sohasem tudta meg, hogy melyik volt a kettő közül. Egy elébe ugró sonderes mellébe szúrta, és másik kettő segítségével társa mellé, a kazánba dugták.<sup>255</sup>

Pillanatok alatt kerültek kézbe a géppisztolyok és a kézigránatok, robbantószelencék. Sűrű lövések és dörrenések hangzanak a nagy égetőterem mindkét oldaláról. Egyik végében az SS-őrség, másikon a sonderesek állanak. Egy kézigránát az SS-ek közé esik. Ez hét emberük harcképtelenségét, illetőleg halálát jelenti. Vannak sebesültek és halottak a sonderesek oldalán is. Ez még elkeseredettebbé teszi küzdelmüket. Az SS-ből még néhány ember kidől, a többi, lehetnek vagy húszan, jónak látja az épületből visszahúzódni. Meg sem állnak a krematórium kapujáig. Ott csatlakoznak a közben már akcióba lépő, kívülről hozott SS-csoporthoz.

A többit már tudjuk. Heten maradtunk a krematóriumban! A tizenkettőt is visszahozták éjszakára. A kitörésnél sikerült a Visztulán túlra jutniok, de egy nagyobb SS-csoport kezeibe kerültek. Teljesen kimerülve, egy biztonságosnak vélt lengyel házban húzódtak meg. Lakásadójuk értesítette a közelben portyázó SS-különítményt, azok rajtuk ütöttek, és foglyul ejtették mind a tizenkettőt.

Már ágyamban feküdtem, és a mozgalmas nap után aludni akartam. Váratlanul több géppisztolynak a ropogása riaszt fel szenderegésemből.

A lövések elhangzása után súlyos léptek közelednek a

folyosón. Ajtóm felpattan, és két SS támolyog be rajta. Véres az arca mindkettőnek. A visszahurcolt tizenkét emberünk, midőn kísérőikkel a krematórium udvarára érkeztek, ököllel támadt azokra, hogy fegyvereiket megszerezze. Innen voltak a két SS arcán a sérülések. Természetesen azonnal agyonlőtték mindőjüket. Sebük ellátására és bekötözésére szólítanak fel! Teljesítem parancsukat.

A tizenkét bajtárs pusztulása teljesen lesújt. Ennyi emberélet árán egyetlen hírmondónak sem sikerült ez átkozott helyről kijutni, hogy elmondhassa, ami itt történik.

Mint később megbizonyosodtam felőle, mégis elment a híre a lázadásnak. Civil munkásokkal együtt dolgozó KZ-foglyok adták tovább. Az SS-ek között is volt, aki kibeszélte. Nagy esemény volt ez! Egyetlen a KZ-ek történetében! Meghalt nyolcszázötvenhárom fogoly.<sup>256</sup> Elpusztult hetven SS-katona. Ezekből egy Obersturmführer, tizenhét Oberscharführer, Scharführer és ötvenkét Sturmmann, azaz közkatona volt.<sup>257</sup> Porig égett a III-as, és használaton kívül helyeződött géprombolás következtében a IV-es krematórium.<sup>258</sup>

## XXX. FEJEZET

Nagyon nyugtalan éjszaka után fáradtan ébrek. Súlyos idegizgalom állapotában vagyok. Szobatársaimnak lehalkított beszédje, cipőik kopogása is ingerel.

Rossz hangulatban vonulunk társaimmal a boncterembe. Az égetőtermen megyünk keresztül. A betonpadló tiszta a kazánok előtt. Bajtársainkat még az éjféle órákban elégették. A kazánok már kihűlőben vannak, csak langyos meleget árasztanak. A harminc új sonderkommandós, valamennyi az első, krematóriumban eltöltött nap véres tragédiájától rémülten, dermedt csendben ül vagy fekszik halott bajtársaik ágyán.

Néhány napig tart csak ez az állapot. Majd jelentkeznek ezeknél is kisebb-nagyobb megnyilvánulások. Étvágy egy jó falat után. A dohányzás is enyhíti a reájuk nehezedő nyomást. A pálinkában pedig a leghatásosabb és legáldottabb gyógyszert ismerik meg. Ez néhány órára kigyógyítja az embert a krematóriumbetegségből. Feledtetni a múltat, és nem enged gondolkodni sem a jelenről, sem a még borzasztóbb jövőről. Amit a KZ barakkjaiban eddig annyira nélkülöztek, jó ruhákat öltenek magukra. A tisztaságot is úzhetik tetszés szerint. Itt van víz, van fürdő, van szappan, és főleg törülköző. Úgy veszem őket, mint az öreg kaszárnyalakó az újoncokat. Majd megszoknak mindent!

A boncteremben, egyéb elfoglaltság híján, ut aliquid videatur, azaz valami láttassék, munkát adok embereimnek. A port töröltetem le a muzeális metszetek üvegjeiről. A műszereket hozatom rendbe, valamint a tegnapi harcok golyóitól szétszakadozott dróthálótat foldoztatom össze az

ablakon. Magam a munkaasztalnál ülök, és dr. Mengelének elmondandó panaszokat és kívánságokat csoportosítok flastromokkal teleragasztott koponyámban.

El fogom neki magyarázni, hogy nem alkalmas boncteremnek a krematórium egyetlen helyisége sem, mert mindenhova elhallik a halálba indulók ezreinek velőkgig ható ordítása. Akár gázhalál, akár tarkólövés vár reájuk. A kutatómunkában nem tudok elmélyülni, mert ideérkezésem napjától kezdve ismerem az idekerült tizenegy Sonderkommando sorsát, és négy hónapon át a nap minden órájában és percében az én kommandóm, a XII. kommandó sorsának beteljesedését vártam. Arra is megkérem, legyen belátással, és ne kívánjon tőlem precíz munkát, mert tegnap is, 1944. október hatodikán megparancsolta, hogy egy orosz katonatiszt hulláját boncoljam fel, és írjam meg a boncolási jegyzőkönyvet. A szemem előtt repül a levegőbe a III-as krematórium, egy zászlóalj SS támad reánk. Ágyúkat, vérebeket vonultat fel. Kézigránátok robbannak. Feltűzött szuronnal SS-katonák hatolnak a tudomány ez általam igazgatott csarnokába. Súlyos ütlegek között az udvarra vezetnek, ott a sárba fektetnek, és néhány pillanat alatt kórboncnokból kivégzési alany lettem. Igaz, hogy ő, dr. Mengele kivett a halálraítéltek sorából, de ismét a siralomházba kerültem, újabb négy hónapos terminusra. Arra is megkérem, hogy lássa be annak a helyzetnek is a tarthatatlanságát, ami tegnap este előállott. Két SS-altisztet részesítettem orvosi segélyben, kik tegnap még a földre parancsoltak, összerúgtak, puskaaggal ütöttek, ahol csak tudtak. Fegyverüket fejemre irányítva, csak a jelre vártak, hogy gyilkos golyóikat belém küldjék.

Ezek lennének a panaszok és aggodalmak, miket főnökömnek elmondani szándékozom. Kívánságom pedig az, hogy helyezzen bennünket, a négy tagból álló bonctermi kommandót a boncteremmel együtt a KZ egy erre alkalmas

helyiségébe.

Mire megfogalmaztam mondanivalóimat, már nyitja is az ajtót dr. Mengele. Előírás szerint vigyázzba állunk, és mint rangelső jelentem: – Százados úr! Három orvos és egy laboráns munkájukat végzik!

Pillantása végigsiklik rajtam, és leukoplasztokkal teleragasztott fejemen állapodik meg. – Mi van magával? – kérdezi félig a jóindulat, félig a derű hangján. Kérdéséből tudomásul kell vegyem, hogy nem akar a tegnap délután történtekekre emlékezni. Nem is felelek reá. Annyit mondok csak, amennyi hirtelen köddé foszlott panaszaim halmazából megmaradt. – Százados úr! Ez a milió nem alkalmas tudományos kutatómunka végzésére. Nem lenne kivihető a boncteremnek az áthelyezése? – Reám néz. Arca megmerevedik. – Talán szentimentjei vannak? – kérdezi fagyos rövidséggel.

Szemrehányást teszek magamnak, hogy ennyire megfeledkeztem eddig alkalmazott óvatosságomról, és azt a környezetet kifogásoltam, ahol bomlott agyú, kutatóőrülettel megszállt főnököm a legjobban érzi magát.

Idevilágít a máglyák lobogó tüze. Itt terjeng négy krematórium kéményeinek füstje. A lég égő emberhúsnak és pörkölődő hajnak szagától terhes. A halálba indulók ordítása és a tarkólövések dörrenése remegteti az épület falait. Ide tér meg minden szelektálás és véres tűzijáték után.

Itt tölti minden szabadidejét, a borzalmak e légkörében, és csendes őrjöngéssel nyitattja fel velem halálba küldött ártatlanok százainak hulláit. Friss emberhúsból készült táptalajon tenyésznek a baktériumok a villamos hőszekrényben.<sup>259</sup> Órákig ül a mikroszkóp előtt, és olyan jelenségek okát keresi, amiket nem fog megfejteni senki, az ikerszülés okát.

Ma azonban fáradtnak látszik. A zsidórámpáról jön, ahol

órákig állott a szakadó esőben, és a rigai gettó idehurcolt lakóit szelektálta.<sup>260</sup> Nem volt ez szelektálás, mert mindenki balra került. Megtelt velük a két működő krematórium és a máglyák óriási árcai. A Sonderkommando a szükségletnek megfelelően négyszázhatvan emberből áll.<sup>261</sup>

A laboratórium munkaasztalához ül nedves köpenyében. Sapkáját sem teszi le, habár ernyőjéről cseppekben hull az esővíz. Észre sem veszi talán.

– Százados úr! – szólok. – Engedje meg, hogy köpenyét és sapkáját a kazánterembe vigyem. Öt perc alatt megszáradnak. – Hagyja – feleli –, csak a bőrömig mehet a víz.

A lelőtt orosz katonatiszt boncolási jegyzőkönyvét kéri. Átnyújtom. Kezébe veszi, pár sort olvas belőle, és visszaadja. – Nagyon kimerült vagyok. Olvassa maga! – Meglepődve veszem át a jegyzőkönyvet, és olvasásába kezdek. Négy-öt sorig jutok csupán. Félbeszakít. – Hagyja, nem szükséges! – szól, és az ablakra mered végtelenbe néző, de semmit nem látó tekintettel.

Mi történhetett ez emberrel? Talán megtelt a borzalmak csömörével? Rossz híreket kapott, mikből tudatára jutott, hogy nincs értelme tovább? Azt is lehetségesnek tartom, hogy az utóbbi hónapok fáradalmi merítették ki.

Nem adott alkalmat együttlétünk alatt sohasem magánbeszélgetésekre. Most azonban olyan összetörtnek látom, hogy bátorságot veszek, és megkérdezem:

– Százados úr! Meddig tartanak még a megsemmisítések?

Reám néz, és felel:

– Mein Freund! Es geht immer weiter, immer weiter!

Barátom! Ez így megy tovább, mindig tovább.

Szavaiból csendes rezignációt érzékelek.

Felkel helyéről, és elhagyja a laboratóriumot. Aktatáskájával kezemben kocsijáig kísérem.

– A közeli napokban érdekes munkában lesz részük – szól, és kocsijába lép.



Hidegrázóan veszem tudomásul, hogy az érdekes munka újabb ikercsoport halálát jelenti.

## XXXI. FEJEZET

Készültség állapotában vannak a krematóriumok. A Sonderkommando emberei a samottbéléseket cserélik a kemencék tűszekrényeiben.<sup>262</sup> A kazánok nehéz vasajtóit festik, és olajozzák azok sarkait. A dinamók és ventilátorok egész nap járnak. Szakemberek ellenőrzik működésüket. A litzmannstadti<sup>263</sup> gettó érkezése van jelezve. E gettóról tudni kell, hogy 1939 telén állították fel a németek. Lakóinak száma kezdetben 500 000 lélek volt.<sup>264</sup> Óriási hadiüzemekben dolgoztak a gettó lakói. Munkájuk térítéséül gettómárkát kaptak, de ezt a pénzegységet csupán a legszűkebbre szabott élelemadagokra válthatták be. Magától adódott, hogy az emberfölötti munkateljesítmény és a táplálkozás közötti aránytalanság tömegesen okozta pusztulásukat. A gyakori járványok is tizedelték őket. Így olvadt le az 500 000 lélek 1944 őszére 70 000-re.<sup>265</sup>

Most elérkezett számukra is a vég. Napi tízezres csoportokban érkeznek az auschwitzi KZ zsidórámpájára.<sup>266</sup> A szelektálás kilencvenöt százalékot balra, öt százalékot jobbra küldött. Kiközösített, megátkozott fajuk tragédiájának súlyától görnyedten, az ötéves gettóélet lelket ölő sivárságától megkínzottan, évtizedeket öregedve a reájuk kényszerített gályarabmunkától, kifogyott belőlük a jónak vagy rossznak érzékelése. Egykedvűen lépnek át a krematórium kapuján, pedig nem titok előttük, hogy végzetük útjának utolsó állomására értek.

Lemegyek a vetkezőterembe. Ruháik, cipőik szétdobálva hevernek a betonpadozaton. Ezeket a rongyokat és cipőnek

használt fadarabokat nem lehet fogásra akasztani. A ruhatári számok nem érdeklik őket. Ott rakják le kézicsomagjaikat is, ahol állanak. Néhány ilyen csomagot kinyitnak és megmutatnak az osztályozásnál dolgozó sonderesek. Kukoricalisztból vízzel és kevés lenmagolajjal készített pogácsa, egy-két kiló zabpehelyliszt volt minden útravalójuk.

Egyik transzportjuk érkezésénél történt, hogy dr. Mengele egy púpos hátú, ötven év körüli embert pillantott meg a szelektálásra felsorakozók között. A nyomorék nem volt egyedül. Egy szép arcú, magas növésű, tizenöt-tizenhat év körüli fiú állott mellette, kinek jobb lába hibás volt, és acéllemezekből készült járószerkezettel, valamint vastag talpú ortopéd cipővel volt korrigálva. Apa és fia voltak.

Dr. Mengele a zsidó faj degenerációs elméletének egyik iskolapéldáját vélte a púpos hátú apa és nyomorék lábú fiú testi fogyatékoságaiban felfedezni. Azonnal kiveszi őket a sorból. Egy SS-altisztet int magához. Jegyzőkönyvecskéjéből két lapot szakít ki, azokra jegyez valamit, és a két szerencsétlent az SS-katonával az I-es krematóriumba kísérteti.

Déli tizenkét óra felé jár az idő. Az I-esben ma nincs üzem. Elfoglaltságom e pillanatban nincs. Szobámban időzöm. Ott talál reám a napos szolgálatot ellátó SS-katona. A kapuhoz hív. Ott áll már az apa fiával, hátuk mögött SS-kísérőjük. Az egyik írásbeli üzenetet, amelyik nekem szól, átveszem. Ez áll rajta: „Boncterem. Crema I.” „A No. I vizsgálja meg klinikailag mindkettőt. Vegyen apáról és fiáról pontos méreteket. Készítsen minden adatot pontosan magukban foglaló klinikai vizsgálólapokat, különös tekintettel az észlelt fogyatkozások keletkezésének okaira.”

A másik levélke Oberscharführer Mussfeldnek szól. Olvasatlanul is tudom, mi áll benne. Egy sonderes kezébe adom, az kézbesíti neki.

Apa és fia a litzmannstadti gettó nyomorúságos éveinek

penészes alakjai, a balsejtelemnek szorongó érzésével, néma ajkakkal, de kérdező tekintettel néznek reám. Áthaladok velük a napsütéses udvaron. Néhány megnyugtató szóval a boncterembe kísérem őket. Szerencsére nem fekszik hullá a boncasztalon, rettenetes látvány lenne számukra!

Kíméletből nem itt, az átható szagú, komor helyiségben vizsgálom meg őket, hanem a világos, meleg munkateremben. Az apa, mint elbeszéléséből megtudom, előkelő litzmannstadti textil-nagykereskedő, ki gyakran kereste fel a béke éveiben Bécs kiváló orvostanárait fiának gyógykezeltetése végett.

Előbb az apát vizsgálom meg mindent kimerítő alaposággal. Gerincoszlopának elferdülése a késői rachitis, angolkór következménye. Egyéb tünetét valamely betegségnek a legszorosabb vizsgálattal sem észlelem nála.

Meg is nyugtatom, hogy innen biztosan valamelyik munkatáborba kerül.

A kellemes arcú, okos tekintetű, de lelkileg teljesen megtört fiúval elbeszélgetek, mielőtt lefolytatom vizsgálatát. Félelemtől remegő, színtelen hangon beszél öt éves gettóéletének számtalan borzalmas, fájdalmas és szomorú eseményéről. Tíz éves korában került szüleivel a gettó drótjai mögé. Édesanyja, a törékeny testű, érzékeny lelkű asszony nem sokáig bírta a reájuk zúduló megpróbáltatásokat. A melankólia és depresszió állapotába került. Hetekig alig vett magához táplálékot, hogy férjének és gyermekének bővebben jusson az amúgy is szűken adagolt, embernek élvezhetetlen élelemből. Az igazi zsidó hitves és gyermekét őrjöngésig szerető zsidó anya mártíromságával halt meg begettőzésük első évében. Így elárvultan éltek a gettó szomorú életét, az élettársát vesztett férj és az anyátlan gyermek.

Most az I-es krematóriumban vannak.<sup>267</sup> Micsoda borzalmas drámája zsidó létünknek, hogy én, a zsidó orvos kell megvizsgáljam pontos klinikai módszerrel őket, mielőtt a

halálba indulnak, és kell felboncoljam még meleg testüket. Olyan indulattal érzékelem zsidó sorsunk e borzalmas iróniáját, hogy szinte az őrjöngésig feszülnek idegeim tehetetlenségemben.

Kinek az akaratából zúdul szerencsétlen népünkre a borzalmak ilyen sorozata? Ha Istenéből! Úgy már az is elbújít szégyenében, mert ennyit még Ő sem akart.

Összeszedem minden kis részét széthullásban levő energiámnak. Megvizsgálom a fiúcskát is. Jobb lábának fején születési torzulást állapítok meg, egyes ízületek hiányosságával. Az elváltozás tudományos neve: hypomelia. Mint észlelem, többszöri műtétet végeztek rajta zseniális kezek, miknek következtében lába megrövidült, de a bandázzsal és ortopéd cipővel teljesen járóképes. Egyéb elváltozást nem észleltem testén.

Megkérdezem, hogy kívánnak-e valami ennivalót. Nagyon éhesek, mondják. Szólok egy sonderesnek, hozzon számukra ételeket. Meg is kapják azonnal a bő adag makarónis pörköltet. Ilyen étel csak a Sonderkommandónál van. Neki is látnak, és mohón fogyasztják a rég nem ízlelt, finom étket. Ők nem, de én tudom, hogy siralomházi ételüket, az „utolsó vacsorát” fogyasztják.

Alig fél órával később megjelenik Oberscharführer Mussfeld és négy sonderkommandós. Bevezetik a két embert a kazánterembe, ott levéttetik velük ruháikat, és kétszer dörren az Ober fegyvere.<sup>268</sup> Apa és fia holtan fekszenek a véres betonon. Oberscharführer Mussfeld eleget tett dr. Mengele parancsának.

Most ismét rajtam a sor. A két halottat behozzák a boncterembe. Olyan émelygésem van a borzalomtól, hogy társaimra bízom a boncolások elvégzését, én a jegyzőkönyvet írom. A boncolások sem juttattak egyéb adatok birtokába, mint amelyeket már „élőben” is megállapítottam. Közönséges esetek,

de használható propagandaanyag a zsidó faj degenerációs elméletének alátámasztására.

Az esteli órákban, miután legalább tízezer embert küldött a halálba e napon, megérkezik dr. Mengele. Nagy érdeklődéssel hallgatja jelentésemet a két testi fogyatékos áldozat élőbeni és boncolási adatairól.

– Ezeknek a halottaknak nem szabad elégetésre kerülniük – mondja –, ki lesznek preparálva, és a csontvázak Berlinbe mennek, az antropológiai múzeumba!

Megkérdezi, milyen módszert ismerek a csontvázak tökéletes megtisztítására. – Kétféle módszert is ismerek – felelem. – Az egyik az elenyésztő módszer, ami abból áll, hogy a halottat klórmentes vízbe helyezük, két hét alatt leég a csontokról minden lágy rész. A csontok ezután benzinfürdőbe kerülnek, ami a bennük levő zsíradékot oldja, ezáltal szárazakká, szagtalanná és hófehér színűvé válnak. A másik módszer a rövidebb, a főzési módszer. Ez abból áll, hogy a hullát vízben egyszerűen addig főzzük, míg a húsrészek könnyen, simán eltávolíthatók a csontokról. Utána itt is benzinfürdőt alkalmazunk a csontok zsírtalanítására és fehéritésére.

Dr. Mengele a rövidebb metódusnak, a főzésnek az alkalmazását parancsolja meg.

A parancs a KZ-ben nagyon rövid szokott lenni. Itt nem mondják, mivel, nem mondják, honnan szerzi be a KZ-fogoly a parancs teljesítéséhez szükséges eszközöket. Véghez kell vinni! Ilyen gondban vagyok magam is. Két halottat kell megfőzzek. Miben főzzem meg, és hol főzzem őket? Oberscharführer Mussfeldhez fordulok, ő segítségemre lesz! Elmondom neki, hogy két halottat kell megfőzzek, de nincsenek hozzá való edényeim. Borzadással hallgatja még ő is az elmondottakat. Gondolkozik kissé, és két vashádó hordó jut eszébe, mik használatlanul fekszenek egy raktárhelyiségben.

Azokat rendelkezésemre bocsátja, és azt ajánlja, hogy az udvaron készíttessenek téglából nyitott tűzhelyeket. Így cselekszem. Elkészülnek a tűzhelyek, föléjük kerülnek a vashordók borzalmas tartalmukkal, és megindul a főzés. Két sonderest állítok be fahordónak és tüzelőnek. Öt óra elmúltával, többszöri próba után meggyőződtem, hogy a lágy részek simán elválnak a csontoktól. A tüzelést beszüntetem, de a hordók a kihűlésig még helyükön maradnak.

Jobb elfoglaltság híján egy kis lugasban ülök és olvasok a hordók közelében. Jóleső csend vesz körül. Ma nincs üzem. A krematórium kéményét javítja négy, Auschwitz I-ből idehozott kőműves fogoly.

Estefelé jár az idő. A hordók kihűlőben kell legyenek, és éppen indulni akarok pihenőhelyemről azok kiürítésére, midőn egyik emberem a hordók őrzői és kiszolgálói közül futólépésben közeledik, és magából kikelve ordítja: – Doktor! A lengyelek eszik a húst a hordókból! – Gyorsan felugrok helyemről, odarohanok. Négy csíkos ruhás fogoly áll bénultan a hordók körül. A lengyel kőművesek ezek, akik, miután munkájukat befejezték, őrreikre várnak, hogy visszavigyék őket Auschwitz I-beli szállásukra. Agyonéhezett emberek, valami enivaló után keresgéltek az udvaron, így jutottak a néhány percre őrizetlenül maradt hordókhoz. Azt hitték, hogy a Sonderkommando számára fő a hús a nagy hordókban. Megszagolták, kivettek néhány nagyobb darabot a bőr nélküli húsrészekből, késükkel lekanyarítottak belőle, és mohón enni kezdtek, de nem sokáig, mert a két tüzelő előkerült, és észrevette. Szinte megbénultak a rémülettől, midőn megtudták, milyen húsból falatoztak.

A csontokat a benzinfürdetés után a boncterem laboránsa fűzte nagy szakértelemmel egybe. A munkaterem asztalán feküdtek kiterítve, ahol egy nappal előbb még élve vizsgáltam őket.

Dr. Mengele nagyon meg volt elégedve. Több magas rangú orvostársát hozta magával a csontvázak megszemlélése végett. Fontoskodva tapogatták az egyes részeket. Tudományos kifejezésekkel dobálóztak. Úgy tettek, mintha páratlan orvosi tünet lenne a két áldozat csontvázának fogyatékosága. Pseudowissenschaft, áltudományosság, amiben elmélyülnek! Nincs itt semmi különleges rendellenesség. Ami van, az emberek százezereinél észlelhető a világ minden táján. A közönséggel egész kis területen érintkező orvos praxisában is gyakori megfigyelés. Propagandacélokra nagyszerűen használható, mert az természeténél fogva nem riad vissza még tudományos mezbe öltöztetett, égbekiáltó hazugságoktól sem. Akik pedig a propagandaanyagot megtekintik és szövegét olvassák, rendszerint nem rendelkeznek kritikával, hanem úgy vesznek mindent, ahogyan felszolgálgják.

A két csontváz hosszú, erős papírzsákokba kerül, így utazik Berlinbe a kísérő adatokkal. Erre a küldeményre is rákerült a „Sürgős hadifontosságú küldemény” bélyegzője. Megkönnyebbültem, miután elkerültek szemeim elől. Nagyon keserű órákat szereztek nekem életükben és halálukban egyaránt.

Elmúlt egy hét, befejeződött a litzmannstadti gettó likvidálása. Hideg, őszi esőnek ad helyet a késő októberi napsütés.<sup>269</sup> Köd és homály borul a KZ barakkjaira. Ködössé válik lassan a múltam, és sötét a jövőm. A napok óta zuhogó eső, a csontig hatoló nyirkos hideg, a csend csak fokozzák a bennem felgyűlt keserúséget. Akármerre megyek, akármerre nézek, mindenhol csak villanydrótok, minden remény céltalanságának mementói.

A litzmannstadti gettó likvidálását követő harmadik napon a Sonderkommando főkapója<sup>270</sup> egy bőrig ázott asszonyt és két csuromvizes, didergő gyermeket hoz be a krematórium udvaráról. Az utolsó, halálba induló transzportból lopakodtak



ki, rosszat sejtve, és rejtőztek el a krematórium udvarán álló nagy tűzifarakás mögött. Szemük előtt vonul transzportjuk a föld alá, és megfigyelhették, hogy senki nem jön onnan vissza. Dermedt félelemben vártak egy véletlenre, mely segítségükre lehetne, de nem történt semmi. Három napig vártak így a hideg szélben és zuhogó esőben, élelem nélkül, bőrig ázott, rongyos ruháikban, míg körútját végezve a főkapó félig aléltan rájuk talált. Nem volt mit tegyen, behozta őket Oberscharführer Mussfeld elé. A harminc-egynéhány éves, de ötvennek kinéző, csontig sovány asszony erejének végső megfeszítésével térdre borult az Ober előtt, annak csizmáit ölelte, és szívbemarkoló kétségbeeséssel könyörgött két, 10 és 12 éves gyermeke, valamint saját életéért. Elmondta, hogy öt évig dolgozott a gettóban a német hadsereg számára egy ruhagyárban. Dolgozni akar ezután is. Hagyják meg életüket. Nem volt itt segítség! Meg kellett haljanak! Meg is haltak, de az Ober is kikezdhetette az idő, mást küldött maga helyett a gyilkos munka elvégzésére.

## XXXII. FEJEZET

Ezt a véres epizódot is elfelejtettük, mert el kellett felejteni, ha nem akartunk beleőrülni az átélt borzalmakba és sötét jövőnk reménytelenségébe. Sokat segítettek ebben a luminálmámor feledtető órái. Sokszor úgy gondolok a múltra, mintha álomban éltem volna át KZ előtti életemet. Elfeledni mindent, csak az a célom, és nem gondolni semmire.

Ezerkilencszáznegyvennégy november 1-je van, halottak napja. Nagy pelyhekben, sűrűn hull a hó. Alig lehet az őrtornyokig látni, mert minden összefolyik a nagy fehérségben. Csak az éhségtől elcsigázott varjak röppennek fel, amint a harsogó északi szél megrázza a kerítések drótjait.

Rövid sétára megyek az esti szürkületben, pedig az idő nem arra való, de a hideg szél felfrissít, és csillapítólag hat felzaklatott idegeimre. Néhányszor körüljárom az udvart, utam a gázkamara lejárata előtt vezet el. Itt megállok néhány pillanatra. Eszembe jut, ma halottak napja van! Körös-körül irtóztató csend fekszik mindenre. A betonlépcsők hideg kövei, a gázkamara lejárata a homályba vész. Négymillió ártatlan ember<sup>271</sup> búcsúzott e helyen utolsó, fájdalmas pillantással életétől, hogy sír nélküli sírjába szálljon. Egyedül állok itt, életük utolsó lépcsőfokán. Így nekem jut a szomorú kötelesség, hogy szerte a világban élő hozzátartozók helyett mély együttérzéssel emlékezzek reájuk.

Elhagyom e helyet, és visszatérek szobámba. Midőn kinyitom ajtaját, meglepődve látom, hogy a megszokott, erős fényű villanylámpa nem ég, helyette vibráló gyertyafény ad halvány világosságot a helyiségnek. Első pillanatban

áramzavarra gondolok. Kollégám, a szombathelyi segédtanár ül az asztalnál, fejét könyöklő kezeiben tartva, az előtte álló gyertya lángjába mered. Észre sem veszi bejöveteletem. A gyertya lobogó lángja megvilágítja arcát. Évekkel látszik öregebbnek. Vállára teszem kezemet, és hangulatának megfelelően gyöngéden kérdezem: – Dénes, kinek a számára gyújtottál e helyen emlékgyertyát? – Zavaros választ kapok. Apósról meg anyósról beszél, kik tizenöt éve halottak. Feleségét és gyermekét, kik itt veszttek el, az I-es krematóriumban, erre sonderkommandós szemtanúk vannak, nem említi. Azonnal felismerem a melankóliás depresszió és a retrográd amnézia, azaz visszaemlékezés hiányának tüneteit.<sup>272</sup>

Átölelem, ágyához vezetem, és lefektetem. „Szegény barátom! Te, törékeny testű, halk szavú, finom lelkű, nagy tudású orvos, ki betegek gyógyítása helyett a halál szolgálatába zuhantál, és lakója vagy birodalmának. Olyan tragédiáknak és borzalmaknak vagy hosszú hónapok óta szemtanúja, miket emberi agy nem foghat fel, és nem él ember, ki elhiszi. Nem is baj, hogy idegeid felmondták a szolgálatot, és agyadra jótékony ködfátyol borul. Legalább nem érzed a még elkövetkezendőket.”

## XXXIII. FEJEZET

A néhány napos csend után ismét a megszokott zaj uralja a krematóriumok terét. Búgnak a nagy ventilátorok motorjai, élesztik a kazánok tüzét. A theresienstadti gettó érkezése van jelezve.<sup>273</sup>

Theresienstadt kifejezetten kaszárnyaváros volt a Csehszlovák Köztársaság idejében. A németek megszüntették garnizonjellegét, a civil lakosságot is eltávolították, és „mintagettót” rendeztek be a városkában. Lakói Csehország, Ausztria és Hollandia területéről elhurcolt zsidók lettek. Számuk megközelíti a hetvenezret. Meglehetősen jó körülmények között éltek idáig. Foglalkozásukat szabadon űzhették. Postát, vöröskeresztes segélycsomagokat kaptak. Semleges államok vöröskeresztes kiküldöttjei több ízben meglátogatták a városkát, és minden alkalommal kedvezően referáltak az ottani állapotokról. A németek elérték céljukat e mintagettó felállításával, mert a jelentések hatástalanították és kitalált, rosszindulatú rágalomnak minősítették a KZ-ek és krematóriumok borzalmairól terjengő híreket.<sup>274</sup>

A III. Birodalom az összeomlás előestéjén nem törődik már a világ közvéleményével: a látszatemberiesség álarcát is leveti magáról. Elkezdik a még kezeik között levő zsidók maradéktalan kiirtását.

Így kerül sor a theresienstadti mintagettó megsemmisítésére.

*Birodalmi SS Kormánybiztosság  
kényszermunkások bevetésére  
és elhelyezésére*

## *Behívójegy*

*X. Y. birodalmi protektorátusi zsidó értesítetik, hogy fenti hatóság rendeletére totális munkaszolgálatra lett beállítva. A behívott köteles szakmája végzéséhez használatos szerszámait, műszereit, téli ruháit, ágyneműt és egyheti élelmet a csoportban történő útba indítás előtt fenti hatóság kirendeltjeinek bemutatni. Az indulás időpontja falragaszokon lesz közölve.*

*Theresienstadt, ..... dátum.*

*Aláírás.*

Ezekkel a behívójegyekkel érkeztek az auschwitzi krematóriumokba a theresienstadti gettó munkabíró férfiai.<sup>275</sup> Hallatlanul aljas félrevezetés a totális munkára való bevetés. Csak ürügy a likvidálási akció sima levezetésére és a finom műszerek, szerszámok, téli ruhák megszerzésére.

Húszezer életerős, munkabíró férfi halt meg a gázkamarákban, és égett hamuvá a kazánok tüzeiben. Két napig tartott a megsemmisítés. Utána napokig tartó csend állott be a krematóriumokban.

Tizennégy nappal később egymás után érkeznek a zsidórampára hosszú szerelvények. Nők és gyermekek szállnak ki belőlük. Szelektálás nincs, valamennyien balra kerülnek.<sup>276</sup>

A vetkezőterem padozatán százával hevernek a következő szövegű felhívójegyek:

*Birodalmi SS Kormánybiztosság  
kényszermunkások bevetésére  
és elhelyezésére*

*Felhívás*

*X. Y. totális munkára bevetett protektorátusi zsidó feleségének és gyermekeinek fenti hatóság lehetővé teszi, hogy nevezett zsidó munkahelyére utazzanak és a kényszermunka tartamára vele családi közösségben élhessenek. Megfelelő szállás rendelkezésére áll. Téli ruha, ágynemű, egyheti élelem megkívántatik.*

*Theresienstadt .....dátum.*

*Aláírás.*

Húszezer,<sup>277</sup> férje sorsát megkönnyebbíteni akaró hitves és apjuk után vágyakozó gyermek pusztulása következett be ezen ördögi ravaszsággal megszövegezett felhívás nyomán.

## XXXIV. FEJEZET

Ezerkilencszáznegyvennégy november 17-én, a kora reggeli órákban egy SS-altiszt nyitja szobám ajtaját, és bizalmasan közli velem, hogy a birodalmi vezető<sup>278</sup> utasítására minden formája az emberölésnek a KZ-ek területén szigorúan meg lett tiltva.<sup>279</sup> Nem tudtam hitelt adni ezen állításnak, már annyi félrevezetésnek voltam a tanúja. Kétségemet is nyilvánítottam a jó hír közlőjének, de az nagyon erősködött, és ismételten is állította, hogy ilyen rendelkezés érkezett rádión a krematóriumokba, valamint a politikai SS-parancsnokságra. Majd meglátjuk! Mi lesz igaz belőle!? Talán újabb félrevezetés ez is.

Még a délelőtti órákban meggyőződtem a hír valódiságáról. Egy öt vagonból álló szerelvény állott meg az I. és II. számú krematóriumok közötti síneken. Ötszáz legyengült, beteg fegyencet hozott „üdülőtábor” címmel a krematóriumok kapui elé. Szemtanúja vagyok, amint a politikai SS egy bizottsága fogadja őket, a kísérő SS-ek parancsnokával tárgyalnak. A vége a tárgyalásnak az lett, hogy az öt vagon visszafordult rakományával a halál kapui elöl, és az F tábor kórházbarakkjaiban lettek valamennyien elszállásolva. Az első eset, mióta a krematóriumban vagyok, hogy egy „üdülőtábor” rendeltetési hellyel Auschwitzba küldött transzport nem fekszik érkezése órájában átlőtt fejjel a kazánterem véres betonpadlóján, hanem orvosi ápolásban a kórház tábor egy barakkjának ágyain.

Nem is egész egy órával később újabb szerelvény érkezik. Ötszáz szlovákiai zsidó, öreg, fiatal, gyermek, férfi, nő vegyesen

képezik a transzportot.<sup>280</sup> Kiszállnak a vagonokból. Feszülten figyelem a mozzanatokát. Sorbaállítás és szelektálás a megszokott formáság a zsidórámpán, de most egész szokatlan, amit megfigyelek. A fáradt utasok leszállnak vagonjaikból, nem hagyják hátra nagyobb csomagjaikat, hanem kezeikben tartják, úgy indulnak el valamennyien jobbra, a KZ E táborába.<sup>281</sup> Az anyák maguk előtt tolják kocsijaikban a gyermekeket. A fiatalok támogatják menésükben az öregeket és betegeket.

Ujjongva regisztrálom magamban a hír valódiságát. Semmi kétség, a krematóriumok kapui nem nyíltak meg a halálba küldött transzportok előtt.

Boldog és reményt ébresztő esemény a KZ-ek rabjai számára, a halál közelségét jelentő fordulat a Sonderkommandónak. Nincs kétségem felőle, a négy hónapos terminusnál is hamarabb bekövetkezik számunkra a vég. Új élet kezdődik a KZ-ekben. Nincs többé erőszakos halál, de leplezni kell a véres múltat, lebontásra kerülnek a krematóriumok, betömik a máglyák gödreit, és maradéktalanul el kell pusztuljon a borzalmak minden szemtanúja és szereplője. A közeli vég tudatában is komor megnyugvással, de szívünkben örömmel fogadjuk a nagy fordulatot.<sup>282</sup>

Ha nagyon elkésve is érkezett, mégis életben marad néhány ezer a hatmillió lélekből, kiket Európa minden részéből elhurcoltatott, és Majdanek, Treblinka, Auschwitz, Birkenau máglyák lángjaitól megvilágított peronjain adatott nekik egymással találkozt, nem is egy órával halálba indulásuk előtt, Európa bomlott agyú, őrjöngő piromániása, a III. Birodalom vezetője.

Déli 12 óra felé jár az idő, nyugtalan érzésektől hajtva felkeresem szobájában azt a rádiókezelő SS-altisztet, ki kora reggel a jó hírt hozta számunkra. Tudni akartam, milyen rendelkezések érkeztek a délelőtti folyamán. Nincs-e utasítás a Sonderkommando sorsát illetőleg? Szerencsére egyedül találok



szobájában. Felteszem kérdéseimet. A Sonderkommando – mondja – néhány nap múlva nehéz munkára, egy zárt, föld alatti hadiüzembe kerül, valahova Breslau mellé.

Egy szavát sem hittem. Ma már tudom, hogy nem félrevezetés céljából hazudott, hanem kíméletből, mert egy alkalommal súlyos betegségből gyógyítottam ki.

## XXXV. FEJEZET

Délután kettőt mutat az órák. Ebéd után vagyunk, és egykedvűen nézem szobánk ablakából a sötét gomolygó hófelleget, midőn harsány kiáltás zavarja meg a kazánterem folyosójának csendjét. – Alle antreten!<sup>283</sup> – hangzik a parancs. – Halljuk mi ezt a napnak két szakában, reggel és este, a szokásos számbavételi sorakozóknál, de délben vést hozó jelentősége van! – Antreten, alle antreten! – ismétlődik egyre élesebben, egyre türelmetlenebbül.

Már szobánk ajtajánál döngenek a súlyos léptek, SS nyitja ki, és bekiabál: – Antreten! – Itt baj van! Indulunk az udvarra. Nagy SS-készültség körébe lépünk, ott állanak már bajtársaink. Nincs itt semmi meglepődés, nincs itt semmi zaj. Az SS-kötél némán áll, reánk szegezett géppisztolyokkal, és türelmesen várja, míg mindenki a csoportban van. Körülnézek. A kis lugas fiatal fenyőfái talpig fehérben állanak, rezzenés nélkül. Olyan csendes minden!

Néhány perc múlva balraátot vezényelnek, és sűrű fegyveres örök sorai között megindulunk. A krematórium udvaráról kilépve nem az útra vezetnek kísérőink, hanem az úton keresztül a szemközti, II-es<sup>284</sup> krematórium irányába. Tényleg annak udvarán haladunk keresztül. Már tudjuk, ez az utolsó utunk. A krematórium kazántermébe terelnek valamennyiünket. Egyetlen SS-őr sem marad bent. Az épület körül, az ajtóknál és ablakoknál állanak lövésre kész géppisztolyaikkal. Az ajtók zárva vannak, az ablakokat nehéz vasrácsok fedik. Itt nincs kiút. Itt vannak a II-es bajtársak is! Néhány perc múlva hozzák a IV-eseket.<sup>285</sup> Négyszázhatvan

ember van együtt,<sup>286</sup> és várja halálát, csak a kivégzés módja képezi még találgatás tárgyát. Itt szakemberek vannak, kik az SS-ek minden halált hozó módszerét ismerjük. Gázkamara? Azt a Sonderkommandóval nem lehet simán megtenni! Sortűz? Az itt bent nehezen keresztülvihető módszer!

A legtöbb valószínűsége annak van, hogy a krematóriummal együtt robbantanak fel a kettős cél érdekében. Ez igazi SS-módszer lenne, vagy pedig néhány foszforgránátot kapunk az ablakon keresztül. Ilyeneket kapott a milói gettó<sup>287</sup> népe, közvetlenül bevagonírozásuk után. A vonat még el sem indult velük, már halottak voltak valamennyien. Így érkeztek az auschwitzi krematóriumokba.

Néma csendben, szótlánul, ha valaki mégis szól társához valamit, azt is suttogva teszi, gubbaszt a kommandó, ki hol helyet talált a kazánterem betonján. Hirtelen megtörik a csend, egy fekete hajú, szemüveges, magas, vézna, harminc-egynehány év körüli bajtársunk ugrik fel helyéről, és csengő hangon, hogy mindenki hallja, beszédbe kezd. A „dájén” ő, aki amolyan segédpapféle Lengyelország egy kis hitközségében.<sup>288</sup> Nagy vallási és világi ismeretekkel rendelkező autodidakta. Ő a Sonderkommando aszkétája, aki, hogy a vallás étkezési előírásainak megfeleljen, nem eszik egyebet a Sonderkommando bő konyhájáról, mint kenyeret, margarint és hagymát. A beosztása tüzelő lenne az égetőkemencénél, de mint fanatikus hitbelinek elintézem Oberscharführer Mussfeldnél, hogy felmentést nyerjen e borzalmas munka alól.

Meg is indokoltam az Obernek e kérésemet azzal, hogy e nagy testi erőt kívánó munkánál úgysem használható, mert rituális meggondolásból alig eszik valamit, teljesen le van gyengülve, továbbá azért sem használható e helyen, mert midőn a halottakat a tűzszekrénybe csúsztatják, csak akadályozza a munkát, ugyanis minden esetben elmormolja a halottak utáni imát. Több ezerszer történik ez napjában.<sup>289</sup>

Egyéb érvem nem volt. Az Ober elfogadta, és tanácsomra a II-es Krema udvarán égő, úgynevezett Canada-szemétdombhoz<sup>290</sup> került. E szemétdombról tudni kell, hogy ide hordták azokat a használati tárgyakat és romlott ételeket, valamint okmányokat, diplomákat, katonai kitüntetésekről szóló okiratokat, útleveleket, házasságleveleket, imakönyveket, imaszíjakat, tórákat, miket a gázkamarákba küldött transzportok hazulról magukkal hoztak, de az SS kiértékelési szűrőjén mint használhatatlan tárgyak elégetésre lettek ítélve.

Folyton égő dombhalom volt a Canada szemétdombja, száz- és százezernyi fénykép házastársakról, öreg szülőkről, bájos gyermekekről, szép leányokról égett e helyen imakönyvek ezreinek társaságában. Sokszor vettem kezembe egy-egy fényképet vagy imakönyvet. Majd mindegyik könyvben találtam tollal írott bejegyzéseket az elhalt szülők halotti évfordulójának dátumairól. Préselt virágok Európa minden zsidó temetőjéből, elhalt, szeretett hozzátartozók sírjáról tépve és kegyelettel megőrizve. Finom és egyszerű kivitelű imakendők, imaszíjak feküdtek itt nagy halomban, elégetésre várva.

Itt dolgozott a „dájén”, vagyis nem dolgozott, csak a tüzet nézte, de ezért is elégedetlenkedett, midőn hogyléte felől érdeklődtem. Nem fért össze vallási felfogásával az sem, hogy imakönyvek, imaszíjak, imakendők és tórák égetésénél működjön közre. Sajnáltam, de nem volt módomban könnyebb munkát adatni számára. Elvégre KZ-ben és krematóriumban voltunk Sonderkommando.

Ez volt a „dájén”, ki beszélni kezdett.

„Zsidó testvérek! Kifürkészhetetlen akarát népünket halálba küldte. Nekünk szánta a végzet a legkegyetlenebb kötelességet, hogy elpusztításuknál segédkezzünk és végigkísérjük elmúlásukat tűzben elenyészett testük hamujáig. Egy esetben sem nyílt meg az ég, nem hullt záporosó, hogy az emberekből rakott máglyák tüzét eloltsa. Zsidó megnyugvással kell

tudomásul vegyük, hogy ennek így kellett lenni! Ez rendelés Istentől! Hogy miért? Mi, gyarló emberek ne kutassuk!

Ilyen rendelés szabott ki számunkra is! Ne féljete a haláltól! Mit érne számunkra az élet, ha különös véletlene folytán a sorsnak életben maradnánk? Hazatérnénk városainkba és falvainkba. Ott hideg, kifosztott lakások várnának reánk. A szobák minden sarkában elpusztult családunk emlékei lebegnének könnyektől fátyolos szemeink előtt. Család nélkül, rokonság nélkül bolyonganánk, megnyugvást, pihenőt sehol nem találva, mint saját magunk és múltunk nyugtalan, ide-oda vándorló árnyékai.”<sup>291</sup>

Szemeiben lángok lobogtak, sovány arca átszellemült, talán már a túlvilággal volt érintkezésben, midőn ezeket elmondta. Néma csend van a teremben, a gyufák sercenése csinál zajt csupán, midőn lángjánál némelyik cigarettára gyújt, vagy a nehéz, mély sóhajok kifejezői az elhaltak és élőktől búcsúnak.

Kicsapódnak a nehéz ajtószárnyak. Oberscharführer Steinberg<sup>292</sup> lép a terembe, két géppisztolyos őr kíséretében. – Ärzte heraus!<sup>293</sup> – kiáltja sürgető hangon. Két orvostársammal és a laboránsommal elhagyjuk a termet. Steinberg és a két SS-katona a két krematórium közötti úton megállanak velünk. Az Ober a számokkal teleírt papírlapokat, miket eddig kezében tartott, átnyújtja nekem, és felszólít, hogy keressem meg számomat, és húzzam át. A Sonderkommando tagjainak tetoválási számlistája van a kezemben. Előveszem töltőtollam, rövid keresés után megtalálom és áthúzem számomat. Midőn ezt elvégeztem, felszólít, hogy húzzam át társaim számait is! Megtörtént ez is. Elkísérnek az I-es krematórium kapujáig. Megparancsolják, hogy vonuljunk szobánkba, és onnan ne mozduljunk! Így tettünk.

Másnap reggel öt teherautóból álló oszlop érkezik a krematórium udvarára. Halottakat borítanak ki magukból. A Sonderkommando halottait. Harminc újonnan beállított csoport

[sic!] hordja be azokat az égetőterembe.<sup>294</sup> Kiterítik őket a kazánok előtt. Borzalmas égési sebek borítják testüket. Arcuk a felismerhetetlenségig összeégve, égett ruhafoszlányaik lehetetlenné teszik agnoszkálásukat. Még a karjaikra égetett szám is olvashatatlan legtöbbször.

A gázhalál, a máglyahalál, a kloroformos injekciók szívhalála, a tarkólövés, a máglyák tűzhalála, a foszforgránátos halál után ez a hetedik halálnem, amit megismerek.

Szegény bajtársaimat az éj folyamán egy közeli erdőbe hurcolták, és lángszórókkal végeztek velük.

Hogy mi, négyen megmaradtunk, most sem életünk megkímélése volt a cél, hanem életben maradásunk szükségszerűsége, míg munkakörünk betöltésre szorul. Nem öröm és nem megkönnyebbülés ezúttal sem, csak haladék, amit dr. Mengele életben hagyásunkkal nyújtott.

## XXXVI. FEJEZET

Megsemmisült a Sonderkommando, a sorrendben a XIII. a krematóriumok véres történetében.<sup>295</sup> Utánuk mérhetetlen csendben telnek napjaink. Helyünket sehol nem találva, céltalanul járunk-kelünk a hideg, néma falak között. Lépéseink kongása szinte fájdalmat okoz füleimnek a nagy csendességben! Nincs semmi elfoglaltságunk! Tétlenül telnek a napok, és virrasztással az éjszakák. Négyen maradtunk az épületben. A harminc alkalmi munkás nem Sonderkommando, a KZ-ben van szállásuk, és csak másodnaponként járnak ide, a tábor kórházaiban elhaltak elégetésére.

Némán, ömagunkba roskadtan vártuk a véget. Rossz jel volt számunkra, hogy Oberscharführer Mussfeld, mintha kicserélték volna, kerülte a velünk való találkozást. Talán ő is érezte, hogy eljátszotta szerepét. A véres tragédiának vége, és őt is utoléri a titokhordozók végzete. Naphosszat bezárt ajtó mögött ül szobájában, és csillapíthatatlan szomjúsággal iszik, hogy az alkohol bódulatában ne emlékezzen a véres múltra, és ne sejtse a jövőt!

Egy napon, egészen váratlanul, megérkezik dr. Mengele. Szobánkban keres fel, sejtí, hogy nem a boncteremben vagyunk, ahol napok óta nincs tennivalónk. Közli velünk, hogy magasabb rendeletre az auschwitzi KZ teljesen likvidálva lesz, ez esetben nem a lakóit, hanem az intézményt érti. A krematóriumok közül kettő lebontásra kerül, a harmadik egyelőre megmarad a lágerhalottak elégetésére. Mi, négyen, a boncterem felszerelésével, a muzeális készítményekkel és irattárral a négyes krematóriumba költözünk. Az marad üzemben. Az I-es

és II-es kerülnek azonnali lebontásra!<sup>296</sup> A III-as krematórium tudvalevően a Sonderkommando október 6-i zendülése alkalmával elhamvadt.<sup>297</sup>

Történelmi és egyben boldog pillanat volt, midőn másnap reggel ezer embert kitevő fogolycsapat érkezik az I-es udvarára, és csoportokba osztva megkezdik a véres múltú épület lebontását.

Valahogy a III. Birodalom pusztulását érzékelem, amint a nagy, vörös téglás falak egymás után hullanak a földre egy-egy dinamitpatron robbanása után. Zsidók építették, zsidók bontják! Arcukról látom, még nem dolgozott KZ-fogoly olyan hévvel, mint ezek teszik egy jobb jövő reményében!

A boncteremben és laboratóriumban becsomagolásra kerül minden, ami mozdítható! A boncasztalnak csak márványlapját visszük, új helyén kap majd új betonlábakat. Néhány óra alatt befejeződött a költözködés. Az éjszakát már a IV-esben töltjük.<sup>298</sup>

Felállítjuk a boncasztalt, elhelyezzük az állványokat, helyükre tesszük a muzeális érdekességű metszeteket. Úgy a boncterem, mint a laboratórium készen állnak újabb feladatok elvégzésére. Napokig nem történik semmi! Itt is folytatjuk a tétlen magunkba roskadást vagy a céltalan bolyongást. SS-őreinken már teljesen erőt vett a bódulatba menekülés megszokottsága. Alig vannak józan pillanatok napjaikban!

Egy alkalommal vacsoránknál ülünk, midőn belép szobánkba Oberscharführer Mussfeld, támolyogva asztalunkra hajol, és a részegek nehézkes beszédjével mondja: – Guten Abend, Jungs! Ihr werdet bald alle krepieren, nachher aber kommen wir! (Jó estét, fiúk! Ti nemsokára megdögöltök, de utána mi következünk!) A részeg ember őszinte szavaiból azt tudtam meg, amit eddig is sejtettem. Őreink velünk együtt pusztulnak!

Forró rumos teával kínálok az Obert, nagy élvezettel üríti a poharakat. Leül asztalunkhoz, és mintha pótolni akarná az



elmulasztottakat, beszélni kezd. Bombatámadás alkalmával eltűnt feleségéről, az orosz harctéren elesett fiáról beszél:

– Mindennek vége! – mondja. – Az oroszok negyven kilométerre vannak Auschwitztól, egész Németország az utak vándora! Mindenki menekül a határ menti részekből!

Jóleső szavak voltak ezek, és látva az Ober elkeseredését, a remény egy szikrája kezdett izzani bennem. Hátha sikerülne, hogy életben maradjunk!

## XXXVII. FEJEZET

Ilyen kétségek és remények között köszöntött be ezerkilencszáznegyvenöt január elseje. Újév! Ameddig el lehet látni, mindenütt hó, végtelen fehérség borítja a vidéket! Rövid sétát teszek a krematórium udvarán. Nehéz motor berregése szakítja meg a csendet. Pillanatok telnek el csupán, már be is fordul a kapun az auschwitzi KZ nagy, barna színű, csukott fegyencszállító kocsija. A KZ-esek „barna Tóni”-nak hívják. A vezető mellől magas SS-tiszt száll ki. Azonnal megismerem, és előírásosan üdvözlöm. Dr. Klein, az SS őrnagy orvosa, az auschwitzi KZ egyik véreskezű, sötét alakja.<sup>299</sup> A KZ 10-es számú barakkjában van a börtön. Innen hoz most 100 áldozatot. „Újévi munkát hozok önnek” – mondja az elősiető Obernek.<sup>300</sup>

Az olyan részeg, hogy alig áll a lábán. Alaposan megünnepelte szilveszter éjszakáját. Mit lehet tudni, nem az örök éjszakára készülődött-e. Látom arcán, nem szívesen veszi, hogy még az újév reggelén is véres munkával háborgatják. Száz keresztény lengyel fogoly vár itt halálára! A csoportban mind férfiak vannak. SS-örök kísérik őket a kazánterem melletti üres helyiségbe. Ott parancsot kapnak az azonnali vetkőzésre! Dr. Klein az udvaron sétál az Oberrel. A vetkezőbe megyek, ott kikérdezem az embereket.

Az egyik elmondja, hogy rokonának adott krakkói lakásán szállást egy éjszakára. Partizánrejtegetőnek nyilvánította és hadbíróság elé állította a Gestapo. A KZ 10-es barakkjában várta az ítéletet. Halálra ítélték, ezért van itt, de vele nem közölték! Úgy sejti, fürödni hozták, innen kényszermunkára kerül. A másik, kivel beszélgetek, árdrágítás miatt került a KZ

börtönébe. Fél kiló vaját vásárolt jegy nélkül. Ez volt minden bűne! A harmadik azért került ide, mert tilos övezetbe tévedt. Ennek partizán és kém lett a minősítése! Így van ez tovább, mind a száznál! Csekély kihágások, alaptalan vádak juttatták őket ide.

Most nincs Sonderkommando, az SS-őrök vezetik az Ober fegyvere elé az áldozatokat.

Ismét autóberregés hallik. A „barna Tóni” jött vissza! Újabb áldozatokat hoz! Száz jól öltözött nő száll ki a kocsiból. Ezeket is a vetkezőbe terelik, velük is levéttetik ruháikat. Egymás után kerülnek ők is az Ober fegyvere elé. Keresztény lengyel nők voltak valamennyien. Kisebb vétségekért fizettek ők is életükkel.

Az égetést az SS végzi. Gumikesztyűket kérnek tőlem munkájukhoz. Dr. Klein, miután meggyőződött a kétszáz fogoly haláláról, eltávozott. Nincs semmi ellentmondás a november 17-i, mindennemű erőszakos halálokozást betiltó rendelet és a mai kivégzés megtörténte között, mert ez hadbíróági ítélettel végrehajtott cselekmény volt.

## XXXVIII. FEJEZET

Csendesen, eseménytelenül teltek napjaink. Dr. Mengele, úgy hallottuk, eltávozott Auschwitzból.<sup>301</sup> Új orvosa van a KZ-nek, ami újév napjától kezdve hivatalosan megszűnt KZ lenni, és Arbeitslager lett belőle, azaz munkatábor.<sup>302</sup> Erjedésben, bomlásban van itt minden!

Január 10-én újság kerül kezembe, abból értesülök az orosz offenzíva megindulásáról. Nehézágyuk távoli dörrenése rezegteti szobám ablakait. A tűzvonal egyre közeledik! Január 17-én este korán lepihentem, pedig nem voltam fáradt. Egyedül akartam lenni gondolataimmal. Hamar elaludtam a kokszkályha kellemes melegétől. Éjfél felé lehetett az idő, midőn hatalmas robbanások, vakító fények, gépfegyverek kereplése felriasztanak álmomból. Ajtó csapódását hallom, rohanó léptek távolodnak a betonfolyosón. Kiugrok ágyamból, tudni akarom, mi történik körülöttem. Felszakítom szobánk ajtaját, a kazánteremben égnek a lámpák! Az SS-ek szobáinak ajtóit kitérve, hirtelen távozás jele.

Nyitva van a krematórium nagy, kétszárnyú tölgyfa ajtaja is. Seholy senki az őrök közül! Pillantásom az épületet körülvevő őrtornyokra téved. Nyolc hónap óta most látok először üres őrtornyokat.

Visszarohanok szobámba, felveszem társaimat, és gyorsan öltözködni kezdünk a nagy útra. Az SS elmenekült! Egy percig sem maradunk e helyen, ahol nyolc hónap minden órájában vártuk a biztos halált! Az oroszokat nem várhatjuk be, mert nem tudjuk, nem kerülünk-e itt visszavonuló SS-utóvédek kezei közé. Ha itt találják, biztosan végeznek velünk!

Felöltözünk! Nagyszerű ruháink, pulóvereink, télikabátunk, és ami a legfontosabb a 18 fokos hidegben, kitűnő cipőink vannak. Egykilós húskonzervet vesz magához mindenki. Gyógyszerek, cigaretta töltik meg zsebeinket.

A felszabadulás boldog érzésével indulunk útnak.<sup>303</sup> Irány a birkenauai KZ! Két kilométer távolságra van a krematóriumtól. Nagy tüzek lángjai lobognak a látóhatáron! Valószínűleg a KZ ég. Átrohanunk a kazántermen, az aranykamra nyitott ajtaja mellett megyünk el.<sup>304</sup> Krőzusi értékek hevernek a menekülő SS-ektől megdézsmált ládákban. Nagyon kis részét vihették csak el a kincseknek. Mi az életünkért futunk, eszünkbe sem jut, hogy egy pillanatra is megálljunk, és valamit magunkhoz vegyünk. Mi megtanultuk, hogy minden mulandó, és minden csak relatív értékkel bír! Kivétel ez alól csak egy van: a szabadság!

Áthaladunk a kapun, utunkban nem tartóztat senki. Szinte hihetetlen számunkra a gyors fordulat. A talpig fehérbe öltözött kis birkenauai erdőn vezet keresztül az utunk. Annyi millió halálba induló útján megyünk. Elhaladunk a zsidórámpa hóba temetett sínei mellett. Eszembe jutnak a millió ártatlanok, kik itt szálltak le vonataikról. Itt búcsúztak szomorú pillantással a jobb oldaliak a bal oldaliaktól, és csupán időrendi kérdés volt, de elpusztultak valamennyien.

Tényleg a birkenauai KZ-ben égnek a tüzek! Az egyes táborok őrszobái égnek a bennük felhalmozott iratokkal.<sup>305</sup> Fekete tömeg áll a tábor kapuján kívül. Menetoszlopban vannak. Parancsra várnak, hogy induljanak. Háromezerre becsülöm a foglyok számát. Gondolkozás nélkül közéjük állunk. Itt, a tömegben nem ismer senki. Megszűntem sonderkommandóbeli lenni! Nem vagyok ismert titokhordozó! Nem kell meghaljak! Egyszerű, sorban álló KZ-fogoly vagyok, és menetelek a tömeggel. A legjobb megoldásnak ezt találom! Elfogadják társaim is.<sup>306</sup> Menekül innen mindenki. Nem sokáig hurcolnak bennünket. Az oroszok egy-két napon belül utolérnek. Az SS

biztosan magunkra hagy valahol. Egyelőre legbiztosabb az ide-oda húzódó arcvonalak között velük menni.

Éjjel egy óra körül jár az idő. Az utolsó SS is elhagyja a tábor. Becsukja vaskapuját. A tábor világítását egy, a kapu mellett levő központi kapcsolóval kioltja. Birkenau, az európai zsidóság nagy temetője sötétségbe borul. Hosszasan pihen szemem a tábor drótjain és a barakkok plasztikusan kidomborodó körvonalain. Elhalt milliók sír nélküli sírjaitól búcsúzom.

Egy SS-zászlóalj vesz közre bennünket, és elindulunk! Ismeretlen bajtársakkal az eseményeket és az elkövetkezendő dolgokat tárgyaljuk. Találgatjuk, mit hoz számunkra a következő nap. Sikerülni fog az SS-nek transzportunkat továbbhurcolni, vagy magunkra hagy a számára érkezett pillanatban?

Öt kilométert haladunk csupán, midőn a menetoszlop bal oldala gyilkos tűz célpontjává válik. Orosz előőrsök közelítették meg menetünket, és vonuló katonaságnak véelve, megtámadták a transzportot. Egy kis tankjuk és néhány gépfegyverük lépett akcióba. Az SS feküdj!-öt parancsol. Az országút árkában fekszünk valamennyien. Felvették a harcot. Élénk lövöldözés mindkét oldalról. Utána csend áll be! Tovább menetelünk a hóval borított, kopár sziléziai terepen.

Világosodni kezd. Körülbelül tizenöt kilométert haladtunk az éj folyamán. Utunk most kitaposott havon folytatódik. Mindenhol elszórt evőedények, takarók, lábakról lemaradt facipők hevernek az úton. Női transzport halad előttünk. Látjuk a KZ-nők eldobált holmijairól. Néhány kilométer után még többet látunk! 40-50 méter távolságra egymástól véres arcú halottak fekszenek az út árkában. Kilométereken keresztül nem változik a kép! Hullák! Minden ötven lépésre egy halott! Nem bírták a menetelést, aki kiállt a sorból, egyszerűen föbe lőtték.

Ismét találkozom az erőszakos halál egy formájával! Úgy

látszik, olyan parancsa van az SS-nek, hogy élőt ne hagyjon hátra! Nem biztató tudat! Mindenkire hatással van a halottak hosszú sora, gyorsabban szedjük lábainkat. Az életünkért menetelünk!

A mi transzportunkban is eldördülnek az első lövések. Két bajtársunk holtteste marad az árokban. Nem bírták tovább, leültek. Megkapták a fejlövést. Így megy ez most már tízpercenként. Délfelé érünk Plesowba, ott pihenünk meg először.

Egy futballpályán töltünk egy órát.<sup>307</sup> Akinek van, az falatozik. Elszívunk egy cigarettát, és újult erővel lépünk a behavazott országúton. Öt napig tartott az út, míg vasútállomásra értünk. Az éjszakákat szabad ég alatt töltve, étlen-szomjan tettünk meg 200 kilométert. Mire Ratiborba<sup>308</sup> értünk, számunk leolvadt 2000 főre. Körülbelül 1000 embert lőttek agyon transzportunkból a nehéz úton.<sup>309</sup> Szinte boldogan lélegzik fel mindenki, midőn a számunkra kijelölt, nyitott vagonokból álló szerelvényt meglátjuk.

Gyorsan történik bevagonírozásunk. Egy éjszakai várakozás után elindultunk. Hogy mennyi megfagyott bajtársat tettünk le ötnapos utazásunk folyamán a vagonokból, nem számoltam!<sup>310</sup> Mire a mauthauseni KZ-be<sup>311</sup> értünk, számunk 1500 főre apadt. Valószínűleg szerepeltek a hiányban szökevények is, kik alkalmas pillanatot találtak a lemaradásra.

## XXXIX. FEJEZET

A mauthauseni KZ, utunk végállomása, mint régi vár üli meg komor gránitkőből épített falaival a hasonnevű, kies város fölött emelkedő hegykúpot. Sok százezer gránitkőből épült e várszerű megsemmisítőtábor.<sup>312</sup> Tornynos bástyái, a lőrésekben ásítózó ágyúnyílások messziről elárulják az érkezőnek, hogy megerősített hely.

Festői lenne a kép, ha évszázadok patinája fedné köveit, de vakító fehérségben világítanak, és zavarják a sötét erdőktől koszorúzott táj színharmóniáját.

Fehérek a kövek, mert most épült a vár! A Harmadik Birodalom idejében épült, KZ-rendeltetéssel. Negyvenezer, Franciaországba menekült spanyol szabadsághóst hurcoltak ide, annak megszállása után, valamint százezer németországi zsidó férfit.<sup>313</sup> Ezek dolgoztak Mauthausen borzalmas kőfejtőiben, faragták és hordták a köveket a hét kilométeres hegyi úton, ahol eddig csak zergék jártak, és illesztették azokat egymásba, hogy erős falak emelkedjenek fabarakkókból készült siralomházaik körül.

Emberi fantáziával elképzelhetetlen szenvedésekkel felépítették a várat, de nem lettek lakóivá. Maradéktalanul elpusztultak a kő és beton e tengerében!

A megsemmisítőtábor nem maradt lakatlan! Jugoszláv szabadsághősök ezrei, ellenállási mozgalmak részesei Európa minden leigázott országából, valamint a kipusztításra ítélt zsidóság tízezres tömegei napok alatt megtöltötték a vár barakkjait, és várták rövid határidőre szabott életük elmúlását.<sup>314</sup>



Transzportunk éhségtől, meneteléstől, dermesztő hidegtől meggyötörve, nehezen kapaszkodik a hosszú, hóval borított úton. Erőnk utolsó maradékával lépjük át a KZ kapuját. Az Appellplatzon sorakozunk fel az esti szürkületben.

Számba veszem társaimat. Fischer, a boncterem laboránsa hiányzik! Utoljára Plesowban láttam, kimerülve feküdt a hóban, pihenőhelyünkön. Közeli vége tüneteit láttam arcának torzult vonásain. Ötvenéves ember volt, ötéves KZ-lakó, szervezete nem bírta a hosszú gyaloglás és a dermesztő hideg szenvedéseit.

Dr. Körner, a fiatal nizzai orvos megviselt, de túrhető kondícióban, dr. Görög Dénes, a szombathelyi magántanár terminális formában áll mellettem. Tudatának zavartsága most még kihangsúlyozottabb, mint a krematóriumi időkben. Már ott is gondot okozott nekem defektusának állandó leplezése. Mindent elkövettem, hogy dr. Mengele ne kerüljön vele szemtől szembe. Mussfeld is veszedelmes megfigyelő volt. Percekig sem maradt volna életben szegény barátom, ha kiderül használhatatlansága.

Már a krematóriumban végrendelkezett, és közölte velem kívánságait.

– Miklós – szólt egy alkalommal –, te olyan erős akarattal rendelkezel, biztosan haza fogsz kerülni, én azonban érzem, hogy nem érem meg a dolgok végét. Feleségem, leánykám itt pusztult el, a gázkamrában, erről meggyőződtem. Egy kisfiút rejtettem el a kőszegi kolostor barátainál, az én gyermekemet, a 12 éves Sándorkát. Vedd magadhoz, ha hazakerülsz, ez az én kívánságom, halálom biztos tudatában. – Szívesen megígértem neki, hogy kívánsága szerint cselekszem.<sup>315</sup>

Szerencsés fordulata folytán a sorsnak, távolra kerültünk biztos halálunk színhelyétől, és most, a nagy út végén, a cél előtt, midőn a szabadulás reménye tölti el énünket, most kelljen elpusztulnia, ez több, mint tragédia!

Számbavétel után a fürdőhöz vezető keskeny sikátorba

terelnek bennünket. Egyéb táborokból idehurcolt emberekkel keveredünk, szintén a fürdetésre várnak. Lehetünk tízezren, kik a szűk térségben szorongunk. Borzalmas szél süvít e fellegvár falai között. Hegytetőn, az Alpok előnyúlványán vagyunk.<sup>316</sup> Itt nagyon kemény a tél!

Negyven embert engednek egy csoportban a fürdőbe. Ennyi a befogadóképessége. Futólagos számítást végzek, már tudom is, hogy három nap múlva kerülhet mindenkire sor!

A birodalmi német bűnözők itt tűzoltószolgálatot teljesítenek, ők az SS leghűségesebb kiszolgálói. Ők végzik a csoportosítást a fürdetéshez. Előbb az árja foglyok kerülnek sorra, annyian vannak, hogy a zsidók csak harmadik napra várhatják, hogy a fürdőn átjussanak. Ez pedig itt, ilyen út után élet-halál kérdés! Csak a fürdőn keresztül kerülhet a fogoly egy barakkba, és szerepelhet az élelmezési listán. Addig itt áll étlenszomjan, a borzalmas hidegben, tíznapos úttól kimerülten, és vár, míg lábaiban erőt érez, és fáradt szemei küzdeni tudnak az álmoossággal. Ha ereje kifogyóban van, lefekszik a hóba, és fel sem kel többé. Lehetnek háromszázan, kik már így fekszenek körülöttem.

Nem vesz róluk tudomást senki! Itt mindenki csak magával törődik! A finisben küzdünk itt életünkért!

Fontolóra veszem helyzetemet, és arra a következtetésre jutok, hogy egy éjszakát nem bírnék ki a várakozásban súlyos ártalom nélkül. Még ma este be kell jussak a fürdőbe! Szegény Dénes már szemüveg nélkül, hajadonfővel vándorol ide-oda. Arcáról tűnőben van az értelem. Tudat alatt, automatikusan kering, és szól értelmetlen szavakat. Karon fogom, magammal húzom, hátha sikerül bejutni az életet jelentő fürdőbe! Pár lépés után megáll, már el is veszem szemem elől, eltakarja a sodródó tömeg.<sup>317</sup> Hasztalan kiabálok, a szélben magam is alig hallom a hangomat.

Érzem a veszélyt, nekifurakodok a tömegnek, kitartó

szívóssággal közeledek a fürdő lejáratahoz. Már ott is állok, a nagy tömeg első sorában!

Néhány SS és gumibotos tűzoltó áll egy csoport előtt. Egy negyvenes csoport ez, mely indulásra készen vár. Valamennyien árják. Hirtelen elhatározással kiugrok a tömegből, egy SS-Oberscharführer elé állok, és határozott hangon jelentem neki:

– Oberscharführer úr! Az auschwitzzi KZ-transzport orvosa vagyok, engedjen a fürdőbe.

Reám néz. Jó ruházatom vagy határozott fellépésem, esetleg kifogástalan német beszédem imponáltak neki, nem tudom, de hangosan odakiált a fürdő lépcsőinél őrködő társának:

– Engedd a doktort lemenni!

Egyedül mentem le, a már összeállított negyvenes csoportot is megelőztem. Megmenekültem! Nagyon könnyen ment! Sokszor mégis jó, ha valaki a gyors elhatározások embere!

A fürdő forró levegője percek alatt életet varázsol a hidegtől gémberedett tagjaimba. Tíz keserves nap után fűtött helyiségben vagyok. A fürdő is jótékonyan hat a közérzetemre. Ruháink fertőzött holmiknak számítanak, itt maradnak! Sajnálom a finom télikabátot, a nagyszerű ruhát, a meleg pulóvert. Nagy az örömöm mégis, mert cipőmet meghagyják. A cipő a KZ-ben, ha jó, fél életbiztosítás!

Felhúzó azokat, és meztelenül vonulok a megfürdöttek csoportjával a fürdő előtti útra, ott még fél óráig várakozunk a dermesztő hidegben, hogy a barakkba vonuló csoport teljes legyen. Forró fürdő után fél óra meztelenül, 18 fokos hidegben, metsző szélben a halál kísértése!

Csatlakozik a következő negyvenes csoport, végre elindulunk! Futólépést vezényel SS-kísérőnk, és ötszáz métert hagyva magunk mögött, a karanténtábor 23-as barakkjához érünk.

A bejáratnál zöld parolis bandita áll, a barakkfelügyelő. Minden belépőnek negyed kenyeret nyom a kezébe. Egy barakkszolgálatos tetejes evőkanál zsíros húskonzervet rak a kenyérre, hozzá negyedliternyi forró feketekávé.

Fejedelmi vacsora volt a tíznapos nélkülözés után! Percek alatt elfogyasztottam, és helyet keresek magamnak a lefekvéshez. Találok is egy sarokhelyet, ahol lefekszem. Ennek az az előnye, hogy nem járnak rajtam keresztül a jövő-menő fogolytársak. Természetesen a földre feküdtem, a karanténban nincsenek ágyak. Így is aludtam, megszakítás nélkül az ébresztőig.

Szegény bajtársaimra gondolok, kik még mindig a fürdő előtt állanak, ha még állni tudnak!

Három napig ültünk vagy bolyongtunk tétlenül a barakk helyiségeiben, túrhető ételeket kaptunk, és az út fáradalmait úgy-ahogy kipihentük.

A harmadik napon történt, hogy SS-tiszt érkezik egy tábornok kíséretében, és jelentkezésre szólítja fel azokat, kik az auschwitzi krematóriumokban dolgoztak.<sup>318</sup> Meghült bennem a vér! Ezeknek listájuk van rólunk! Amilyen átkozottul pontos és jó szervezők, nagyon valószínű! Gondolkozom, és azon feltevésnek adok helyet, hogy csupán kísérletezés a titokhordozók kihalászására a nagy tömegekből. Ha listájuk lenne, tetoválási számainkat néznék. Nem ismer itt engem senki! Néma hallgatásban várom az izgalmas percek múlását. Nyertem! Életet nyertem ismét!

Még azon nap éjszakáján csíkos vászonruhákat kaptunk, és útnak indultunk a hegyi úton a mauthauseni vasútállomásra. Ott bevagoníroztak, és egy hétezres transzportban nekiindultunk Melk an der Donau koncentrációs táborába.<sup>319</sup> Utunkat csukott vagonokban, kényelmesen, a padozaton ülve tettük meg. Háromórás út után megérkeztünk.

A melki KZ is magas domb tetejéről uralja a vidéket.

Eredetileg Freiherr von Birabo [sic!] nevét viselő pionírkaszárnya volt. Hatalmas barakkjai tizenötezer foglyot is őriztek falaik között.<sup>320</sup> Sokat enyhít helyzetünk súlyosságán a vidék csodálatos szépsége. A melki apátság óriási, sziklára épített, barokk palotája, valamint a tábor alatt kanyargó Duna völgye csodás képet mutatnak a szemlélőnek. A Duna hazai folyó is, kissé otthon érezzük magunkat.

## XL. FEJEZET

Ezerkilencszáznegyvenötben korán köszöntött be a tavasz. Április elején már zöldülnek a fák a melki koncentrációs tábor villanydróttal szegélyezett árkaiban. Az alattunk kanyargó Duna partjain is zöld fűnek ad helyet a tünedező hó. Nyolc hete élem e helyen a KZ rossz vagy jobb napjait. Fáradt vagyok már, és gyenge, csak a közeli szabadulás reménye az, mi a letargia mélységeitől visszatart.

Bomladozó állapotban van itt már minden! A III. Birodalom összeomlásának utolsó mozzanatai peregnek filmszerűen szemeink előtt.

Megvert hadseregek vonulnak végtelen oszlopokban füstölgő romhalmazzá vált hazájuk belseje felé. A tavaszi olvadásoktól megáradt Dunán hajók, uszályok százai menekítik a kiürített városok lakosságát.

Minden mulandó! Szertefoszlott az ezer évre megalapozott III. Birodalom álma. Keserű kiábrándulásnak ad helyet a faj magasabbrendűségébe vetett hit, az uralkodásra elhivatottság tudata.

Európa szabadságszerető népeit nem fenyegeti már a veszély, hogy kiradírozzák városaikat, elhurcolják értékeiket, végül mindenükből kifosztva számot égetnek karjaikra, és gályarabmunkát végeztetnek velük halálfejes SS-ek és betanított véredek gyűrűjében.

Letűnőben van a világ színpadáról a III. Birodalom piromániás népe, mely olyan tüzeket gyújtott, hogy egy világ perzselődött meg lángjaitól, maguk azonban elenyésznek bennük.

Elnémul a rekedt, káplári hang, mely rádióhullámokon kiabálta be a földkerekség minden lakójának otthonába: „Deutschland über alles!”

A szabadságszerető népek megtörték büszke gögjét a III. Birodalomnak, és új irányt szabnak a népek életének.

Három nagy Férfiú formálja és alakítja a világ népeinek jellemét, és biztosítja jövőjét: Sztálin! Az orosz nép lángeszű vezetője, Rooseveltt Franklin Delano, az Egyesült Államok bölcs elnöke, valamint Churchill, a britek oroszlánja.

Ezerkilencszáznegyvenöt április hetedikén a melki koncentrációs tábor szögesdrótokat tartó oszlopain nem gyúltak ki az ívlámpák fényláncai! Sötétség és mérhetetlen csend tanyázik ez elhagyott helyen. Kiürült a tábor, kapuját becsukták, és továbbhurcolják hétezer lakóját.<sup>321</sup> Hajón, majd menekülőktől zsúfolt országutakon, még hóval borított hegyeken hét napig menetel a fáradt oszlop, míg megérkezik útjának céljához.

Az ebenseei koncentrációs tábor a negyedik a KZ-ek sorában, melynek kapuján belépünk.<sup>322</sup>

A műsor első száma itt is az órákig tartó számbavétel. A második a fürdetés, a harmadik szám a karantén mocsos barakkjai, gumibotos hóhéraikkal.

Végigcsináltam a három számot. Metszően hideg szél fúj, jeges eső áztatja vékony ruhámat a hosszú Appelleken. Vad keserűség ég bennem. Biztos vagyok benne, hogy napok kérdése csak, és szabadulunk. Türelmetlenül várjuk, hogy történjen valami, pedig nem csak a javunkra történhet. Véres tragédia is lehet fogságunk vége. Kipusztíthatnak bennünket, mielőtt szabadítóink megérkeznek.

Stílszerű vég lenne számunkra a III. Birodalom rabságában, minden emberi törvényenkívüliség állapotában, tizenkét hónapi siralomházi élet után.

Nem így történt! Ezerkilencszáznegyvenöt május ötödikén

már fehér zászló leng az ebenseei koncentrációs tábor tornyán.  
Vakító fehéren süt a tavaszi nap. Vége van! Letették a fegyvert!  
Kilenc óra körül kis amerikai tank érkezik három katonával, és  
átveszi a tábort. Szabadok vagyunk!...[323](#)



## UTÓHANG

A minden emberi törvényen kívüliség állapotát felcserélte a szabadság tudata, a nagy térség utáni vágy, mely még egyszer felébreszti széthullásban levő energiámat.

Betegem, testben, lélekben megtörve útnak indulok hazafelé. Utamat nem könnyíti a nosztalgia kielégültsége, mert virágzó városok helyén mindenhol üszkös romok és temetők tömegsírhajói fogadnak.

Félek a valóságtól, hogy feldúlt családi otthonomban nem várnak szülők, és nélkülözni fogom a hitves, a gyermek, a testvér megnyugtató szeretetét.

A megaláztatások, a bánatok, a krematóriumok és máglyák borzalmi, az élőhalottak kommandójában eltöltött nyolc hónap siralomházi élete eltompították bennem a jónak vagy rossznak érzékelését.

Érzem! Pihenni kellene. Erőt gyűjteni. De kérdés, van-e ennek értelme tovább.

Egyfelől betegségem láza éget, másfelől a véres múlt dermeszti szívemet.

Kétmillió ártatlan embert kísérték szemeim a gázkamaráig, és voltam tanúja a máglyák borzalmainak.

Hulláik százait nyitottam fel egy lángeszű, egyben csendesen őrjögő orvos parancsára, hogy hamis teóriákra épített tudomány profitáljon a gáz- és máglyahalálba küldött milliók tömegeiből.

Egészséges fiatal leányok holttesteiről szeltem le a húst, és készítettem belőlük erős táptalajt dr. Mengele baktériumtenyésztése számára.

Nyomorékok és törpék hulláit dugtam klórmentes fürdőkbe vagy főztem napokig, hogy tiszta csontvázak kerüljenek a III. Birodalom múzeumaiba, ahol nemzedékeknek vannak hivatva igazolni egy nép kipusztításának szükséges voltát.

Kétszer éreztem a halál szelének érintését, midőn a kivégzőosztagok fegyverei előtt feküdtem. Ezerháromszáz bajtársam véres holttestétől búcsúztam, hogy egyedül maradjak hírmondónak.

Száz kilométereket meneteltem hómezőkön, fagyhalállal küzdve, hogy további megsemmisítőtáborok lakója legyek. Nagy utat tettem idáig!

Lakásomban nem találok helyemet. Céltalanul járok-kelek a néma falak között. Véres emlékekkel és mély bánatokkal van tele a múltam, és sötét előttem a jövő.

Mint nyugtalan árnyéka önmagamnak, úgy bolyongok az ismert utcákon. Csak akkor zökkenek ki mély letargiámból, ha enyéimet vélem a jövő-menők között megpillantani.

Némán tűröm betegségem fájdalmait, és magamba roskadtan számolom a hónapok múlását. Már október van. Hat hónap telt el szabadulásom óta.

Fázósan ülök egy korasötét délutánon, a kályha melegétől várok enyhülést szobám homályában.

Csengő szól hirtelen, és ajtó nyílik. Nőm és gyermekem lépnek be rajta. Bergen-Belsen, a hírhedt megsemmisítőtábor<sup>324</sup> volt felszabadulásuk helye, onnan tértek jó egészségben haza. Ennyit elmondtak, a többit sírták órákon át, de így is megértettem és tudtam mindent.

Most már van értelme tovább! Van kiért és miért! Dolgozni akarok ismét. Jó érzés lesz a segíteni tudás kielégültsége, de halottakat nem boncolok többé.

# FÜGGELÉK

DR. NYISZLI MIKLÓS BESZÁMOLÓJA A DEPORTÁLTAKAT  
GONDOZÓ ORSZÁGOS BIZOTTSÁG ELŐTT, 1945. JÚLIUS  
29. (3632. SZÁMÚ DEGOB-JEGYZŐKÖNYV)

Másolat  
Jegyzőkönyv 3632.

Felvétetett 1945. július 29-én, a Magyarországi Zsidók Deportáltakat Gondozó Országos Bizottsága hivatalos helyiségében. Jelen vannak: dr. Nyiszli Miklós nagyváradi orvos, Heimler István és Fischer Lászlóné DEGOB-tisztviselők.

1944. május hó 22-én az aknaszlatinai gettóval, 26 orvostársammal együtt – valamennyien kirendelt körorvosok voltunk – Auschwitzba kerültem.<sup>325</sup> Szelektálás után a jobb oldalra tettek, és 24 órás auschwitzi tartózkodás után a 14 000 Häftlinget<sup>326</sup> számláló Bunába lettem irányítva.<sup>327</sup> Ott a 197. sz. betonkommandónál dolgoztam cca. 12 napig, amikor a Buna főorvosa, egy SS-Hauptsturmführer<sup>328</sup> valamennyi orvost maga elé hívatta. Meg is jelentünk, szám szerint 50-en. Felszólítottak bennünket, hogy aki a kórbonctant (patológiát) precízen uralja, az könnyű munkára jelentkezhetsz. Az 50 orvos közül ketten jelentkeztünk, annál is szívesebben, miután már éreztem, hogy a nehéz betonmunka folytán előbb vagy utóbb, de összeroppanok.<sup>329</sup> Alapos szóbeli vizsga és kérdezősködések után kettőnket el is fogadtak. Én magam Németországban végeztem az orvosi tanulmányaimat, és hosszabb ideig működtem mint patológus. Az alkalmaztatásom simán ment, úgyszintén a kartársamé is, aki a strasbourg-i fakultás orvosa

volt.<sup>330</sup>

Egy óra sem telt bele, két fegyveres SS kíséretében egy luxus vöröskeresztes autón útnak indítottak onnan, és legnagyobb rémületemre az auschwitzi I. sz. krematórium<sup>331</sup> udvarán tettek le, és adták át kísérő iratainkat a krematórium parancsnokának, Oberscharführer Mussfeldnek.<sup>332</sup> Alaposan kioktattak bennünket azonnal arra, hogy itt mit szabad látnunk, és mit nem. Ezután bevezettek bennünket egy külön berendezett, tiszta szobába, amit Oberscharführer Mussfeld szerint dr. Mengele<sup>333</sup> bocsátott rendelkezésünkre, mert külön szobát kaptunk. A krematórium személyzete ugyanis az emeleten lakott. A krematórium személyzete 200 főből állt, és Sonderkommando néven volt ismeretes.<sup>334</sup> Az Oberscharführer azonnal gondoskodott az elgázosított transzportok ruháiból számunkra komplett, kifogástalan ruházatról, valamint fehérneműről.

Néhány óra múlva érkezett meg dr. Mengele, aki szintén egy cca. egyórás szóbeli vizsgának vetett alá bennünket. Azonnal el is látott bennünket munkával, amely munka transzportoknál kiszelektált rendellenes fejlődésű egyének életbeni orvosi levizsgálásából állt, méreteket vettünk róluk, majd Oberscharführer Mussfeld „Kleinkaliberrel”, azaz 6 mm-es fegyverrel tarkón lőtte őket, aminek megtörténte után parancsot kaptunk felboncolásukra, és a legpontosabb boncolási jegyzőkönyv elkészítésére.<sup>335</sup> A rendellenesen fejlett hullákat ezután klórmésszel lemartuk, és a tiszta csontokat összeállítva, becsomagolva a berlin-dahlemi antropológiai intézetnek küldtük fel.<sup>336</sup>

Ezek az esetek szórványosan fordultak elő, amíg egy napon éjjel 12 órakor SS-altisztek keltettek fel bennünket és hívtak a boncterembe, ahol dr. Mengele már várt reánk. A boncterem melletti munkateremben SS-őrizet alatt pedig 14 cigány iker várakozott, keservesen sírdogálva. Dr. Mengele egy szót sem

közölt velük, 10 ccm-es fecskendőket készített elő, ugyanúgy egy 5 ccm-est. Egy dobozból evipant, a másiktól 20 ccm-es üvegcsőben kloroformot rakott a műtőasztalra. Ezek után bevezették az első ikert, 14 éves leányka volt. Dr. Mengele megparancsolta, hogy vetkőztessem le, és tegyem fel a boncasztalra. Ennek megtörténte után jobb karjába intravénásan evipant fecskendezett be. A gyermek elalvása után kitapogatta a bal szívkamrát, és befecskendezett 10 ccm kloroformot. A gyermek egyetlen rágás után halott volt, majd dr. Mengele a hullakamrába vitette. Így következett ezen az éjszakán mind a 14 ikernek a meggyilkolása.<sup>337</sup> Dr. Mengele megkérdezte tőlünk, hogy hány hullának a boncolását vállaljuk naponta. Ő úgy gondolja, hogy hét-nyolcat el tudunk végezni. Mi erre azt feleltük, hogy ha precíz tudományos munkát kíván, úgy átlag négy halottat tudunk naponta felboncolni. Ebbe bele is egyezett.

Az anyagot a tudományos boncolásokhoz a lágerből vagy a frissen érkező transzportból kaptuk. Május, június, július hónapokban naponta 3-4 magyar transzport érkezett az auschwitzi Judenrampéra.<sup>338</sup> A szelektálásokat dr. Mengele és dr. Thilo<sup>339</sup> végezték, felváltva.<sup>340</sup> A szelektálások munkára való alkalmasság szerint, és néha egészen szeszélyesen történtek. A szelektálás a megérkezett transzportot jobb és bal oldalra különítette. A jobb oldal az életet, a bal oldal a krematóriumot jelentette. Százalékarányosan 75-80% került a bal oldalra: gyermekek, gyermekes anyák, öregek, terhesek, testi fogyatkozásúak, hadirokkantak. Néhány perc múlva a bal oldal lassan lépkedve kézicsomagjaival elindult bal felé.<sup>341</sup> A krematóriumok kétszáz méterre voltak a Judenrampétól, és parancs szerint kanyarodott be a cca. 2000-es bal oldali tömeg az 1-es, 2-es, 3-as, 4-es krematórium kapuján. A krematóriumba érve 10-12 betonlépcsőn egy 2000 személyt befogadó föld alatti betonhelyiségbe mentek.<sup>342</sup> Az első sor megtorpant a lejárathál,

de midőn az összes világnyelveken írt táblát, „Desinfektion”<sup>343</sup> és „Fürdő”, elolvasták, megnyugodva lementek a helyiségbe. Ott azonnal parancsot kaptak a levetkőzésre. A terem falai körül padok voltak, a padok fölött fogasok, a fogasokon számok, és az SS annyira ment a félrevezetésben, hogy figyelmeztette a tömeget, hogy mindenki jegyezze meg a fogasa számát, hogy ha a fürdőből visszajön, a ruháit könnyen megtalálja.<sup>344</sup> A tömeg nyugodt is lett volna, csupán az idézett elő zavart közöttük, hogy férfi, nő, gyermek egymás előtt volt kénytelen levetkőzni. Kb. 10 percnyi vetkőzés<sup>345</sup> után a 2000-es tömeget már kissé durvábban a következő, 2000 személyt befogadó betonhelyiségbe terelték, ahol azonban már semmiféle berendezés, sőt ablak sem volt. Ez volt a gázkamra. A nehéz tölgyfa ajtókat becsapták mögöttük, a villanyt eloltották, és a következő percekben megjelent egy vöröskeresztes luxusautó, amiből egy orvos százados és egészségügyi altisztje négy darab, cca. 1 kg-os bádogdobozt<sup>346</sup> vettek ki. A négy betonlapot, ami a föld felszínéről a föld alatti bunkerbe vezető szellőzőket fedte, eltávolították, gázálcot vettek fel, beütötték a bádogdoboz fedelét, és a babszemhez hasonló, liláspiros, inkább borvörös színű klórszemcséket beöntötték a négy nyíláson át a gázkamrába, majd a betonlapokkal a nyílásokat azonnal lefedték.<sup>347</sup> Egy alkalommal magam is fültanúja voltam, midőn a gáz bedobásakor az orvos az egészségügyi altisztjét siettetve azt mondta: „Gib schon das Fressen den Juden!”<sup>348</sup> A gázszemcsék lehullottak, és levegővel való érintkezés után klórgázt fejlesztettek, ami 5-10 percen belül a legkínosabb fulladásos halált idézte elő.<sup>349</sup>

Fél óra múlva elindultak a ventilátorok, a Sonderkommando beosztott emberei kinyitották a gázkamra ajtajait, és ott feküdt 2000 halott véresen (orrvérzésből kifolyólag), fäcesszel<sup>350</sup> bepiszkítva, nem egyenletesen szétszórva, a bunker egész hosszúságában, hanem emelet magasan egymásra tornyosulva,

aminek magyarázata az volt, hogy a magasabb rétegekbe később érkeztél a klórgáz.<sup>351</sup> A Sonderkommando a halottakat gumicsővel lemosta, és megkezdődött a teherliftten<sup>352</sup> a kazánterembe való szállításuk. A kazánterem 15 kazánból állt, mindegyik külön villanyventilátorral felszerelve.<sup>353</sup> Betanult személyzet húzta a halottakat oly módon, hogy a szájukba sétabotnak a görbe felét dugták.<sup>354</sup> Egy-egy kazánba egyszerre három halottat tettek, amelyek 20 perc alatt égtek hamuvá. Az elégetés előtt a fogorvoskommandó a halottak aranyfogait eltávolította. Az ún. hamukommandó gondoskodott a hamu időnkénti eltávolításáról és az esetleg el nem égett csontok szétzúzásáról. A hamut hetenként teherautón a közelben lévő Weichsel (Visztula) folyóba dobták. A krematóriumban az elégetéseket 1944. 11. 17-én országosan betiltották, nem is történt több gyilkosság,<sup>355</sup> de hogy élő szemtanúi a politikai SS<sup>356</sup> legsötétebb műhelytitkainak ne legyenek, a Sonderkommando 846 főből álló személyzetét az 1-es, 2-es, 3-as és 4-es krematóriumból kivégezték du. ½ 2 és ½ 3 óra között.<sup>357</sup> Száz magyar zsidó volt közöttünk.<sup>358</sup> Negyven orosz katonatiszt,<sup>359</sup> a többiek zsidók voltak Franciaországból, Hollandiából, Belgiumból és Lengyelországból. Mi, orvosok is ott feküdtünk bajtársainkkal a gépfegyverek előtt, de dr. Mengele – kinek fajbiológiai munkáját még nem fejeztük be – kivett bennünket a halálraítéltek közül.<sup>360</sup> Munkámat most már csendben, gázosítás és tarkólövés nélkül végeztük az elnéptelenedett krematóriumban 1945. január 18-ig, amikor is az oroszok Varanovicénél<sup>361</sup> és Krakkónál áttörve a frontot, 6 km-re közelítették meg éjjélkor Auschwitzot. Iszonyú zűrzavar keletkezett az SS soraiban, bevitték bennünket a lágerbe,<sup>362</sup> ahol a sorsunkra bíztak, és teljesen magunkra hagytak bennünket. Ott összekeveredve cca. 4000 főnyi lágerfogollyal, többet senki sem tudta, hogy sonderkommandósok vagyunk. Még aznap éjjél idegen SS-személyzet kísért bennünket transzportba gyors



futással Mauthausenbe.[363](#)

K. m. f.[364](#)

## RÉSZLETEK DR. NYISZLI MIKLÓS NÜRNBERGBEN TETT TANÚVALLOMÁSÁBÓL

Auschwitztól 12 km-re feküdt a monowitzi tábor.<sup>365</sup> Az IG Farben<sup>366</sup> szolgálatában állott: itt, a sziléziai szénbányák közelében kezdték meg 1942-ben az IG egyik legnagyobb ipartelepének építését szintetikus benzin és műgumi gyártására. 1944 májusában az IG negyvenezer foglyot foglalkoztatott. Otthonukból elhurcolt oroszok, lengyelek és körülbelül húszezer deportált francia, német, holland, görög, magyar – keresztények, zsidók, férfiak, nők vegyesen –, valamint egy ezrednyi angol repülő dolgozott a táborban.

Az ipartelepét körös-körül szögesdrót övezi. Harminc-ötven méterre egymástól emeletes őrtornyok. Nehézgépfegyverek mellett SS-őrök vigyáznak a tornyokban, a tábor területén állig felfegyverzett őrjáratok cirkálnak. A foglyok szállása négy-tizenkét kilométerre esik a munkahelytől.

Hétezredmagammal érkeztem oda.<sup>367</sup> Felsorakoztunk a tábor óriási gyülekezőhelyén, számba vettek bennünket, majd a tábor parancsnoka<sup>368</sup> beszélni kezdett:

„Nem szándékom tévhitet kelteni, hogy Monowitz kímélőtábor (Schonungslager) volna. Monowitz koncentrációs tábor, ahol teljes erőtből dolgoznotok kell. S ha pedig nem, a betonban dögöltök meg valamennyien.”

Vasúti kocsik százai érkeznek naponta, cementtel, téglával, vasalkatrészekkel. A kirakodás mindig a legsürgősebb feladat. Foglyokkal végeztetik, embertelen munkatempóban. S különösen gyilkos munkát ad, ha a vagonoktól több száz méterre kell kirakni kézben, háton vagy vállon a súlyos

építőanyagot. A munkát futólépésben végzik a foglyok. Hat darab egymásra fektetett tégl a kézben; ötvenkilós cementzsák a háton vagy a vállon; négy méter hosszú, nyolc centiméter átmérőjű vascső két embernek a vállán, vagy egy méter hosszú vastag kábel száz kilót nyom. Számosan csuklanak össze ájultan a megerőltető, éhesen végzett munkától, és sokat ér utol a szívhalál, minden szenvedésnek jótékony, gyors befejezője.

A halottak végtisztessége itt egyszerűen abból áll, hogy a kábelek számára készített árkokba kerülnek. Földet dobnak rájuk, majd lefektetik a kábelt, és végül ráöntik a betont. Az építkezések kezdete óta, két év alatt közel százezer deportált lelte itt halálát.<sup>369</sup>

Ha esik az eső, a betonkeverőgépek etetésére szánt cement helyett homokot csillézünk.

Egy alkalommal szakadó esőben újra homokot lapátoltunk. Óvatosan engedjük a telt csillét a lejtős pályán. Hatan fogjuk már. Ám egyik társunk kezéből kiszalad a kerékre nyomott fékezőfa, a telt vascsille száguldani kezd lefelé a lejtőn. Teljes erőnkől fogjuk, húzzuk visszafelé, de hasztalan. Bajtársunk, aki a féklécet kezéből kiengedte, kétségbeesett próbálkozással a növekvő sebességgel haladó csille elé ugrik. Lába a vaskerekek alatt recsegve tört darabokra. Orvos lévén, szeretném elsősegélyben részesíteni, de az SS-katona rám förmed, hogy az elsősegélyhelyeket és a légvédelmi pincéket itt csak birodalmi németek vehetik igénybe.

Esti sorakozónál – gyakran két órát is eltart – felírják sérült bajtársunk számát, és végre kórházba kerül. A hírhedt HKB-be, a Häftlingskrankenbauba (fogolykórház-épület). Ott ragyogó sebészi technikával mindkét lábát térden alul amputálják, s közben kipróbálják rajta az IG Farben néhány új narkotikumát és más gyógyszereit. Mihelyt csonkjai per primam<sup>370</sup> gyógyulnak, beteglapja irattárba kerül,<sup>371</sup> ő maga pedig transzportban a krematóriumba.<sup>372</sup> Az „unnützer Esser”-nek, a

haszontalan kenyérpusztítónak a Harmadik Birodalomban meg kell halnia.

Vontatott tempójú munkáért, tiltott dohányzásért vagy akár az eső elleni védekezésért a hátra terített cementzsákokért huszonöt botbüntetés jár. A botbüntetést a KZ hivatásos hóhéra osztja ki egy SS-orvos jelenlétében, aki azonban legtöbbször csak a beállott halált állapítja meg. A halált a vesék és az ágyéki csigolyák zúzódása okozza. Ahányszor botozásnak szemtanúja voltam, az ütések száma sohasem volt kevesebb negyvennél.

\*

A gályarabmunka, éhség, hideg, az órákig tartó számbavétel, a hosszú menetelések, az éjjeli nyugalom hiánya következtében hetek alatt összezsuklott a legjobb testi állapotban ideérkezett fogoly is.

Nagy tömeg áll az esti számbavétel után a kórházbarakk felvételi irodája előtt. Lengyelek, franciák, magyarok, görögök, csehek. Minden arcon ott a KZ jellegzetes betegsége, a sicosis parasitaris – a szakállgomba, nedvező foltjaival. Érkezése után néhány nappal mindenki megkapja.

De nem ezért állanak itt. Munkában szerzett sérülések – megannyi piszkos, nyílt seb, zúzódás és fagyási sebek az arcon, kézen, lábon –, hasmenés, vérhas, hastífusz, a kiütéses tífusz minden stádiuma vár itt bemutatásra. Orvosi kezelés, néhány hetes pihenés az esetek többségében mindent rendbe hozhatna még. A betegséget csak harminckilenc fokos láznál ismerik el. Első- és másodfokú fagyás, sárgaság nélküli epehólyaggyulladás, egy vagy több tályog, karbunkulus csak ambuláns kezelést kaphat. Nagy juttatás, ha valaki kétnapi „kíméleti időt” kap, vagyis nem kell munkára kivonulnia, és barakkjában töltheti a kiszabott időt.

Van azonban a KZ-nek egy részlege, amely a tábor

karbantartását irányítja. Ide tartozik a szemét eltakarítása, az utak tisztán tartása, a kenyérfejadagok széthordása. Ezt a reggeltől estig tartó munkát a „Schonung”-ban<sup>373</sup> részesült foglyok végzik.

A hosszú menetelések és a rossz cipő feltörte a lábam, sebeim elgennyesedtek. Kétnapi kíméleti időt kapok. Kenyeret kell hordanom. A láda üresen is közel ötven kiló. Hordtuk a kenyeret napestig. Társam – ötven év körüli nőorvos – szótlanul lépked a rudak között a kenyeresláda elején. Régi keletű szívelégtelensége van. Váratlanul megáll a láda. Társam kiejti a rudat a kezéből, mély hörgés tör fel tüdejéből, és fél fordulattal elvágódik a földön. Még néhány szörtyögő, érthetetlen hang, egyet vonaglik, mintha kezével a fejéhez kapna, és vége. Agyonhajszolt konflislovak pusztulnak el így a kocsi rúdja között... Fekszik tágra nyílt szemmel, összegörcsölődött testtel, fél arcára fordulva. Szájából sárgás, nyálkás hab folyik, és eltűnik tíznapos szakállának bozótjában. Ő is úgy halt meg, mint a többiek. Előbb lelkét fojtották meg, aztán gyomra, belei fúvódtak fel, majd zsugorodtak össze az éhségtől. Keze-lába fagyástól érzéketlen. Tüdeje zihált, és szívének gyöngülésével arca, lába, hasa megpuffadt, a „vízibetegség” tüneteinek megfelelően.

Az IG Farben monowitzi telepén nemcsak ötvenéves emberek, de tizennyolc évesek esnek össze élettelenül, szakadnak meg a cementzsákok, vascsövek, kábelek súlya alatt.

\*

Nem vagyok szakértő, így nem mondhatok véleményt a ciklongázfajták pontos vegyi összetételéről. Ellenben mint szemtanú pontos leírást adhatok ezeknek a gázfajtáknak alkalmazásáról és hatásáról.

Az alkalmazás két módját ismertem meg. Tanúja voltam a

zöldre lakkozott, mintegy literes bádogdobozok kiürítésének a birkenauai F táborrész fertőtlenítőhelyiségében.<sup>374</sup> A dobozok tartalmát a kórháztáborrész légmentesen elzárt fertőtlenítőhelyiségének kéményszerű nyílásán át szórták rá az alant felhalmozott ruhákra és takarókra. Körülbelül kétórai várakozás után villamos szellőztetők tisztították meg a levegőt a gáztól. Alkalmam volt elolvasni a dobozok feliratát: Cyclon A. Vertilgungsmittel für Läuse und andere Ungeziefer. Vorsicht! Gift! (Irtószer tetvek és más rovarok ellen. Vigyázat! Méreg!)

Az alkalmazás másik módját az Auschwitzról írott naplóból idézem.

„Háromezer ember van a helyiségben. Férfiak, nők, gyermekek... Hangos vezényszó hallatszik: SS és Sonderkommando a helyiséget elhagyni! – Kimennek, számba veszik egymást. Az ajtók becsapódnak. A világítást kívülről eloltják. Ebben a pillanatban kint gépkocsi berreg. Vörös kereszt luxusaútó érkezik. Egy SS-tiszt és egy SDG, Sanitätsdienstgefreiter, egészségügyi szolgálatos lép ki a kocsiból. Ez utóbbi négy darab, zöld színű bádogdobozt tart a kezében. A pázsitra lépnek, ahol harminc méternyire egymástól alacsony betonkémények állnak ki a földből. Az első kéményhez tartanak. Gázmaszkot csatolnak fel. Leemelik a kémény fedőlapját. Az is betonból készült. Beütik az egyik doboz patenttetejét, és tartalmát – a lila színű, babszem nagyságú szemcsékből álló anyagot – beszórják a nyíláson, amely a föld alatti helyiség lyukacsos bádogcsöveibe hull. Ott nem szóródik széjjel, benne marad a csőben. Az anyag: ciklon vagy klór, szemcsés formában. Mihelyt a levegővel érintkezik, azonnal gázt fejleszt. A gáz a lyukacsokon keresztül távozik: pillanatok alatt megtölti az emberekkel telt helyiséget... Öt percet vár még a két gázhóhér, hogy dolgában megbizonyosodjék... Háromezer embert öltek meg... A hullák nem hevernek szanaszét a terem padozatán, hanem emeletmagasan, egy halomban

tornyosodnak.”<sup>375</sup>

A gázdobozok külalakra teljesen azonosak voltak. Csupán egyetlen betű nem egyezett: az F táborrész fertőtlenítőhelyiségében használt gázdobozokon *Cyclon A* volt a felirat. A krematóriumokban alkalmazott dobozokon pedig *Cyclon B*. Használtak olykor felirat nélküli gázdobozokat is. Véleményem szerint ezek klórt tartalmaztak.

Egybevetve szerény kémiai ismereteimet kórboncnoki és törvényszéki orvosi tapasztalataimmal és a gázhalált halt emberek holttestén észlelt tünetekkel, a következőket állapítottam meg: a halál eszméletlen állapotban, az időjárástól függően – esős, nyirkos időben több az oxigén a levegőben – 2-5 perc alatt áll be, a légzőközpont bénulása következtében. Külső tünetek: a fej erős duzzadása (oedema), az egész test kékeslila elszíneződése (cyanosis); végül a ciánmérgezések fontos, negyedik tünete: a pupillatágulás (midreasis).

Megállapításom a *Cyclon B*-vel jelzett gáz vegyi összetételére vonatkozóan: acidum hidrocianatum, klór és minden valószínűség szerint nitrogén vegyülete, általam ismeretlen vegyi képlet formájában. Száraz vivőanyaga a kalciumszilikát. Ebbe az anyagba rögzítve, légmentesen elzárt dobozban hosszú ideig tárolható. A mérges anyag a levegővel való érintkezés pillanatában – valószínűleg a levegő oxigénjétől abszorbeálva szilárd halmazállapotából légneművé alakul át, és könnyű gáz lévén, nagy gyorsasággal megtölti a rendelkezésére álló teret anélkül, hogy vivőanyaga külső formájában megváltoznék. Számptalan esetben volt alkalmam az elgázosítások befejeztével ilyen szemcséket kezemben tartani és megvizsgálni.

Nyolc hónapig voltam a krematóriumok foglya. Ha figyelembe veszem, hogy naponta körülbelül húszezer ember ment át a gázkamrákon, s ha figyelembe veszem azt is, hogy nem mindennap volt üzem a krematóriumokban (javítások, tisztogatás stb.), tehát mindent egybevetve, fogságom ideje alatt

mintegy kétmillió ember gázhalálának voltam tanúja.<sup>376</sup>

\*

„Auschwitzban két orvos azzal foglalkozott, hogy a beérkező transzportokat megszemlélje. A foglyoknak az orvosok előtt kellett elvonulniuk, akik egyszerű kézmozdulattal döntöttek sorsuk fölött: akik munkára alkalmasnak látszottak, a táborba kerültek. A többieket azonnal a megsemmisítőhelyre vitték. A zsenge korú gyermekeket kivétel nélkül megsemmisítették, mert munkára alkalmatlanok voltak. Auschwitzban javítottunk a megsemmisítés technikai kivitelén, míg Treblinkán<sup>377</sup> az áldozatok kivétel nélkül tudták, hogy halál vár rájuk, Auschwitzban azon fáradoztunk, hogy elhitessük velük, csupán tetvetlenítési eljárásról kell átesniük. Természetesen gyakran felismerték valódi szándékainkat, ezért néha ellenkeztek, amiből kellemetlenségeink támadtak. Számos esetben előfordult, hogy az anyák ruhájuk alá rejtették gyermeküket. Ha felfedezték, a gyermeket természetesen azonnal átadtuk a megsemmisítőüzemnek.” (Transcript. S. 7821.)

„A klimatikus viszonyoknak megfelelően 3-5 percig tartott, amíg az emberek a halálkamrákban elpusztultak. Minden esetben tudtuk, mikor van végük, mert a föld alatti moraj akkor megszűnt. Rendszerint fél órát vártunk, hogy az ajtókat kinyithassuk.<sup>378</sup> A hullák eltávolítása után a Sonderkommando levette ékszertárgyaikat, és kihúzta az aranyfogakat.” (Transcript. S. 7822.)

A vádlottak padján ülő dr. Thilo Mengele helyettese volt az auschwitzi megsemmisítőtáborban.<sup>379</sup> Néha a rámpán is tevékenykedett, de főleg sebészi munkával foglalkozott. Dr. Thilo az *F* táborrész kórházának kiválóan felszerelt műtőjében dolgozott. Kitűnően bevált gyógyszerek és altatószerek felhasználásával és az aszepszis és antiszepszis legszigorúbb



szem előtt tartásával a köznapi sebészetet meghaladó, valóságos művészi munkát végzett a melléje beosztott szakemberekkel, SS-orvosokkal és orvos foglyokkal. Vegyi gyárak által küldött altatószereket, gyógyszereket kísérleteztek ki, sebészi módszereket tökéletesítettek, és új, veszélyes módszereket vezettek be. Sok esetben el is jutottak a per primam gyógyulás tizedik vagy tizenkettedik napjáig. Ekkor eltávolították a varratokat. Dossziékba kerültek a betegség és az alkalmazott orvosi műveletek pontos feljegyzései. A per primam gyógyuló betegnek Hauptsturmführer dr. Thilo barátságosan megveregette a vállát.

A beteg a jól sikerült műtét, a gondos, barátságos bánásmód után felvette a KZ-szabályok szerint egy napra kijáró kenyéradagját. Fél óra elteltével SS-kísérőjével belépett a krematóriumok egyikének kapuján. Néhány perc múlva holtan feküdt, tágra nyílt szemmel az égetőterem betonján, fejében 6 milliméteres ólomgolyóval.

Obersturmführer dr. Wolff, aki most itt ül a vádlottak padján, a belgyógyászat főorvosa volt az auschwitzi koncentrációs táborban. Ebben a táborban tízezrek pusztultak el hasmenésben. Dr. Wolff elmulasztotta a legelemibb orvosi beavatkozást is a tömeges pusztulás megakadályozására. Ha konyhasót adtak a foglyok ételébe, ezzel az egy intézkedéssel is csökkenthette volna a megbetegedések számát. Egy liter tömény sósav 5%-os oldata egész táborrészek hasmenésben szenvedő betegeit gyógyította volna meg napok alatt. A sósav ára literenként mindössze 1 birodalmi márka.

Dr. Wolff főorvos, akárcsak dr. Thilo, kutatómunkát végzett. A legnagyobb gonddal és alapossággal tanulmányozta a hasmenés különböző válfajainak lefolyását. Tanulmányozta a halál beálltáig, sőt még azon túl is, hiszen százötven, hasmenésben elhalt fogoly hulláját küldte az I. krematórium bonctermébe. Velem dolgoztatta fel, bonctani kiértékelés

céljából.

\*

A vádlottak közt ül SS-Hauptsturmführer dr. Wirts is.<sup>380</sup> Az ő működési területe a 10. számú kísérleti barakk volt. Tágas, tiszta, levegős helyiséget különítettek el belőle. A belépő idegen néhány percnyi ott-tartózkodás alatt nem adhatott számot a berendezési tárgyak rendeltetéséről. Az előtérben íróasztal, előtte kényelmes karosszék; a fémcsövek, spiráldrótok, kábelek sokasága elvész a helyiség homályában. A belépő ijedt tekintete nem a tárgyakat figyeli, hanem az embereket. A KZ lakóiban a törvényenkívüliség állapotában finom érzék fejlődik ki, gyakran megsejtik a veszélyt. Tudják, hogy életük mások kezében van. A KZ urai ismerik a foglyoknak ezt a kifinomult érzékét, s el akarják tompítani, hogy simán, minden rendzavarás nélkül végezzék el kitűzött feladatukat. Így hát a félrevezetés ördögi módszeréhez folyamodnak:

A helyiség előtt rongyos ruhában kopaszra nyírt fiatal nők csoportja várakozik szótlánul, SS-felügyelők őrizete alatt. Hajuk alig egy centiméter hosszú: egy hónapja laknak a koncentrációs táborban. Testi állapotuk tűrhető, szervezetük még nem élte fel túlságosan erőtartalékait. Egyenként lépnek a helyiségbe. Három-négy percet időznek bent. A szobában fehér köpenyes orvosok tevékenykednek. Egyikük karon fogja a belépőt, és halk, finom szóval, ahogyan csak a drótokon kívüli világban beszélnek, az íróasztal előtt álló székbe tessékeli. A fogoly feszengve és meglepetten ül le. A következő meglepetés: az orvos nyomtatott űrlapot tesz eléje. Feleletre váró, üres rovatok. Közepes intelligenciájú egyén körülbelül három perc alatt kitöltheti. Szokványos kérdésekre kell válaszolni: név, életkor, lakhely, nemzetiség stb. Már az első rovat kitöltésénél visszatér benne a széken ülés megszokottsága. Rója a sorokat, kezdi embernek érezni magát: nem az a fogoly, mint eddig, nem

merül el személytelenül a KZ tömegében. Finom érzéke megnyugszik, elcsitul balsejtelve. Elmúlik a három perc. A fogoly derűsen hagyja el a helyiséget. Az orvos felkapja a kitöltött személyi lapot, összegyűri és a papírkosárba dobja. Nyomban utána másikat helyez az íróasztalra. Tisztát, kitöltetlent.

Az elmúlt három percben azonban a többi orvos sem ült tétlenül: három percre volt szükségük ahhoz, hogy a nagy teljesítményű röntgenkészülékből a széken ülő, nyugodtan irdogáló fiatal nő ágyékára irányított, nagy hatóerejű, láthatatlan sugarakkal megöljék, szaknyelven sterilizálják élettől duzzadó petefészkeiket. Háromszáz fiatal nőt sterilizáltak így. Azért, hogy megállapítsák a röntgensugarak gyógyító és sterilizáló adagjait.<sup>381</sup>

Az F kórháztábor 12-es barakkjában fekszenek elkülönítve a kísérleti laboratórium legszerencsétlenebb áldozatai. Húsz-huszonhárom éves, életerős lengyel és francia ifjak: a kasztráltak csoportja. Kínzó fájdalomtól fetrengenek boksaikban. Üvöltenek, sírnak kínjukban. X-sugarak alkalmazásával sterilizálták őket. Pár nap múltán borzalmas égési sebek jelentkeznek a besugárzások helyén, kerületük kiszélesedik, és valóságos kráterekké mélyülnek. A sebek dacolnak minden gyógyszerrel, fájdalomcsillapítóval.<sup>382</sup>

Ezeknél a kísérleteknél fogoly orvosok nem lehettek jelen. SS-orvosok végezték, elkülönített helyiségben. Az áldozatok kisselektálása előtt azonban a fogoly orvosoknak mégis alkalmuk nyílt alaposan kikérdezni őket a lefolytatott kísérletekről.

\*

Vallomásomban ki kell térnem a náci gyilkosok lelki beállítottságára is.

A krematórium SS-személyzetéből néhányan gyakran betértek az orvosszobába. Egy alkalommal hosszú beszélgetést folytattam Oberscharführer Mussfelddel,<sup>383</sup> a krematórium személyzetének parancsnokával, aki a náci mozgalom előtti időkből cukrászmester volt egy Rajna-vidéki nagyvárosban. A pillanat alkalmasnak látszott, és megkérdeztem tőle, mi a véleménye a tömeges emberpusztításról, s arról, hogy ő saját kezűleg vesz részt benne. Milyen joggal teszi ezt? Mussfeld így felelt:

„Na ja, ich antworte Ihnen. Das Recht dazu gibt uns der Führer. Und das Töten von Polen und Juden ist ja kein Mord, im nazionalsozialistischen Sinne. Es ist die heilige Feme!” (Hát igen, felelek magának. A Führeertől nyertünk rá jogot. A lengyelek és zsidók megölése nemzetiszocialista értelemben nem is gyilkosság, hanem szent Feme.)

\*

Néhány nappal a karácsonyi ünnepek előtt Oberscharführer E. Seitz<sup>384</sup> különös kéréssel fordult hozzám. Gót betűs, tussal kihúzott alkalmi üdvözlőt kellett írnom képeslapokra. A fehér kartonlapokból rögtönzött képeslapokon fenyőág csokolózó fehér galambokkal. D. Ollée<sup>385</sup> készítette, az egykori párizsi festőművész, aki három éve KZ-fogoly, s most az I. krematórium 15. égetőkemencéjének fűtője. Koksztól lapátol embertársainak holtteste alá a nappali vagy éjszakai csoportban. Oberscharführer kitörő örömmel fedezi fel a volt párizsi tájképfestőt: „Sie Schmuckstück, Sie unmöglicher Parteigenosse! Warum haben Sie nicht früher gesagt, dass Sie ein Kunstmalers aus Paris sind!” (Maga ékszerdarab, maga lehetetlen pártelvtárs! Miért nem szólt nekem már előbb, hogy maga párizsi festőművész!) „Ezután festeni fog! Van munkám elég a maga számára. Ha pedig elkészült vele, akad itt festenivaló

bőven. Át kell mázolni a kemencék vörös téglás falait is. Egész feketék már a koromtól.”

Sohasem írtam verset. De most megparancsolták. Az Oberscharführer nagy úr a krematóriumban. Így született meg „költői alkotásom”:

*Wünscht Jedem das Allerbeste  
Und sendet frohe Weihnachtsgrüsse  
SS Oberscharführer Erich Seitz*

*(Mindenkinek a legjobbakat kívánva küldöm szíves karácsonyi üdvözetem.)*

Kriminálpszichológiai formákat figyelhettem meg nem csupán az egyes SS-személyeknél, hanem nagyobb csoportoknál is. Ilyen beállítottságú volt például az auschwitzi KZ egész vezetősége.

Harminckét barakkból állott a birkenauai táborrész, a hírhedt Männerlager – a férfitábor. Harminckétezer foglyot őriztek hatezer voltos árammal telített drótkerítése között. A tábor foglyait negyven kommandóba osztották.

A Strafkommando<sup>386</sup> (büntetőkommandó) és a Zerlegkommando (szerelőkommandó)<sup>387</sup> volt a két legnagyobb létszámú csoport. Büntetőkommandóba azok kerültek, akik valamely szabályellenességet követtek el. Például vétettek a KZ rendje ellen. Tagjai zárt barakkokban töltötték az éjszakát. Nappal SS-őrök és idomított farkaskutyák őrizete alatt a legsúlyosabb munkát végezték. Élelmezésükre a KZ hivatalos fejadagjának a felét kapták.<sup>388</sup> Munkavezetőjük zöld parolis, hivatásos bűnöző.<sup>389</sup> A nehéz munka és a hiányos táplálkozás miatt életük öt-hat hétnél nem tartott tovább. Aki pedig tovább bírta, azt agyonhajszolták, vagy egyszerűen agyonverték. Megszokott látvány volt, amint a napi munkából hazatérőben a

bevonuló kommandó talicskán hozta halottait.

A táborparancsnok és vezérkara a tábor bejáratánál, az őrszoba előtt várta a bevonuló kommandókat. A létszámnak mind kivonuláskor, mind a bevonulásnál egyeznie kellett. A számlálásnál élőknek, holtaknak jelen kellett lennie.

A kommandók feszes tartásban lépnek el a táborparancsnok előtt. A kapu fölött felirat: Arbeit macht frei! (A munka szabaddá tesz!) A kapun belül, közvetlenül a bejáratnál hatvantagú, fantasztikus uniformisokba öltöztetett, foglyokból összeállított fúvószenekar. A zenekar pattogó indulókat játszik órákon át, míg a kommandók bevonulnak.

Egy héttel karácsony előtt a szeretet ünnepének szimbólumaként hatalmas fenyőfát állítottak fel a D táborrész<sup>390</sup> bejáratánál, a zenekarral szemben, az úttest túlsó oldalán. A fát villanyégők, színes szalagok, ezüst angyalhaj díszítették.

Pár nappal történt karácsony előtt. Este hat óra. Játsszik a hatvantagú zenekar. A fáradt kommandók erejük végső megfeszítésével kihúzzák magukat, dobbanó léptekkel haladnak át a kapun. A feldíszített, kivilágított fa alatt a hagyományos Gabentisch – az ajándékasztal – helyén négy szék egy sorban. A székeken csíkos ruhás foglyok, különös testtartásban. Nyakukban tábla: Így jár, aki szökni próbál. Négy halott. Golyóval végezték ki őket.<sup>391</sup>

\*

A Zerlegkommando – a szerelőkommandó – feladata volt a Németországból és a megszállt területekről ideszállított repülőgéproncsokból kiszerezni a használható alkatrészeket. Munkahelyük Birkenautól hat kilométer távolságra feküdt. Az alkatrészeket vagonokba rakták, hogy a repülőgépgyárok újból felhasználhassák. Óriási területen folyt a munka, s gyakran megtörtént, hogy a roncsok közt olyasmit találtak, ami foglynál

értéknek számított. Csaknem minden géproncs tartályában maradt kevés benzin. Cserébe élelmet kaphattak a konyhán dolgozó fogolytársaktól: azoknak öngyújtóba kellett a benzin. De akadt a pilótatáskákban kétszersült, néha cigaretta, sőt meleg kesztyű is. A háború utolsó hónapjaiban nagy számmal érkeztek a lelőtt vagy kényszerleszállást végzett repülőgépek; ideszállításuk a legnagyobb sietséggel történt, nem maradt idő a roncsok alapos átkutatására.

Ma már ismert tény, hogy a KZ-ek politikai foglyai magatartásukkal igazolták a tételt: akinek elvei voltak a szabad életben, elvei voltak a megsemmisítőtáborban is. Tudjuk, milyen volt a koncentrációs táborokban az élet. Tudjuk, mennyire összecsuklott és kivetkőzött magából az ember. Legtöbbje nem cselekedett mást, mint tompa letargiában várta a halált.

Volt azonban egy elszánt kis csoport, a politikailag öntudatosak csoportja, amely szervezetten harcolt, és példát mutatott még ott is. Fényes bizonyítéka ennek, hogy a Zerlegkommando politikailag iskolázott, öntudatos csoportjának emberei nem élelmet vagy meleg ruhadarabokat szedtek össze a repülőgéproncsokból, ami pedig számukra is létfontosságú lett volna, hanem rádióalkatrészeket. Ha figyelembe vesszük, hogy egy rádió adó-vevő készülék több ezer kisebb-nagyobb alkatrészből áll, s ha figyelembe vesszük, hogy milyen szigorú motozás folyt a tábor kapuja előtt a kommandók bevonulásánál, és hogy mily csekélységekért osztogattak halált a KZ-ben, akkor lemérhetjük, mit vállaltak ezek az emberek. Milyen kockázatot vállaltak az agyondolgoztatott, agyonéheztetett, de lélekben meg nem tört, öntudatos élharcosok, akik ruhájuk rongyai közt vagy a szájukban csempészték be a táborba egy nagy hatósugarú rádió adó-vevő készülék alkatrészeit. Esti bevonulás után nem tértek aludni nyomorúságos fekhelyeikre, hanem gyertyacsonk világánál,

maguk készítette műszerekkel szerelték a készüléket, hogy kapcsolatot keressenek – és találtak is – a baráti külfölddel. Cselekedetük ragyogó példája marad a bátor kiállításnak.

A Zerlegkommando négyezer fogolyból állott.<sup>392</sup> Sokan maradtak közülük életben. Igazolhatják az itt elmondottakat.

\*

Benvenuto van Halle hitelesíti vallomásomat. Egy-egy példányát kiadják az ügyészeknek és a törvényes rendelkezések értelmében a vádlottaknak is, négy héttel a főtárgyalás kezdete előtt.

\*

Az anyag, amit a vád rendelkezésére bocsátottam, csupán töredéke élményeimnek. Fel-felvillanó részlete a bűncselekmények és gaztettek vég nélküli sokaságának.

Két éve folyik a per. Sok marasztaló ítéletet hoztak. De számtalan bűnöst mentettek fel, akik a Harmadik Birodalom politikai, gazdasági rendszerének voltak legfőbb irányítói, és mérhetetlenül súlyos bűncselekményeket terveltek ki s hajtottak végre.

Ámde létezik egy másfajta ítélőszék is: a népek millióinak dolgozói, akiknek szíve tiszta, értelmük igazságot szomjaz, akik megalkuvás nélkül küzdenek, hogy többé senki számára ne váljék tragédiákkal terhes siralomvölgyé a Föld. A népek dolgozó millióinak ítélőszéke elmarasztalja a bűnösöket. S ítéletét nem másíthatja meg semmiféle érv, sem fegyver.

Nagy elégtétel és megnyugvás számomra, hogy auschwitz naplóm megírása után öt bajtársam életben maradásáról kaptam hírt: krematóriumi fogságom kezdetétől a szabadulásig voltam együtt velük, vagy szoros kapcsolatban állottunk



egymással.

Az öt bajtársam: dr. Körner József, az I. krematórium volt boncolóorvosa (Nizza, Franciaország); dr. Levy Robert orvosprofesszor, az F tábor 12-es barakkjának volt orvosa (Strasbourg, Franciaország); dr. Epstein A. [sic!] orvosprofesszor, a 10-es kísérleti barakk orvosa (Prága, Csehszlovákia); dr. Bendel József [sic!], az I. krematórium kommandójának orvosa (Párizs); Bennamia Daniel, az I. krematórium volt fűtője (Athén, Rue Sokrates 8).<sup>393</sup>

Hárman közülük már megjelentek vallomástételre a nürnbergi törvényszék előtt, ketten pedig ezután számolnak be a Mengele környezetében szerzett tapasztalatokról.<sup>394</sup>

## RÖVIDÍTÉSEK

ABÁM – Auschwitz-Birkenau Állami Múzeum Levéltára  
DEGOB – Deportáltakat Gondozó Országos Bizottság  
Gestapo – Geheime Staatspolizei (Titkos Államrendőrség)  
KL vagy KZ – Konzentrationslager (koncentrációs tábor)  
MZSL – Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár, Budapest  
NARA – National Archives Records Administration, Washington  
RSHA – Reichssicherheitshauptamt (Birodalmi Biztonsági Főhivatal)  
SK – Sonderkommando  
SS – Schutzstaffel (Védőosztag)  
USHMM – United States Holocaust Memorial Museum, Washington  
WVHA – Wirtschafts- und Verwaltungshauptamt der SS (az SS Gazdasági és Igazgatási Főhivatala)  
YVA – Yad Vashem Archives, Jerusalem

## BIBLIOGRÁFIA

Belsen Trial 1949

*Trial of Josef Kramer and Forty-four Others. (The Belsen Trial.)*  
Edited by Raymond Phillips. London–Edinburgh–Glasgow, 1949,  
William Hodge and Company Ltd.

Bezwinska 1973

Jadwiga Bezwinska (edited by): *Amidst a Nightmare of a Crime. Manuscripts of Members of Sonderkommando.* Oswiecim, 1973,  
State Museum.

Bezwinska–Czech 1998

Jadwiga Bezwinska–Danuta Czech (Zusammenstellung der  
Texte, Ausarbeitung der Anmerkungen und Kurzbiographien  
von NS-Verbrechern): *Auschwitz in den Augen der SS.* Oswiecim,  
1998, Staatliches Museum Auschwitz-Birkenau.

Cherish 2009

Barbara U. Cherish: *The Auschwitz Kommandant. A Daughter's  
Search for the Father She Never Knew.* Gloucestershire, 2009,  
The History Press.

Cohen 1996

Leon Cohen: *From Greece to Birkenau. The Crematoria Workers'  
Uprising.* Tel-Aviv, 1996, The Salonika Jewry Research Center.

Czech 1997

Danuta Czech: *Auschwitz Chronicle 1939–1945.* New York, 1997,

Henry Holz.

Csepeli–Vági 2011

Csepeli György–Vági Zoltán: Adolf Eichmann személytelen személyisége. *Mozgó Világ*, 2011/6. 35–46.

Des Voix Sous La Cendre 2005

Des Voix Sous La Cendre: *Manuscrits des Sonderkommandos d'Auschwitz-Birkenau*. 2005, Mémorial de la Shoah/Calmann-Lévy.

Drywa 2004

Danuta Drywa: *The Extermination of Jews in Stutthof Concentration Camp 1939–1945*. Gdansk, 2004, Stutthof Museum in Sztutowo.

Eichmann 1980

Rudolf Aschenauer (her. von): *Ich, Adolf Eichmann. Ein historischer Zeugenbericht*. Leoni am Starnberger See, 1980, Druffel Verlag.

Eichmann 2000

Adolf Eichmann: *Tárgyalástól ítéletig. Feljegyzések a börtönből*. Budapest, 2000, Trifer.

Eichmann-per 1994

The Trial of Adolf Eichmann. Record of Proceedings in the District Court of Jerusalem. Vols. 1–9. Jerusalem, 1994, State of Israel, Ministry of Justice.

Friedländer 1995

Henry Friedlander: *The Origins of Nazi Genocide. From Euthanasie to the Final Solution*. The University of North

Carolina Press, 1995, Chapel Hill–London.

Frojimovics 2007

Frojimovics Kinga: Máramaros vármegye. In Randolph L. Braham (szerk): *A magyarországi holokauszt földrajzi enciklopédiája* 1–3. Budapest, Park, 2007. 1. kötet, 635–727.

Gedenkbuch 1–2, 1993

Jan Parcer (editorial director): *Gedenkbuch. Die Sinti und Roma im Konzentrationslager Auschwitz-Birkenau 1–2*. München–London–New York–Paris, 1993, K. G. Saur.

Gilbert 1967

G. M. Gilbert: *Nürnbergi napló*. Budapest, 1967, Kossuth.

Görög 2011

Görög Sándor: *Repkényszaggatás*. Budapest, 2011, Akadémiai.

Greif 2000

Gideon Greif: „Wir weinten trännelos...” Augenzeugenberichte des jüdischen „Sonderkommandos” in Auschwitz. Frankfurt am Main, 2000, Fischer.

Greif 2005

Gideon Greif: *We Wept Without Tears. Testimonies of the Jewish Sonderkommando from Auschwitz*. New Haven–London, 2005, Yale University Press.

Höss 1996

Steven Paskuly (ed.): *Death Dealer. The Memoirs of the SS-Commandant at Auschwitz*. New York, 1996, Da Capo Press.

Kádár–Vági 1999

Kádár Gábor–Vági Zoltán: Magyarok Auschwitzban. In *Holocaust Füzetek* 12, 92–123. Budapest, 1999, Magyar Auschwitz Alapítvány–Holocaust Dokumentációs Központ.

Kádár–Vági 2001

Kádár Gábor–Vági Zoltán: *Aranyvonat. Fejezetek a zsidó vagon történetéből*. Budapest, 2001, Osiris.

Kádár–Vági 2004

Kádár Gábor–Vági Zoltán: Előítéletek rabságában. *Népszabadság*, 2004. július 31.

Kádár–Vági 2005

Kádár Gábor–Vági Zoltán: *Hullarablás. A magyar zsidók gazdasági megsemmisítése*. Budapest, 2005, Jaffa-HAE.

Kádár–Vági 2013

Kádár Gábor–Vági Zoltán: *A végső döntés. Berlin, Budapest, Birkenau 1944*. Budapest, 2013, Jaffa.

Kielar 1981

Wieslaw Kielar: *A 290. számú auschwitzi fogoly*. Budapest, 1981, Kossuth.

Kilian 2002

Eric Friedler–Barbara Siebert–Andreas Kilian: *Zeugen aus der Todeszone. Das jüdische Sonderkommando in Auschwitz*. Klampen, 2002, Lüneburg.

Koren–Negev 2006

Jehuda Koren–Eilat Negev: *Lélekben óriások voltunk. A Liliputi Társulat különös története*. Budapest, 2006, Európa.

Kranz 2007

Tomasz Kranz: *Die Vernichtung der Juden im Konzentrationslager Majdanek*. Lublin, 2007, Panstwowe Muzeum na Majdanku.

Kraus–Kulka 1958

Ota Kraus–Erich Kulka: *Halálgyár*. Budapest, 1958, Kossuth.

Kremer 1971

Johann Paul Kremer: *Tagebuch*. In *Hefte von Auschwitz 13*. Oswiecim, 1971, Verlag Staatliches Auschwitz Museum.

Lang–Sibyll 1983

Joachen von Lang–Claus Sibyll (eds.): *Eichmann Interrogated. Transcripts from the Archives of the Israeli Police*. New York, 1983, Farrar, Strauss & Giroux.

Langbein 2004

Hermann Langbein: *People in Auschwitz*. Chapel Hill & London, 2004, University of North Carolina Press–United States Holocaust Memorial Museum.

Lanzmann 1999

Claude Lanzmann: *Soah*. Budapest, 1999, Kossuth.

Lengyel 1947

Olga Lengyel: *Hitler's Ovens. (Five Chimneys.)* New York, 1947, Avon Publications.

Lifton 1998

Robert Jay Lifton: *Náci orvosok. Az orvosi eszközökkel történő emberölés és fajirtás lélektana*. Pécs, 1998, Alexandra.

Lówy 2007

Lówy Dániel: Szilágy vármegye. In Randolph L. Braham (szerk): *A magyarországi holokauszt földrajzi enciklopédiája* 1–3. Budapest, 2007, Park. 2. kötet, 1053–1097.

Lówy 2010

Lówy Dániel: A Soá nagyváradi emlékirói. *Várad*, 2010/8.

Mandelbaum 2011

Igor Bartosik–Adam Willma (eds.): *I was at the Auschwitz Crematorium. A Conversation with Henryk Mandelbaum Former Prisoner and Member of the Sonderkommando at Auschwitz*. Oswiecim, 2011, Auschwitz-Birkenau State Museum.

Marszalek 1986

Josef Marszalek: *Majdanek. The Concentration Camp in Lublin*. Warsaw, 1986, Interpress.

Müller 1999

Filip Müller: *Eyewitness Auschwitz. Three Years in the Gas Chambers*. Chicago, 1999, Ivan R. Dee–United States Holocaust Memorial Museum.

Neurath 2005

Paul Martin Neurath: *The Society of Terror. Inside the Dachau and Buchenwald Concentration Camps*. Boulder–London, 2005, Paradigm Publishers.

Overy 2001

Richard Overy: *Interrogations: The Nazi Elite in Allied Hands, 1945*. New York, 2001, Viking Press.

Perl 1948

Dr. Gisella Perl: *I Was a Doctor in Auschwitz*. New York, 1948,



International Universities Press.

Piper 1993

Franciszek Piper: *Die Zahl der Opfer von Auschwitz*. Oswiecim, 1993, Staatliches Museum in Oswiecim-Brzezinka.

Piper 2000

Franciszek Piper: Mass Murder. In Waclaw Dlugoborski–Franciszek Piper (eds.): *Auschwitz 1940–1945. Central Issues in the History of the Camp II-V*. III. kötet. Oswiecim, 2000, Auschwitz-Birkenau State Museum.

Poludniak 2008

Jan Poludniak: *Sonder. An Interview with Sonderkommando Member Henryk Mandelbaum*. Oswiecim, 2008, Auschwitz-Birkenau State Museum.

Posner–Ware 2000

Gerald L. Posner–John Ware: *Mengele. The Complete Story*. New York, 2000, Cooper Square Press.

Pressac 1989

Jean Claude Pressac: *Auschwitz: Technique and Operation of the Gas Chambers*. New York, 1989, Beate Klarsfeld Foundation.

Pressac–Van Pelt 1998

Jean Claude Pressac–Robert Jan van Pelt: The Machinery of Mass Murder at Auschwitz. In Yisrael Guttman–Michael Berenbaum (eds.): *Anatomy of the Auschwitz Death Camp*. Washington–Bloomington, 1998, United States Holocaust Memorial Museum and Indiana University Press. 183–245.

Rees 2007

Laurence Rees: *A nácik. Történelmi tanulságok.* Pécs, 2007, Alexandra.

*Romániai magyar irodalmi lexikon*

*Romániai magyar irodalmi lexikon* I–IV. A Kriterion Könyvkiadó (Bukarest) és az Erdélyi Múzeum-Egyesület (Kolozsvár) 1981., 1991., 1994. és 2002. évi kiadásai alapján készült az OSZK Magyar Elektronikus Könyvtára és az Erdélyi Múzeum-Egyesület közreműködésében 2006-ban.

Safrian 2010

Hans Safrian: *Eichmann's Men.* New York, 2010, United States Holocaust Memorial Museum-Cambridge University Press.

Sereny 1983

Gitta Sereny: *Into That Darkness. An Examination of Conscience.* New York, 1983, Vintage Books.

Setkiewicz 2008

Piotr Setkiewicz: *The Histories of Auschwitz IG Farben Werk Camps 1941–1945.* Oswiecim, 2008, Auschwitz-Birkenau State Museum.

Sofsky 1999

Wolfgang Sofsky: *The Order of Terror. The Concentration Camp.* Princeton, 1999, Princeton University Press.

Strebel 2003

Bernhard Strebel: *Das KZ Ravensbrück. Geschichte eines Lagerkomplexes.* Paderborn–München–Wien–Zürich, 2003, Ferdinand Schöningh.

Strzelecki 1995

Andrzej Strzelecki: *Endphase des KL Auschwitz. Evakuierung, Liquidierung und Befreiungs des Lagers.* Oswiecim, 1995, Staatliches Museum in Oswiecim-Brzezinka.

Szabó M. 2015

Szabó M. Attila: *Magyar oktatási intézmények a Magura aljában. A szilágysomlyói gimnázium története.* Székelyudvarhely, 2015. <http://mek.oszk.hu/11000/11069/>

Szücs 1998

Ladislau Szücs: *Létszámellenőrzés. Haláltábor orvosa voltam.* Budapest, 1998, Palatinus.

Van Pelt 1998

Jan van Pelt: A Site in Search of a Mission. In Yisrael Guttman–Michael Berenbaum (eds.): *Anatomy of the Auschwitz Death Camp.* Washington–Bloomington, 1998, United States Holocaust Memorial Museum and Indiana University Press, 93–156.

Van Pelt 2002

Jan van Pelt: *The Case for Auschwitz. Evidence from the Irving Trial.* Bloomington, 2002, Indiana University Press.

Venezia 2012

Shlomo Venezia: *Inside the Gas Chambers. Eight Months in the Sonderkommando at Auschwitz.* Malden–Cambridge, 2012, Polity Press–United States Holocaust Memorial Museum.

Wiesenthal 1970

Simon Wiesenthal: *A gyilkosok közöttünk járnak.* Bukarest, 1970, Politikai Könyvkiadó.

Wiesenthal 1991

Simon Wiesenthal: *Az igazság malmai*. Budapest, 1991, Európa.

<sup>1</sup> Az eredeti magyar cím: *Dr. Mengele boncoló orvosa voltam az auschwitz-i krematóriumban.*

<sup>2</sup> Ezt a kiadást a Tiszántúli Református Egyházkerület jelentette meg Debrecenben, 1947-ben.

<sup>3</sup> Szövegét lásd a függelékben. Sworn affidavit, 1947, October 8. Taken by Benvenuto van Halle, US Civilian AGO – D 4325. 32, Office of Chief of Counsel for War Crimes, US War Department. Nyiszli szerint az auschwitzi kísérletekkel, a mérges gázok használatával és egyéb témákkal kapcsolatos vallomásai US AGO – D 4325.33, 4325.36, 4325. 37. számokon kerültek a periratokba.

<sup>4</sup> *Auschwitz: A Doctor's Eyewitness Account*, New York, Frederick Fell, 1960.

<sup>5</sup> A nürnbergi tanúvallomás szövegét lásd a függelékben. Az említett kiadás adatai: Dr. Nyiszli Miklós, *Orvos voltam Auschwitzban*, Bukarest, Irodalmi Könyvkiadó, 1964.

<sup>6</sup> 1992-ben például Berlinben a Dietz Verlag GmbH kiadásában jelent meg németül *Im Jenseits der Menschlichkeit. Ein Gerichtsmediziner in Auschwitz* címmel.

<sup>7</sup> Kétségtelen, hogy a magyar zsidókban valamennyi német és magyar háborús bűnös közül messze dr. Mengele hagyta a legmélyebb nyomot. A mintegy 3700 DEGOB-jegyzőkönyv közül minden tizedik, az Auschwitzba deportáltak közül minden ötödik-hatodik túlélő említi. Ezzel szemben kollégáira, dr. Kitterre, Thilóra, Kleinre csupán néhány túlélő emlékezett. Kádár–Vági 2005, 184–185.

<sup>8</sup> A zsidó foglyok nem csupán Mengelét nevezték így. Több táborban több SS-t is a halál angyalaként (Malakh ha-Moves) emlegettek. Treblinkában August Miete SS-őrmestert, aki a betegeket, gyerekeket, fogyatékosokat, munkaképteleneket lőtte egy gödörbe; Sobibórbán Gustav Wagner SS-főtörzsőrmestert, a tábor rettegett parancsnokhelyettesét. Birkenauban a Sonderkommando egyes tagjai Mollt, mások a tábori Gestapo

munkatársát, a nagyobb tömeggyilkosságokat elrendelő parancsokat a krematóriumba kézbesítő SS-Oberscharführer Josef Housteket (más néven: Erber) hívták így.

<sup>9</sup> Az adatokat közli Lőwy 2007, 1082–1084. [http://epa.oszk.hu/00100/00181/00062/tarsadalom\\_01\\_lowy.htm](http://epa.oszk.hu/00100/00181/00062/tarsadalom_01_lowy.htm), letöltve 2016. augusztus 25.

<sup>10</sup> Szabó M. 2015, 83.

<sup>11</sup> Lőwy 2007, 1085–1088.

<sup>12</sup> Itt és a továbbiakban a Nyiszli szövegeiből idézett részletek után zárójelben kötetünk oldalszámaira utalunk.

<sup>13</sup> *Romániai magyar irodalmi lexikon*, IV.

<sup>14</sup> Frojimovics 2007, 709–710.

<sup>15</sup> Az I. krematórium technikai adatairól részletesen lásd Pressac 1989, 123–160; Piper 2000, 121–128, valamint az eredeti SS-dokumentációt: USHMM, RG 11.001M03, Records of the Zentralbauleitung der Waffen-SS und Polizei in Auschwitz.

<sup>16</sup> A bunkerekről lásd Pressac 1989, 161–182; Piper 2000, 134–143.

<sup>17</sup> Az ismertetés elsősorban a következő források alapján készült: Piper 2000; Pressac 1989; Van Pelt 1998; Pressac–Van Pelt 1998; Van Pelt 2002. Mivel 1944-ben Birkenauban négy krematórium működött, sok fogolyhoz és SS-hez hasonlóan Nyiszli is ezt a számozást (I–IV) használta. A félreértések elkerülése érdekében ebben a kötetben a továbbiakban minden esetben az SS eredeti, 1943-as gyakorlatát követjük (II–V), amely az 1940 és 1943 között az auschwitzi főtáborban működő, úgynevezett „öreg krematóriumot” listázta I. számú krematóriumként.

<sup>18</sup> Filip Müller, *Eyewitness Auschwitz. Three Years in the Gas Chambers*, Chicago, Ivan R. Dee–United States Holocaust Memorial Museum, 1999. A kötet először 1979-ben *Sonderbehandlung. Drei Jahre in den Krematorien und Gaskammern von Auschwitz* címmel jelent meg németül.

<sup>19</sup> Az ismertető elsősorban a következő művek kronológiája alapján készült: Kilian 2002; Des Voix Sous La Cendre 2005.

<sup>20</sup> A döntés háttéréről lásd Kádár–Vági 2013.

<sup>21</sup> Höss 1996, 37, 45–46, 241–242.

<sup>22</sup> Der SS-Standortälteste Auschwitz, Standortbefehl Nr. 14/1944. 1944. május 8. USHMM 1998. A. 0243, Höss-per, 3. tekercs.

<sup>23</sup> Czech 1997, 621–623. A Sonderkommando létszáma május 12-én 218 fő volt. Május 16-án, az első magyar tömegtranszportok érkezésének napján, már 318-an dolgoztak itt.

<sup>24</sup> Pressac–Van Pelt 1998, 237.

<sup>25</sup> Otto Moll landsbergi kihallgatása, 1946. április 29. USHMM 1998. A. 0243, Höss-per, 3. tekercs, illetve Rudolf Höss krakkói kihallgatása, 1947. január 11. Lásd még Moll és Höss nürnbergi szembesítését, 1946. április 16., közli Overy 2001, 387–400.

<sup>26</sup> Kraus–Kulka 1958, 232–233; Pressac–Van Pelt 1998, 237–238; Kilian 2002, 184. A renoválási munkálatokról lásd a sziléziai Bauinspektion der Waffen-SS und Polizei, az SS-WVHA Amtsgruppe C, valamint az auschwitzi Zentralbauleitung és magáncégek közötti levelezést, 1944. május 9–31. USHMM RG-11.001M.03, Records of the Zentralbauleitung der Waffen-SS und Polizei in Auschwitz, 43/393. tekercs.

<sup>27</sup> Lásd a számlákat, valamint a szállítási levelezést 1944. március 13.–június 9. között: Eichmann-per 1994, T37/184.

<sup>28</sup> Höss 1996, 37.

<sup>29</sup> A „Mexikóban” zajló építési munkákat az SS-WVHA éppen 1944 áprilisában állította le. Czech 1997, 561.

<sup>30</sup> Lang–Sibyll 1983, 231.

<sup>31</sup> A beérkező zsidók és az áldozatok összlétszámával kapcsolatban részletes elemzést közöl Kádár–Vági 2005, 152–162.

<sup>32</sup> Arbeitseinsatz-jelentések, Auschwitz-Birkenau, 1944. április 20.–július 28. között: ABÁM D-AuII-3a, 30276-30461.

<sup>33</sup> Frojimovics 2007, 640–642.

<sup>34</sup> Szücs 1998, 171, 198–199.

<sup>35</sup> Ezzel a szándékkal e sorok írója is tisztában van. Éppen ezért tartja jelentős és bátor vállalkozásnak a Magvető Kiadó részéről, hogy e fontos könyvet hetven év elteltével végre forráskritikával, tudományos elemzéssel és jegyzetapparátussal együtt juttatja el az olvasókhoz. A hibák, tévedések, túlzások és pontatlanságok feltárása ugyanis nem defenzíva: ellenkezőleg, közelebb visz bennünket saját történelmünk megértéséhez és az igazsághoz.

<sup>36</sup> Deposition of Alter Feinsilber (Stanislaw Jankowski). Krakko, 1945. április 16., in Bezwinska–Czech 1998, 65–66. Deposition of Sonderkommando Member Henryk Tauber, Auschwitz, 1945. május 24., in Piper 2000, 264.

<sup>37</sup> Mandelbaum állításait közli Poludniak 2008, 31 és Mandelbaum 2011, 49–50. A magyar Dov Paisikovic esetében lásd a frankfurti Auschwitz-perben a 98. tárgyalási napon (1964. október 8.) tett tanúvallomását, illetve a vele készült interjút: <https://www.youtube.com/watch?v=UTFmscIwpYw>. Morris Kesselman 1996-os beszámolója megnézhető itt: <https://www.youtube.com/watch?v=e-BxA2MGxFc> (mindkettő letöltve 2016. szeptember 1.). A többi visszaemlékezést közli Greif 2000 és Greif 2005.

<sup>38</sup> A visszaemlékezéseket lásd Greif 2000.

<sup>39</sup> Lásd Kielar 1981.

<sup>40</sup> Szverdlovot idézi Rees 2007, 159–160.

<sup>41</sup> Höss 1996, 157; Sereny 1983, 157, 200, 221.

<sup>42</sup> Kielar 1981.

<sup>43</sup> Lásd a Höss által írt személyi profilokat: Höss 1996.

<sup>44</sup> Lásd Lifton 1998, 302.

<sup>45</sup> Müller 1999, 138. Lásd Moll és Höss nürnbergi szembesítését, 1946. április 16., közli Overy 2001, 387–400.

<sup>46</sup> Mandelbaum visszaemlékezését közli Poludniak 2008, 59. Kesselmanét lásd a 37. jegyzetben.



[47](#) Eichmann motivációiról és reakcióiról lásd Csepeli–Vági 2011 és Eichmann 2000, 89–93, 101–102, 116.

[48](#) A családi táborral közösen tervezett felkelésről és a cseh zsidók kivégzéséről részletesen ír Müller 1999, 94–118. Lásd még Nyiszli művének XIV. fejezetét és a vonatkozó jegyzeteket.

[49](#) Lewenthalt közli Bezwinska–Czech 1998, 154, 161.

[50](#) Müller 1999, 124, 133.

[51](#) Több sonderes is úgy tudta, hogy az egyik nem zsidó lengyel kápójuk, Mietek Morava (fogolyszáma 5730) elárulta a felkelés tervét az SS-nek. Lásd például Langbein 2004, 197–201. Egy másik beszámoló szerint az egyik SS Max nevű csicskása volt az áruló. Czech 1997, 725.

[52](#) 1913. jegyzőkönyv, MZSL DEGOB-jegyzőkönyvek. Lásd még Jakov Silberberg, Eliezer Eisenschmidt és a Dragon testvérek beszámolóját in Greif 2000.

[53](#) Valószínűleg az ő hulláját boncolta Nyiszli október 6/7-én. Lásd műve XXIX. fejezetét. Az esetről és következményeiről Lewenthal is részletesen megemlékezett egyik elásott kéziratában. Bezwinska–Czech 1998, 166–169.

[54](#) A jelenséget az amerikai Robert Jay Lifton írta le: Lifton 1998.

[55](#) Langfust közli Bezwinska–Czech 1998, 112. Langfusról bővebben lásd Kádár–Vági 2001, 191–192; Müller 1999, 161–162; Nyiszli művének XXXV. fejezete.

[56](#) Bezwinska–Czech 1998, 118.

[57](#) Müller 1999, 161–162; Nyiszli művének XXXV. fejezete.

[58](#) Wiesenthal 1970, 24–25, 408–410; Wiesenthal 1991, 57–59.

[59](#) Greif 2005, 322.

[60](#) Poludniak 2008, 64.

[61](#) Müller 1999, 169; a többi visszaemlékezést közli Greif 2000.

[62](#) Szücs 1998, 198–201.

[63](#) Liebehenschel 1947. május 7-i, krakkói kihallgatási jegyzőkönyvét és október 9-én kelt írásbeli vallomását közli Cherish 2009, 164–178.

<sup>64</sup> Van Pelt 2002, 230–238.

<sup>65</sup> Broad szövegét közli Bezwinska–Czech 1998, 96–139.

<sup>66</sup> Gilbert 1967, 380–382.

<sup>67</sup> Höss 1996, 157–163.

<sup>68</sup> Belsen Trial 1949, 130–135.

<sup>69</sup> Lásd a *Világ* 1947. február 14. és április 8. közötti számait.

<sup>70</sup> *Világ*, 1947. április 8–13.

<sup>71</sup> Közli Lówy 2010,  
[http://epa.oszk.hu/00100/00181/00062/tarsadalom\\_01\\_lowy.htm](http://epa.oszk.hu/00100/00181/00062/tarsadalom_01_lowy.htm),  
letöltve 2016. augusztus 25.

<sup>72</sup> *Világ*, 1947. szeptember 28.

<sup>73</sup> Főkormányzóság, a nácik által megszállt lengyel területek elnevezése.

<sup>74</sup> Itt Nyiszli a kelet-lengyelországi Lublint említi az útvonalon fekvő Lubló (ma Stará Lubovňa, Szlovákia) helyett.

<sup>75</sup> Krakko, a Főkormányzóság központjának német neve.

<sup>76</sup> Nyiszli a Krakkótól 70 kilométerre fekvő Auschwitzra és – mint láttuk, tévesen – a Lublin külvárosában lévő majdaneki koncentrációs táborra utal.

<sup>77</sup> Az SS-orvosok karjukon megkülönböztető jelvényt viseltek, a rombuszt formázó fekete mezőben egy oszlopra tekeredő kígyóval.

<sup>78</sup> Németül SS-Hauptsturmführer, azaz százados.

<sup>79</sup> SS-Hauptsturmführer dr. Josef Mengele (1911–1979) Günzburgban született gazdag nagyiparos család legidősebb gyermekeként. A müncheni egyetemen antropológusi, majd Frankfurtban orvosi doktorátust szerzett. 1937-től a frankfurti egyetem Öröklésbiológiai és Fajhigiéniái intézetének kutatója. A náci párt tagja, 1938-ban belépett az SS-be. 1939-ben megnősült, fia, Rolf 1944-ben született. 1940 augusztusától a Waffen SS-ben szolgált. 1941-ben az SS-RuSHA (Rasse- und Siedlungshauptamt – Faji és Telepítésügyi Főhivatal) szakértője Lengyelországban, majd az elit 5. Viking SS-páncélos hadosztály orvosaként

Ukrajnában harcol. A fronton többször kitüntették, megkapta a másod- és az elsőosztályú Vaskeresztet. Miután súlyosan megsebesült, frontszolgálatra alkalmatlannak minősítették, és az RuSHA berlini központjába helyezték. 1943. május 30-tól saját kérésére Auschwitzba vezénylik. Először a birkenai cigánytáborban (BIIE) dolgozik, 1944-től a férfi kórháztábor (BIIf) egyik vezető orvosa, majd a BIIa, BIIB, valamint a BIID szektorok főorvosa. 1944 nyarán a birkenai rámpán szelektálva magyar zsidók tízezreit küldi gázkamrába. Bűnös, álorvosi kísérleteket folytat cigány és zsidó ikrek százain. 1945. január 17-én hagyja el az Auschwitz-komplexumot, februárban még a parschnitzi lágerban szelektálja a magyar zsidókat. A háború végén Wehrmacht-egyenruhában esik amerikai fogságba, majd Németországban bujkál álnéven. 1949-ben Dél-Amerikába szökik. Családja anyagi segítségével Argentínában, majd Paraguayban bujkál, végül Brazíliában telepedik le. 1979. február 7-én, a tengerben úszva agyvérzést (esetleg infarktust) kapott. Részletesen lásd Kádár-Vági 2005, 184–198; Posner-Ware 2000, 8–18; Lifton 1998, 332–376.

<sup>80</sup> Nyiszli Aknaszlatináról indított transzportja 1944. május 25-én 3317 fővel érkezett Kassára.

<sup>81</sup> A kéményekből kicsapó lángokat számtalan túlélő és a Sonderkommando több tagja is említette visszaemlékezésében, a lángok méretével kapcsolatban Nyiszli túloz.

<sup>82</sup> Az SS 1944-ben készített fotóin jól látszik, hogy a birkenai rakodóra érkező magyar zsidók valóban látták a rámpa végén (balra) álló II. és (jobbra) III. krematórium kéményeit. A Nyiszli által említett „harmadik épület” a néhány száz méterrel távolabb álló IV. krematórium. Lásd a térképet a 82. oldalon.

<sup>83</sup> A magyar hatóságok 1944-ben totális zsidótlanításra törekedtek. A zsidókat még a börtönökből, árvaházakból, kórházakból és elmegyógyintézetekből is deportálták.

<sup>84</sup> A menetképtelen betegeket, öregeket az SS teherautón

szállította a krematóriumokhoz, ahol elgázosították őket.

<sup>85</sup> Nyiszli itt összevonja az érkezés és az azt követő hetek eseményeit. Transzportját valóban a birkenauai zsidórámpán szelektálták. A szerzőt és munkaképes társait azonban ezt követően a néhány kilométerre lévő monowitzi (Auschwitz III) lágerbe vitték kényszermunkára. A kórboncnoki munkára nem Mengele, hanem az ottani SS-főorvos választotta ki és ő szállította vissza Birkenaubába. Erről részletesen lásd a bevezetőt, valamint Nyiszlinek a DEGOB-nál 1945-ben jegyzőkönyvezett, kötetünk függelékében közölt beszámolóját.

<sup>86</sup> Dr. Zenon Zengteller (máshol Roman Zengteller), a lengyel hadsereg egykori orvos tisztje a 20497-es fogolyként került Auschwitzba, ahol az SS spiclije lett. Hamarosan a birkenauai fogolykórház hatalmasságává nőtte ki magát. 1944-ben a kórházszektor (BIIf) legmagasabb rangú fogoly funkcionáriusaként dolgozott. Fogoly orvoskollégáit és az ápolókat rutinszerűen verte és rugdosta. Szerintük „pszichológiailag terhelt” volt. A kórházba került betegeket ököllel ütötte vagy pofozta, sokakat küldött gázkamrába. Gyűlölte a zsidókat, akiket gyakran „zsidó kutyának” (Saujuden) nevezett. Fogolytársai annyira gyűlölték, hogy amikor egy másik táborba szállították, csak az SS gyors közbelépése mentette meg attól, hogy a vagonban agyonverjék. Lásd Lifton 1998 248–249; Langbein 2004, 189–190, 218–219. Zengtellerről lásd még Aron Bejlin kihallgatását a frankfurti Auschwitz-perben: Vernehmung des Zeugen Aron Bejlin, 1964.08.28., <http://www.auschwitz-prozess.de/index.php?show=Bejlin-Aron> (letöltve 2016. augusztus 22.).

<sup>87</sup> Kórháztábornak a birkenauai tábor BIIf szektorát nevezték. Közvetlenül szomszédos volt a III. és a IV. krematóriummal, valamint a raktártáborral (BIIG szektor) és a cigány családi táborral (BIIE).

<sup>88</sup> 1944 májusában a magyar tömegtranszportok érkezése miatt

az SS titkolni akarta a foglyok létszámát. Ezért új, A betűvel kezdődő tetoválási szériát indítottak külön a nők és külön a férfiak számára. Az A-8450. számot 1944. május 29-én osztották ki. Czech 1997, 636.

<sup>89</sup> Nyiszli németországi tanulmányairól lásd a bevezetőt.

<sup>90</sup> Auschwitz-Birkenauban a foglyok 40,76 méter hosszú, 9,56 méter széles fabarakkokban laktak. Az eredetileg istállónak tervezett épületekben a német szabványok szerint 52 lovat helyeztek el. 1944-ben a barakkokban átlag ezer foglyot zsúfoltak össze.

<sup>91</sup> Helyesen Politische Abteilung, azaz Politikai Osztály. Így nevezték a titkos államrendőrség, a Gestapo koncentrációs táborokban működő kirendeltségeit.

<sup>92</sup> A táborok foglyai ruhájuk bal oldalán háromszög alakú megkülönböztető jelzést, közismert nevén vinklit viseltek. A vinkli színe jelezte a fogoly letartóztatásának okát. A köztörvényes bűnözők zöld, a politikai foglyok vörös, a melegek rózsaszín, Jehova tanúi lila, a zsidók sárga, az úgynevezett aszociálisok fekete vinklit viseltek.

<sup>93</sup> Mindennap kétszer, reggel és este sorra kerülő, órákig tartó létszámellenőrzés.

<sup>94</sup> A betegségek behurcolását elkerülendő az SS az új foglyokat két-három hétig egészségügyi karanténban tartotta. Birkenauban a főkaputól balra ma is megtekinthetők az egykori BIIa szektor, a karanténtábor barakkjai.

<sup>95</sup> Nyiszli valószínűleg dr. Robert Lewyrye, a strassbourg-i egyetem orvosprofesszorára utal, aki 1947-ben és 1954-ben *Témoignages Strasbourgeois: De l'Université aux camps de concentration* címmel Párizsban publikálta visszaemlékezéseit.

<sup>96</sup> Csíramentes sebkezelés.

<sup>97</sup> A kórokozók elleni küzdelem, elpusztításuk a szervezetben.

<sup>98</sup> Az első franciaországi transzportokat 1942 márciusában, az első görögöket pedig egy évvel később küldték Auschwitzba.

<sup>99</sup> Heinrich Himmler, az SS vezetőjének parancsára 1943 februárjában, a birkenauai tábor BIIe szektorában állították fel a cigány családi tábort (Zigeunerfamilienlager). A következő másfél évben 15 országból összesen 23 ezer cigányt hurcoltak ide. Mivel a cigánytábor főkönyvét lengyel politikai foglyok elásták, majd a háború után átadták a hatóságoknak, 20 943 roma fogoly adatait ismerjük. A legtöbben, majdnem 14 ezren Németországból és Ausztriából érkeztek, de legalább 4380 cseh és 1273 lengyel mellett 34 magyar állampolgárságú romát is ide hurcoltak. A cigányláger története jól jellemzi a nácik bizonytalan romapolitikáját. Úgy tűnt, hogy a zsidókhöz hasonlóan majd megölik, vagy halálra dolgoztatják őket Auschwitzban. Azonban a berlini parancs értelmében „a cigányokat egyelőre nem szabad úgy kezelni, mint a zsidókat”. Az auschwitzi SS így az azonnali megsemmisítés helyett egy bizarr családi tábort hozott létre. A többi fogolytól eltérően a cigányokat nem szelektálták érkezéskor, a gyerekeket, öregeket nem ölték meg. A családok együtt maradhattak. Dolgozniuk általában csak a saját táborrészük kiépítésénél kellett. Hajukat nem borotválták le, megtarthatták civil ruháikat, csomagjaik egy részét visszakapták. A gyerekek egy ideig több ételmezt kaptak, még játszóteret is kialakítottak számukra. Auschwitz parancsnoka, Rudolf Höss, kedvenc foglyaiként emlékezett rájuk. Mint írta: „Mindazonáltal az általános körülmények egyáltalán nem feleltek meg egy családi tábor számára. Minden hiányzott ahhoz, hogy ezeket a cigányokat a háború időtartamára életben tartsuk.” A roma foglyok tömegesen haltak éhen, vagy estek a különböző járványok áldozatául. A fennmaradt dokumentáció szerint a cigánylágerben összesen 371 gyermek született, a borzalmas körülmények miatt azonban egyikük sem élte túl Auschwitzot. A cigánytábor 23 ezer foglyának 90 százaléka meghalt. Gedenkbuch 1–2, 1993; Höss 1996, 135–138. A nácik romapolitikájáról lásd Friedländer 1995.

[100](#) A cigányok többsége valóban hívő katolikus volt. Ez a körülmény azonban nem befolyásolta sorsukat. 1935-től több német városban állítottak fel számukra internálótáborokat. 1938-tól bűnmegelőzés ürügyével ezrével deportálták őket koncentrációs táborokba, főleg Dachaubá, Buchenwaldba, a nőket pedig Ravensbrückbe. A megszállt lengyel és szovjet területeken (elsősorban a vándorcigányokat) tömegesen agyonlőtték, máshol gyakran gettókba (pl. Łódź, Varsó) zárták, majd a zsidókkal együtt kivégezték őket. A náci „fajtudomány” zavaros nézeteket vallott a romákról. Egyesek „idegenvérű ázsiaiainak”, mások indiai eredetű, igazi árjának tartották őket. A rendőrség kérésére 1936-tól dr. Robert Ritter és emberei az összes németországi cigányról személyes biológiai profilt készítettek, és „fajtisztasági” szempontból kategorizálták őket. A 30 ezer roma 90 százaléka a fajilag értéktelen aszociális kategóriába került. A „tisztavérűeket” viszont ősi népnek tekintették, akik képesek voltak megőrizni hagyományaikat. Höss beszámolója szerint Himmler sokáig egy cigányrezervátum felállítását tervezte, és végül 1942 decemberében Birkenaut jelölte ki helyszíneként (Höss 1996).

[101](#) A németországi roma kápók sok magyar zsidó visszaemlékezése szerint brutálisan bántak velük Birkenauban. Voltak, akiket agyonverték, másoktól ellopták az élelmet és a cipőjüket. Az atrocitásokat több magyar zsidó a kápók cigány származásával magyarázta. Tévedtek. A magyar zsidó nőket a szlovák zsidó „blokovák” hasonló intenzitással kínozták. Kápóként a verés ugyanis a „munkájukhoz” tartozott. Az 1942-ben deportált szlovák zsidó nők meg is mondták: azért gyűlölik magyar hitsorsosaikat, mert azok két évvel tovább élhettek normális emberi életet, ehettek rendes ételt. A cigány kápók azért verték a zsidókat, mert kápók voltak, és sok ezer roma társukhoz hasonlóan ők sem akartak éhen halni. Naivitás azt gondolni, hogy a szenvedés a lágerekben sorsközösségbe

kényszerítette a különböző fogolycsoportokat. Gyakran az áldozatok is rasszista, nacionalista előítéletek alapján ítélték meg egymást, az SS-nek pedig elemi érdeke volt a csoportközi ellentétek élezése. A zöld vinklis köztörvényesek gyűlöltek a vörös kommunistákat, a kommunisták fasisztaként tekintettek az antikommunista lengyel ellenállókra, akik közül sokan gyűlöltek az oroszokat vagy éppen a zsidókat. A zsidók lenézték a cigányokat, akik viszont a náci fajelmélet hatására német állampolgárságú „árjaként” sokszor alacsonyabb rendűként tekintettek a zsidókra. A táborok belső hierarchiájáról, a csoportközi viszonyokról és a roma foglyok helyzetéről lásd Sofsky 1999, 117–152; Neurath 2005, 53–70, 215–244. A magyar zsidók és cigányok viszonyáról részletesen lásd Kádár–Vági 2004.

<sup>102</sup> Dr. Berthold Epstein (1897–1962) csehszlovák zsidó gyermekgyógyász a háborúig a prágai német gyermekklinika (Kinderklinik) igazgató főorvosa volt. 1940-ben a nácik elől Norvégiába menekült, ahol 1942 novemberében letartóztatták és Auschwitzba deportálták. Több családtagját a táborban ölték meg. Epstein túlélte a holokausztot, és a háború után Prágában folytatta praxisát. 1947-ben Nürnbergben tanúskodott a Monowitzban (Auschwitz III) gyárat üzemeltető német IG Farben vállalat vezetőinek perében. Epsteinről lásd még Lifton 1998, 292.

<sup>103</sup> Charles Siegmund (máshol Sigsmund) Bendel (1914–?) román származású, egy évtizede Párizsban élő zsidó orvost 1943 végén, a sárga csillag nem viselése miatt tartóztatták le. Drancyból egy franciaországi transzporttal deportálták Auschwitzba. A 167460-as tetoválási számot kapta, kezdetben a monowitzi táborban, később a birkenai kórháztáborban dolgozott, majd 1944 augusztusában Mengele áthelyezte a Sonderkommandóba. Bendel túlélte a holokausztot, és 1945-ben az egykori birkenai és bergen-belseni SS-ek, 1948-ban pedig az



IG Farben vezetői ellen Nürnbergben tanúskodott.

[104](#) Az egész Auschwitz-komplexum vezető főorvosa (Standortarzt) dr. Eduard Wirths (1909–1945) SS-Sturmbannführer volt; Mengele Birkenauban volt főorvos.

[105](#) Nyiszli egyáltalán nem túloz. A magyarországi deportálásokat irányító SS-Obersturmbannführer (alezredes) Adolf Eichmann és Endre László belügyi államtitkár eredetileg napi négy transzportot akart Auschwitzba küldeni. A magyar zsidók birkenauai megsemmisítésével megbízott korábbi táborparancsnok, Rudolf Höss azonban attól tartott, hogy a tábor és a krematóriumok nem birkóznának meg ekkora tömeggel. Budapestre utazva sikerült elérnie, hogy napi négy helyett kétnaponta öt szerelvény induljon, a kompromisszumos megállapodást azonban a magyar fél megszegte. Az 1944. május 15-én beinduló deportálások első két hetében a tervezett 35 helyett 58 vonatot indítottak. Így 100-120 ezer helyett másfélszer annyi, összesen 184 049 magyar zsidó érkezett Auschwitz-Birkenaubá. Volt, hogy naponta akár öt-hat, átlagosan 3000-3500 fővel teletömött vonat hajtott be a rámpára, azaz napi 15-20 ezer magyar zsidó érkezett. Höss később azt írta, hogy a magyar akció során minden korábbi gyilkolási „teljesítményt” túlszárnyaltak. Auschwitz történetében még soha nem öltek meg és égettek el annyi zsidót, mint akkor. Részletesen lásd Kádár–Vági 2013, 198–219.

[106](#) Itt, a III. krematórium tőszomszédságában lévő területen rendeztek az SS-ek focimeccseket.

[107](#) Helyesen a III. krematóriumtól.

[108](#) A Sonderkommando több tagja is úgy tudta, hogy az SS három-négy havonta likvidálja az egység tagjait. Ugyanakkor 1942 decembere és 1944. február 24. között 14 és fél hónapig nem került sor nagyobb szelekcióra a Sonderkommandóban. (Tomasz Kranz szerint 1943. augusztus végén az SK néhány tucat tagját Majdanekben megölték. Kranz 2007, 58. Ha így

történt, valószínűleg az Auschwitzból augusztus 28-án indított, 69 fős transzportban érkezhettek. Czech 1997, 472.) Az auschwitzi parancsnoktól, Hösstől tudjuk, hogy Eichmann parancsa szerint elvileg minden nagyobb akció után likvidálnia kellett volna a Sonderkommandót. Höss 1996, 31. Amikor az amerikaiak Moll-lal szembesítették, Höss így fogalmazott: „Ezt a parancsot Eichmanntól kaptam, és külön elrendelte, hogy az égetőkommandókat háromhavonta agyon kell löni. Mindazonáltal én nem teljesítettem ezeket az utasításokat, mert úgy gondoltam, hogy helytelenek.” Lásd még Moll és Höss nürnbergi szembesítését, Nürnberg, 1946. április 16. Közli Overy 2001, 387–400. A parancsot nem csupán Auschwitzban, hanem több más táborban (pl. a Lvóv melletti Janowskában) is megszegték, a Sonderkommando begyakorolt „szakembereinek” megölése ugyanis lelassította volna a gázosításokat és az égetést. Persze a titokhordozóként halálra szánt tanúkat az SS nem akarta életben hagyni. Kivégzésükre azonban nem szabályos időközönként, hanem inkább akkor került sor, amikor a transzportok száma csökkent.

[109](#) Nyiszli túloz: az egész Auschwitz-komplexumban a foglyok létszáma 1944 augusztusában tetőzött. Ekkor 3342 SS-katona 135 ezer rabot őrzött.

[110](#) Németül Judenrampe. 1942 és 1944 tavasza között a fogolyszállítmányok az Auschwitz és Birkenau közötti rakodón, az úgynevezett régi rámpán szálltak ki a vagonokból. A régi rámpa azonban mintegy 2-3,5 kilométerre volt az egyes gázkamráktól. Ezért a munkaképteleneket teherautókon kellett a krematóriumokba vagy a bunkerekbe szállítani. A magyar zsidók százezreit váró SS számára ez óriási idővesztést jelentett. Ezért elkészült egy új vasúti szárnyvonal, amely már bent a birkenauai táborban (a BI és BII táborrészek között), három sínpár által határolt rakodón végződött. A lágerben ezt nevezték zsidórámpának. 1944. május közepétől az SS-orvosok

már itt szelektálták a beérkező rabokat. A munkaképteleneknek innen csupán néhány száz métert kellett gyalogolniuk a rámpa végén álló II. és III. krematóriumokhoz.

<sup>111</sup> A Sonderkommando létszáma 1944 folyamán gyakran változott. Mivel az év elején alig jöttek szállítmányok, február 24-én 200 sonderest a majdaneki táborba vittek, ahol végeztek velük. 1944. április 23-án az egység csupán 90 főből állt. A létszám május 12-én 218 főre, a magyar deportáltvonatok érkezésének első napján, azaz május 16-án 318 főre nőtt. A Sonderkommando története során a legnagyobb létszámot Nyiszli érkezése után, július 28-án jegyezték fel: ekkor az alakulatban 903-an szolgáltak. Lásd Arbeitseinsatz-jelentések, Auschwitz-Birkenau, 1944. április 20. és július 28. között. ABÁM D-AuII-3a, 30276-30461.

<sup>112</sup> SS-Oberscharführer (törzsőrmester) Erich Muhsfeldt (máshol Mussfeldt, Muhsfeld vagy Mussfeld, 1913–1948) eredeti szakmáját tekintve péksegéd, cukrász. Nős, egy fiúgyermek apja. 1940–1941-ben Auschwitzban szolgált, majd áthelyezték a majdaneki (Lublin) táborba, ahol a krematórium parancsnoka lett. A tömeggyilkosságok nyomainak eltüntetésére irányuló Aktion 1005 fedőnevű művelet keretében Auschwitzban képezték ki a nyílt színi hullaégetésre. 1943. november 3-án az úgynevezett Aratóünnep (Erntefest) akció keretében, Majdanekben 18 ezer zsidót végeztek ki. A holttestek elégetését Muhsfeldt irányította. 1944 áprilisában a majdaneki Sonderkommando szovjet hadifoglyaival együtt Auschwitzba helyezték, kommandoführeri beosztásban a II. és a III. krematóriumot vezette. 1944 szeptemberétől az evakuációig az összes birkenauai krematórium és a Sonderkommando utolsó parancsnoka volt. Az amerikaiak halálra ítélték, majd kiadták Lengyelországnak. A krakkói Auschwitz-perben 1947. december 22-én halálra ítélték és 1948 januárjában felakasztották. Piper 2000, 237; Marszalek 1986, 130–143.

[113](#) A II. krematórium. A foglyok és az SS-ek visszaemlékezéseikben helyesen mondták, hogy 1944-ben négy krematórium működött. De akárcsak ebben a kötetben, a számozásnál a történészek általában az SS eredeti, 1943-as gyakorlatát követik, amely az 1940 és 1943 között az auschwitzi főtáborban működő, ún. „öreg krematóriumot” listázta I. számú krematóriumként. Ez a vesztőhely Nyiszli érkezésekor már nem működött. 1943 márciusa és júniusa között ugyanis Birkenauban elkészült négy új, modern krematórium, amelyek mindegyike rendelkezett külön vetkőzővel, gázkamrákkal és égetőkemencékkel. Ezek struktúrájukat tekintve ikersisztémában épültek: a rámpa végén álló két nagyobb épületben (II. és III. krematórium) a gázkamrák és a vetkőzők a föld alatt voltak. Néhány száz méterrel távolabb állt a két kisebb, egyszintes krematórium (IV. és V. számú).

[114](#) Lásd a bevezetőt.

[115](#) Nyiszli valószínűleg a II. krematóriumban dolgozó munkacsapat vezetőjére (Oberkapo) és helyetteseire (kápó) gondol. A Sonderkommando Oberkápója ebben az időben egy lengyel zsidó, Jakov (máshol Simon vagy Stanisław) Kaminski (1910?–1944), a későbbi felkelés előkészítője volt.

[116](#) A Sonderkommando tagjai 1944 nyaráig a BIIId szektor elszigetelt 13. blokkjában laktak. Mivel a magyar transzportok érkezésével a létszám a többszörösére nőtt, helyhiány miatt a II. és III. krematórium padlásterébe költöztették őket. (A másik két krematóriumban dolgozók az egyszintes IV. krematórium vetkőzőjének betonpadlóján aludtak.) Ezzel a megoldással az SS időt takarított meg, ráadásul könnyebbé vált őrzésük és a többi foglytól való elszigetelésük.

[117](#) Állóbörtön: az egy négyzetméter alapterületű cellákba (Stehzelle) akár több foglyot is bezsúfoltak. A lengyel zsidó, Shlomo Dragon (83059-es tetoválási szám) szerint előfordult, hogy büntetésből egyszerre négy sonderest zártak össze. Se

leülni, se lefeküdni nem tudtak, és másnap munkába kellett menniük. Greif 2000, 142.

[118](#) A felsoroltakon kívül ekkoriban számos szlovák és magyar zsidó is szolgált a Sonderkommandóban.

[119](#) Nyiszli téved. Valamennyi birkenai krematórium 1943-ban kezdte a működést. Az időrendi sorrend a következő volt: a IV. számú (március 22.), a II. (március 31.), az V. (április 4.), végül pedig a III. krematórium (június 22.).

[120](#) Lásd a 111. jegyzetet.

[121](#) A II. krematórium a zsidórámpa végében állt.

[122](#) Nyiszli leírása pontos. A II. és a III. krematórium földszintjén az égetőteremben öt-öt kemence volt, mindegyiken három-három égetőnyílás.

[123](#) Az égetőtermek méretét a fennmaradt tervrajzokból pontosan ismerjük. Hosszúságuk 30 méter, szélességük 11,24 méter, alapterületük 337,2 négyzetméter.

[124](#) A lépcsőfokok ma is megszámlálhatók Birkenauban.

[125](#) A szlovákiai Vágszerdahelyről deportált zsidó, Filip Müller (fogolyszáma: 29236) 1942 tavaszától majdnem három évig szolgált a különböző auschwitzi és birkenai Sonderkommandókban. Claude Lanzmann *Shoah* című Oscar-díjas dokumentumfilmjében így emlékezett: „Amikor beléptek az öltözőbe, szinte nemzetközi információs központnak vélték a helyiséget. A falon ruhaakasztók, és mindegyik ruhaakasztó meg volt számozva. Alattuk fapadok, hogy az emberek, ahogyan a németek mondták, »kulturáltan« tudjanak levetkőzni. A legtöbb tartóoszlopon pedig, ott, a föld alatti öltözőben, jelszavak voltak minden nyelven: »Légy tiszta!« »A tetű – halál!« »Tisztálkodj rendesen!« »Fertőtlenítőszoba.« A tábláknak az volt a rendeltetésük, hogy megtévesszék a gázkamrába beteretelt pucér tömeget.” Lanzmann 1999, 118.

[126](#) A II. és III. krematórium föld alatti vetkőzőjének pontos méretei: 49,43 méter hosszú, 7,93 méter széles, a teljes

alapterület 391,97 négyzetméter.

[127](#) Az SS-orvosok a 3000-3500 fős magyar transzportok átlagosan 70-80 százalékát, azaz 2100-2800 embert küldték gázkamrákba. Más sonderesek szerint ekkora tömeg egy-két óra alatt vetkőzött meztelenre.

[128](#) Bár Nyiszli nem említi, a vetkőzőt és a gázkamrát egy rövid folyosó kötötte össze.

[129](#) A gázosítás a villany lekapcsolásával indult. A hirtelen sötét pánikot okozott a gázkamrába zsúfolt áldozatok között.

[130](#) Minden gázosításnál jelen kellett lennie egy SS-orvosnak.

[131](#) 2000 ember elgázosításához az SS általában négy-hat darab, egy vagy másfél kilós Zyklon B konzervet használt fel.

[132](#) A II. és III. krematórium gázkamrái 30 méter hosszúak és 7 méter szélesek voltak. Teljes alapterületük 210 négyzetméter. A Nyiszli által említett bedobónyílások egymástól nem 30, hanem 6-7 méterre voltak. Egyértelmű, hogy Nyiszli itt a II. krematórium gázkamráját írja le. Az amerikai légierő 1944-es fotóin jól látszik a föld alatti gázkamra betonmennyezetének középső tengelyén egy vonalban lévő négy bedobónyílás. A képek azt is bizonyítják, hogy a III. krematóriumban a nyílások két sorban, cikcakkban helyezkedtek el. A IV. és V. krematórium gázkamrái a földszinten voltak, ezekbe az SS a falba vágott nyílásokon dobta be a Zyklon B-t.

[133](#) A föld alatti gázkamra beton tartóoszlopai között négy, egyenként 70×70 cm külső átmérőjű, a padlóhoz erősített, sűrű fémhálával borított oszlop állt. Az SS építési dokumentációjában szó szerint „drótháló bedobóberendezésként” (Drahtnetzeinschiebvorrichtung) emlegetett oszlopok a tábori műhelyben készültek. A speciális oszlopok a betonmennyezetten áthatolva a szabadban kéményszerű betonkúpokban végződtek. Tetejüket a kétoldalt lévő fafogantyúk segítségével lehetett leemelni. A gázálcot viselő SS-ek a gázkamra tetején állva ezeken keresztül dobták

be a gázkristályokat felülről. A bedobónyílásként működő oszlopokat két egymásba tolt sodronyrácsrétegből alakították ki, belsejükben egy mozgatható mag volt. A belső rács 3 mm vastag sodronyból készült, amelynek egyes rácsai 45×45 mm-esek voltak, a külső sodronyréteg sűrűbb, 25×25 mm-es szemekből állt. E két réteg képezte a bádoglepkekből készült belső mag védőfelületét. Amikor az SS-ek felülről a belső magba öntötték a hidrogén-cianid tartalmú Zyklon B-tartályok tartalmát, a kamrában lévő áldozatok nem értek hozzá a bedobáskor még szilárd halmazállapotú cianidszemcsékhez. Amint a gázkamra levegőjének hőmérséklete elérte a kb. 27 °C-t, a meleg hatására a szemcsékből képződő gáz a rács résein kiszivárogva végzett az áldozatokkal. Az elgázosítás időtartama számos tényezőtől (a gázkamra hőmérsékletétől, páratartalmától, az áldozatok számától stb.) függött. Höss szerint a bedobónyílások közelében állók azonnal meghaltak, 20 perc után általában már senki sem mozdult, az ajtót pedig fél óra múlva nyitották ki. Höss 1996, 44.

<sup>134</sup> Az SS biztonsági okokból nem tárolt Zyklon B-t a krematóriumokban. A gyilkos szert a helyszínre szállító vöröskeresztes teherautót a náci gúnyosan Sankaként (Sanitätskraftwagen, 'mentőautó') emlegették.

<sup>135</sup> Erről a „piramiseffektusról” a Sonderkommando számos túlélője beszámolt a felszabadulás után.

<sup>136</sup> Más sonderesek kampós botokat használtak a hullák szétválasztására, vonszolására.

<sup>137</sup> A II. krematóriumban egy darab, 2,76 m hosszú és 1,43 m széles platóból álló ideiglenes teherlift működött. Az SS a magyar akció előtt új liftet rendelt, amely 1944 májusában érkezett meg. Beszerelésére időhiány miatt azonban már valószínűleg nem került sor. Pressac–Van Pelt 1998, 237.

<sup>138</sup> Höss parancsnok úgy tudta, hogy az áldozatok haját egy bajor cég kapta meg hadiipari felhasználásra. Egyes források szerint az emberi hajból a tengeralattjárók légénysége számára

speciális lábbeli készült.

[139](#) Egyiküket, Leon Cohent a németek gúnyosan fogtechnikusnak vagy görög fogásznak szólították. Valójában üzletember volt Szalonikiben.

[140](#) Ez valószínűleg túlbecslés. A megmaradt német dokumentáción alapuló becslések szerint minden 100 ezer ember elgázosításával az SS 53,5 kiló fogaranyhoz jutott.

[141](#) Éppen ellenkezőleg: a magyar zsidókat a legtöbb fogoly kifejezetten jómódúnak látta. Tömeges kivégzésük idején a tábori feketepiac példátlan mértékben felvirágzott. Lásd pl. Kielar 1981, 262–264. A magyar zsidók megsemmisítéséből származó zsákmány értékét és sorsát részletesen ismerteti és elemzi Kádár–Vági 2005, 208–214.

[142](#) A négy birkenauai krematórium hivatalos égetési kapacitása naponta 4416 fő volt, a sonderkommandósok azonban az előírtnál több testet gyömöszöltek a kemencékbe. Így a kapacitás megduplázódott, és elérte a napi 8000 főt. A két nagyobb krematóriumban (II. és III.) a hivatalos 2880 fő helyett összesen mintegy 5000, a két kisebbben (IV. és V.) pedig az előírt 1536 helyett 3000 embert tudtak elégetni. Ez a túlterhelés azonban komoly üzemzavarokkal járt, a IV. krematórium kemencéi hamar tönkrementek. Höss szerint Auschwitz történetében a magyar akció során égették el a legtöbb áldozatot, naponta 9000 embert. Ez azonban kevés volt a magyar transzportok tömege miatt. Ezért az égetési kapacitást halottégető gödrökkel növelték, becslések szerint akár a kétszeresére is.

[143](#) Nyiszli a román delegáció tagjaként 1939 végén érkezett Amerikába a Világkiállításra.

[144](#) 1927-ben Berlin-Dahlemben állították fel a Vilmos Császár Antropológiai, Humánörökléstani és Fajegészségtani Intézetet, amely a fajelmélet alapjain állva az emberi „fajok” genetikai „nemesítésével” foglalkozó eugenika fellegvára lett. Az



intézményt 1942-től Mengele mentora, Otmar Freiherr von Verschuer (1896–1969) vette át. Amikor Mengele Auschwitzba került, az új igazgató ösztöndíjat harcolt ki kedves tanítványa birkenauai „kutatásaihoz”.

[145](#) A táborokban a nácik tömegesen hamisították a foglyok személyi kártonjait és halotti anyakönyveit.

[146](#) A nácik azért használtak halk, kis kaliberű pisztolyt az ilyen kivégzésekhez, hogy a tábor foglyai ne hallják a fegyverropogást.

[147](#) A BIIC szektorban volt a magyar zsidó nők egyik tranzittábora (Durchgangslager).

[148](#) A focimeccseket a III. krematórium mellett, a rámpa és BIIF kórházszektor közelében rendezték.

[149](#) Lásd a 111. jegyzetet.

[150](#) Nyiszli itt a III. krematóriumra utal.

[151](#) Egyikük, a szlovák Frantisek Feldmann 1944 őszén azt állította sonderes társainak, hogy egy év alatt körülbelül 2 tonna fogaranyat olvasztott be. Kraus–Kulka 1958, 187, 190. Az áldozatoktól zsákmányolt fogarany mennyiségéről és a magyar zsidók birkenauai kirablásáról lásd a 140–141. jegyzetet, valamint Kádár–Vági 2005, 208–214.

[152](#) A hullák szájából az aranyfogakat kihúzó Leon Cohen szerint az egyik aranyműves, a rabtársai által „kincstárnokként” (Schatzmeister) emlegetett Schwartz két centi széles és öt-hat centi hosszú rudakba öntötte a megolvasztott fogaranyat. Cohen beszámolóját közli Greif 2000, 351. Saját visszaemlékezését lásd Cohen 1996.

[153](#) A túlélők egybehangzó visszaemlékezései szerint a tömeggyilkosságok hatására az SS-ek és a sonderesek is rengeteget ittak, lásd erről a bevezetőt. A különbség csak annyi volt, hogy a németek szolgálat közben is gyakran voltak részegek, a foglyok viszont általában csak a műszakjuk végeztével ihattak. A Sonderkommandóban dolgozó orosz

hadifoglyok vodkát, a zsidó foglyok snapszot, whiskyt, vodkát és pálinkát ittak, hogy elviseljék a lelki megterhelést. Az SS-ek többsége szinte folyamatosan részeg volt. Lásd Jakov Gabai, Saul Chazan, Jakov Silberberg beszámolóját: Greif 2000.

[154](#) Nyiszli becslése helytállónak tűnik. Az ekkoriban 900 sonderkommandós szinte mindegyike segített valakit: családtagját, ismerősét, barátját, volt kollégáját. Ezenkívül számos alkalommal került sor kollektív segélyakciókra. Elsősorban a leginkább kiszolgáltatott gyermekek és nők sorsán igyekeztek javítani.

[155](#) Nyiszli itt a III., IV. és az V. krematóriumokra utal.

[156](#) A IV. krematóriumban valóban sok magyar zsidó újonc dolgozott, köztük például a munkácsi orvos, dr. Péter Zoltán és kollégája, dr. Havas Leó is. Lásd Kádár–Vági 1999, 116.

[157](#) Az V. krematóriumban szlovák, magyar, görög és lengyel zsidók is dolgoztak.

[158](#) Ma Gliwice, Lengyelország.

[159](#) A szerző szóhasználatában a máglya az úgynevezett Bunker 2-t jelenti. (Más néven a „kis fehér ház”, 1944 nyarától pedig Bunker V., mivel tulajdonképpen az V. birkenai krematóriumként funkcionált.) Az elnevezés arra a lengyel parasztházra és környékére utal, amelyet az SS 1942 nyarán ideiglenes gázkamrává alakított. 1943 nyarán, az új krematóriumok üzembe helyezése után a hasonló rendeltetésű, de valamivel kisebb Bunker 1-et az SS lerombolta. A Bunker 2-t használaton kívül helyezték, de 1944 májusában reaktiválták, mivel a krematóriumok kemencéi nem győzték elégetni a magyar zsidók százezreit. Lásd erről bővebben a bevezetőt.

[160](#) Nyiszli az V. krematóriumra gondol.

[161](#) Az auschwitzi táborokat háromszoros biztonsági gyűrű vette körül. A legbelső az úgynevezett kis őrlánc (kleine Postenkette), amely háromméteres betonoszlopok által tartott, árammal teli szögesdrótból, betonakadályokból, vizesárcokból, az egyes

szektorokért felelős SS-ekből és a 7-10 méter magas őrtornyok őreiből állt. A második, a nagy őrlánc (grosse Postenkette) az egyes táborok körül koncentrikus körökben 200 méterenként felállított őrtornyokban posztoló 400 őrszemből, ellenőrzőpontokból és kutyás őrzáratokból állt. Végül a harmadik: az Auschwitz-komplexum több mint 40 négyzetkilométeres úgynevezett érdekszféráját hermetikusan elzárták a külvilágtól. Az útzárakon belépni csak különleges engedéllyel lehetett. A Bunker 2 a kis és a nagy őrlánc között helyezkedett el.

[162](#) Itt: kilépési engedély.

[163](#) A II. és a III. krematóriumok mellett.

[164](#) Ők már a külső, nagy őrlánchoz tartoztak.

[165](#) A Sonderkommandóban a műszak 12 órás volt.

[166](#) Nyiszli leírása tökéletesen egybeesik az itt dolgozó sonderes túlélők beszámolóival. A vörös téglából épült Bunker 1-et „kis vörös háznak” is nevezték, míg a málló vakolatú Bunker 2-t gyakran „kis fehér házként” emlegették.

[167](#) Ma Brzezinka, Lengyelország.

[168](#) A Bunker 2 mellett 1944 nyarán külön vetkőzőbarakkokat építettek, ezeket azonban Nyiszli látogatásakor nem használták. A barakkok tervrajzait és költségvetését lásd 1944. június 19.: Errichtung von 3 Baracke für Sondermaßnahmen. Records of Zentralbauleitung der Waffen-SS und Polizei in Auschwitz. USHMM RG-11.001M.03, 67. tekercs.

[169](#) Vö. „kis fehér ház”.

[170](#) A Bunker 2-höz általában azokat küldték, akik már nem fértek be a krematóriumok gázkamráiba. A rámpán egy átlagos 3000-3500 fős magyar szállítmány 70-80 százalékát, mintegy 2100-2800 embert ítéltek halálra. Közülük legtöbbször néhány százán kerültek a Bunker 2-be.

[171](#) A légifelvételek és más tanúk beszámolóí szerint a Bunker 2 mögött több kisebb gödörben folyt a hullaégetés.

[172](#) Nyiszli kiváló szemtanúként írja le az Auschwitz-komplexum történetének talán legszörnyűbb időszakát. 1944 nyarán ugyanis olyan sok magyar zsidót kellett megölni, hogy kifogytak a Zyklon B készletek. Elsőként a Bunker 2 gázkamrái álltak le. Ekkor Höss parancsára kényszermegoldásként magyar zsidók ezreit élve vagy félholtan lökték az égetőgödrök lángjai közé. Erről részletesen ír Kádár-Vági 2005, 167–169.

[173](#) SS-Hauptscharführer (főtörzsőrmester) Otto Moll (1915–1946). Az egykori kertészt 1941-ben helyezték Auschwitzba. Hamarosan kinevezték a büntetőszázad parancsnokává. A kisebb vétkekért (dohányzás, lopás) ide került foglyokkal csatornát ásatott, miközben folyamatosan verte őket. 1942-ben a Sonderkommando parancsnokaként a bunkerek mögötti tömegsírok kihantolását és a mintegy százezer hulla elégetését irányította nyílt színi máglyák segítségével. 1943 áprilisában háborús érdemkereszttel tüntették ki. 1943 őszétől az egyik különösen rossz hírű auschwitzi altábor, a fürstengrubei szénbánya parancsnoka volt. 1944 tavaszán a gleiwitzi altábor vezetőjeként ok nélkül lőtt agyon foglyokat. Májusban, a magyar akció indulásakor Höss kinevezte a birkenai krematóriumok főparancsnokává. Ő szervezte meg a magyar zsidók százezreinek kivégzését. Moll elmebeteg sadista volt. Ütötte-verte, gyilkolta a sondereseket. Volt, akit a kemencébe lökött, másokat vízbe fojtott, vagy élő céltáblának használt. A magyar zsidó csecsemőket a krematóriumok vetkőzőjében elvette az anyáktól, majd az égetőgödrökben fortyogó emberi zsírba dobta őket. Máskor meztelen nőkre kutyát uszított, majd a rémülettől megdermedt áldozatokat tarkón lőtte, vagy a tűzbe taszította. 1944 őszén visszatért a gleiwitzi altábor élére, majd a Dachauhoz tartozó kauferingi altábor parancsnokaként kegyetlenkedett. A háború utolsó hónapjaiban egy auschwitzi SS-gyilkosokból álló halálosztag élén Ravensbrückben és Sachsenhausenben legyengült foglyok ezreit lövette agyon vagy

gázosította el. 1946-os kihallgatásán azt hazudta, hogy soha senkire nem emelt fegyvert, hogy zsidó munkásai kedvelték, mert mindig kezet fogott és együtt dolgozott velük a gödröknél. Halálra ítélték és felakasztották. Kádár-Vági 2005, 167–169; Strebel 2003, 467, 476–479. Lásd még Otto Moll nyilatkozata (Erklärung) az auschwitz-birkenai megsemmisítő akcióról, Landsberg, 1946. április 29. USHMM RG 1998. A. 0243. Trial against Rudolf Höss, 3. tekercs.

[174](#) Nyiszli nem túloz: Moll valóban a holokauszt történetének egyik legnagyobb hóhéra volt. Zsidók százait, ha nem ezreit ölte meg saját kezűleg. Legtöbb áldozata magyar állampolgár volt.

[175](#) Moll az V. krematórium mögött is több hasonló égetőgödrot ásott. E két, máglyából álló zónát személyesen felügyelte.

[176](#) Az égetőgödrek segítségével Birkenau égetési kapacitása körülbelül a duplájára nőtt, és a krematóriumokkal együtt elérhette akár a napi 15-20 ezer főt.

[177](#) A mézárulás másokra is sokkoló hatással volt. Lásd a bevezetőt. A Bunker 2-nél folyó gyilkolás még az SS-eket is megviselte. Dr. Thilo 1942-ben a világ végbélnyílásához (anus mundi), egy kollégája, dr. Kremer Dante Poklához hasonlította az ott látottakat.

[178](#) A birkenai tábor BIIb szektora.

[179](#) Theresienstadt, ma Terezín, Csehország. A Prágához közeli egykori Habsburg-erődítményben az SS 1941-ben állított fel gettót. A cseh zsidók mellett a nácik Németországból, Ausztriából, [Hollandiából](#) és [Dániából](#) is ide hurcolták azokat az ismertebb zsidókat (művészeket, tudósokat, kitüntetett veteránokat stb.), akiknek eltűnése nehezen lett volna magyarázható. A gettó zsidó vezetése a gyenge ellátás ellenére igyekezett normális körülményeket teremteni. Megszervezték a gyermekek oktatását, színházi előadásokat és koncerteket rendeztek. A 142-144 ezer ide szállított zsidó közül mégis 34 ezren haltak meg betegségekben és az éhezés miatt, 88 ezer

embert lengyelországi haláltáborokba deportáltak, közülük 46 ezren kerültek Auschwitzba. A rettegett transzportokba a zsidó tanácsnak kellett beosztania az embereket. 1944 nyarán gondos előkészületek után Eichmann megengedte, hogy egy Vöröskereszt-delegáció felkeresse Theresienstadtot. A sikeres náci propagandaakció a magyar zsidók folyamatban lévő [megsemmisítéséről](#) akarta elterelni a figyelmet. A küldöttség egy feldíszített városba érkezett, ahol volt mozi, művésztelep és kávézó, a gyerekek pedig színházi előadással kedveskedtek a vendégeknek. A látogatás után a gettóról propagandafilm is készült. Ezt követően a deportálások egészen a háború végéig folytatódtak. Nyiszli beszámolóját lásd a XXXIII. fejezetben.

<sup>180</sup> A náci 1943. szeptember 8-án 5006, Theresienstadtból ide szállított zsidó számára szervezték meg az úgynevezett cseh családi tábort. Ezeket a foglyokat nem szelektálták, hajukat nem borotválták le, a családok együtt maradhattak. A példátlan bánásmód propagandaokkal magyarázható: a több ezer zsidó által írt levelezőlapokkal a náci azt bizonyíthatták, hogy Auschwitz „normális” munkatábor, és nem halálgyár. Az első transzportok foglyait azonban 1944 tavaszán hirtelen SS-orvosok szelektálták. Néhány száz munkaképes zsidót Buchenwaldba küldtek; a maradék 3791 embert 1944. március 8-án – napra pontosan hat hónappal érkezésük után – elgázosították. A BIIb szektorban csak az 1943 decembere utáni transzportok foglyai maradtak.

<sup>181</sup> A karanténtábor a BIIa szektor. FKL: Frauenkonzentrationslager, azaz a BI táborrészben lévő női tábor rövidítése.

<sup>182</sup> A Nyiszli által leírt eseményekre 1944. július 10–12. között került sor. Az első 5006 fős csoportot követően (lásd a 180. jegyzetet) 1943 decembere és 1944 májusa között Theresienstadtból újabb 12 500 zsidót hurcoltak a cseh családi táborba. A járványokat és az éhséget túlélők újabb szelekciója

1944. július 10-én kezdődött. Az SS-orvosok mintegy 3000 munkaképes zsidót más táborokba küldtek. A körülbelül 7000 gyereket, öreget, asszonyt és beteget a következő 48 órában elgázosították.

[183](#) Lásd az előző jegyzetet.

[184](#) III. és IV. krematórium.

[185](#) A BIIIf szektorban lévő kórháztábor.

[186](#) Miután a magyar transzportok előzőnlötték a tábort, a szokásos adminisztrációs procedúrára nem maradt idő. Ezért az SS a BIIC szektort, a cigánytábor (BIIe) néhány barakkját és (a kirívóan rossz körülmények miatt a rabok által csak Mexikóként emlegetett) BIII táborrészt úgynevezett tranzittábornak (Durchgangslager) használta. E tranzittáborok lényegében munkaerő-lerakatként funkcionáltak. 1944 nyarán az összlétszám 30-50 ezer fő között ingadozott. Október 3-án a napi létszámjelentés (Stärkemeldung) szerint 43 462 nő raboskodott a különböző szektorokban. Az idekerülő magyar zsidó nők Durchgangsjudenként vagy Depotjudenként szerepeltek a tábori nyilvántartásokban. Adataikat nem vették fel, nem kaptak rabruhát, fogolyszámot, nem is tetoválták őket, és dolgozniuk sem kellett. Hetekig, hónapokig vártak, hogy valamelyik transzporttal végre tovább szállítsák őket a Birodalom hadiüzemeibe, munkatáborába. A járványok, a rossz körülmények, az éhség és a brutális bánásmód miatt legyengülteket az SS-orvosok ismételt szelekciók során szűrték ki és küldték gázkamrába.

[187](#) Auschwitzban és más táborokban a fogoly orvosok gyakran tévesztették meg az SS-t hasonló módszerekkel. Meghamisították a fertőző betegek (tüdőbaj, skarlát, tífusz stb.) leleteit, nehogy a nácik megöljék őket. A különböző esetekről lásd Lifton 1998. Egy másik esetről lásd a 337. jegyzetet.

[188](#) SS-Reichsführer Heinrich Himmler (1900–1945), az SS birodalmi vezetője.

[189](#) SS-Hauptsturmführer dr. Heinz Thilo (1911–1945) 1930-tól a náci párt, 1934-től az SS tagja. 1941-ig nőgyógyászként dolgozott a Lebensborn-programban, majd a frontra került. SS-orvosként 1942 és 1944 között Auschwitzban szolgált. A munkaképteleneket gyakran szelektálta az egyes táborrészekben, és sokszor volt jelen a gázosításoknál. Kollégája, dr. Johann Paul Kremer, 1942. szeptember 5-én feljegyezte naplójába, hogy amikor aznap munkaképtelen foglyokat gázosítottak el az egyik bunkerben, Thilo Auschwitzot a világ végbélnyílásának (anus mundi) nevezte (Kremer 1971, 42). 1944-ben részt vett a cseh családi tábor felszámolásában is. Az *Auschwitz Album* fotóin jól látszik, amint 1944 májusában a rámpán szelektálja a magyar zsidókat. A jelek szerint Thilo rivalizált a nagyobb tekintélyű és sokáig magasabb rangú Mengelével. Mengele védenceit, az ikreket és a törpéket többször akarta munkaképtelenként gázkamrába küldeni. Mengele ikrei rettegtek tőle, és a Halál Ördögének hívták. 1944 őszén a gross-roseni koncentrációs táborba helyezték, ahol az összeomlásig dolgozott. A háború végén letartóztatták, de a felelősségre vonástól tartva (valószínűleg 1945. május 13-án) öngyilkos lett a fogságban.

[190](#) Az élelmezés Auschwitzban a fogolylétszám és a készletek, valamint a háborús körülmények függvényében sokszor ingadozott, ezért nehéz pontos adatokkal szolgálni. Az előírások szerint egy fogoly napi ellátására 1-1,5 birodalmi márkát költöttek. Valójában persze kevesebbet, hiszen a rabok és az SS egyaránt lopott a raktárakból. Mindenesetre a Waffen-SS reisingai Higiéniai Intézetének (lásd a következő jegyzetet) háború alatt felmérései, valamint a felszabadulást követő tudományos vizsgálatok alapján a következő kép bontakozik ki: a nehéz fizikai munkát végző foglyok az előírt napi 2150 helyett átlagosan 1700 kalóriához jutottak, míg az átlagos kényszermunkások a hivatalosan 1700 kalóriás fejadag helyett



mindössze 1300 kalóriányi élelmet kaptak. A tábori ételmezésről részletesen lásd az alábbi honlapon megtalálható összehasonlítást: <http://htkp.org/szituacio/3.html> (letöltve 2016. augusztus 22.).

<sup>191</sup> Ma Rajsko, Lengyelország. Az SS a Birkenautól néhány kilométerre fekvő településen a háború alatt egy auschwitzi altáborot állított fel, itt működött a Waffen-SS auschwitzi Higiéniai Intézete.

<sup>192</sup> Dr. Mansfeld Géza (1882–1950) nemzetközi hírű orvos, bakteriológus, a budapesti, majd a pécsi egyetem tanára, később rektora, az MTA tagja. 1944-ben Auschwitzba deportálták, ahol a felszabadulásig raboskodott. A háború után többször segítette a különböző hatóságokat az auschwitzi SS-ek elleni nyomozások és perek során. Genfben hunyt el.

<sup>193</sup> Dr. Görög Dénes (1901–1945) Budapesten született, 11 évesen kikeresztelkedett. Budapesten, Göttingenben és Berlinben végezte el az orvosi egyetemet. Pécsen dolgozott, majd 28 évesen a szombathelyi kórház kórbonctani osztályát vezette. 1934-től egyetemi magántanár. 1940-ben behívták katonaozvosnak, 1942 elejétől a kőszegi helyőrségi kórházban dolgozott mint munkaszolgálatos orvos. 1944 májusában állásából elbocsátották, a szombathelyi gettóba került. 11 éves Sándor fiát kollégája és barátja, dr. Prugberger József mentette meg, 13 éves lányát, Klárit apácák bújtatták, de tüdőgyulladást kapott, és kórházba került. Feljelentették, így a beteg kislányt egy csendőr és egy SS vitte a gettóba. Szüleivel együtt deportálták. Édesanyja a vagonban is ápolta. A 3103 fős transzport július 4-én indult, másnap Kassánál elérte a határt, és valószínűleg július 7-én érkezett Birkenaubá. A szelekción után a kislányt és édesanyját a nagymamával együtt – valószínűleg dr. Görög későbbi munkahelyén, a II. krematóriumban – megölték. Dr. Görög Durchgangsjudéként a BIIE szektorba, a cigánytáborba került. Csak július 25-én

tetoválták (A-17677), ekkor áthelyezték a BIIId szektorban lévő férfitáborba. Később a birkenauai Sonderkommandóba helyezték. A tábor 1945. januári kiürítéséig itt dolgozott, ezt követően Mauthausenbe, majd Ebenseebe hurcolták. A holokausztot nem élte túl. Lásd Nyiszli könyvének XXXIX. fejezetét, valamint a 315. és a 317. jegyzetet.

<sup>194</sup> 1944. június 29-ről 30-ára virradó éjszaka 2044 zsidó érkezett Görögországból. Többségüket, mintegy 1800 embert Korfuról, a többieket Athénból hurcolták el. A szelekció során 446 férfit és 175 nőt találtak munkaképesnek. A többieket, összesen 1423 főt, elgázosították. Czech 1997, 654. A beszámolók szerint a transzportból a munkaképes férfiakat az SS nem sokkal később a Sonderkommandóba irányította, a korfui zsidók azonban megtagadták a parancsot: nem voltak hajlandók felvenni a munkát a gázkamrákban és a kemencéknél. A helyszínen kivégezték őket. Lásd <https://www.ushmm.org/information/exhibitions/online-features/special-focus/holocaust-in-greece/corfu> (letöltve 2016. augusztus 22.).

<sup>195</sup> A korfui zsidókat 1944. június 9-én tartóztatták le. 21 nappal később érkeztek Birkenaubába.

<sup>196</sup> A III. krematóriumba.

<sup>197</sup> V. krematórium.

<sup>198</sup> Az esetről lásd a bevezetőt. Luminállal lett öngyilkos egy lengyel zsidó rendőr is, de túlélte. A Sonderkommando felkelésének leverésekor két magyar zsidó orvos (dr. Havas Leó és dr. Péter Zoltán) szintén ilyen tablettákkal ölte meg magát. Greif 2000, 257.

<sup>199</sup> A Sonderkommandóban legalább két görög katonatiszt szolgált. Az egyikük, Alberto Erreras Michaelidis (más néven Alex vagy Alekos) készítette titokban a ma világszerte ismert fotókat az V. krematórium mögötti hullaégetésről. 1944 augusztusában lapáttal leütött két SS-őrt és a Visztulába ugorva

megszökött, de lelőtték. Az SK több görög túlélője is említette a másik tisztet, Josef (Iosif, Joseph) vagy Giuseppe (becézve Peppo) Baruchot, aki állítólag százados (vö. Kapitány) volt. Jakov Gabai szerint fontos szerepet játszott a felkelés megszervezésében. Saul Chazantól tudjuk, hogy Baruch már az SK tagja volt, amikor értesült, hogy Korfuról az V. krematóriumba érkezett a családja. Engedélyt kapott, hogy találkozzon velük. Haláluk előtt elbúcsúzott tőlük, de képtelen volt elmondani nekik, hogy mi vár rájuk. Greif 2000, 222, 308. A sok egybeesés alapján elképzelhető, hogy a Nyiszli által „Kapitány” néven emlegetett tiszt Baruch volt, és az öngyilkossági kísérletre a családi találkozó után, 1944. június 29–30-án került sor. Mindenesetre tudjuk, hogy Baruch 1945 tavaszán, közvetlenül a felszabadulás előtt halt meg az ebensei táborban.

[200](#) A II. krematóriumba.

[201](#) Erről lásd a 139–141. és a 151–152. jegyzeteket.

[202](#) Az esetet egy másik fogoly, a görög Shlomo Venezia is említi visszaemlékezésében. Muhsfeldtet nagyon megrázta a baleset, kutyája halála láthatóan jobban megérintette, mint a zsidóké. Végül a Sonderkommandóban dolgozó orosz hadifoglyoknak megparancsolta, hogy takarítsák el a tetemet. A foglyok azonban titokban kiásták, megfőzték és megették az állat húsát. Venezia 2012, 124.

[203](#) Arbeit macht frei: ez a felirat állt az auschwitzi főtábor (Auschwitz I), valamint a dachau koncentrációs tábor és a theresienstadti gettó kapuján.

[204](#) Az SS a táborba érkezett zsidókat többször arra utasította, hogy levelezőlapot küldjenek otthon maradt hozzátartozóiknak. Ezzel akarták bizonyítani, hogy a deportáltak élnek, és a halálukról terjengő rémhírek alaptalan pletykák. Az engedélyezett szöveg gyakran csak ennyi volt: „Ich bin gesund und fühle mich wohl hier.” (Egészséges vagyok, és jól érzem

magam itt.) 1942-től szlovák zsidóktól érkeztek ilyen levelek. A cseh családi tábor lakói 1943–1944-ben rendszeresen írhattak. Számos magyar zsidótól is érkeztek lapok. Ezeket Magyarországon Eichmannék megmutatták a zsidó tanácsok vezetőinek, hogy megnyugtassák őket. Mire a levelezőlapok megérkeztek a címzettekhez, a feladók legtöbbször már halottak voltak. Lásd például Lengyel 1947, 31–32. 1944. március 5-én az SS levelezőlapokat osztott szét a cseh családi tábor lakói között. Megparancsolták: írják meg rokonaiknak, hogy egészségesek, és jól vannak. Keltezésük március 25–27. közötti időszakot kellett feltüntetniük. A gyanútlan feladókat három nappal később megölték. Levelezőlapjaikat haláluk után a tábori Gestapo postázta. Az akcióval nem csupán a thereseinstadi gettó lakóit és vezetését, hanem a Nemzetközi Vöröskeresztet is sikerült megtéveszteni.

[205](#) Waldsee szó szerint 'erdei tó'. A megnyugtató elnevezésű település valójában nem létezett, az otthon maradtak hiába keresték a térképen. A valóságban az SS a Waldsee megjelölést Auschwitz cinikus kódneveként használta.

[206](#) II. krematórium.

[207](#) A Sonderkommando túlélői több hasonló esetről is beszámoltak. Alter Feinsilberék kommandójában az volt a szabály, hogy ha gázosítás után valaki még mozgott, egy SS lelőtte, nehogy élve dobják az égetőgödörbe. Bezwinska–Czech 1998, 65. A lengyel Dragon testvérek is többször hallottak nyöszörgést a bunkerekben gázosítás után. Egyszer egy csecsemőt, egy kisfiút találtak életben, akinek a fejét szülei párnába burkolták. Mollhoz vitték, aki a földre tette, rátaposott, majd bedobta az égetőgödörbe. A 80764-es számú fogoly, a lengyel Eliezer Eisenschmidt és munkatársai 1944 nyarán az V. krematórium gázkamrájában bukkantak túlélőre. A lány elvesztette az eszméletét és hörgött (Greif 2000, 128, 248). Henryk Mandelbaum (fogolyszáma 181970) szerint 1944 nyarán

többször is előfordult, hogy egy-egy gyerek vagy fiatal a holttestek halma alá préselődve valahogy túlélte a gázosítást. Poludniak 2008, 31. Szintén ekkoriban, tehát a magyar transzportok kivégzésének időszakában, a 182727-es számú görög zsidó, Shlomo Venezia a III. krematóriumban dolgozott. Egy gázosítás után az egyik társa furcsa hangot hallott a gázkamrából kiszűrődni. Szólt a többieknek. Azt hitték, hallucinál. De hamarosan ők is hallottak valamit, ami idővel szabályos sírássá erősödött. Végül a gázkamrába belépve a hullák között egy két hónapos, síró csecsemőre bukkantak. A kislány éppen szopott, miközben az őt karjában tartó édesanyja megfulladt a gázban. Amikor a tej elapadt, a kicsi sírni kezdett. Így találtak rá (Venezia 2012, 108). Hasonló esetek más megsemmisítőtáborokban, például a gázteherautókat használó Chełmnóban és a kipufogógázzal gyilkoló Treblinkában is előfordultak. Höss 1996, 42–43.

[208](#) Nyiszlinek igaza van. A Zyklon B alacsony hőmérsékleten vagy nedves közegben veszített hatéreméből. A sonderesek számtalan alkalommal találtak fel nem oldódott cianidkristályokat a gázkamrák vizes padlóján.

[209](#) Az SS a gázosítások valamennyi túlélőjét megölte korra, nemre, krematóriumra és táborra való tekintet nélkül. Az V. krematórium gázkamrájában talált fiatal lányt a krematóriumok parancsnoka, Moll utasítására egy SS-altiszt lőtte tarkón. A III. krematóriumbeli gázosítást túlélő csecsemőt az éppen szolgálatos SS-őr lőtte le. Utóbbi, Muhsfeldthez hasonlóan, láthatóan nem örült a feladatnak.

[210](#) A II. krematórium padlásterében, az épületben dolgozó SK-munkacsapat szállásán.

[211](#) A szerző valószínűleg a Varsóban született francia zsidóra, David Olère-re (1902–1985) gondol. A 106144-es számú fogoly túlélte a holokausztot, és a háború után számos képen örökítette meg a Sonderkommandóban tapasztaltakat. Lásd

még a 385. jegyzetet.

[212](#) Ez a dokumentum soha nem került elő.

[213](#) A III. krematórium környékéről a háború után valóban több, a Sonderkommando tagjai által készített és elásott feljegyzés került elő. A későbbi felkelés egyik vezetője, a litván–lengyel határon született lengyel zsidó, Zalman Gradowski hasonló tartalmú titkos feljegyzéseit barátja, Abraham Dragon segítségével ásták ki a hatóságok a felszabadulás után. Greif 2000, 167–168. 1962-ben szintén innen kerültek elő egy másik lengyel zsidó, az 1943 elejétől haláláig a krematóriumokban dolgozó Zalman Lewenthal írásai. A témáról részletesen lásd a bevezetőt.

[214](#) Ez a módszer rutineljárásnak számított az SS teherautó-sofőrei részéről. Annyira gyakori volt, hogy a már említett sonderes festő, David Olère egyik 1946-os képén meg is örökítette a jelenetet.

[215](#) Az SS-bírók krematóriumi látogatása nem volt példátlan Auschwitz történetében. Egy évvel korábban Konrad Morgen korrupciós ügyben nyomozva járt itt. Az állam által elrendelt tömeggyilkosságok törvényességét persze nem vizsgálhatta. Kiterjedt nyomozásai eredményeként azonban különböző táborokban szolgáló több száz SS-t helyeztek át, tartóztattak le, vagy éppen végeztek ki a zsidó javak ellopása, korrupció, önkényes (értsd: hivatalos engedély nélküli) gyilkosságok miatt. Néhány példa: az auschwitzi parancsnokot, Hösst egy fogolynővel folytatott viszonya miatt Berlinbe helyezték; az „illegális” gyilkosságok és lopások miatt a tábori Gestapo vezetőjét, Maximilian Grabnert éppúgy letartóztatták, mint a *Schindler listája* című filmből ismert szadista plaszówi parancsnokot, Amon Göthöt. Hasonló bűncselekmények miatt Buchenwald és Majdanek egykori parancsnoka, Karl-Otto Koch saját táborában állt kivégzőosztag elé.

[216](#) A szövetséges légierő gépei 1944 második felében többször

bombázták a Birkenautól mindössze néhány kilométerre lévő monowitzi (Auschwitz III) hadiüzemeket.

[217](#) Nyiszli itt valószínűleg két szelekció eseményeit ötvözi, amelyekről csak társaitól hallott. 1942 decemberének első napjaiban az SS 300-400 sonderest ölt meg. A gyilkosságra azonban nem a birkenauai BIId szektorban, hanem az auschwitzi főtábor I. krematóriumában került sor. A tömeggyilkosság részleteiben eltérő ismertetését lásd Czech 1997, 277–283 és Kilian 2002, 58–59. A másik 1944. szeptember 23-án történt, amikor Nyiszli már az SK tagja volt. Miután a Bunker 2-t bezárták, az ott dolgozó mintegy 200 sonderest azzal az indoklással vitték el, hogy a gleiwitzi altáborba mennek. Ehelyett az auschwitzi főtábor ruhafertőtlenítőjébe (Entwesungskammer) szállították őket. Azt mondták, fürdeni fognak. Moll a várakozás közben alkoholt adott nekik. Lerészegedve képtelenné váltak az ellenállásra, valamennyiüket elgázosították.

[218](#) III. krematórium.

[219](#) A Sonderkommando valóban kapcsolatban állt a környéken működő lengyel partizánokkal. Az ellentmondó források alapján úgy tűnik, hogy ez a kapcsolat az auschwitzi ellenállási mozgalom elsősorban lengyel foglyokból álló vezetőségén keresztül jött létre.

[220](#) Nincs tudomásunk arról, hogy a Sonderkommando rendelkezett volna géppisztolyokkal. Néhány pisztolyukat pénzért vették a hozzájuk tartozó lőszerrel együtt. Első kézigránátjaikat szökés közben lelőtt és az auschwitzi I. krematóriumában elégetett ukrán SS-ek zsebéből lopták, a környező hadianyagüzemekből becsempészett lőporból pedig kezdetleges kézigránátokat állítottak elő. Részletesen lásd a bevezetőt.

[221](#) SS-Unterscharführer Karl Fritz Steinberg (1897–1950). Az atzendorfi születésű SS-altiszt szolgált az auschwitzi

büntetőszázad (Strafkompanie) mellett, majd 1944 tavaszán rövid ideig a II. és a III. krematórium parancsnoka lett. Tisztségében Muhsfeldt váltotta. Később Kommandoführer volt a II. krematóriumban, gázosításokat is végrehajtott. A háború után a kommunista Kelet-Németországban bíróság elé került. Az igazságügyi szervek a jelek szerint nem tudtak krematóriumi beosztásáról. Az információhiányra jellemző, hogy a sokszoros gyilkos ellen a legfőbb vádpont nyolc lengyel fogoly kivégzése volt. Steinberg azzal védekezett, hogy, mint mondta, kizárták az SS-ből és letartóztatták, mert hagyta beszélgetni a zsidó foglyokat. 1950. november 4-én kivégezték.

[222](#) Valószínűleg a 30 kilométerre lévő solahüttei SS-vendégházról lehetett szó.

[223](#) SS-Unterscharführer Robert Seitz (?-?). A majdaneki táborból helyezték Auschwitz-Birkenauba, ahol az V. krematóriumban szolgált. A háború után elítélték.

[224](#) SS-Rottenführer (szakaszvezető) Holländernek (?-?) egyes beszámolók szerint ez volt a neve, mások szerint a név holland származásra utalt. Parancsra gyakran lőtt agyon kis kaliberű pisztollyal kisebb-nagyobb foglycsoportokat a II. krematóriumban. Mégis több sonderes pozitívan emlékszik rá. Morris Kesselmannak, aki vodkát hozott neki, elmondta, hogy a családja nem tudja, mit csinál Birkenauban. Jakov Gabai szerint „kedves, rokonszenves fiú” volt. Shlomo Venezia úgy vélte, „emberségesebb volt a többieknél”. Ha egy felettese jelenlétében vernie kellett, akkor vastag bot helyett csak egy vékony pálcával, tessék-lássék ütötte a foglyokat. Szerette a harmonikazenét. Morris Venezia (Shlomo testvére) szerint is barátságosan viselkedett. Több sonderessel is szóba elegyedett. Volt, akinek elmesélte, hogy idealista önkéntesként került az SS-be. Egyiküknek ezt mondta: „Úgy érzem, meg fogok örülni. Az esti gázosításnál le kellett lőnöm egy nőt, aki megtagadta a belépést [a gázkamrába]. A karjában tartotta a kék szemű, szőke



kislányát. Pont úgy nézett ki, mint az én lányom” – és miközben beszélt, pisztolyát megtisztította az áldozatok hajszálaitól. Másnap azonban szótlánul teljesítette a parancsot, és újra ölt.

[225](#) SS-Rottenführer Friedrich Eidenmüller (1912–?) 1942 novemberétől szolgált Auschwitzban. A háború után elfogták, Krakóban 1948. április 2-án négy év börtönbüntetésre ítélték.

[226](#) Nyiszli alaptalan pletykát említ. Ilyen tábor nem létezett.

[227](#) A cigánytábor felszámolását az SS már 1944. május 16-án megkísérelte. Aznap érkeztek az első tömegtranszportok Magyarországról, és munkaképes magyar zsidóknak kellett a hely. A terv azonban kiszivárgott, és a romák késeket, botokat ragadva ellenálltak. Mivel éppen a tábor történetének legnagyobb tömeggyilkosságára készültek, az SS-ek nem kockáztathattak meg egy felkelést – ezért lefűjték az akciót. Egy héttel később 1500 munkaképes romát átszállítottak Auschwitzba, így Birkenauban mindössze háromezren maradtak.

[228](#) A barakkzárlat 1944. augusztus 2-án este lépett érvénybe. Mengele az esti sorakozónál kiléptette és elkísértette a lengyel orvosokat és ápolókat. 1408 munkaképes romát Auschwitzból visszahoztak a birkenai zsidórámpára. Bevagonírozták és útnak indították őket Buchenwald felé. A vagonokból integetve búcsúztak a cigánytáborban maradt rokonaiktól. Ezt követően a BIIe szektorba bevonuló SS-ek a cigánytábor utolsó 2897 túlélőjét teherautókra hajtották. Azt mondták nekik, hogy őket is egy másik táborba viszik. A környező szektorok barakkjaiba zárt magyar zsidók félve követték az eseményeket: „Szívszorongva figyeltük a nehéz teherautók zúgását... sűrűn fordultak a láger és a gázkamra között... Szívbe markolóak voltak a sikolyok, a segélykiáltások” – emlékezett később egyikük. A teherautók a gázkamrák felé indultak. Az V. krematórium vetkőzőiben a szerencsétlenek ezt kiabálták: „Német állampolgárok vagyunk! Nem csináltunk semmi

rosszat! Élni akarunk!” A Sonderkommando tagjai látták, hogy az SS-ek is zavarban vannak. Sokan jóban voltak a cigányokkal. Bár dr. Mengele élesen ellenezte az akciót, teljesítette a parancsot, és az SS-ek elől bujkáló gyerekeket a saját kocsiján vitte a krematóriumhoz. Hajnalban a cigányokat elgázosították, holttestüket elégették.

[229](#) A kiürült cigánytáborba hamarosan magyar zsidókat költöztettek, akik a csípős éjszakákon betakarózhattak az elgázosított romák takaróival.

[230](#) Z. S. – zur Sektion. A DEGOB-jegyzőkönyvben 1945-ben Nyiszli kissé másképp foglalta össze az éjszaka történéseit. Lásd Kádár–Vági 2005, 194–198.

[231](#) Kilépési/belépési engedély.

[232](#) BIIC szektor, BIII (Mexikó) és a BI táborrészben lévő Frauenkonzentrationslager, azaz női tábor.

[233](#) Tábori rendőrség.

[234](#) A különböző táborrészekben elhelyezett (főleg magyar zsidó) nőket nem tetoválták, nem regisztrálták. Csak addig maradtak Birkenauban, amíg kényszermunkásként tovább nem szállították őket valamelyik hadiüzembe vagy munkatáborba. Ráadásul túl sokan voltak ahhoz, hogy ellássák őket formaruhával. Másrészt az SS inkább a majdani munkaadókra hárította felruházásukat. Ezért átmeneti birkenauai tartózkodásuk idejére takarékosági okokból a korábbi transzportokból hátramaradt, többnyire használhatatlan rongyokat kaptak. Sokszor még alsónemű sem jutott nekik.

[235](#) Bármennyire köztudottak voltak is a tömeggyilkosságok, mégis államtitoknak minősültek, amelyek hivatalosan nem léteztek. A fogoly, aki egy SS jelenlétében gázkamrákról, égetésről fecsegett, rémhírterjesztésért könnyen a tábori Gestapo börtönében találhatta magát.

[236](#) A BIIC szektorban a magyar zsidó nőket sok esetben szlovák zsidó felügyelők (blokovák) irányítása alá rendelték.

[237](#) Nyiszli esete korántsem volt egyedi. A III. krematóriumban dolgozó görög Jakov Gabai is találkozhatott a feleségével. Némi vesztegetéssel többször bejutott hozzá a női táborba. Az asszonyt felügyelője néhány doboz cigaretta ellenében mentesítette az aznapi munka alól, és férjével kettesben hagyta őket. Nyiszlihez hasonlóan Gabai is ajándékokat (kenyeret, cigarettát, édességet) vitt a feleségének. Greif 2000, 214–215.

[238](#) Néhány héttel később a görög sonderes, Jakov Gabai felesége szintén egy transzporttal hagyta el Birkenaut. Akárcsak Nyiszliné és lánya, ő is Bergen-Belsenbe került.

[239](#) Az őszi nagy szelektálások első napján, 1944. október 3-án 43 462 női fogoly élt Birkenauban. Közülük a következő kevesebb mint három hét alatt Mengelélék az SS dokumentumai, valamint az egyik sonderkommandós feljegyzései szerint körülbelül 16-18 500 főt szelektáltak és küldtek gázkamrába. A következő gázosításokról rendelkezünk adatokkal: október 3-án 989 nő, 6-án 1888 (és talán még 2000), 7-én 1229, 9-én 2000, október 10-én 12 nő, 12-én 3000, másnap újabb 3000, 14-én 477, 15-én 3000, 17-én 156, 20-án 194, 21-én 513 fő. Az adatokat lásd Czech 1997, 724–737.

[240](#) Az oroszot valószínűleg nem szökés közben lőtték le, hanem akkor, amikor részegen rátámadt az egyik SS-re. Az incidensről bővebben írunk a bevezető tanulmány *A felkelés* című fejezetében. Nyiszli munkájának szemtanúja volt Shlomo Venezia is. A sokat próbált görög sonderest is megrázta a látvány, amint a boncolás végeztével az orosz tisztet hordágyon a kemencéhez vitték. Felnyitott hasából kilátszottak a belei, és a földre lógó zsigerek véres csíkot húztak a földön. Venezia 2012, 110.

[241](#) Az itt leírt eseményekre 1944. október 7-én került sor.

[242](#) A Weichsel Union Metallwerke gyárából zsidó nők által lopott lőszer és robbanóanyag került a Sonderkommandóhoz. Az akcióban részt vevő nőket, Roza Robotát, Ella Gärtneret, Regina

Safirt és Estera Wajsbloomot a Gestapo hamarosan letartóztatta és megkínozza. A felszabadulás előtt három héttel, 1945. január 5-én felakasztották őket.

[243](#) A II–V. krematóriumok.

[244](#) A felkelés kora délután, a IV. krematórium udvarán tartott szelekció során kezdődött.

[245](#) A IV-esnél kitört lövöldözés hatására a II-esben is elkezdődött a lázadás. Mivel az események az épület másik oldalán, az égetőben kezdődtek, Nyiszli nem látta, mi történt. A részletekről lásd a bevezetőt.

[246](#) Helyesen a tábori Gestapo.

[247](#) A II-esben dolgozó munkacsapat tagjait.

[248](#) Ez a szám nem a teljes Sonderkommandóra, hanem a II. krematórium munkacsapatára vonatkozik.

[249](#) A II. és III. krematóriumban a [Łódźból deportált 18 éves fiú](#), Morris Kesselman (fogolyszáma 111900) látott el hasonló feladatot. Nem kizárt, hogy Nyiszli róla ír; ez annál is valószínűbb, mivel Kesselman elmondta, hogy ő takarította a bonctermet a II. krematóriumban. Találkozni, beszélni tehát bizonyosan volt alkalmuk.

[250](#) Nyiszli korrekt módon jelzi az olvasónak, hogy innentől nem szemtanúként ír, hanem a hallomásból szerzett hírek alapján rekonstruálja a történeteket. A felkelés részleteiről lásd a bevezetőt.

[251](#) IV. krematórium.

[252](#) A Sonderkommando régi szállása a BIIId szektor 13. barakkjában. A tábor többi részétől elzárt blokkban ekkor a Sonderkommando egy kis része lakott.

[253](#) A IV-esben.

[254](#) Nyiszli munkahelyén, a II. krematóriumban.

[255](#) A lázadás során a rabok az egyik kemencébe lökték és élve elégették a gyűlölt német kápót, Karl Konvoentet.

[256](#) A Sonderkommando 451 tagja esett el a lázadás alatt és az azt

követő megtorlás során. A napi jelentések szerint az október 7-én 663 fős egység három nappal később már csak 212 tagot számlált.

[257](#) A német veszteségekről a táborban mindenfelé hasonlóan túlzó pletykák terjedtek el. Henryk Tauber például úgy tudta, hogy csak a IV. krematóriumnál 25-30 SS-t öltek meg. A valóságban a felkelés során három SS-Unterscharführer, név szerint Rudolf Erler (40 éves), Willi Freese (23 éves) és Josef Purke (41 éves) halt meg. A német sebesültek száma tucatnyi lehetett.

[258](#) A felkelés során leégett IV. krematórium végleg működésképtelenné vált. Az épületet hamarosan le is bontották. Az V. krematórium nem károsodott.

[259](#) A szerző nem túloz. A Waffen-SS reisingai Higiéniai Intézetében folyó különböző bakteriológiai kísérletekhez kezdetben állati eredetű húst használtak. Az ehető marha- vagy lóhús azonban nagyobb értéket képviselt, mint a naponta tonnaszámba ingyen rendelkezésre álló emberi testszövet. Ezért később áttértek a hullákból kivágott emberhús alkalmazására

[260](#) A rigai és más balti gettók túlélőit 1944-re a Riga északi részén felállított Kaiserwald koncentrációs táborba vitték. A Vörös Hadsereg közeledése miatt 1944 nyarán Kaiserwaldot kiürítették. A túlélők nagy része a stutthofi táborba került, ahonnan később a Birodalom egyéb táborába szállították őket munkára. Birkenauban 1944. szeptember 11-én szelektáltak egy 598 fős stutthofi transzportot. Két fő kivételével (ők a 193191 és 193192 tetoválási számokat kapták) gázkamrába kerültek. Elképzelhető, hogy Nyiszli rájuk utal. Czech 1997, 706; Drywa 2004, 83–86, 108–114.

[261](#) A Sonderkommando 1944. augusztus 9-én 874 fős volt. Szeptember 23-án, egy szelekciót követően az égetőgödörnél dolgozó körülbelül 200 főt Auschwitzba vitték és megölték. Október 7-én reggel a 663 fős alakulat a felkelés miatt 212 fősre

olvadt. Október 10-én további 14 főt kihallgatásra vitt a Gestapo, így 198 ember maradt a különleges osztagban. Október 27-én és 28-án egy-egy fő érkezésével a létszám 200 főre nőtt. Közülük mintegy százan éltek túl az utolsó, november 26-i szelekciót.

[262](#) Ha a kemencékbe az előírtnál több hullát gyömöszöltek, túlhevülés lépett fel. Hiába bélelték az égetőnyílások és a kémények belsejét hőálló samott-téglákkal, a túlzott hőmérséklet miatt a téglák töredezni, potyogni kezdtek, a dugulás pedig használhatatlanná tette a kemencét. Nagyobb transzportok elégetésekor gyakran előfordult ilyen üzemzavar.

[263](#) Ma Łodz, Lengyelország.

[264](#) A varsói után ebben a városban volt Európa második legnagyobb gettója, ahol a háború alatt becslések szerint több mint 200 ezer zsidó fordult meg. Majdnem kilenctizedük lengyel zsidó volt, de 20 ezer német, cseh és osztrák zsidó mellett 5000 cigány is érkezett.

[265](#) Amit Nyiszli nem tudhatott: a háború alatt a gettóból 70-80 ezer zsidót és 4000 romát hurcoltak a chełmnói (Kulmhof) megsemmisítőtáborba, ahol gázteherautókban kivégezték őket.

[266](#) Augusztustól körülbelül 67 ezer zsidó érkezett Birkenauba Litzmannstadtból. Kétharmadukat küldték gázkamrába.

[267](#) A II. krematóriumban.

[268](#) Kivégzés közben az áldozatok fejét a Sonderkommando tagjainak sokszor a fülüknél fogva kellett tartaniuk. A halálraítélt így nem tudott mozogni, és az SS könnyebben, pontosabban célozhatott.

[269](#) Az utolsó lódzi transzportot szeptember 18-án szelektálták.

[270](#) Értsd: nem a teljes Sonderkommando, hanem a II. krematóriumban dolgozó munkacsapat vezetője.

[271](#) 1940–1945 között 1,3 millió embert deportáltak az Auschwitz-komplexumba. Közülük 1,1 millióan meghaltak. A zsidó áldozatok száma körülbelül 1 millió. 200 ezer fogoly élve hagyta el az auschwitzi táborokat más lágerekbe tartó vonatokon, vagy

a kiürítéskor útnak indított halálmenetekben. Közülük további tízezrek haltak meg a felszabadulásig.

[272](#) Dr. Görög Dénes további sorsáról lásd a XXXIX. fejezetet és a 317. jegyzetet.

[273](#) Az újabb theresienstadti transzportok nem halottak napja után, hanem éppen azt megelőzően, szeptember 29. és október 30. között érkeztek meg Birkenaubába.

[274](#) A gettóról és a cseh családi altáborról lásd a XIV. fejezetet és a vonatkozó jegyzeteket.

[275](#) Theresienstadtból vegyes transzportok jöttek: nemcsak férfiak, hanem nők és gyermekek is. A munkaképeseket SS-orvosok szűrték ki, a többiek kerültek gázkamrába. Nyiszli leírása azt sejteti, hogy az SS a II. krematóriumban valamilyen okból csak férfiakat gázosított el.

[276](#) Valamennyi transzportot szelektáltak. A fennmaradó adatok szerint a deportáltak átlagosan negyede-ötöde volt munkaképes. Október 25-én például 1715 emberből 434 munkaképes férfit és nőt választottak ki. Ez 25,3 százalékos arány. Október 20-án a beérkező 1500 zsidóból 1198-at öltek meg. A munkaképesek aránya ebben az esetben 20,2 százalék. Czech 1997, 736–738.

[277](#) Nyiszli túloz: ezekkel a transzportokkal nem 40 ezer, hanem 18 402 zsidó érkezett Theresienstadtból. Abban viszont igaza van, hogy a nemek aránya kiegyenlített lehetett. Október 20-án a 342 munkaképes közül 169 nőt és 173 férfit találunk. Október 25-én a szelekció 434 túlélője közül 215 nő és 219 férfi. Czech, id. hely.

[278](#) Németül Reichsführer-SS, azaz Heinrich Himmler.

[279](#) Himmler gázosításokat megtiltó parancsa valamikor 1944. október 31. és november 2. között érkezett Birkenaubába. A parancs megszületésének körülményeinek részletes elemzését lásd Kádár–Vági 2001, 188–196. Mindez jól látszik e napok eseményeinek vizsgálatából. Október 28-án egy bolzanói

transzportból 137 zsidó férfit elgázosítottak, október 29-én a szlovákiai Szered (Sered) munkatáborból küldött RSHA-szállítmány munkaképtelenjeit ölték meg, október 30-án egy 2038 fős theresienstadti transzport 83 százalékát, azaz 1689 zsidót gázosítottak el. Ez volt az utolsó szelektálás a birkenai zsidórámpán. November 1-jén 73 nőt még kivégeztek, de őket valószínűleg agyonlőtték az egyik krematóriumban. November 3-án azonban a szlovákiai Szered internálótáborból beérkező teljes szállítmányt szelektálás nélkül beengedték a táborba. Czech 1997, 741–744.

[280](#) Ez az említett szeredi transzport – bár a dátumra rosszul emlékezett, Nyiszli beszámolója egybecseng a dokumentumokkal.

[281](#) Az ekkorra kiürült BIIe szektorban 1944. augusztus 2-ig a cigánytábor működött.

[282](#) A Sonderkommando tagjai joggal számíthattak arra, hogy ezzel sorsuk megpecsételődött. A következő szelekció nem is váratott magára sokáig.

[283](#) Mindenki sorakozzon!

[284](#) Helyesen: III-as.

[285](#) Azaz az V. krematóriumban dolgozókat.

[286](#) Ezen a napon a Sonderkommando létszáma valószínűleg 200 fő volt.

[287](#) Valószínűleg a lengyelországi Mlawa, németül Mielau gettója. Innen érkezett a Sonderkommando számos tagja, többek között Blum Baruch, Milton Buki, a Dragon testvérek, Lejb Langfus, Simon Fater stb. Kilian 2002, 371–391. Nyiszli tőlük kaphatta ezt az információt.

[288](#) Ő Leib (vagy Lejb) Langfus, a Maków Mazowiecki-i dajan, azaz a hitközség tagjainak vallástörvényi, háláchikus ügyeiben eljáró bíró. Langfus volt a Sonderkommando történetének egyik krónikása. Utolsó elásott feljegyzésének utolsó mondatából tudjuk az itt vázolt események pontos dátumát: 1944. november



26. Róla és titkos feljegyzéseiről lásd a bevezetőt.

[289](#) Langfus vallásosságáról lásd a bevezetőt.

[290](#) A foglyok Kanadának nevezték a BIIg szektorban lévő raktártábort, ahol a táborba érkezők holmiját szortírozták. Az elnevezés lengyel foglyoktól származik, akik számára Kanada (ahová korábban rengeteg lengyel vándorolt ki a szegénység elől menekülve) a bőség szinonimája volt. A Kanada 30 barakkjában és a rámpán dolgozó foglyokat (hivatalos nevén Aufräumungskommando, azaz takarítócsoport) szintén kanadásoknak hívták. Nyiszli szóhasználata arra utal, hogy a németek számára értéktelen holmikat nem szállították a Kanadába, hanem még a krematóriumoknál elégették.

[291](#) Hasonlóképpen emlékezett Langfus beszédére egy másik, ott szorongó társa, a szlovák Filip Müller is. Lásd a bevezetőt.

[292](#) Steinbergről lásd a 221. jegyzetet.

[293](#) Orvosok, kifelé!

[294](#) Miután Nyiszliék távoztak, megkezdődött a szelekció. Mintegy 100 sonderest elszállítottak, majd ismeretlen módon és helyen megöltek. Egyes feltételezések (Czech 1997, 754) szerint a Bunker 2-ben vagy valamelyik ahhoz tartozó égetőgödörben. Mások (pl. Langfus jegyzetei alapján Kilian 2002, 292–293.) úgy vélik, hogy Gross-Rosenbe vitték őket, és ott végeztek velük. 70 főt, az alacsony fogolyszámmal rendelkező legrégebbi szakembereket, valamint a krematóriumokat bontó Abbruchkommando tagjait kiemelték és az V. krematóriumba helyezték. Ezt az egységet aznap 30 új taggal erősítették meg.

[295](#) Tévedés: a Sonderkommando 70 tagja túlélte az utolsó szelekciót. Lásd az előző jegyzetet.

[296](#) A II. krematórium leszerelése 1944. november 25-én kezdődött. A III. krematórium lebontására december 1-jén 100 fős női munkacsapatot alakítottak, amelyet néhány nappal később 150 főre bővítettek. 70 sonderes férfival együtt ők alkották az úgynevezett Abbruchkommandót. A Bunker 2 és az

égetőgödrök eltüntetésére külön 50 fős női munkacsapat alakult.

[297](#) Az október 7-i felkelés során a IV. krematórium égett le.

[298](#) A rámpától a legtávolabb fekvő, utolsóként működő V. krematórium.

[299](#) Nyiszli valószínűleg SS-Untersturmführer (hadnagy) dr. Fritz Kleinre (1888–1945) gondol. A német nemzetiségű Klein az erdélyi Feketehalmon (német nevén Zeidenben) született. Orvosi tanulmányait a budapesti egyetemen végezte. 1939-től a román hadseregben szolgált a keleti fronton. 1943-ban lett a Waffen-SS tagja. Először Jugoszláviába, majd az év végén Auschwitzba helyezték. Dolgozott a női és a cigánytáborban, többször szelektált a birkenai rámpán. Bár elszánt rasszistaként buzgón küldte halálba a betegeket, a magyar zsidó orvosnő, Lengyel Olga szerint az SS-ek közül egyedülként sosem ordított, és zsidókkal is tudott kedves lenni. Lengyel 1947, 59. Az egyik fogoly orvosnő a krematóriumok kéményére mutatva egyszer megkérdezte tőle: „Mint orvos hogy tudja ezt összeegyeztetni [hippokratészi] esküjével?” Klein így felelt: „Természetesen orvos vagyok és gyógyítani akarok. Az emberi élet iránti tiszteletem miatt eltávolítom a vakbelet, ha az begyullad. Az emberiség testében a zsidóság a begyulladt vakbél.” Idézi Lifton 1998, 23, 211. Kleint 1945 januárjában Bergen-Belsenbe helyezték. A felszabadulás után a britek arra kényszerítették, hogy saját kezével temessen el a táborban szerteszét heverő hullákat. Erről több fotó és filmfelvétel is készült. A Belsen-perben bíróság elé állították, halálra ítélték és felakasztották.

[300](#) Oberscharführer Muhsfeldt.

[301](#) Bár Nyiszli már nem találkozott vele, Mengele még a táborban volt. Decembertől az SS-kórház főorvosa lett, és valószínűleg csak 1945. január 17-én hagyta el Auschwitzot. Kutatási „eredményeit” magával vitte. Czech 1997, 784.

[302](#) Az SS Berlin parancsára 1944. november 25-én átszervezte az Auschwitz-komplexumot. Auschwitz III Monowitz néven önálló tábor lett, Birkenaut pedig KL Auschwitz néven egybeolvasztották a főtáborral (Auschwitz I). Ezzel a birkenai megsemmisítőtábor papíron megszűnt létezni. A parancsot lásd Standortbefehl Nr. 29/44, 1944. november 25. Records of Zentralbauleitung der Waffen-SS und Polizei in Auschwitz. USHMM RG-11.001M.03, 22. tekercs.

[303](#) Nyiszliékhez hasonlóan a többi sonderkommandós is ezekben az órákban menekült el az őrizet nélkül maradt krematóriumokból. Néhányan megszöknek a menetből, a többség immár ismeretlenül olvad be a foglyok tömegébe.

[304](#) Nyiszli beszámolójából is világos, hogy ekkor, január 18-ra virradóan a krematóriumok még álltak. A II. és III. krematóriumot egy SS-kommandó két nap múlva, január 20-án robbantotta fel. Az utolsót, az V. számút, január 26-án, hajnali egy órakor repítik a levegőbe.

[305](#) A tábort az SS gyújtotta fel szándékosan.

[306](#) Az SS hamar rájött, hogy nagyot hibázott, amikor az evakuáció során megfélekezett a Sonderkommando likvidálásáról. Alig értek gyalog Birkenauból az auschwitzi főtáborba, Abraham Dragon (fogolyszám 83060) máris észrevett egy SS-tisztet, aki a sonderesekre vadászott. Ugyanezen az éjszakán Shlomo Venezia rémülten vette észre, hogy a foglyok között időről időre kérdezősködő németek jelentek meg: „Wer hat im Sonderkommando gearbeitet?” (Ki dolgozott a Sonderkommandóban?) – kiabálták az SS-ek. Senki sem jelentkezett. De a nácik később, a nyugat felé induló halálmenetben is többször újra próbálkoztak. A 84129-es tetoválási számot viselő lengyel zsidó, Jakov Silberberg, valamint Morris Kesselman szintén hallotta, amint kérdegették a foglyokat, hogy melyikük dolgozott a Sonderkommandóban. Venezia 2012, 126; Greif 2000.

[307](#) Plesow – valószínűleg a lengyelországi Pszczyna. Az első pihenőt az itteni sportstadionban töltötték.

[308](#) Ma Racibor, Lengyelország.

[309](#) Nyiszli ismét túloz: ezen a 63 kilométeres útvonalon 1945. január 18–23. között az SS több hullámban, mintegy 25 ezer auschwitz-i rabot hajtott a wodzisławi pályaudvarra. Útközben a becslések szerint 450 embert lőttek agyon. Őket később legalább 20 különböző tömegsírban temették el. A részleteket lásd Strzelecki 1995, 155–156.

[310](#) A vonat Szlovákián áthaladva és Bécset érintve ért a célállomáshoz.

[311](#) A Linz melletti KL Mauthausen felállítására az 1938-as Anschlusst követően került sor. A helyszínre a közeli kőbányák miatt esett Himmler választása. Mauthausen a Harmadik Birodalom egyik legrettegettebb koncentrációs tábora volt. A tábort 1939-től a felszabadulásig Franz Ziereis irányította, kezdetben SS-főhadnagyként, 1945-ben már ezredesként (Standartenführer). Az első két évben 15 ezer fogoly, 1941–1943 között pedig további 61 ezer ember érkezett. 1943 végére a foglyok majdnem fele már halott volt. Ez a mortalitás – a megsemmisítőtáborokat nem számítva – még a náci lágerek között is ritkának számított. 1944 előtt csak néhány ezer zsidót hoztak ide. A rabok többsége ekkoriban nyugat-európai politikai fogoly, valamint a keleti megszállt területekről elhurcolt (lengyel és szovjet) kényszermunkás volt. Több ezer szovjet hadifogoly, osztrák ellenálló és Franciaországból deportált, Franco-ellenes spanyol menekült került ide. A foglyok elsősorban a betegségek, az éhségtől és az őrség kegyetlenkedéseitől pusztultak. A hegyre épült főtábor oldalában lévő kőbányában a rabok egész nap hatalmas kőtömböket cipeltek felfelé a több száz lépcsőfokon (Halállépcső). Közben a kápók botokkal és korbáccsal verték őket. Aki nem bírta, a mélybe ugrott. Az SS-ek ejtőernyősnek

gúnyolták azokat, akiket a szakadékba löktek. Több tucat lelőtt szövetséges repülőgép pilótáját szó szerint agyonverték. A tömeggyilkosságok 1941 nyarán kezdődtek. A következő tavaszra elkészült egy kis kapacitású gázkamra, amelyben szovjet hadifoglyok ezreit végezték ki. Másokat a pincékben lőttek agyon, vagy éhezettek halálra. A munkaképtelenek méreginjekciót kaptak. 1942 és 1945 között a hadiipari konjunktúra hatására több tucat altábor létesült. 1944-ben minden korábbinál többen, 65 ezren érkeztek a táborrendszerbe. A legnagyobb új csoportot a magyar zsidók alkották. Romlott az ellátás, a szállás- és munkakörülmények katasztrofálissá váltak. Az éhező foglyok között terjedt a kannibalizmus. Az év végére a létszám elérte a 73 ezer főt. 1945 első három hónapjában újabb transzportok érkeztek. Márciusban a főtáborban 20 ezer, az altáborokban 62 ezer embert őriztek. Május elején az SS elégette a tábort, majd kiürítette a főtábort. Mauthausen 1945. május 5-én érték el az amerikaiak. Az 1938 és 1945 között ide, valamint a környező altáborokba hurcolt 190-200 ezer emberből a különböző becslések szerint 90-120 ezren meghaltak. 1944–1945 folyamán összesen 25 ezer magyar zsidót deportáltak a táborrendszerbe. Közülük mintegy 9-10 ezren meghaltak.

[312](#) Mauthausen koncentrációs tábor volt. A nácik öt megsemmisítőtáborának listája: Sobibór, Treblinka, Belzec, Chełmno és Auschwitz-Birkenau.

[313](#) Lásd a 311. jegyzetet.

[314](#) Uo.

[315](#) Nyiszli nem tartotta meg az ígéretét, de a kisfiú, Görög Sándor túlélte a háborút, és elismert tudós, gyógyszerkutató, az MTA tagja lett. Édesapjáról és megmeneküléséről lásd könyvét (Görög 2011), valamint a 193. és a 317. jegyzetet.

[316](#) A mauthauseni főtábor valóban egy kisebb hegy tetején állt.

[317](#) Miután Nyiszli szem elől tévesztette, kollégáját egy

transzporttal az ebenseei koncentrációs táborba szállították. Az osztrák mauthauseni emlékhely (Gedenkstätte Mauthausen) adatai szerint dr. Görög Dénes néhány nappal később, 1945. február 3-án ott halt meg. Több magyar rab is emlékezett halálára. Egy celldömölki orvos azt állította, hogy ő ápolta és fogta le a szemét. Egy másik visszaemlékező magyar doktor szerint halála előtt a pécsi egyetemet, ottani főnökét és Szombathelyet emlegette. Csonttá soványodott, fagyott testét bajtársai reggel tették ki a barakkból. Görög 2011.

[318](#) Az esetet később egymástól függetlenül több sonderkommandós is említette. A szlovák Filip Müller úgy emlékezett, hogy az SS-ek háromszor ismételték el ordítva a parancsot: „Az auschwitzzi Sonderkommando valamennyi foglya lépjen ki!” Természetesen senki sem jelentkezett. A görög Shlomo Venezia szerint az SS-ek Mauthausenben többször kérdezték a foglyoktól, hogy ki dolgozott a Sonderkommandóban. Müller 1999, 167–168; Venezia 2012, 131. A hasonló esetekről lásd még a 306. jegyzetet és a bevezetőt.

[319](#) A melki tábor KL Mauthausen harmadik legnagyobb altáboraként 1944 áprilisában jött létre. A Duna melletti híres apátság közelében felállított lágerben a foglyok fegyvergyárak (Steyr, Daimler, Puch) számára vágtak alagutakat a hegyek belsejébe. Az átlagos létszám 10 ezer fő volt. A legtöbben a lengyelek, a franciák és a magyar zsidók voltak. A tábort az SS és a náci légierő 500 katonája őrizte. A szörnyű munkatempó, az éhség és a betegségek miatt legyengült munkaképteleneket szívbe adott injekciókkal ölték meg. 1944 őszétől a táborban krematórium működött. A Vörös Hadsereg közeledtével az SS 1945. április közepén megkezdte a kiürítést. A 14 ezer ide hurcolt fogoly közül 4800 fő itt vesztette életét. További 1600 legyengült rabot Mauthausenbe szállítottak, ahol nagy részük elpusztult.

[320](#) Az osztrák hadmérnök ezredesről, Karl Freiherr von

Biragóról (1792–1845) elnevezett 18 barakkban 10 ezer rabot zsúfoltak össze.

[321](#) A melki tábort 1945. április 11–15. között ürítette ki az SS. A foglyokat a mauthauseni főtáborba és az ebenseei lágerbe szállították.

[322](#) Az ebenseei koncentrációs tábor volt a mauthauseni lágerrendszer legnagyobb altábor, 1943 novemberében állították fel. A rabok egy náci rakétafejlesztési projekt hadiüzeme számára ástak 7,6 kilométer kiterjedésű, összesen 40 ezer négyzetméter területű bombabiztos alagútrendszert a hegyek gyomrába. A tervek megváltozásával az üzemekben végül olajtermelés és teherautó-, valamint tankmotorgyártás folyt. A szörnyű munkakörülmények között éhezve dolgozó foglyokat SS-tisztek vezetésével a Wehrmacht katonái őrizték. A tábor 18 hónapos fennállása alatt 27 ezer embert hurcoltak Ebenseebe, legalább 8100-an meghaltak közülük. A lengyelek és oroszok mellett a legtöbb fogoly Magyarországról deportált zsidó volt.

[323](#) A felszabadulás utáni hetekben foglyok százai haltak meg az amerikaiak gondoskodása ellenére.

[324](#) A bergen-belseni tábort 1943 tavaszán egy korábbi hadifogolytábor területén hozták létre. Himmler itt akarta összegyűjteni a külföldi, főleg amerikai és palesztinai kapcsolatokkal rendelkező zsidókat, akiket német foglyokra szándékozott kicserélni. A „cserezsidók” tranzittáborába az első évben csak néhány ezer, főleg lengyel származású zsidó érkezett. A foglyok nem dolgoztak, az ellátás kielégítő volt. 1944 őszén azonban Auschwitz és más keleti táborok kiürítése következtében a létszám ugrásszerűen megnőtt. Decemberben már 15 ezren voltak. Ekkor lett parancsnok a Birkenaut 1944 májusa óta vezető és a magyar zsidók megsemmisítését felügyelő Josef Kramer. Mivel vele sok SS érkezett Auschwitzból, nyomban megszorodtak a verések, kivégzések.

1945 elején a helyzet és az ellátás drasztikusan romlott. Március elején már 42 ezer fogoly zsúfolódott össze a táborban. Tífusz- és tébécéjárvány tört ki. Az adminisztráció összeomlott, napokig egyáltalán nem osztottak élelmet. Az egyik táborrészben 25 ezer emberre ugyanannyi latrina jutott, mint egy évvel korábban 2500 főre. Egy hónap alatt 18 ezren haltak meg az éhség és a járványok miatt. Április elején újabb 28 ezer ember érkezett. Az SS ekkor már nem győzte a halottak eltemetését. Mindenféle hullák feküdtek, ezreket dobáltak nyitott tömegsírokba. Naponta 300-500 ember halt meg. Az éhségtől félőrült foglyok elkezdték enni a halottakat, víz szinte egyáltalán nem volt. Ekkoriban halt meg Anne Frank is. A tábort ellenőrző korábbi auschwitz-i parancsnok, Höss később ezt írta: „A körülmények annyira rosszak voltak, hogy kénytelen vagyok szörnyűnek nevezni, még akkor is, ha én igencsak sok mindenhez hozzászótam már Auschwitzban.” A német hadsereg attól tartott, hogy a tífuszjárvány megfertőzi a polgári lakosságot és a csapatokat. Végül egy helyi különalku keretében harc nélkül átadták a tábort a briteknek. Megérkezésükig magyar katonák vették körül a tábort, és válogatás nélkül lőtték a foglyokat. Az április 15-én érkező britek 53 ezer csontig soványodott, beteg foglyot és több mint 10 ezer hullát találtak. Az angolok a fertőző barakkokat felgyújtották, a hullákat buldózerekkel tölték az SS-őrök ásta tömegsírokba. A foglyokat egyenként fertőtlenítették és gondosan ápolták. A felszabadulást követően mégis további 14 ezren haltak meg. A legfrissebb adatok szerint Bergen-Belsenbe összesen 120 ezer foglyot – köztük legalább 15 ezer, talán 30 ezer magyar állampolgárt – deportáltak. 52 ezren biztosan itt haltak meg. A hiányos dokumentáció miatt a magyar áldozatok száma ismeretlen. Annyi bizonyos, hogy több ezren voltak.

[325](#) Aknaszlatina Máramaros megyében, az 1940-ben Magyarországhoz csatolt Észak-Erdélyben volt. A környékbeli



zsidó orvosokat a helyi zsidókkal együtt deportálták. A 3371 fős transzport 1944. május 25-én, Kassánál lépte át a magyar határt, és az utazás negyedik napján ért Auschwitz-Birkenaubába.

[326](#) Häftling: fogoly.

[327](#) Nyiszli május 29-én kapta az A-8450-es tetoválási számot. Ezen a napon összesen 2000 magyar munkaképes zsidót regisztráltak Birkenauban, ők az A-7741 és A-9740 közötti számokat kapták. A női foglyok – köztük Nyiszli felesége és lánya – a BIIC szektorba, a magyar női tranzitáborba (Durchgangslager) kerültek. Czech 1997, 636. A férfiakat a néhány kilométerre fekvő Monowitzba (Auschwitz III) szállították, ahol az IG Farbenindustrie műgumigyárának építésén dolgoztak. A műgumi neve után a foglyok ezt a táborot hívták Bunának.

[328](#) SS-százados.

[329](#) Nyiszli kötetünk végén közölt nürnbergi tanúvallomásában részletesen beszámolt a Bunában végzett rabszolgamunkáról. Az építkezésen a rabok hat darab téglát, 50 kilós cementzsákokat, négyméteres vascsöveket vagy óriás kábeltekercecseket cipeltek, homokot vagy cementet lapátoltak. Fizikai állapotukat tovább rontotta az éhség, az állandó verés csakúgy, mint a megfelelő ruházat és az orvosi ellátás hiánya. Különösen sokan haltak meg szívelégtelenség miatt. A Buna szó szerint a foglyok véréből és verejtékéből épült: a halottakat a kábelek számára kiásott árkokba lökték, majd cementet öntöttek rájuk.

[330](#) Nyiszli később megnevezte szerencsés kollégáját, dr. Robert Levyt, aki szintén túlélte Auschwitzot.

[331](#) Nyiszli a birkenauai rámpa végének bal oldalán álló, II. számú krematóriumba került. A krematóriumok számozásáról lásd a 113. jegyzetet.

[332](#) SS-Oberscharführer (törzsőrmester) Erich Muhsfeldt (máshol Mussfeldt vagy Mussfeld) 1944 nyaratól a II. és III. krematórium

parancsnoka. Rövid életrajzát lásd a 112. jegyzetben.

[333](#) SS-Hauptsturmführer dr. Josef Mengele rövid életrajzához lásd a 79. jegyzetet.

[334](#) Nyiszli júniusban csatlakozott az egységhez, az általa említett 200 fős létszám ezért csak a II. krematóriumban dolgozó munkacsapatra vonatkozik. A Sonderkommandót korábban a BIIId szektorban helyezték el, de mivel a terhelés megnőtt, az SS pedig lázadástól tartott, biztonsági okokból 1944 nyarán a krematóriumokba költöztették őket. A II. számú krematórium két váltásban dolgozó munkacsapata ezt követően az épület padlásán lakott. A többi sonderkommandós a III. krematórium padlásán, valamint a IV. krematórium vetkőzőjében aludt, míg az alakulat egy része a BIIId szektorban maradt.

[335](#) 1944 őszén Mengele egy, a lódzi gettóból érkező transzportból Nyiszlihez küldött egy 50 év körüli púpos zsidó férfit és 15-16 éves járógépes fiát. A vizsgálatok során kiderült, hogy az apa angolkór következtében fellépő gerincoszlopferdülésben (rachitis), fia pedig lábfejjületi torzulásban és ízülethiányban (hypomalia) szenvedett. Ezt követően Muhsfeldt mindkét zsidót tarkón lőtte. Lásd Nyiszli könyvének XXXI. fejezetét. Mengele áltudományos kísérletei során nagy fontosságot tulajdonított a zsidók fejlődési rendellenességeinek, amelyek öröklött faji degenerációjukat bizonyíthatták. Hasonló okokból gyűjtötte a rámpán a zsidó óriásokat, hermafroditákat és gyengeelméjűeket, akiken szintén kísérletezett. Ez a sors várt egy liliputi előadóművészekből álló családra, Ovicsékra is. Őket Nyiszli előtt néhány nappal deportálták a szintén Máramaros megyei Rozáliából. Lásd Koren–Negev 2006, 73–86.

[336](#) Ez történt az említett két lódzi zsidóval is. Holttestüket hordókban kifőzték, csontvázukat pedig „sürgős, hadifontosságú küldeményként” Berlin-Dahlemben küldték. Itt működött a Vilmos Császár Antropológiai, Humánörökléstani és Fajegészségtani Intézet, amelyet Otmar Freiherr von Verschuer

vezetett. A professzor korábban Frankfurtban vette maga mellé Mengelét, és ő beszélt rá, hogy kutatásai folytatása érdekében Auschwitzba helyeztesse magát.

[337](#) Erre az esetre a birkenauai cigánytábor megsemmisítésekor, 1944. augusztus 2-ról 3-ára virradó éjjel került sor. Egy budapesti orvos visszaemlékezéséből tudjuk, hogy hatalmas botrány tört ki, amikor a boncolás során kiderült, hogy az egyik ikergyermek tüdőbajos volt. Mengele dühösen támadt a cigány gyermekekért felelős fogoly orvosra: „A betegeket nem vizsgálják gondosan, nem törődnek velük, az orvosokat csak a pót-élelmiszeradagok érdeklik” – ordította, és súlyos megtorlással fenyegetőzött. Az orvos valójában azért akarta eltitkolni a gyermek betegségét Mengele elől, hogy megmentse az életét, a tüdőbajosokat ugyanis azonnal likvidálták. 308. jegyzőkönyv, MZSL DEGOB-jegyzőkönyvek.

[338](#) Zsidórámpa, a birkenauai vasúti rakodó, ahol a deportáltak kiszálltak a vagonokból. Az ún. régi rámpa 1942 és 1944 tavasza között a tábor bejáratától kb. egy kilométerre volt. A munkaképteleneket innen teherautókon szállították a gázkamrákba, a többieket pedig gyalog hajtották Birkenaubába. 1944 májusában elkészült a tábor területére vezető vasúti szárnyvonal, és a három sínpár által körülölelt új rámpa. Építését magyar zsidók fejezték be. A rámpa végében állt egymással szemben a II. és a III. krematórium, így a magyar tömegtranszportokkal érkező munkaképtelenek csupán néhány száz métert sétáltak a gázkamrákig. Nyiszli nem túloz: 1944. május 16. és június 9. között előfordult, hogy napi öt magyar transzport érkezett, átlagosan 3-3500 fővel.

[339](#) SS-Hauptsturmführer dr. Heinz Thilo (1911–1945) tevékenységéhez lásd Nyiszli könyvének XVI. fejezetét, rövid életrajzát lásd a 189. jegyzetben.

[340](#) 1944-ben a magyar zsidók olyan tömegben érkeztek, hogy az SS-orvosok alig győzték a szelektálást. Ezért az Auschwitz-

komplexum főorvosa, SS-Sturmbannführer (őrnagy) dr. Eduard Wirths még a fogorvosokat, gyógyszerészeket, illetve az SS kutatóorvosait is a rámpára vezényelte.

[341](#) Rudolf Höss táborparancsnok szerint a munkaképesek aránya erősen ingadozott, de a zsidó transzportok átlagosan 25-30 százalékát küldték rabszolgamunkára. A többieket érkezés után elgázosították. Höss 1996, 35. A magyar munkaképesek arányát részletesen elemzi Kádár-Vági 2005, 152–162.

[342](#) A II. és III. krematórium föld alatti vetkőzőibe vezető 10 lépcsőfok ma is látható Birkenauban.

[343](#) Fertőtlenítés.

[344](#) A 29236-os tetoválási számú szlovák zsidó, Filip Müller majdnem három évig dolgozott az SK-ban. Claude Lanzmann *Shoah* című dokumentumfilmjében elmondta, hogy a nácik félrevezető manővereinek következtében a vetkőző „úgy nézett ki, mint egy nemzetközi információs központ”.

[345](#) Más beszámolók szerint a vetkőzés tovább, akár egy-két órán keresztül is eltartott.

[346](#) A Zyklon B különböző méretű konzervdobozokban érkezett Auschwitzba.

[347](#) A leírás a II. és a III. krematórium föld alatti gázkamráit, valamint az ott folyó gázosítást ismerteti. Részletesen lásd a bevezetőt. A IV. és V. krematórium gázkamrái a földszinten voltak, ezekbe az SS-ek létrára mászva, egy ablakon keresztül dobták be a gázt. Az elgázosításhoz az eredetileg a rágcsálók és rovarok irtására kifejlesztett hidrogén-cianidot, a Zyklon B-t használták, amely szilárd szemcsékből állt. A szemcsék halmazállapota a levegővel érintkezve körülbelül 27 fokos hőmérsékletnél megváltozott. A reakció következtében mérgező gáz képződött, amelynek belégzése fulladást okozott.

[348](#) Gib schon das Fressen den Juden – Add már a zabálnivalót a zsidóknak! Egy másik sonderkommandós, a lengyel zsidó Henryk Tauber valószínűleg jelen volt az esetnél, beszámolója

szinte szó szerint megegyezik Nyiszliével. Tauber hallotta, amint a türelmetlen Mengele Scheinmetz SS-Rottenführert siettetete, mert a gázt szállító teherautó legénységének Kattowitzba kellett indulnia: „Schei[n]metz, gib ihnen das Fressen, sie sollen direkt nach Kattowitz fahren!” Deposition of Henry Tauber. Auschwitz, 1945. május 24. In Piper 2000, 260. Az elgázosítások során az SS-ek gyakran használtak hasonlóan cinikus, vagy éppen trágár kifejezéseket. Az auschwitzi I. krematóriumban az egyik SS röhögve kiabálta be a gázkamra ajtaját belülről ököllel verő zsidóknak: „Csak meg ne égessétek magatokat fürdés közben!” („Verbrennt euch nicht beim Baden!”) Pery Broad SS-altiszt beszámolóját közli Bezwinska-Czech 1998, 122.

[349](#) Több tényező befolyásolta, hogy az áldozatok mennyi idő alatt fulladtak meg. Minél több embert zsúfoltak a gázkamrába, annál kevesebb levegő maradt a teremben, minél melegebb volt a gázkamra levegője, annál hamarabb bekövetkezett a gáz képződéséhez szükséges halmazállapot-változás. A Zyklon B gyengébb minősége, a nedves időjárás, a hideg, valamint a magas páratartalom egyaránt lassította a halál beálltát. Erről lásd Höss 1996, 44.

[350](#) Széklet.

[351](#) Ezt a „piramiseffektust” az okozta, hogy az áldozatok ösztönösen az ajtó felé menekültek, miközben kétségbeesetten próbáltak a lehető legmesszebb kerülni a bedobónyílásoktól, ahol a gáz azonnal hatni kezdett. A túlélésért folytatott reménytelen küzdelemben a gyengéket, öregeket, gyermekeket eltaposták, így az erősebbek a maguk alá gyűrtek holttesteiből álló gúllak tetején fulladtak meg utolsóként.

[352](#) Itt Nyiszli – helyesen – csak egy liftet említ, könyvében – helytelenül – négyről ír.

[353](#) A II. és III. krematórium égetőterme az épület földszintjén volt. A helyiségben öt darab nagy kemence állt. Mindegyiknek

három égetőnyílása volt, amelyekben egyszerre három halottat égettek. A nácik adatai szerint a nagyobb krematóriumokban (II. és III.) 24 óra alatt 1440-1440 főt, a két kisebbben (IV. és V.) 768-768 embert lehetett elégetni. Így a birkenau krematóriumok hivatalosan napi 4416 fős égetési kapacitással rendelkeztek. Amikor sok transzport érkezett, a sonderesek siettek: három helyett négy-öt hullát gyömöszöltek az égetőnyílásokba. Így a nagyobb akciók időszakában naponta 7-8000 halottat is el tudtak égetni, a túlterhelés azonban gyakran vezetett üzemzavarhoz. Lásd például *Deposition of Henry Tauber. Auschwitz, 1945. május 24.* In Piper 2000, 255–259.

[354](#) Az SK egyes munkacsapatai eltérő technikákat alkalmaztak. Voltak, akik pusztá kézzel, mások a kiálló végtagokra szíjat hurkolva vonszolták a halottakat.

[355](#) Himmler 1944. október végén–november elején betiltotta a gázosításokat Birkenauban. Az utolsó ismert elgázosítás időpontja október 30. Ekkor 1689 Theresienstadtból deportált zsidót öltek meg. A november 3-án a szlovákiai Szeredről érkező következő szállítmányt már nem szelektálták. Ezt követően a munkaképteleneket kisebb csoportokban agyonlőtték. A gázosítás leállításáról részletesen lásd Kádár-Vági 2001, 188–196.

[356](#) Nyiszli itt a tábori Gestapóra, hivatalos nevén a Politikai Osztályra (Politische Abteilung) utal.

[357](#) A nyilatkozó összekeveri a dátumokat és az eseményeket. Egy SS-jelentés szerint 1944. augusztus 30-án 874-en dolgoztak a Sonderkommandóban. Szeptember végén közülük 200 főt elszállítottak, majd az auschwitzi főtábor ruhafertőtlenítőjében (Entwesungskammer) megölték őket. A következő szelektálás hírére a 663 fős Sonderkommando 1944. október 7-én fellázadt. A felkelők közül a nácik 451 embert megöltek, így a munkacsoport létszáma 212 főre apadt. Október 10-én 14 sonderkommandózt letartóztatott a Gestapo. Az utolsó

szelekcióra 1944. november 26-án került sor. Ezt követően az SK mintegy 100 fővel dolgozott a januári evakuációig. A felkelésről és a szelekciókról részletesen lásd a bevezetőt és Nyiszli könyvének XXIX. és XXXV. fejezetét a vonatkozó jegyzetekkel.

[358](#) A Sonderkommandóban 1944 nyaratól a különböző becslések szerint 100-500 magyar zsidó dolgozott.

[359](#) Nyiszli a majdaneki krematóriumból 1944 áprilisában Muhsfeldt parancsnoksága alatt átvezényelt mintegy 20 orosz hadifogolyra utal.

[360](#) Nyiszli és kollégái kétszer is Mengelének köszönhették életüket. Az SS-orvos parancsára október 7-én, a felkelést követő megtorlás során, majd a november 26-i utolsó általános szelekció alkalmával is kiléphettek a halálraítéltek közül.

[361](#) Helyesen Vranovice.

[362](#) Miután a krematórium épületéből megszöktek.

[363](#) A halálmenetről, a mauthauseni táborról és a továbbiakról lásd Nyiszli könyvének XXXVIII–XL. fejezeteit és a vonatkozó jegyzeteket.

[364](#) Kelt mint fent.

[365](#) Monowitz ma Monowice, Lengyelország; a háború alatt más néven Auschwitz III. Itt építette fel az IG Farben vállalat 1941 és 1945 között szintetikusgumi- és műbenzinyárát, melyet a foglyok a műgumi neve után csak Bunának neveztek. A monowitzi beruházáson 1941–1945 között 20 ezer auschwitzi fogoly végzett kényszermunkát. A legtöbben zsidók voltak: 1943-ban a foglyok 60-75, 1944-ben 80-90, 1945 elején 92 százaléka zsidó volt. Rajtuk kívül német és lengyel civil munkások sokezres tömege mellett 1200 brit, 400 szovjet és 80 olasz hadifogoly, 1000 női kényszermunkás (főleg Ukrajnából), 1100 olasz, 670 cseh, 300 horvát és szerb, 280 holland, flamand és dán is dolgozott itt. Setkiewicz 2008, 114–120, 291–344.

[366](#) Az IG Farben a korszakban a világ legnagyobb vegyi konszernje, a céggel kapcsolatban részletesen lásd a bevezetőt.

[367](#) Mielőtt áthelyezték a birkenai Sonderkommandóba, dr. Nyiszli néhány hétig a Bunában dolgozott. Erről lásd a DEGOB munkatársai által jegyzőkönyvezett beszámolóját.

[368](#) A monowitzi tábort SS-Hauptsturmführer Heinrich Schwarz (1906–1947) vezette. A nyomdász végzettségű Schwarz hamar belépett a náci pártba, majd az SS-be. 1940–1941-ben Sachsenhausenben és Mauthausenben szolgált. Ezt követően Auschwitzba helyezték, ahol a tábori adminisztrációt, valamint a foglyok kényszermunkára való felhasználását (Arbeitseinsatz) vezette. 1943-ban egy átszervezés során a monowitzi altábor Auschwitz III néven önálló koncentrációs táborrá alakult. Az év végétől Schwarz lett a parancsnok, aki egyúttal a zömmel a környéken felállított 15 altábort (Golleschau, Fürstengrube, Günthergrube, Janinagrube, Neu-Dachs, Eintrachthütte, Lagischa, Laurahütte, Sosnowitz II, Gleiwitz I–II, Blechhammer) is irányította. 1944 szeptemberében e táborokban összesen 1315 SS-őr tartozott a parancsnoksága alá. Setkiewicz 2008, 277. 1945 elején, Auschwitz evakuációját követően a natzweileri táborkomplexum utolsó parancsnoka. A háború után Franciaországban bíróság elé állították, halálra ítélték és agyonlőtték.

[369](#) A háború után sok túlélő közölt nagyságrendileg is eltérő számokat a Buna áldozatairól. A legalacsonyabb becslés 15 ezerre, a legmagasabb 120 ezerre tette a halottak számát. A történészek többnyire 23-30 ezer auschwitzi fogoly halálát valószínűsítették. A fennmaradt dokumentáció (napiparancsok, a kórház regisztrációs könyve, létszámjelentések stb.) alapján lefolytatott átfogó tudományos elemzés azt mutatja, hogy a monowitzi tábor működése során mintegy 10 ezer auschwitzi fogoly halt meg. A táborban 1670 halálozást jegyeztek fel, a munkacsapatokban több százan pusztultak el, és mintegy 8000 munkaképtelen foglyot szelektáltak és küldtek vissza Auschwitzba és Birkenaubába, hogy ott likvidálják őket. Az



adatokat közli Setkiewicz 2008, 154–164.

[370](#) Elsődlegesen (gennyesedés nélkül).

[371](#) A monowitzi HKB regisztrációs könyve túlélte a háborút.

[372](#) Nyiszli helyesen állítja, hogy a Bunában munkaképtelenné vált foglyokat átküldték a birkenai krematóriumokba, ahol agyonlőtték vagy elgázosították őket.

[373](#) Kímélet (könnyebb munka).

[374](#) Birkenauban a Nyiszli által említett kórháztábor (BIIf) mellett meleg levegő, forró gőz, vagy Zyklon B alkalmazásával a BIa, a BIb, a BIe (cigánytábor) szektorokban és úgynevezett Szaunában (BIIg) folyt fertőtlenítés. Ez utóbbi épületben került sor az SS-orvosok által munkaképesnek ítélték megfürdetésére, hajuk és testszőrzetük lenyírására. A Szaunában felállított kamrákban fertőtlenítették a foglyoknak kiosztott ruhákat. Auschwitzban 1940 óta használtak Zyklon B-t fertőtlenítésre. A szert 1941 augusztus–szeptemberétől alkalmazták először emberek (szovjet hadifoglyok és munkaképtelen rabok) kivégzésére a tábori Gestapo épületének pincéjében.

[375](#) Lásd Nyiszli könyvének VII. fejezetében.

[376](#) 1940 és 1945 között mintegy 1,1 millió ember halt meg az Auschwitz-komplexumban. A következő két bekezdésben Nyiszli Rudolf Höss egykori auschwitzi parancsnok beismerő vallomásának két részletét idézi (Transcript 7821–7822).

[377](#) A Varsótól mintegy 80 kilométerre fekvő treblinkai megsemmisítőtáborban 1942–1943 során mintegy 750-800 ezer zsidót öltek meg kipufogógázzal.

[378](#) A krakkói börtönben 1946 novemberében írt összefoglalójában Höss így nyilatkozott: „Az ajtón lévő megfigyelőnyíláson keresztül látni lehetett, hogy azok, akik a bedobónyílásokhoz a legközelebb álltak, azonnal holtan estek össze. Elmondható, hogy az ott lévők körülbelül egyharmada azonnal meghalt. A többiek támolyogni kezdtek, kiabáltak és levegő után kapkodtak. A kiabálás azonban hamarosan

hörgésbe ment át, és néhány perc múlva mindenki a földön feküdt. Legkésőbb 20 perc múlva már senki sem mozdult. Attól függően, hogy milyen volt az idő, esős vagy száraz, hideg vagy meleg, továbbá attól, hogy milyen volt a gáz állaga, ugyanis nem mindig volt egyforma, valamint a transzportok összetételétől, attól, hogy sok volt-e az egészséges, vagy az öreg, a beteg, a gyerek, öttől tíz percig tartott, amíg hatott a gáz. Az eszméletvesztés már néhány perc múlva bekövetkezett, attól függően, hogy milyen messzire volt a bedobónyílás. Azok, akik kiabáltak, és az öregek, betegek, a gyengék, valamint a gyerekek hamarabb összeestek, mint az egészségesek és fiatalabbak. A gáz bedobása után egy fél órával kinyitották az ajtókat, és bekapcsolták a szellőztetőberendezést.” Höss 1996, 44.

[379](#) A szerző téved: dr. Thilo nem ült a vádlottak padján, 1945 májusában ugyanis öngyilkos lett.

[380](#) SS-Sturmbannführer (őrnagy) dr. Eduard Wirths (1909–1945) 1942 őszétől a kiürítésig az egész Auschwitz-komplexum vezető főorvosa (Standortarzt). A Wirthsszel gyakran konfliktusban álló Rudolf Höss szerint a koncentrációs táborokban szolgáló SS-orvosok között ő volt a legjobb szakember. Wirths több fogoly munkatársával emberségesen viselkedett. Igyekezett fellépni a foglyok életkörülményeinek javításáért, a verések, gyilkosságok és a korrupció visszaszorításáért. Ugyanakkor ő felügyelte és irányította a szelektálásokat, gázosításoknál is jelen volt, és tífuszkísérleteibe legalább két fogoly belehalt. A fogoly beosztottai (például az író Hermann Langbein) által korrekt hivatalnokként, mintanáciként, példás családapaként jellemzett Wirthset a háború után letartóztatták. Miután amerikai kihallgatója közölte, hogy milliók gyilkosaként fog vele kezdet, Wirths összeomlott és öngyilkos lett. Lásd Lifton 1998, 377–407; Langbein 2004, 365–385.

[381](#) A röntgensugaras sterilizációs kísérleteket a náci légiereő hadnagya és az SS őrnagya, dr. Horst Schumann vezette.

[382](#) A kísérleti alanyokat dr. Schumann utasítására kasztrálták.

[383](#) Muhsfeldtről lásd Nyiszli könyvét és a 112. jegyzetet.

[384](#) Seitzről lásd Nyiszli könyvének XXIV. fejezetét és a 223. jegyzetet.

[385](#) David Olère (1902–1985) Varsóban született francia zsidó, a Sonderkommando tagja (tetoválási száma 106144). Túlélte a holokausztot, a háború után készített képei a Sonderkommando és Birkenau történetének fontos forrásai. Könyvének XXI. fejezetében Nyiszli „párizsi festőművész”-ként említi. Lásd még róla a 211. jegyzetet.

[386](#) Helyesen Strafkompagnie, azaz büntetőszázad. 1941-től egy ideig a Sonderkommando és krematóriumok későbbi parancsnoka, Otto Moll irányította brutális módszerekkel.

[387](#) Zerlegerbetriebe: a lelőtt vagy lezuhant repülőgépek roncsainak telephelye a régi rámpa közelében, a fent említett munkacsapat (Zerlegerkommando) munkahelye.

[388](#) Az auschwitz-i élelmezésről lásd Nyiszli könyvének XVI. fejezetét és a 190. jegyzetet.

[389](#) A foglyok ruháján lévő jelzésekről lásd Nyiszli könyvének III. fejezetét és a 20. jegyzetet.

[390](#) Nyiszli a birkenau-i tábor BIId szektorára utal.

[391](#) A szökés közben lelőtt foglyok hulláit az SS elrettentésül közszemlére tette. A nyakukban lévő táblára sokszor csak ennyit írtak: „Hurra, ich bin wieder da”, azaz „Hurrá, újra itt vagyok”.

[392](#) Az SS 1944. nyári jelentése szerint az alakulatban 422 szakmunkás (Facharbeiter) és 878 segédmunkás (Hilfsarbeiter) dolgozott. Arbeitseinsatz-jelentések, Auschwitz-Birkenau, 1944. július 28. ABÁM D-AuII-3a, 30276-30461, 425/16-18.

[393](#) Az orvos kollégákról lásd Nyiszli könyvének IV. és XVIII. fejezetét, valamint a vonatkozó jegyzeteket.

[394](#) Dr. Bendel tanúvallomásának részleteit lásd a bevezetőben.